

ÇANAKKALE SAVAŞLARI

Mehmetçiğin

"Fedakarlığı, Vatanseverliği, İnsanlığı"

Prof.Dr. Yusuf İzzettin Barış

Dr. Fuat Kalyoncu'ya

11. 4. 2000

[Handwritten signature]

ÇANAKKALE SAVAŞLARI

MEHMETÇİĞİN

Fedakarlığı, Vatanseverliği, İnsanlığı

Prof.Dr. Yusuf İzzettin Barış

BİRİNCİ BASKI
MART - 2000

ISBN 975-95815-0-7

DİZGİ
Gözde Ajans
(0.312) 231 15 77

BASKI
Matsa Basımevi
(0.312) 395 20 54

PROF. DR. Y. İZZETTİN BARIŞ : Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalından 1998 yılında emekli olmuştur. Toras Derneğinin ilk başkanı olup derneğin yönetim kurul üyesidir. İç Anadolu'da yirmiye yakın köyde, çevreden kaynaklanan lüf sel yapıdaki asbest, zeolite gibi inorganik minerallerin ve organik tozların yaptığı akciğer hastalıkları üzerindeki araştırmalarıyla tanınır. Çalışmaları nedeniyle, 1987- 88 uluslararası Rotary 243 Bölge ve Bilim Teknoloji yarışmasında, 1990 Sedat Simavi Vakfı Sağlık Bilimleri Dalında birincilik; Müdürlüğü Çevre Dostluk ve Hizmet, 1994 Türk Tabipler Birliği Nusret Fişek Halk Sağlığı Bilim, 1995 UNESCO Türkiye Halk Sağlığı Eğitim Milli Komitesi ve 1997 Türkiye Ekopatoloji ödüllerini kazanmıştır.

Doktor Barış'ın Anadolu'un kırsal kesimindeki araştırmaları, bilimsel çevrelerde olduğ u gbii, sözlü ve yazılı basında da ilgi yaratmıştır. Bunlara, The New York Times, Cihicago Tribune başta olmak üzere bir çok gazetede ve Science and Avenir, GEO Science, New Scientist, Vivre gibi saygın dergilerde yer verilmiştir.

Yazar beşi ulusal, yedisi uluslararası derneğin üyesi ve onun üstünde yerli ve yabancı tıp dergisinin editörleri kurulu temsilcisidir. Yüzün üstünde Türkçe ve yabancı dergilerde çıkmış makalesi ve birisi İngilizce, onbiri Türkçe yazılmış tıbbi kitapları vardır. Ayrıca, akciğer hastalıkları, kanser, meslek ve çevresel hastalıklar hakkında Avrupa ve Birleşik Amerika'da basılmış onun üstünde kitaplarda bölümü vardır. Bunlardan başka, "Bu Doktoru Rehin Alalım" ve "Kendi Rüzgarıyla" isimli anı kitapları yayımlanmıştır.

Prof.Dr.Y.İzzettin BARIŞ
Göğüs Hastalıkları Uzmanı

Ö N S Ö Z

Bizim kuşaktan kime sorarsanız sorunuz, atalarının içinde Çanakkale Savaşlarında şehit düşen, yaralanan veya nadiren gazi olarak dönen bir veya birkaç kişinin bulunduğunu söyler.

Türkiye’de Çanakkale veya Gelibolu Savaşları hakkında beklenenin altında kitap vardır. Beklenenin altında dememin sebebi yabancıların yazdıklarıyla kıyasladığım içindir. Bizde yazılanların çoğu hatıra edebiyatına dayalı, duygusal ağırlıklı, övgünün ön planda olduğu kitaplardır. Arşiv kayıtlarına veya kurumsal bilgilere dayanmamaktadır. İngiliz veya Avustralya asıllı yazarlar, savaşa katılan erinden en yüksek rütbeli subayına kadar tuttıkları günlüklerden, savaş dökümanlarından yararlanmışlardır. Bir örnek vermek gerekirse, Gelibolu’daki 19 Mayıs 1915 taaruzunda Cesarettepe, Kanlısirt ve Kırmızısirt’taki Türk saldırısını karşılayan Anzak Askerleri’nin yarım günde yaktıkları mermi sayısı dahi 848,000 olarak savaş kayıtlarına geçmiştir. Çanakkale Savaşları hakkındaki yabancı yayınların daha inandırıcı olduğu acı da olsa bir gerçektir.

*Bir tıp doktorunun, Çanakkale Savaşı hakkında kitap yazması okuyucuları şaşırtabilir. Konuya ilgi duymamın ilk nedeni ismini taşımakla gurur duyduğum dedem’in Arıburnu Cephesi’nde şehit düşmüş olmasıdır. İkinci sebep, Avustralyalı bir bilim adamı ile olan yazışmalarımdır. Dr.Bryan Gandevia, Anadolu’da yapmış olduğum kanser araştırmalarını içeren İngilizce yazılmış kitabımın bir kopyasını istemişti. Mektubunda büyük babasının Anzak Cephesinde çarpıştığını ve Türkler’den “Saygın düşman” diye söz ettiğini ve kendisinin de Kore Savaşı’nda Türk askerinin cesaret ve yiğitliğini yakından gördüğünü bildiriyordu. Ben de, “**Belki dedelerimiz birbirlerine karşılıklı kurşun atmışlardır !**” diye yazmıştım. Ardından Dr. Bryan Avustralya’da özellikle 25 Nisan Anzak Törenleri’nde çıkan gazete, dergi ve kitapları gönderdi. Yazılanların çoğunu ilk kez okuyordum. İçimden aynı konuda başka kitapları da okumak geldi. Sonunda kütüphanemdeki tıp kitaplarının arasında yirmiyeye yakın Gelibolu ve Çanakkale Savaşları hakkında yazılmış kitap sıralandı.*

Bir tarih yazarı olmadığım için, kendi fikirlerimden çok okuduğum eserlerdeki bilgileri özetleyerek sunmak zorunda kaldığım özellikle bildirmek istiyorum.

Kitap yazarken en önemli sorun, sizi destekleyen bir kurumun bulunmasıdır. Pro+Tıp Endüstriyel San.Tic.Ltd.Şti.Müdürü Sayın A.Faruk Gülenç kitabın basılmasını üstlendi. Kendilerine teşekkür ederim. Sonunda daha önce aynı konuda kitapları olan tıp doktorları, Prof.Dr.İs-mail Kayabalı ve Prof.Dr.Demir Uğur’un aralarına katılmış oldum.

Prof.Dr.Yusuf İzzettin Barış

Ankara, 5 Mart 2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

BİRİNCİ KISIM

GİRİŞ.....	4-6
I. DÜNYA SAVAŞINDAN ÖNCE OSMANLI'NIN DURUMU.....	7-11
YAVUZ VE MİDİLLİ'NİN KARADENİZ HAREKATI.....	12-15
MESUDİYE ZIRHLISININ BATIRILIŞI.....	16-18
ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN SAVUNMA DÜZENİ.....	19-23
MÜTTEFİKLERİN BÜYÜK DENİZ SALDIRISI.....	24-28
NUSRET MAYIN GEMİSİNİN ZAFERİ.....	29
18 MART BOZĞUNUNDAN SONRA.....	30-31

İKİNCİ KISIM

TARAFLARIN, ÇIKARMA VE SAVUNMA PLANLARI.....	32-37
MÜTTEFİKLERİN 25 NİSAN ÇIKARMA BAŞLIYOR.....	38-48
ÇIKARMA SONUNDA SEDDÜLBAHIR SAVAŞLARI.....	49-50
GOLIATH'IN BATIRILIŞI.....	51-52
BORAZANLI KATLIAM SALDIRISI.....	53-57

ÜÇÜNCÜ KISIM

MÜTTEFİK ÇIKARMA SİNDİ İSTANBUL'DAKİ DURUM.....	58-59
ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA DENİZALTIILAR.....	60-64

DÖRDÜNCÜ KISIM

GELİBOLU'DA HAZİRAN - TEMMUZ ÇARPIŞMALARI.....	65-69
--	-------

BEŞİNCİ KISIM

AĞUSTOS SAVAŞLARI.....	70-79
------------------------	-------

ALTINCI KISIM

ÇANAKKALE SAVAŞI'NI DÜRDÜREN İKİ GAZETECİ	80-83
ÇEKİLME TARTIŞMALARI : GİTMEK Mİ ZOR? KALMAK Mİ ZOR?	84-89
ÇEKİLME : YENİLGİNİN BAŞARISI.	90-92
ÇEKİLME SIRASINDA TÜRK CEPHESİ	93-96

YEDİNCİ KISIM

ÇANAKKALE SAVAŞLARININ ÜNLÜ KOMUTANLARI: TÜRK TARAFI KOMUTANLARI	97-112
AKDENİZ SEFERİ KUVVETLER TARAFI KOMUTANLARI.....	113-120

SEKİZİNCİ KISIM

ÇANAKKALE'DE SAVAŞAN ULUSLARIN ASKERLERİ.....	121-150
GELİBOLU'DA SAVAŞ KOŞULLARI.....	151-154

DOKUZUNCU KISIM

GERİ DE KALANLAR.....	155-170
KAYNAKLAR.	171-172
İNDEKS.....	173-178

BİRİNCİ KISIM

GİRİŞ

(27-31, 38, 44, 45)

Yüzyıllar nadir olarak dahi yetiştirir. Şu talihsizliğe bakınız ki o büyük dahi çağımızda Türk Milletine nasip oldu.

D.Llyod George

İngiltere Başbakanı, 1922.

Çanakkale Savaşları; çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğunun mirasına konmak isteyen Avrupa'nın büyük güçlerinin çeşitli siyasi oyunlarının bir sonucudur. İngilizler, Mısır'ı ele geçirdikten sonra dünyanın en stratejik ve doğal güzelliklerini taşıyan boğazları ele geçirmek; Ruslar sıcak denizlere açılmak istiyorlardı. Balkan ulusları, Osmanlı'nın en güçsüz zamanını kollayıp Trakya'dan İstanbul'a ulaşmayı dört gözle bekliyorlardı. Yunanlılar, İngiliz ve Fransızlar'ı siyasi ve askeri yönden destekleyerek pay almak düşüncesindeydi. Almanlar'ın gözü ise, Osmanlı'nın henüz değerini bilmediği Orta-Doğunun zengin petrol kaynaklarındaydı.

Birinci Dünya Savaşı başlarında Osmanlı Devleti İkinci Meşrutiyet Devriminin başa getirdiği vatanser, genç, dinamik, dürüst fakat deneyimsiz İttihat ve Terakki Cemiyeti liderleri olan üç paşa Talat - Enver - Cemal Paşalar tarafından yönetiliyordu. Sultan ve halife olarak V. Mehmet bu üçlünün elinde kukla gibiydi. Yeni idarenin ortak amaçları, Balkan Savaşında kaybedilen toprakları geri almak ve Osmanlı'yı dünyada tekrar söz sahibi kılmaktı. Yaptıkları işlerden ilki Hristiyan uluslara karşı "**Cihat**" ilan etmek oldu. Bundan umulan yarar sağlanamadı. Ne Mısır geri alındı ve ne de, Enver Paşa'nın doğudaki Sarıkamış hareketi başarılı oldu. Bekledikleri gibi Hindistan'da ayaklanma olmadı. Müslüman Hintli Askerler İngiliz Kralı V. George'a sadık kaldılar. Rus ve Fransız ordularındaki müslüman askerlerden ses çıkmadı.

İttihaat ve Terakki yönetimi ve halk ard arda gelen savaşlardan askeri, ekonomik ve moral yönünden çok hırpalanmış durumda olan devletin savaşa girmesini istemiyordu. Planlanan devrimlerle devlet kendisini toparladıktan sonra yeni hedeflere yönelecekti. Milliyetçilik duygusu ile özgürlük isteyen Balkan ve Orta-Doğu ülkelerinin başkaldırıları ve isyanların yanında başını İngilizler'in çektiği Fransız ve Rus anlaşması; Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki birliğin dünyaya hakim olma rekabeti Osmanlı'yı rahat bırakmıyordu. Sağ kolunu Almanlar'a, sol kolunu ise İngiliz tarafına kaptırılmış durumda olan yönetimin "**Beni bırakın. Ben tarafsız kalmak istiyorum**" demesine kimse aldırılmıyordu. Jön Türkler'in İngiltere'ye anlaşma teklifi de kabul edilmedi. İngilizler, Balkan uluslarının ve Ruslar'ın tepkisinden çekiniyor gözüküyordu. Almanlar, Türkler'i kendi tarafına çekme gayretinde daha ileriydiler. Kaiser Wilhelm II, 1884 ve 1898 yıllarında iki kez İstanbul'u ziyaret etmişti. Kudüs'te, başında fes, sırtında Türk üniforması ile beyaz at üstünde resim çektirmişti. Almanlar, Berlin-Bağ-

dat Demiryolunu gerçekleştirdiler. Göben ve Breslau'nun İngiltere'nin Osmanlı'ya vermediği iki harp gemisi yerine Türkler'e verilmesi, idareyi ve kamu oyunu Almanlar yönüne çekti. Sonunda Almanya Türkler'i savaşa zorladı. Bunda İngiliz diplomasının beceriksizliği ve eski dostlarının ihanetinin de etkisi oldu. Türkler Almanlar'la birlikte dört yıl sürecek olan Birinci Dünya Savaşına katılmak zorunda kaldı.

İngilizler, Avrupa'nın batısındaki müttefik cephesindeki kayıpların fazla olması yüzünden, Almanya ve Avusturya İmparatorluğunun oluşturduğu İtilaf Devletlerine başka bir yerde cephe açma gereğini duydular. Düşünülen cephenin Çanakkale'de olması fikri, İngiliz Savaş Kabinesinin iki genç ve yaramaz çocuğu **Bahriye Bakanı Winston Churchill** ve **Mühimmat Bakanı David Lloyd George**'e aitti. Etkili konuşmalarıyla karar alıcı durumda olanları ikna eden Churchill, Çanakkale Savaşı'nın mimarıdır. Aslında onun aklında, 1914 yılı ikinci yarısında sorunlu bir ülke durumuna giren Rusya'yı kurtarmak vardı. Osmanlı'nın Kafkasya üzerindeki baskısını azaltmak, İstanbul'u ele geçirerek onlara geçiş kapısı açmak istiyordu. Bundan başka Osmanlı'ya indireceği darbe ile tarafsız kalmakta ısrar eden Balkan uluslarını kendi tarafına çekebilecekti.

İngilizler, İstanbul'u ele geçirmek için ünlü donanmasının yeteceğini düşünüyordu. Fransa'daki kara savaşlarında ilerleyen Almanları, Balkanlardan geçişini önleyerek yalnızlığa itebilecekti. Görünüşte çok akıllıca yapılmış olan bu plan, Fransız ve de Ruslar için de çok uygundu.

İngiliz ve Fransız gemilerinden kurulu donanmanın 18 Mart başarısız deniz saldırısı ve bunu takiben 25 Nisan 1915 günü başlatılan müsterek kara ve deniz hareketinin eşine tarihte rastlanmaz. Çanakkale Savaşları, boğazın Anadolu ve Rumeli yakasındaki savunma mevzilerinin karadan ve denizden yoğun top atışı altında tutularak karaya çıkan müttefik askerlerine karşı; teknik ve eğitimi onlarla kıyaslanamayacak kadar zayıf, fakat vatanseverliği, ruh yüceliği ve iman gücüyle canını vermekten çekinmeyen, yurdunu savunan Mehmetçiğin kahramanlık destanıdır. Askerlerimiz düşmanın, cehennemi top ateşine rağmen, onları kıyıda çakılı tutmuşlardır.

Çanakkale Savaşları, tarihe adını veren, unutulmaz zenginliktedir. Müttefik tarafının, kara, deniz ve hava kuvvetlerine karşı Türkler'in sadece doğal arazi avantajı vardı. Dikenli tel ve kum torbalarıyla korunmuş siperler; usta maden işçilerinin yapabileceği tunel ve galeriler karadaki savaşın ilginç özellikleriydi. Birbirine sekiz metreye kadar yakın; iki tarafın önünde, sağında, solunda ve gerisinde kalan siperlerde, göğüs göğüse süngü savaşı yapılmıştır. İlk günlerdeki siperden sipere atılan el bombaları yerini sonradan kuru incir, sigara ve kuru et konservesi ikramına bırakmıştır.

Çanakkale Savaşları tarihe **"Kahramanlar"** savaşı olarak geçer. Savaşın başında düşmanın tanımayan askerler, sonradan birbirlerine saygı göstermeye başlamışlar, dost olmuşlar ve kendilerini bu anlamsız savaşta karşı karşıya getiren politikacıları lanetlemişlerdir.

Gelibolu cephesinde çarpışan askerlerin başındaki komutanların inisiyatif gücü, coğrafi alanı tanıma ve harita okuma ve liderlik yetenekleri çok değişikti. Bazılarının, atak ve korku-

suz; bazılarının ise temkilli ve kararsız olmaları sonucu etkiliyordu. Gelibolu Yarımada'sını çok iyi bilen, elinde bu bölgenin gönüllü askerlerinden kurulu 57. Alayı bulunan, yedekte tutulan 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, kendisine güveni, ön sezgisi, cesareti, kararlı tutumu ile sivrilmiş ve ulusal kahraman olmuştur. İngiltere Başbakanı olan D.Lloyd George 1922'de **“Yüzyıllar nadir olarak dahi yetiştirir. Şu talihsizliğe bakınız ki o büyük dahi çağımızda Türk milletine nasip oldu.”** diyebilmiştir.

Çanakkale Savaşlarında her iki tarafta 250,000 civarında insan ölmüş, yaralanmış, kaybolmuş veya sakat kalmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşında çok lazım olan aydın insanların çoğunu bu savaşta toprağa verdik. Ölen askerlerin arasında dizanteri gibi bulaşıcı hastalıktan kaybedilenlerin sayısının çok fazla olması cephedeki sağlık şartlarının kötü olduğunu gösterir.

200 yıl boyunca katıldığı bütün savaşlarda yenilgi görmeyen Büyük Britanya, tarihinde ilk kez Çanakkale Savaşlarında başarısızlığa uğramıştır.

Çanakkale'yi savunan, 5. Ordunun başında Mareşal rütbesini verdiğimiz Liman Von Sanders idi. Onun ile birlikte karada ve denizde çarpışan birliklerimizin komuta mevkiinde başka Alman askerleri de vardı. Yarbay Mustafa Kemal'in fikirlerine değer veren, güvenen ve savaşın en kritik zamanında onu Anafartalar Grup Komutanlığına getirerek savaşın seyrini değiştiren Liman Von Sanders'tir. Müttefik donanmasının 18 Mart 1915 günü, büyük deniz saldırısını durduran Nusret Mayın Gemisinin komutanı Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey unutulamaz. Kurtuluş Savaşı Kahramanı ve Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal'in 10 Ağustos 1915 sabahı Conkbayırı'ndan başlattığı saldırı Gelibolu Savaşlarının dönüm noktasıdır.

Bizim için Çanakkale Savaşı'nın sebep olduğu en önemli olay Mustafa Kemal'in ulusal kahraman olarak ortaya çıkması ve ardından da Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasıydı. Bu savaş olmasaydı, Lenin'in başlattığı Rus devrimi olamazdı. Avusturya ve Yeni Zelanda'lılar ulus bilincine bu savaşla varmışlardır. Onlar artık başkaları için ülkelerinden binlerce kilometre uzaklıktaki kıtalara savaşa gitmemeye karar vermişlerdir.

Not : *Birinci Dünya Harbi başında dünya devletleri iki gruba ayrılmıştır.*

İttifak-ı Müselles (Üçlü Birleşme = Triple Alliance)

Almanya – Avusturya Macaristan – Osmanlı.

İtilafı Müselles (Üçlü Anlaşma = Allied Nations)

Britanya – Fransa – Rusya. Bunlar müttefik olarak da belirtildi.

I. DÜNYA SAVAŞINDAN ÖNCE OSMANLI'NIN DURUMU

(27, 29, 31, 44, 45)

Biz size İngilizler'in vermediği gemileriniz yerine iki adet savaş gemisi vereceğiz.

*Baron von Wangenheim
Alman Büyükelçisi, 1914*

Balkan savaşı başarısızlığı ordunun savaş ve moral yönünden çok kötü durumda olduğunu göstermiştir. Ordunun elindeki silahlar eksik ve demode idi ve savaşacak yeni silahları yoktu. Abdülaziz döneminde oluşturulan donanma ve tersane, Abdülhamit'in hastalık derecesindeki kuruntusu nedeniyle Haliç'e bağlanmış, çürümeye terk edilmişti. Öyle ki, 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilanını top atışları ile kutlamak için, Mesudiye Zıhrıslı'nın Haliçten Dolmabahçe önüne getirilmesi bile büyük güçlüklerle sağlanabilmişti. Dört tarafı denizlerle çevrili olan imparatorlukta donanma yok gibiydi. İstanbul ve Çanakkale boğazları korunmasızdı. Askerler maaşlarını alamadıkları için isyan edecek duruma gelmişlerdi. Maliye iflas etmiş, açlık, sefalet hertarafta kendisini belli ediyordu.

Mevcut düzene karşı ilk başkaldırı, Selanik'te "**Vatan ve Hürriyet**" derneği kurularak başladı. Örgütün adı sonradan "**İttihat ve Terakki Cemiyeti**" olarak değiştirildi. Cemiyetin başı Talat Bey isminde eski bir posta memuruydu. Kısa sürede genç subaylar da derneğe katıldı. Aralarında Binbaşı Enver Bey'in bulunduğu bir grup Selanik Merkez Komutanı Albay Nazım Bey'i öldürdü. Enver ve arkadaşı Resneli Yüzbaşı Niyazi, örgütün adını duyurdu ve söz sahibi olmaya başladılar. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gençleri "**Jön Türkler**" adıyla Osmanlı halkının kurtarıcısı olarak görülmeye başladılar. Gerici güçlerin çıkardığı 31 Mart olayı üzerine (13 Nisan 1909), Selanik'ten gelen Mahmut Şevket Paşa Komutasındaki Hareket Ordusu, Abdülhamit'i tahtan indirdi ve iktidarda İttihat ve Terakki söz sahibi olmaya başladı.

Balkan savaşında kaybedilen Edirne'nin 22 Temmuz 1913 günü Enver Paşa'nın Komutasındaki birlikler tarafından geri alınması, ona yalnız Paşa'lık kazandırmakla kalmadı, "**Hürriyet Kahramanı**" olarak sivrilmesine sebep oldu. Kısa sürede Harbiye Nazırı ve Genelkurmay Başkan vekili oldu. 1914'te Mehmet Reşat'ın yeğeni Naciye Sultan ile evlenmesi yıldızını iyice parlattı.

İttihat ve Terakki idaresi, önceleri liberal ve demokratik bir yönetim sözü verdiği için içte ve dışta sempati ile karşılanmıştı. Ne varki, köhnemiş olan imparatorluğun yığınlar halindeki sorunları vardı. Ordu politikaya bulaşmıştı. Teğmen, yarbaya selam vermiyordu. Subaylar maaş alamıyordu. Devletin Bağdat ve Şam'da isyan hareketlerini bile durduracak gücü yoktu. Zorunlu olarak sert önlemler almaya başladılar.

İttihat ve Terakki partisi yöneticilerinin dış güçlerin desteğine ihtiyacı vardı. Ufukta Birinci Dünya Harbi gözüküyordu. Hangi tarafı tutacaklardı? Parti üyelerinin çoğunun ve halk, denizlerde üstünlüğü olan İngilizler'e meyli vardı. Ancak, İngilizler'in Osmanlı'nın can düşmanı olan Ruslar ile işbirlikleri hoşla gitmiyordu. Yapılacak en akıllı iş, iki güç arasında bir den-

ge kurmak ve harbe girmemektir. Acaba İngilizler Türkler ile bir anlaşmaya taraftar mıydı? Berlin Büyükelçisi Hakkı Paşa aracılığı ile İngilizler'le ikili görüşmelerde olumlu bir sonuç alınmadı. Bahriye Bakanı Cemal Paşa'nın Fransız Donanması manevralarında bulunmak üzere yaptığı Paris Seyahatında yaptığı nabız yoklamasından da bir sonuç alınmadı.

İngilizler'in kendilerine göre hesapları vardı. Çökmekte olan bir imparatorluktan pay almayı düşünüyorlardı. Niyetleri boğazları ve dolayısıyla İstanbul'u ele geçirmekti. Siyasi nedenlerle Türkler'in Almanlar ile işbirliğine girmelerini de istemiyorlardı.

İngiliz ve Almanlar Osmanlı'yı saflarına çekmek veya hiç olmazsa karşılığın almamak için etkinliklerini sürdürdüler. Önce askeri yardım görüntüsüyle devletin içine sızmaya başladılar. Hükümette söz sahibi olan Enver Paşa, Berlin'de ateşlik yapmıştı ve Alman İmparatoru Wilhelm II. ile iyi ilişkileri vardı.

Dış güçler etkinliklerini İstanbul'da bulunan İngiliz, Fransız, Alman ve Amerikan elçilik mensuplarıyla yürütüyorlardı. İngilizler 1912 yılında, Osmanlı donanmasını düzeltmek için Tümamiral Arthur Limpus Başkanlığında bir deniz heyetini İstanbul'a gönderdi. Bir yıl sonra Enver Paşa ile yakın ilişkileri olan Almanya elçisi Baron von Wangeheim, General Liman von Sanders komutasındaki bir askeri heyeti başkente getirdi. Amaçları, Balkan Savaşı'nda onuru kırılan Türk ordusuna çeki düzen vermektir.

İngilizler ve yandaşları, iktidarı elinde tutan İttihat ve Terakki Cemiyetinin en güçlü adamı olan Enver Paşa'nın Almanlar'a meyletmesini hoş karşılamadılar. Hoşnutsuzluklarını, Enver Paşa ile ilişkileri iyi olan Amerikan elçisi Henry Morgenthau kanalıyla ilettilerse de istedikleri sonucu alamadılar.

Müttefikler arasında yer alan Ruslar'ın durumu iyi değildi. Ürettikleri tahıl'ın % 90'nını, boğazlar yoluyla dışarıya ihraç ediyorlardı. Boğaz yolu kapandığında ithal ve ihracatları çıkmazla girecekti. Baltık denizinde, Alman denizaltıları kurtlar gibi gezinip dolandığı için, oradan da dışa açılmazlardı. Doğudaki Vladisvostok'a varabilmek için tam 5,000 millik demiryolu katedilmesi gerekiyordu. Çanakkale Boğazı kapandığı zaman, kapana kısırlanmış duruma geleceklerdi. Türkler'in tarafsız kalmasını onlar da istiyorlardı. Almanlar'ın Osmanlı üzerinde etkili olması ilerisi için endişelenmelerine sebep oluyordu. O kadar ki Osmanlı-Alman anlaşması olduğu takdirde Rus sefiri Giers, Moskova'dan aldığı talimat üzerine Osmanlı'ya savaş ilan edeceğini bile iletme zorunda kaldı.

1914 yazının başında, Avrupa'da gerginlik olmasına rağmen kimse topyekün bir savaşın çıkacağına inanmıyordu. Avrupa'nın güçlü devletleri, Türkler'in çok güçsüz olduğunu bildiklerinden onun üzerinde pek durmazlar. Haziran ayının sonlarında, Serajevo'da Arşüdüğü Ferdinand'a yapılan suikast, birdenbire ipleri gerginleştirdi.

2 Ağustos 1914'te, kuzeydeki tehlikeyi göz önüne alan, Sadrazam (Başbakan) Prens M. Sa'id Halim, Talat ve Enver Paşalar, Almanya ile gizli bir anlaşma yaptılar. Bu, başta Ruslar olmak üzere müttefik devletlerinin hiç hoşuna gitmedi. İkinci bir olay, Türkler ile İngilizlerin arasını açtı. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı'ların doğru dürüst donanması olmadığı için bu-

nun acısını çekmişti. Yunanistan'ın bile denizde vurucu gücü vardı ve üstelik onlar, Amerika'ya yeni savaş gemisi sipariş etmişlerdi. Türkler, Balkanlar'la sadece bozuk karayolu ve tren yoluyla nakliyat yapabiliyordu.

Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos, 19 Ağustos 1914'te tüm askeri gücü ile müttefiklere destek verebileceğini teklif etti. Bunu öğrenen Ruslar Yunanlılar'ın Gelibolu Yarımadasına bir ordu çıkarmalarına taraftar olmadı.

Denizlerin önemini yeni yeni kavrayan Osmanlı yönetimi, yardım kampanyalarıyla halktan topladığı bağışlarla New Castle'daki Armstrong firmasına saatte 21.5 mil yapan 23,000 tonluk Sultan Osman I ve saatte 22 mil süratli 27,500 tonluk Reşadiye muharebe gemilerini sipariş etti. Ağustos ayında gemilerin yapımı tamamlandı ve 500 kişilik gemi personeli devir teslim için İngiltere'ye gitti. Britanya Bahriye Bakanı Winston Churchill, ufuktaki savaşı göz önüne alarak bu gemilerin Osmanlı'ya verilemeyeceğini bildirdi. Parası altınla önceden ödenmiş ve teslim almak için personelin hazır olduğu bir ortamda bu tür bir davranış, siyasi ahlakla bağdaşmıyordu. Gemileri teslim alacak çekirdek personel ile İngilizler arasında kısa süren bir çatışmada ölenler oldu. Ülkede büyük bir öfke belirdi ve kamuda İngilizlere güvenilemeyeceği inancı yerleşti. İngilizler Reşadiye'ye Erin, Sultan Osman 1'e Agincort adları vererek onları Kuzey Denizi Savaşlarında kullanmaya başladılar. Osmanlı'ya, gemilerin ödenmiş bedellerini iade etmediler. Bu para yaklaşık 8 yıl sonra Lozan Barış Anlaşması'nda Osmanlı Devleti dış borçlarına karşılık olarak gösterildi.

İstanbul'daki, Alman sefiri Wangenheim bunu çok iyi değerlendirdi. **"Biz İngilizler'in vermediği gemilerinizin yerine size iki adet savaş gemisi vereceğiz"** diyerek, Türk-Alman ilişkisini iyice kuvvetlendirdi. Aslında Tümamiral Wilhelm Souchon komutasındaki **Goeben (Yavuz)** ve **Breslau (Midilli) (1912'den beri Akdenizdeydiler)**. Amaçları, Kuzey Afrika'dan Marsilya'ya asker taşıyan Fransız nakliye gemilerini vurmaktı. İngilizler ile Almanlar arasında savaş ilan edilmemesine rağmen, **"Indomitable"** ve **"Indefatigable"** adlı İngiliz zırhlıları Alman gemilerini takibe almıştı. Londra'dan, harp ilanını alır almaz onları batırmaları emri bile verilmişti.

Alman gemileri, süratleri sayesinde İngiliz gemilerin takibinden kurtuldular. İtalya'nın Messina limanında kömür ikmali yaptıktan sonra Yunan Adalarında gizlenerek izlerini kaybettirdikten sonra, 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'nın açıklığına geldiler. Enver Paşa, İngilizler'in protestosuna aldırmayarak gemilerin Marmara'ya girişine izin verdi. Ardından Alman İmparatoru, büyük bir jest yapmışçasına Goeben ve Breslau'yu Türkler'e bağışladığını ilan etti. Amiral Souchon ve ekibi başlarına fes geçirerek gemilerin resmen Türk olduğunu göstermek istediler. İngiliz Elçisi Sir Louis Mallet'in gemilerin İstanbul önüne gelmesini protestolarına, **"Bu gemiler artık Türk gemisidir"** diye yanıt verildi. Sefir, gemilerdeki Alman personelinin ülkelerine geri gönderilmesini isteyince de, Enver Paşa **"Onlar artık Alman değil. Türk"** diye cevaplamıştır. Aslında Osmanlı donanmasında denizcilere ihtiyacı da vardı! Zira, Türk denizcilerin çoğu ısmarlanan iki gemiyi almak için İngiltere'de bulunuyordu.

Osmanlı'nın parasını ödediği gemileri vermeyen İngiltere Bahriye Bakanı Winston Churchill, 31 Ağustos günü Savaş Bakanı Feldmareşal Lord Kitchner'e Osmanlı'ya karşı bir saldırı

ypma fikrini ilette. İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçip İstanbul'u işgal edebileceğini düşünmüştü. Bunda başarı sağlarsa, olası savaş kısa sürebilecekti. Eğer, Yunanlılar da Gelibolu'ya asker çıkarırlarsa işleri daha da kolaylaşacaktı. Savaş bakanı öneriyi incelediğinde, bunun sanıldığı kadar kolay olamayacağını öğrendi. Zira, tarihte Gelibolu'nun ve boğazın ele geçirilmesine iki kez teşebbüs edilmiş ve başarılı olunamamıştır. İngilizler 1807 yılındaki Napolyon Savaşları sırasında Ruslar'a yardım amacıyla boğazı geçip Marmara Denizine ulaşmak istemişler fakat başarılı olamamışlardır. 1904 yılında Amirallik birinci lordu olan Lord Fisher'in denemesi de işe yaramamıştır. Sadece donanma gücüyle Çanakkale Boğazı'nın geçilmesi kolay gözüküyordu. Deniz gücüne karada destek verecek askeri birliklere ihtiyaç vardı. Ötedenberi Britanya adasının savunması için kara birliklerine gereksinim olmadığı için ellerinde fazla piyade askeri yoktu. Onlar sadece Hindistan, Mısır ve Afrika'daki sömürgelerinde kara birlikleri bulundurmak zorundaydılar. Gelibolu'da olası bir savaş için Avustralya ve Yeni Zelanda'dan getirilecek gönüllü askerlere güveniyorlardı.

İki savaş gemisinin Osmanlı'ya katılmasıyla güçlenen Türk-Alman ilişkisi müttefikleri düşündürmüş olmalı ki, İngiliz, Fransız ve Rus sefirleri, Balkan bozgununu hatırlatarak yeni savaşın Osmanlı için felaket olacağını önemli kişilere iletmekten çekinmediler. Hatta, Ağustos 1914'te, eğer Türkler tarafsız kaldığı takdirde, onu düşman saldırısından korumayı garantileyeceklerini bile bildirdiler.

4 Ağustos 1914'te İngiltere Almanlar'a savaş ilan etti. Ekim ayının 5'inde Fransızlar ile Almanlar arasında Marne savaşı başladı. Avrupa'nın doğusunda ise Ruslar ile Avusturya arasında çarpışmalar da başlamıştı.

Almanlar da önceleri savaşın kısa süreceğini sanıyorlardı. Sonradan uzayacağını ve birden fazla cephede süreceğini anladıkları için ne olursa olsun Türkler'in savaşa katılmasını istiyorlardı.

Alman gemilerinin İstanbul'a gelmesi ve Türk denizcilerinin bu zırhlılarda görev alması ve eğitilmesi, daha önce gelen Tümamiral Limpus komutasındaki İngiliz ekibine bir anlamda size artık gereksinim kalmadı demektir. İngiliz heyeti Eylül 1914'te ülkelerine dönmek zorunda kaldı. Artık yalnız Türk ordusu değil, donanması da Almanların kontrolü altına girmişti. Yavuz ve Midilli'de Türk personeli bulunmasına karşın, diğer gemilerde de Alman subayları görev almaya başladı.

26 Ekim günü Çanakkale Boğazı'nın çıkışında bir Türk torpitobotu içinde Alman subayları olduğu için İngiliz muhripleri tarafından durdurularak İstanbul'a geri gönderildi. Boğazın savunmasını planlayan Alman Weber Paşa, Çanakkale Boğazı'nı kapattığını ilan etti. Erenköy Boğaz geçidine mayın döşetti, sahildeki fenerleri söndürdü ve geçişi tamamen kapattı. Bu uluslararası anlaşmalara aykırı bir davranıştı ve karar verirken Osmanlı hükümetine danışılmamıştı. Bir gün sonra yapılan kabine toplantısında muhalif kanatı Almanlar'ın davranışını sert konuşmalarla dile getirdiyse de eli tabancasında duran Enver Paşa bunları dikkate almadı. Artık Osmanlı'nın kaderi Almanlar'ın elindeydi.

Çanakkale Boğazı'nın kapatılması, Rusya'dan dışarıya tahıl taşıyan gemilerin Haliç'te kümelenmesine sebep oldu. Bazıları geriye dönmek zorunda kaldı.

29 Ekim tarihinde Yavuz ve Midilli, Karadenize açılarak, Odessa limanını, Sivastopol kalerlerini ve Novorossik şehrini topa tuttu ve bir kaç Rus gemisini batırdı. Amiral Souchen bunu yaparken, Osmanlı yönetiminden değil izin alma, danışma gereğini bile görmemişti. Başbakan Talat Paşa ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Enver Paşa'nın bu hareketten haberi olduğunu sanıyorlardı. Ardından, İngiliz, Fransız ve Rus Büyük elçilerinden 24 saat içinde yanıtlamak üzere bir ultipton geldi.

4 Kasım 1914'te önce Ruslar ve ertesi günü de İngiltere ve Fransa Osmanlı'ya savaş ilan etti.

Mustafa Kemal bu olaylara karışmadı ancak merkeze gönderdiği yazılarda Almanlar'ın Osmanlı Ordusu içinde söz sahibi olmasına karşı olduğunu ve yabancıların hiçbirisinin Türkler'e yararı olmayacağını ısrarla bildirdi. Enver Paşa, eskidenberi kendisine rakip olarak kabul ettiği Mustafa Kemal'i merkezden uzaklaştırarak geri planda tutmayı yeğledi. Onu Sofya Askeri Ateşesi olarak tayin etti. Alman karşıtı bir subayın orduda aktif görev almasını istemiyordu.

1914 yılının Kasım ve Aralık aylarında en önemli olaylar, Enver Paşa'nın Rusları Kafkasya'dan atmaya yönelik Sarıkamış ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın İngilizler'le yaptığı Filistin cephesi savaşlarıydı. Enver Paşa'nın ideali Sarıkamış üzerinden Kafkasya'ya saldırıp orayı ele geçirmek ve sonra Afganistan ile Hindistan'a ulaşarak bütün Türkler'i bir araya getirmektir. Liman Von Sanders, kış aylarında yapılması düşünülen bu hareketin lojistik desteğinin çok güç olacağını söyleyerek onu engellemek istediysede başarılı olamadı. 24 Aralık 1914 Sarıkamış hareketinde, 90,000 kişilik 3. Ordunun ancak 20,000'i bozgundan kurtulabilmiştir. Geriye kalanlar, çarpışmadan, açlıktan,soğuktan ya da tifüs salgınından ölmüşlerdir. Enver Paşa'nın doğu hayali, I. Dünya Savaşından sonra da devam etmiş ve Horasan ve Buhara'da etrafına topladığı Türkler'le Sovyet ordusuna karşı çıkmıştı. Sonunda 4 Ağustos 1922'de Belcivan şehrinin Ceğan Tepesi eteğinde vurularak öldürülmüştür.

Mısır'ı İngilizler'in elinden almak isteyen Cemal Paşa'nın Arabistan yarımadasındaki kanal hareketi de lojistik destekten yoksundu. Bölgedeki zengin petrol yataklarının önemini iyi bilen İngilizler, Hindistan'dan getirdikleri birliklerin ve karşıt Arap aşiretlerinin desteği ile Osmanlı'ya başarı şansı vermediler. Bu, Osmanlı'nın iyice güçten düşmesini isteyen Balkan uluslarından Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın işine geldi.

Müttefikler 3 Kasım günü Tümamiral Carden komutasındaki Indomitable ve Indefatigable ve Amiral Guepratte emrindeki Soufren ve Verite zırhlıları ve diğer gemilerden oluşan filo, 1,400 metre mesafeden boğaz giriş tabyalarını topa tuttular. Yaklaşık 17 dakika süren bu bombardımana, Türk toplarından karşılık verilemedi. Sadece Ertuğrul ve Orhaniye bataryaları 4 mermi atabildiler. Düşman top atışlarından, Seddülbahir kalesinde bir cephanelik isabet aldı ve 5 subay 80 er şehit oldu. Hasar kısa sürede giderildi. Bundan sonra boğaz savunmasına daha fazla önem verilerek, yeni tedbirler alındı.

YAVUZ VE MİDİLLİ'NİN KARADENİZ HAREKATI

(28)

Bütün gemilere....

Türkiye'nin geleceği için elinizden geleni yapınız.

Amiral Wilhelm Souchon

Yavuz Harp Gemisi

Asıl adı Göben olan Yavuz savaş krüvazörü, 1911 yılında Hamburg'ta denize indirilen 23,000 tonluk, hızı 28 deniz mili olan, 186 metre boyunda bir gemiydi. Üzerinde en büyüğü 28 cm.lik olan değişik topları ve 4 adet torpito kovanı vardı. Gemide binin üstünde denizci görev yapıyordu.

Midilli hafif krüvazörünün asıl adı Breslau olup, Baltık denizi kıyısındaki Stettin tezgahlarında yapılmış 4.550 tonda idi. Toplarının çapı Yavuz'dan daha küçük olup iki adet torpito kovanı vardı. Dört bacası ile zarif bir görünüm veren Midilli, 136 metre uzunluğunda olup, içinde 373 denizci bulunuyordu. Geminin en önemli özelliği manevra kabiliyetinin çok hızlı olması ve kısa sürede çabuk hızlanabilmesiydi.

Yavuz ve Midilli'nin Türk donanmasına katılarak Amiral Souchon'un Osmanlı Amirali olarak görevlendirilmesi; Alman yapımı Turgut Reis, Barbaros Hayrettin ve Mesudiye zırhlıların birlikteliği ile Osmanlı'nın su üstü vurucu kuvvetinin güçlenmesine sebep oldu.

Türk deniz subay ve ast subayların gruplar halinde Alman gemilerinde eğitim görmeleri, Marmara ve Karadeniz'de yapılan tatbikatlar Ekim 1914'e kadar devam etti. Sonuçta, Osmanlı'nın denizde yeterli savaş gücüne kavuşmuş yeni bir donanması ortaya çıktı.

Türkler ile Ruslar'ın arasında savaş durumu yokken, Alman gemilerinin "Türkler'e satılmış" olması gerginliğe sebep oldu. Aslında İngilizler'in boğazlara, Rusların da İstanbul ve Doğu Anadolu'yu ele geçirme planları eskidenberi vardı. Filistin'de müstakil bir Yahudi devleti kurulması, İngilizler'in Irak'ta, Fransızlar'ın da Suriye'de söz sahibi olması da ön görülüyordu.

Burada Kraus ve Dönitz'in "Şanslı Yavuz ve Midilli" adıyla Türkçe'ye çevrilen kitabından alınan özetleri sunuyorum.

26 Ekim 1914 günü Yavuz ve Midilli ile birlikte Hamidiye, Barbaros, Peyk ve Berk gemileri ile muhripleri Amiral Souchon komutanlığında Karadeniz'de keşif hareketi yapmak üzere boğazdan çıktı. Bu sırada Yavuz'a gelen telsiz haberinde Rus donanmasının boğaz çıkışını mayınladığı bildiriliyordu. Amaçlarının, Osmanlı donanmasının Karadeniz'e çıkışını önlemek, geri dönüşlerinde mayınlara çarparak batırmak veya hasara uğratmak olduğu belliydi. Bu olay, Ruslar'ın ülkemizdeki haber alma örgütünün ne kadar güçlü olduğunu da gösteriyordu. Yaptıkları bir nevi Osmanlı'ya savaş ilan etmekte.

Yeni kurulan donanmanın, Ruslar'ın oyununu bozmak ve onlara iyi bir ders vermesi gerekiyordu. Yavuz gemisinde toplanan gemi komutanları, yapacakları hareketi tartışılar, iş bölümü yaparlar ve gemileri savaşa hazır duruma sokarlar. Plana göre, Midilli, Hamidiye ve

Berk gemileri Odessa'ya giderken, Barbaros ve Turgut Reis zırhlıları İstanbul Boğazı'nı Rus gemilerinden korumak için boğazda kalacaklardı. Yavuz serenine, **"Bütün gemilere. Türkiye'nin geleceği için elinizden geleni yapınız"** işaretini çektikten sonra yanına bir kaç mayın gemisi ve torpitobotu olarak Sivastopol'a doğru yöneldi. Karara göre, önce Hamidiye Midilli ve Berk gemileriyle doğudaki Rus limanlarına gidecek ve dönüşte Midilli onlardan ayrılarak tek başına Feodosiya'ya uğrayacaktır.

Berk gemisi Novorissiysk'a gelince, limandaki ticaret gemilerinin burayı terketmesini ve buna uyulmadığı takdirde şehri topa tutacağını ilan etti. Şehir, içinde tahıl siloları ve petrol depoları vardır. Limanda 14 Rus, İngiliz ve Hollanda gemisi barınıyordu. Midilli gemisi Berk'e liman dışında gözetleme görevi yapmasını bildirdikten sonra şehri topa tuttu. Kısa sürede 14 Rus gemisi devre dışı kaldı, silolar yakıldı, petrol depoları uçuruldu, liman kullanılmaz hale geldi. Şehir duman ve yangınlar altında kaldı. Berk gemisi de boş durmadı. Şehrin kalesindeki topçuları susturdu.

Öte yandan Türk torpitobotları, Odessa limanının içine kadar girerek Ruslar'ın Donetz ganbotunu torpilleyip batırdı. Hamidiye Feodosiya limanını ve oradaki kışlayı top atışına tuttu. Yavuz da bir Rus mayın gemisini batırdı ve Sivastopol'u top mermisi yağmuruna tuttu.

Ruslar'ın Karadeniz'de çok sayıda ağır krüvazör ve savaş gemileri olmasına rağmen Osmanlı donanmasına karşılık veremez. Sefere çıkan Türk gemilerin hepsi önemli bir hasar almadan 1 Kasım 1914'te İstanbul'a döner. İstanbul halkı, boğazdan süzülerek geçen gemileri, ellerinde bayraklarla alkış ve yaşa sesleriyle karşılar.

Doğu'da Ruslar'la başlatılan kara savaşı için gerekli personel ve askeri malzeme nakli ancak gemilerle yapılabilirdi. Limanlarında hücumu uğrayan Ruslar bunu bildikleri için Karadeniz'deki kıyı şehirlerimize rahatlıkla baskın yapabiliirdi. Savaş gemileri için hayati önemde haiz kömür Zonguldak limanından temin ediliyordu. Buranın korunması lazımdı. Korunmayı Yavuz değil Midilli yapabiliirdi. Nakliye gemilerini Rus kurtlarından koruma görevini, 28 mililik süratiyle tazi özelliği veya çoban köpeği görevini ondan iyi yapacak yoktu.

Midilli gemisi, 3 Kasım 1914 günü asker, cephane, at, silah yüklü nakliye gemileriyle birlikte İstanbul Boğazı'ndan çıkar. Rotası boyunca, Samsun ve Ordu limanlarında ek malzeme ve asker aldıktan üç gün sonra Trabzon'un Polathane limanına ulaşırlar. Boşaltma işlemi yapıldıktan sonra Midilli hazır yakına gelmişken petrol tesisleri bulunan Poti limanını vurur. Geri dönüşte Ruslar'ın altı zırhlı ve krüvazör ve 13 torpitobotu ile Zonguldak limanına saldırdığı haberini alır. İstanbul'a dönmeden tekrar asker ve malzeme yüklü beş nakliye gemisine refakat eder. Ünye limanında Millet gemisindeki 1,000 kadar asker ve 400 atı da alınarak Trabzona sağ salım varırlar. Yükler boşaltıldıktan sonra 13 Kasım akşamı İstanbul'a dönerler.

Ruslar'ın 17. Kasım günü 19 savaş gemisi ile Trabzon'u bombaladığı duyulunca, Yavuz, Midilli, Hamidiye ve bazı torpitobotlar Karadeniz'e çıkıp Sivastopol'a dümen kırarlar. Alınan karara göre, Midilli önden gidecek ve Yavuz ile Sivastopol önünde buluşacaktır. Sisli bir günde Midilli'nin önüne iki Kagul sınıfı krüvazör, dört zırhlı ve bir kaç muhrip bulunan Rus filosu

çıkır. 18 Kasım'da Yavuz ve Midilli gemileriyle bunlar arasında şiddetli top atışlarla çarpışma başlar. Rusların Eustachius zırhlısı ağır yaralanır. Gemide 35 ölü ve 38 yaralı vardır. Çatışma sırasında Yavuz da yaralanır ve 15 denizcisi ölür ve hareket alanından çekildi.

Midilli, bütün kış boyunca İstanbul-Polathane arasında gidip gelen nakliye gemilerinin koruyuculuğunu yapar. Bu arada 300 tonluk Zafer gemisinin, Rus askeri üniforması giymiş 24 Türk atlısını Bender-Beni demiryolu hattını kesmeye yönelik komando hareketına da katılır. Midilli, Trabzon'a her vardığında Rus sahillerindeki gemileri baskınlarla vurmaya devam eder. Yavuz ve Midilli ile baş edemeyen Ruslar hava kuvvetlerini de kullanmak zorunda kalmıştır.

2 Ocak 1915 tarihinde Yavuz ve Midilli ile birlikte Hamidiye ve Berk gemileri, yanlarına nakliye gemilerini alarak Karadenize açılırlar. Önlerine çıkan bir Rus muhribini ve Kagul sınıfı krüvazörünü yaralayıp yollarına devam ederler. Nakliye gemilerinin boşaltma işlemi bittikten sonra Yavuz, Midilli ve Hamidiye Batum sahillerini bombalarken Rus filosunun hücumuna uğrarlar. Bir aralık Hamidiye sıkışır. Yardıma gelen Yavuz ve Midilli onu Ruslar'ın elinden güçlkle kurtarır.

Yeni yılın ilk ayında, Yavuz ve Midilli'nin Rus sahillerini vurup kaçma hareketleri devam eder. Ruslar da boş durmaz, aynısını bizim sahillerle uygularlar. Yaptıkları bir başka şey, tekrar İstanbul Boğazı ağzını mayınlayıp, gemilerimizin Karadeniz'e çıkmasına mani olmaktır.

Mecidiye gemisi, 6 Nisan 1915 günü Odessa açığında mayına çarparak battı ve 26 denizcimiz şehit oldu. Gemi tekrar Ruslar tarafından yüzdürülerek "Prut" ismiyle donanmalarına katıldı. Mecidiye savaş sonrasında, 13 Mayıs 1918'de Türkiye'ye iade edilir ve gönderine Türk sancağı çekilir.

Gemilerimizin Karadeniz sahillerindeki şehirleri bombalaması, sivil halk zarar görüyor diye Ruslar'ın yaygara koparmasına sebep olur. Halbuki onlar, benzer saldırıyı Zonguldak limanına yapmıştı. Düşmanın yakınması, Yalta limanının basılmasından sonra daha da arttı. Türkler'in Lahey Anlaşması'na aykırı davrandığı dünyaya yayıldı. Bu, donanmanın Karadeniz hareketına son vermesi demektir. Yavuz ve Midilli, Nisan ayında Trabzon'a giden nakliye gemilerine refakat ettikten sonra aralarında İmparatoriçe Mariya muharebe gemisinde bulunduğu Rus filosunun baskınına uğrar. Gemilerimiz hızlı manevra kabiliyeti ve ani rota değişikliği sayesinde bu saldırıdan güçlkle kurtulurlar.

Haziran ayında Midilli, Zonguldak limanı açığında Rusların Derski ve Gnyevni muhriplerini kıştırdı. Midilli yara almasına karşın Gnyevni gemisi hareket edemez duruma geldi.

Amiral Souchon'nun yerine Koramiral Rebeur-Paschwitz atandıktan sonra Yavuz ve Midilli 19 Ocak 1918 günü Çanakkale'yi geçip Ege Denizi'ne açılmak isterler. Gayeleri, boğaz dışında bulunan İngiliz gemilerine saldırmaktır. Alman uçaklarından aldıkları habere göre, Mondros limanında iki savaş gemisi, üç krüvazör, iki muhriple birlikte bir çok yardımcı gemi bulunmaktadır. 20 Ocak sabahı Yavuz mayına çarparak yaralandıysa da iki geminin yaptığı atışlarla Imros adasındaki akaryakıt depoları ve telsiz istasyonu tahrip edildi. Saat 08.30'da Midilli mayına çarptı ve ağır hasar alarak hareketsiz kaldı. Onu İngiliz gemilerinin saldırısın-

dan kurtarmak isteyen Yavuz ikinci bir mayına çarparak ağır bir şekilde yaralandı. Bu arada Midilli'ye ikinci ve üçüncü mayınlar çarptı. Geminin makinaları durdu, akıntı ile sürüklenirken mayın tarlasına girdi ve arka arkaya beş mayına çarptı. Kaptanı von Hippel gemiyi terkediniz emrini verdi. Kendisi ve ikinci komutanı Midilli'den ayrılmadılar ve onunla birlikte denizin derinliklerinde kayboldular. Etrafta bulunan İngiliz gemileri denizden ancak 162 kişi topladılar. Midilli'de ölenler arasında topçu Binbaşı Üsküdarlı Ahmet Hüsamettin, makina subayı Balatlı Binbaşı Mehmet Nuri Bey ve 38 denizcimiz de vardı.

Yaralanan Yavuz, önce Çanakkale'ye oradan da 27 Ocak 1918'de İstanbul'a döndü. Uzun süre hareketsizlikten sonra sonra 1926 yılında Gölcük'te yapılan yeni havuza alındı ve tamirden sonra Amiral gemisi olarak Türk donanmasında hizmet etti. 7 Haziran 1972'te resmen emekliye ayrılarak Makina Kimya Endüstrisine satıldı. Başiskele gemi tesislerine getirilerek söküldü. Kumanda odası, Deniz Müzesine kaldırıldı. Pruva direği ise Deniz Harp Okulu bahçesine bayrak direği olarak dikildi.

MESUDİYE ZIRHLISININ BATIRILIŞI

(19, 31)

Kıdemli Yüzbaşı Norman Holbrook komutasındaki İngiliz B11 denizaltısı, sabaha karşı Türk ışıldaklarının sönmelerinden hemen sonra dalışa geçerek mayınlı sahayı geçti. 4 saat periskop'la seyrettikten sonra, Sarısuğlar körfezinde demirli duran 2 bacalı Türk Zırhlısına 500 metreden torpitolarını fırlattı. Hedefin batmak üzere olduğunu gördükten sonra dalışa geçti.

Alan Moorehead, Gallipoli Kitabının yazarı

Boğaz'a yapılan ilk düşman saldırısından sonra, Çanakkale'nin savunma sisteminin acilen gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi gündeme geldi. Tedbir olarak Mesudiye Zırhlısına, yüzer bir batarya olarak Sarısuğlar koyuna demirlemesi emredildi. Bu büyük bir hata idi. Doğru olanı, torplarının sökülerek karaya monte edilmesiydi. Geminin eski komutanı torpito hücumunu önlemek için, iskele ve sancak tarafına tellerden şipka yaptırmıştı. Yeni komutan, bu önlem yerine gözetlemeyi tercih etmişti. 13 Aralık 1914'te Kıdemli Yüzbaşı Norman Holbrook komutasındaki İngiliz B11 denizaltısı, Türk ışıldakları söner sönmeyiz, gün aydınlanırken, dört saat periskopla seyrettikten sonra Sarısuğlar körfezinde demirli, iki bacalı Türk Zırhlısına 500 metreden torpitolarını fırlattı. Hedefin batmak üzere olduğunu gördükten sonra dalışa geçti. Gemi ile birlikte 5 subay ve 20 er boğuldu. Mesudiye'nin yana yatmasından 36 saat sonra içeride yaşayan denizcilerin bulunduğu anlaşılmaması üzerine geminin karinası kesilerek 3 subay kurtarıldı.

Mesudiye Zırhlısının batırılması, denizaltıların kolaylıkla boğazı geçebileceğini gösterdi. Önlem olarak Aydın Reis ve Nurülbahir ganbotları ve bazı küçük gemiler boğaza gönderilerek gözetlemeyle görevlendirildiler.

İngiliz donanmasının 1914 yılı sonlarındaki saldırılarına bataryaların cevap vermemiş olması, Savaş Bakanı Lord Kitchener ve Bahriye Bakanı olan Winston Churchill'i Türkler'e karşı deniz yoluyla bir saldırı yapma zamanının geldiğini gösteriyordu. İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'nı geçtikten sonra Marmara'ya ulaşacak ve Yavuz ve Midilli'yi saf dışı bıraktıktan sonra İstanbul'u topa tutacaktı. Yunanlıların Gelibolu'ya asker çıkmalarının karşılığı olarak onlar ödüllendirilecekti.

Avrupadaki çatışmalar, İngilizler'in boğazı geçme düşüncelerine sekte vurur. Fransa'daki çarpışmalarda müttefikler üç ay içinde bir milyona yakın zayıyat vermişti. Savaşın sandıkları gibi kısa sürmeyeceğini anlarlar. Almanlar müttefiklerin baş düşmanı olarak kabul edilerek onların görüldükleri yerde öldürülmeleri ilke olarak kabul edilir. Baltık denizinin İngiliz donanması tarafından temizlendikten sonra Rus birliklerinin kuzeyden Almanlar'a saldırmasıyla onlara ikinci bir cephe açılması fikri ortaya atılır. Ancak İngilizler'in Rusya elçisinden gelen mesajlar kuzeydeki dostlarının durumunun iyi olmadığını gösteriyordu. Ruslar, Osmanlı'nın Kafkasya'ya olası saldırısını endişe ile bekliyorlardı. Onlar, İngilizler'in özellikle İstanbul üzerine yapacağı bir askeri gösteriyle Türkler'in doğu hareketinden vazgeçeceğine inanıyorlardı.

Churchill Petrograt'taki büyük elçi Sir George Buchanan'a gönderdiği telgrafta, Rusların yüreğine su serpen cümleler vardı.

İngilizler'in Birinci Dünya Harbine girme kararında söz sahibi olan "**Savaş Konseyi**", Başbakan Asquith ve sayısı onu geçen bakandan kuruluydu. Konseyde en sözü geçenler, Asquith ile birlikte Savaş Bakanı Lord Kitchener, Bahriye Bakanı Winston Churchill idi. Diğerleri onların kararına uymak zorunda kalıyorlardı.

Savaş Bakanı elinde bulunan deneyimli askerleri ve güvenilir generalleri Fransa'daki cepheye göndermeyi tercih ediyordu. Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelecek gönüllüleri ise, Avrupa dışındaki yerlerde, örneğin Gelibolu'da kullanmaya kararlıydı.

İngiliz kabinesinin yıldızı olan Churchill, o sıralarda kırk yaşlarındaydı. Yanında İkinci Deniz Lordu olarak eski bir denizci olan yaşlı Amiral John Arbuthnot Fisher vardı ve onun fikirlerine çok saygılıydı. Başlangıçta tam bir anlaşma içinde olan bu ikilinin, birbirine uymayan tarafları, Churchill'in gece yarılarna kadar çalışmasına karşın, Fisher'in sabahın dörtünde bakanlığa gelmesiydi ! Fisher, önceleri Churchill'in Türkiye üzerine saldırı planını yerinde bulmuştu. Boğaz yoluyla İstanbul'a yapılacak ani ve hızlı bir saldırıda, mayınlardan korunmuş Majestic ve Canopus gibi iki eski zırhlının kullanılmasının yeterli olabileceğini ve bu sırada Yunanlıların Gelibolu'ya, Bulgarlar'ın ise Trakya üzerinden İstanbul'a yürümesinin şart olduğuna inanıyordu. Churchill amiralin de rızasını alarak, o sırada Ege Denizindeki Akdeniz Filosunun başındaki Tümamiral Sackville Carden'e danışmak istedi. Filo komutanı, verdiği yanıttta, Gelibolu'ya yapılacak saldırının, aceleye getirilmesini doğru bulmadığını daha geniş kapsamlı bir operasyon ile başarı sağlanabileceğini yazıyordu. Carden'in planına göre yarımada'nın ele geçirilmesi ve Marmara'ya ulaşılması için, 12 savaş gemisi, 3 savaş krüvazörü, 3 hafif krüvazör, 16 muhrip, 6 denizaltı, 4 deniz uçağı ve 12 mayın tarayıcıya gerek vardı.

Savaş gemileri, ağırlığı 40-50 bin tona varan, batmazlığı yüksek ve güçlü silahları olan gemilerdi. 38'lik topları olan Queen Elizabeth, bir savaş gemisiydi. Savaş krüvazörleri ise, onlardan daha az tonajda, silahları daha az güçlü buna karşı süratleri fazla gemilerdi. 28 cm.lik topları olan Yavuz gemisi bu sınıfa giriyordu. Krüvazör denilen gemiler, 5-10 bin tonluk olup, daha ziyade açık denizlerde düşman nakliye ve ticaret gemilerini vuran su üstü gemileriydi. Midilli bu tip gemilerdendi. Muhrip veya destroyerler ise 1,500- 2,500 tonluk, toplardan ziyade torpitolarıyla saldıran, süratli fakat batma olasılığı yüksek gemilerdi.

Amiral Carden'in temkinli davranmasında, Çanakkale Boğaz kıyısının savunması için alınan yeni tedbirleri öğrenmesi etkiliydi. Bütün bunların yanında bilhassa kış aylarında denizin günlerce dalgalarla kabarması da göz önüne alınıyordu.

13 Ocak 1915 tarihinde İngiliz Savaş Konseyi toplantısında alınan karara göre, Şubat ayında Fransızlar'ın dört savaş gemisinin de katılmasıyla, önce Çanakkale Boğazı'nı korumakla görevli olan sahildeki topçu tabyaları imha edilecek, mayınlar temizlenecek ve donanma Marmara'ya varduktan sonra İstanbul'a yönelecekti. Yavuz ve Midilli batırıldıktan sonra Osmanlı'nın, politik, ekonomik, askeri yönden birinci şehri olan İstanbul ele geçirilecekti. Bu ka-

rar nedense Amiral Fisher'in hiç hoşuna gitmez. Ona göre İngiliz donanması tüm gücünü Çanakkale Boğazı'nda toplamakla, Kuzey Denizini Alman donanmasına terketmiş olacaktı. 28 Ocak'taki savaş konseyinde Fisher Gelibolu'ya bu şekildeki bir saldırıya karşı olduğunu açıkça bildirir, Churchill ile ters düşer ve istifa aşamasına gelirse de sonunda ikna edilir ve karara uymak zorunda kalır.

Güçlendirilmiş olan İngiliz donanmasının içinde zamanın en güçlü harp gemisi olan H.M.S. Queen Elizabeth ile birlikte Lord Nelson, Agamemnon, Inflexible zırhlıları ve diğer yardımcı gemiler bulunuyordu. Büyük deniz hareketinin komutanı olarak Tümamiral Carden seçilir. Gelibolu yarımadasını ve Çanakkale Boğazı'nı çok iyi bilen Amiral Limpus'a bu görevin verilmesi gerekirdi diye düşünenler olmuştur.

Suffren, Bouvet, Charlemange ve Gaulois adlı savaş gemilerinin oluşturduğu Fransız flotillasının başında Amiral Guepratte vardır.

ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN SAVUNMA DÜZENİ

(19, 20, 21, 24, 30, 38)

Olabilecek tehlikeyi göze alarak, grupları üçe ayırdım. Saros körfezinin en üst kısmına 5. ve 7. Tümen'leri, 9. ve yeni kurulan 19. Tümen'leri yarımada'nın güney kısmında ve 11. Tümen ile İstanbul'dan beklenen 3. Tümen'i Asya yakasında görevlendirdim.

*Liman von Sanders
5. Ordu Kumandanı.*

Çanakkale Boğazı'nın ilk korunma tesisleri olan, Kilitbahir ve Çimenlik kaleleri, 17. yüzyılda yapılmış ve daha sonraki yüzyıllarda Birinci Süleyman, Dördüncü Mehmet, Üçüncü Selim ve Aldülmecit dönemlerinde yenilenmiştir. Gelibolu saldırısındaki dönemde boğazın savunma kuruluşları, Anadolu yakasında Kumkale'den Nara burnuna; Rumeli yakasında ise, Seddülbahirden Kilitbahir'e kadar olan bölgede sınırlıdır. Ana ya da esas savunma tesisleri, boğazın girişi ve merkezinde olmak üzere iki gruba ayrılmıştı. Boğazın girişinde, Rumeli yakasında **Seddülbahir ve Ertuğrul**; karşıyakada ise **Kumkale ve Orhaniye tabyaları** vardı. Tabyalar kerpiç ve çamurdan yapılmış ilkel yapılarıdır. Boğazın merkezinde, Rumeli tarafında **Hamidiye, Mecidiye, Namazgah ve Değirmenburnu**; karşı tarafta ise **Anadolu Hamidiye, Mecidiye, Çimenlik** ve **Nara** tabyaları bulunuyordu. Bataryadaki toplar çap ve marka bakımından farklı olduğu için atış kontrolü, cephaneye ve yedek parça temini bakımından güçlükler vardı. Atışlarda nişan hatası yapılıyordu. Çoğunda hidrolik sistemi olmadığı için toplar el ile dolduruluyordu. Bu nedenle atış hızları yavaştı ve çok sayıda askere ihtiyaç vardı.

Boğazdaki tabyalar iyi gizlenmemişti ve dışarıdan kolaylıkla seçilebiliyordu. Boğaz girişi grubunda, her iki yakada 24-26-28 cm.lik toplam 16 topumuz vardı. Buna karşılık, merkezi grupta çoğu 21 - 24 cm.lik, az bir kısmı 28 ve 35 c.lik olan 60 top yerleştirilmişti.

Boğaz savunmasında, sahildeki tabyalardan ayrı olarak gizli top bataryaları ve mayın hatları da vardı. Bulgarlar'dan ele geçirilmiş top ve obüs bataryaları, Rumeli yakasında Mecidiye ile Soğanlıdere arasında kıyıda Yıldız ve Havuzlar mevkiinde gizlenmişti. Kirte-Erenköy arasında uzaklık 11,000 metre olduğundan burada toplanan düşman gemilerine top atışlarıyla vurmak mümkün olmamıştır.

Anadolu yakasında, Anadolu Hamidiyesi ile Kumkale arasında Karanlık Limanını ateş altına almak amacıyla, Erenköy tepesine 20 tane 15 cm.lik obüs topu yerleştirilmiştir. Ayrıca İntepe üzerine de 8 tane 12 cm.lik top getirildi. Erenköy- İntepe grubunun, 18 Mart 1915 Deniz Savaşında mayınlara çarparak ağır yaralanan düşman gemilerinin devre dışı bırakılmasında çok faydası olmuştur.

Çanakkale Boğazı'nın savunmasında, eski savaş gemilerinden sökülen toplardan da yararlanılmıştır. Örneğin, Mesudiye, Ertuğrul, Barbaros, Berki Satvet, Peyki Şevket, Muini Zaffer gemilerinin topları; Baykuştepe, Akyarlar, Kepez Burnu, Soğanlıdere, İntepe ve Nara'da konuşlandırılmıştır. Bu toplar, boğaza düşenmiş olan mayınların düşman tarama gemilerince

temizlenmesini önlemede yararlı olmuştur. Bunlardan başka denizden geçmek isteyen düşman gemilerini vurmaya yönelik, gemilerden sökülen torpitolara da kullanılmıştır. Geceleyin denizi kontrol altına almak için de kıyılara sekiz tane ışıldak yerleştirilmişti. Kıyıya yanaşmak isteyen düşman birlikleri vurmak için 15 cm. mermi atan havan bataryaları da sahilde gizlenmişti.

Marmara denizine denizaltıların sızmasını önlemek için boğazın en dar yerine çelik ağ gerilmişti.

Düşman gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçişini engelleyebilecek savunma araçları; Selanik, İntibah, Samsun ve Nusret mayın gemilerinin boğaza döşedikleri mayınlardır. Selanik mayın gemisi önce 4 Ağustos 1915 tarihinde Havuzlar-Kepez arasındaki 2,200 metrelik genişliğe, 80 metrelik aralarla 22 mayın bırakmıştı. İki gün sonra bunun 800 metre gerisine 26 mayın ve Ağustos -Aralık'da 1914 tarihleri arasında Havuzlar- Kepez hattı arasındaki sahaya 250'ye yakın mayın döşendi. Nusret mayın gemisi 17 Aralık'da 50; 30 Aralık günü ise 30 mayını döşemişti. Bu gemi 27 Şubat 1915 günü Çimenlik-Değirmenburnu arasına 53 mayın daha dökmüştür. En önemli etkinliğini ise 8 Mart 1915 gecesi, Karanlık Liman'ına, Poyraz-Lodos yönünde döşediği 26 mayınla göstermiştir.

Yavuz ve Midilli'nin Osmanlı Donanmasına katılmasından sonra boğazların komutası Alman amirallerine verilmiştir. Hükümet, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının Başkomutanlığına Amiral Von Usedom'u atadı. Usedom, yanına aldığı 26 subay, 432 astsubay ile Romanya üzerinden Türkiye'ye gelmişti. Çanakkale'nin savunma komutanlığı Tümamiral Marten'e verildi. Mustahkem Mevki Komutanı ise Cevat Paşa ve yardımcısı Albay Selahattin Adil Bey, Gelibolu'nun güneyinin ve boğazın Asya yakasının güvenliğinden sorumluydu. Yarımadanın ortası ve kuzeyi ise 3. ve 1. kolordu tarafından korunacaktı.

Müttefiklerin deniz yoluyla İstanbul'a gelmesi gündeme gelince Birinci Ordu Komutanı olan Liman Von Sanders savunma ve güvenlik tedbirleri almaya başladı. Rumeli yakasında, Yeşilköy - Sarayburnu arasına ve karşı taraf için de Prens adalarına bataryalar yerleştirildi. Düşman gemileri Marmara'ya girdiğinde Yavuz ve Midilli ile birlikte Osmanlı donanması tarafından karşılanacaktı. Çanakkale Boğazı'nı geçen gemiler, boğaz çıkışının üst kısım yakasındaki bataryaların ateşine maruz kalarak zorlanacaktı. Eğer gemilerin boğazı geçmesi ile birlikte düşmanın kara birlikleri de İstanbul'a yakın bir yere çıkarma yaptığı takdirde İstanbul'u savunmak çok zor olacaktı. Hele bir de Ruslar, İstanbul Boğazı'nın bir yakasına asker çıkarırsa durum iyice kritikleşecekti. Alman generali bu son ihtimale karşı, İstanbul Boğazı'nın iki yakasına bataryalar yerleştirdi. Yeşilköy'e gelebilecek Rus Ordusuna karşı 6. Kolordunun hazır olması gerektiği için birlik sıkı bir eğitimden geçirilerek hazır hale getirildi.

27 Aralık 1914'te Sanders'e Almanya'dan gelen bir telgrafta müttefiklerin boğazlar yoluyla İstanbul'a yönelik saldırısı için birliklerin hazırlaması talimatı verildi. General, her türlü güvenlik önerilerinin alındığını bildirdi. Türkiye'de 18 yıl kalan ve sevilen Alman Meraşal'ı von der Gotz'de, Belçika'daki görevini bırakarak İstanbul'a geldi ve Genelkurmay' daki Savaş Ba-

kanlığına yerleşti.

Ocak ayının sonlarında Sanders, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasındaki Edremit, Balıkesir ve Bandırma yöresinde inceleme gezisine çıktı. Bölgedeki, yol ve köprülerin değil sahara topraklarının taşınması, askerlerin yürümesi için bile yeterli olmadığını anladı. Yolların düzeltilmesi ve yeni köprülerin yapılmasını emretti. Yörede zeytin ürünlerinden zenginleşmiş bir çok Rum köyleri dikkatini çekti. Ayvalık ile Midilli arasında kaçakçılık olaylarına şahit oldu.

Liman von Sanders'in Enver Paşa ile arası iyi değildi. Sarıkamış hareketini eleştirmesi hoş karşılanmamıştı. Enver Paşa, 1915 yılının Şubat ayının ortasında 3. Ordu Komutanı Hafız Hakkı Paşa'nın Tifüs'ten ölmesi üzerine Liman'ı onun yerine Erzurum'a göndermek istedi. Üçüncü Orduda her gün hastalanan bin askerden 30-50'i Tifüs'ten ölüyordu. Saunders, gücünün büyük bir kısmını kaybetmiş olan böyle bir birliğe gitmeyi, Enver Paşa'nın dayatmasına rağmen kabul etmedi.

Müttefik deniz birliklerinin 19 Şubat günü başlattıkları saldırı karşısında yeni önlemlerin alınması şart olduğu anlaşıldı. Enver Paşa, 1. Ordunun boğazın kuzey yakasının, 2.Ordunun ise Marmara kıyısının güvenliğinden sorumlu tutmayı uygun buldu. Bu plan Sanders Paşa'nın hoşuna gitmedi. Enver Paşa'ya 23 Şubat'ta yazdığı mektupta, İngiliz ve Fransızlar'ın Çanakkale Boğazı'na; Rus birliklerinin İstanbul yakasına olası saldırılarının iki ayrı ordu tarafından karşılanmasını önerdi. Enver Paşa, hiç bir açıklamada bulunmadan, Sanders'in fikrine katılmadığını bildirdi.

Sanders 1. Ordu Komutanı iken Albay Wehrle komutasındaki topçu alayını, boğazının savunması için Çanakkale'de görevlendirmişti. Bu topçu alayı, boğazın Rumeli ve Anadolu yakası tepelerinden yaptığı top atışlarıyla, sahildeki tabya ve bataryaları destekleyecekti. Hamidiye kalesine de yüzbaşı Wossidlo atanmıştı.

Mart ayının başında İstanbul'daki Genelkurmay Karargahı, Edirne'deki 2. Ordunun Çatalca'ya ve Balıkesir'de bulunan 4. Ordunun İzmit körfezine nakledilmesini kararlaştırdı. Çanakkale Boğazı'na en yakın olan bu iki ordunun uzaklaştırılması da doğru değildi. Sanders endişelerini Almanya'daki üstlerine bildirmek zorunda kaldı.

Mart 1915'teki şiddetli deniz saldırılarıyla boğazın düşmek üzere olduğunu anlayan Enver Paşa, Çanakkale'nin savunmasını 5. Orduya verdi ve başına da Liman Von Sanders'i getirmek zorunda kaldı.

Liman von Sanders, yanında Kurmay Başkanı Kazım Bey ve yardımcılarını, yüzbaşı Prigge ve Muhlmann ile birlikte 25 Mart 1914 günü bir deniz vasıtasıyla Gelibolu'ya vardı. Çok sayıda zengin ağaçları ile süslü olan kasabada Rumlar'ın terkettiği görkemli binalar dikkatini çekti.

Bu sırada Türk ordusunun yapılanmasında,şimdikine yakın bir şekildeydi. En küçük birlik 10 kişilik manga olup, bunun üçünün birleşmesiyle takım, üç takımın birleşmesiyle bölük ve üç bölüğün bir araya gelmesiyle de tabur meydana gelir. Üç tabur bir alayı ve üç alay da bir tümeni oluşturur. Üç tümenin birleşmesiyle de kolordu ve kolorduların bir araya gelmesiyle de

ordu ortaya çıkar. En küçük rütbeli subaylar (asteğmen,teğmen ve üstteğmen) takım'ın başı; yüzbaşı bölük, binbaşı tabur, albay alay komutanı olur. Generaller ise, dereceye göre tümen, kolordu ve ordu komutanlığı yapandı.

Sanders'in Başkomutan olduğu Beşinci Ordu'nun iki kolordusu ve 5 tümeni vardı. Her tümenin içinde ise sayıları 9-12 arasında değişen tabur bulunmaktadır. Bir taburdaki asker sayısı ise 800-1,000 arasında değişmekteydi.

Alman Generali, önündeki kısıtlı süre içinde ordusundaki önemli düzenlemeleri yapar. İstanbul'daki Albay Nicolai komutasındaki 3. Tümen de 5.Orduya katılır.

General daha önceden boğazın Rumeli ve Anadolu yakasındaki araziye incelemek fırsatını bulmuştu. Anadolu yakasında Kara Menderes nehrinin oluşturduğu, düzlükler ve çayır sahalarının yanında, inişli ve çıkışlı küçük tepeler dikkatini çeker. Sahil, kara birliklerinin çıkarılmasına elverişli olmasına karşın ilerideki tepeler onlara zorluk çıkarabilir diye düşünür. Yollar ve köprüler, asker ve malzeme nakli için yeterli olmadığı için bunların işe yarayacak düzeye gelmesi için emirler verir. Rumeli yakasının en kuzeyindeki Saros körfezine bakan arazi tarıma elverişlidir. Güneye doğru gidişte, sahilten yükselen Kireçtepe bölgesi ve onun arkasında ve güneyinde Sarıbayır dağ sırası başlamaktadır. En yüksek konumda Kocaçimen dağları, önünde Çonkbayırı sırtları ve onunda sağında, solunda bir çok tepeler bulunması, o bölgeye çıkacak düşman birliklerinin gözlenmesi ve arazinin savunulması yönünden kendilerine üstünlük sağlar görünümündedir. Bu bölgenin sahilindeki Suvla körfezi ve plajı, Arıburnu ve Kabatepe kumsalları, çıkarma için elverişli görünmesine karşın, düşman için önlerine çıkacak olan tepelere ulaşmak ve orada tutunmak çok zordur. Buradaki, kuru ve derin dere yatakları ve onları çevreleyen çalılıklar önemli engellerdir.

Sanders'in kafasını en çok zorlayan, müttefik güçlerinin nereye çıkarma yapabileceğiydi. Asya yakası olabilir miydi? Burasının savunma tesisleri ve bataryaları güçlü olmasına karşılık, Beşike körfezinde bulunan irili ufaklı koylar çıkarmaya elverişliydi. Arazinin doğal yapısı, düşmanın ilerlemesine yardımcı olabilirdi. Beşike körfezinin karşısındaki Bozcaada müttefik askerlerinin toplandığı yerd. Buraya çıkarma yapan düşman başarılı olduğu takdirde, Türk ordusunu arkadan çevirme şansına sahipti.

Yarımadanın ucunda bulunan Seddülbahir ve Tekeburnu da çıkarma için uygun sayılabilirdi. Buraya gelen düşman askerleri, gemilerden yapılan top atışlarıyla desteklenebilirdi. Karada tutundukları takdirde, bölgenin hakim noktası olan Alçıtepe'ye ulaştıklarında en önemli engeli aşmış olacaktı. Rumeli yakasının ortasında bulunan Kabatepe bölgesindeki kumsal saha da çıkarmaya uygundu. Kabatepe'nin iki tarafına yerleştirilen toplar, gemilerden yapılacak atışlarla ortadan kaldırıldığında, düşman kolaylıkla tepelere ulaşabilecekti. Arkada bulunan Maydos (Eceabat) ele geçirildiğinde ise yarımadanın güney ucu düşmanın eline geçmiş olacaktı. Bunu takiben müttefik donanması, rahatlıkla Çanakkale Boğazı'nı geçip Marmara'ya ulaşabilirdi. Onlar için en önemli engel, Kabatepe'nin hemen kuzeyinde bulunan Arıburnun'daki tepelerdi.

Sanders'e göre Gelibolu yarımadasının en kuzeyindeki Bolayır bölgesi, çıkarmaya en uygun yerdirdi. Sahilde kumsalın bulunması, Saros Körfezi ile Marmara denizi arasındaki mesafenin kısa olması düşman için önemli bir avantajdı. Bolayır bölgesi işgal edildiği takdirde, 5. ordunun yarımadaadaki birlikleri ile hem karadan ve hem de denizden ilişkisi kesilecekti. Üstelik düşman Marmara denizindeki denizaltılarından da destek alabilirlerdi.

Alman generali, karargahındaki kurmayları ve tümen komutanlarıyla yaptığı toplantıda müttefiklerin Bolayır bölgesine çıkarma yapabileceği kanısına vardığını söyler. Buna tek karşı gelen, 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'dir. O, saldıran güçlerin, karaya çıkmalarının denizden yapılacak top atışları yüzünden engellenemeyeceğini, önemli olanın, çıkan birliklerin ilerlemelerini durdurmak olduğunu ve düşmanın hedefinin Maydos'a ulaşma olacağı için, çıkarmanın Kabatepe ve Arıburnu bölgesine olacağını savunuyordu.

Beşinci Ordu Komutanı Liman von Sanders, olabilecek tehlikeyi göze alarak grupları üçe ayırdı. Saros körfezinin en üst kısmına 5 ve 7. Tümenler ve yeni kurulan 9 ve 19. Tümenler'i yarımadaanın güney kısmında ve 11. Tümen ile İstanbul'dan beklenen 3. Tümenin Asya yakasında görevlendirdi. Bu şekildeki bir yerleşim düzeni ile boğazın çıkarma yapılabilecek her yerini savunmuş olacaktı. Esas çıkarmanın yapıldığı yere yardımda bulunabilmek için, birliklerde mobil ya da seyyar kuruluşlara gereksinim vardı. Bunun içinde yolların düzeltilmesi daha da önem verdi.

Liman von Sanders için ikinci önemli nokta, önündeki kısıtlı zaman içinde birliklerin eğitimini yaptırmaktı. Talimleri sıklaştırdı ve askeri pratik yönden güçlendirdi. 24 Nisan tarihinde Anadolu yakasındaki Beşiğe körfezini savunmaktan sorumlu olan 11. Tümen bir manevra yaptı. Gelibolu bölgedeki tarla ve bahçeleri çeviren dikenli telleri, çıkarma ihtimali olan koylardaki denizin içine ve kumsala çektirdi. Bölge, İngiliz gözlem uçakları tarafından daha önceden değerlendirilmiş olduğundan, çıkarmanın yaklaştığı bir zamandaki bu değişiklikler onların gözlemlerinden kaçmış oldu.

MÜTTEFİKLERİN BÜYÜK DENİZ SALDIRISI

(20-22, 31, 32, 40)

Bu beklenen bir şeydi. Savaş konusunda yazılmış bütün kitaplarda, politikacıların savaş alanındaki komutanlara müdahale etmelerinin sonucunun felaket olduğu yazılıdır ama buna karşın politikacılar hala kendilerini doğuştan strateji uzmanı olarak görürler, her şeyi kendilerinin bildiklerine inanırlar ve aynı şeyi tekrar tekrar yaparlar.

Yarbay Worsley Gibson

18 Mart Deniz Saldırısı Bozgunu için söyledikleri

İngiliz Akdeniz Donanma Komutanı Koramiral Sackville, 19 Şubat 1915 günü deniz saldırısı için sancak gemisi olarak Queen Elizabeth'ti seçti. Saldırı planını, emrindeki gemileri üç filo ayırarak yaptı. İlkinde, İnflexible, Agamemnon ve Queen Elizabeth, ikincisinde Vengeance, Albion, Cornwallis, Irresistable ve Triumph zırhlıları bulunuyordu. Fransız gemileri son filo olarak yerini aldı.

Büyük deniz saldırısı günün erken saatlarında boğaz sahillerinin uzaktan topa tutulmasıyla başladı. Orhaniye, Ertuğrul ve Kumkale'de bulunan tabyalar hedef olarak seçilmişti. Oralandan önemli bir karşılık görmediler. Gemiler öğleden sonra sahile 500 metre kadar yaklaşarak top atışlarına devam ettiler. Vengeance, Cornwallis ve Suffren kıyıya yaklaştıklarında Türk topçularının ateşine maruz kaldılar ise de, isabet almadılar. Hava kararınca, gemiler atışı kestiler. Günün değerlendirmesinde, denizciler durumdan pek memnun kalmadılar. Zira atışları isabetli olmuyordu. Sahildeki Türk tabyaların vurulması için daha yakın mesafeden atış yapmaları gerektiğini anladılar. Ancak buna da havanın bozularak denizin kabarması fırsat vermedi ve mecburen denizin düzelmesini beklediler. 26 Şubat günü denizin düzelmesinden yararlanarak tekrar atışlarına başladılar. İlk bombardıman Vengeance, Cornwallis, ikincisi ise Fransız gemileri Suffren ve Charlemagne tarafından yapılacaktı. Diğer gemiler başka kıyı tabyalarını hedeflemişti. Ertuğrul bataryası, Agamemnon zırhlısına yedi zırh delici mermi isabet ettirdi ve gemide 3 kişinin ölmesine 5 kişinin yaralanmasına sebep oldu. Bu gemi sakatlandığı için yerini Queen Elizabeth'e bıraktı.

Müttefik gemilerinin en korktukları, "boynuzlu canavar" dedikleri mayınlardı. Boğazın en dar yerine kadar olan sahanın temizlenmesi şarttı. Bunun için mayınları koruyan set bataryalarının susturulması gerekiyordu. Geceleyin, muhriplerin koruması altında çalışın balıkçı gemileri Kumkale hattından 4 mil içeriye kadar olan sahanın temiz raporunu verdiler. Karara göre, gündüzün boğazın iki kıyısındaki iki zırhlı, önlerinde birer mayın tarayıcı gemi ile boğaza girecekti. Bunların arkasından diğer mayın tarayıcılar gelecekti. Öndeki iki gemi, Kepez burnuna kadar, bütün kara savunma yerlerini topa tutarak tahrip edecekti. Çanakkale -Seddülbahir savunma tesislerinin menziline girmeyeceklerdi. Deniz uçakları da onlara yardım edecekti.

Ertesi gün Albion ve Majestic gemileri 10,000 metre uzaklıktan Dardanos ve İncebataryaları ile karşılıklı top atışına tutuştu. Obüs bataryalarından korunmak için devamlı yer değiştirmek zorunda kalan Majestic gemisi önemli bir yara alınca geri çekilmek zorunda kaldı.

Aynı gün Vengeance gemisi, Orhaniye savunmasını tahrip etmek için bir çıkarma birliğini Kumkale'ye bıraktıysa da başarı sağlayamadı. Boğaz girişinin Rumeli yakasına Irresistible 45 kişilik bir komando birliği çıkardı. Gemi 15'lik topları ile onları korumaya çalışıyordu. Çıkanlar, boğaz girişi bataryalarını tahrip ettiler. 27 Şubat günü aynı gemi, bu sefer Seddülbahir'e 78 asker daha çıkardı ve bunlar da Türk bataryalarını saf dışı bıraktı.

Mart ayı başında bu tür top atışları ve karaya asker çıkarma girişimleri devam etti. Mütefikler, boğazı kolaylıkla geçilebileceğine inanır oldular. Şimdi önlerinde boğazın merkez savunmasını kırmak kalmıştı. Bunun için de güçlü topları bulunan Queen Elizabeth kullanıldı. Bu gemi 7 Mart günü, Saros körfezinde, temizlenmiş bir sahada demirleyerek deniz uçaklarının da yardımıyla Kilitbahir savunma odaklarını atış altına aldı. Türk seyyar bataryalarından yapılan atışlar düşman gemisini taciz etmeye başlayınca, gemi atışını durdurmak zorunda kaldı. Ertesi günü aynı atışları yapmak isteyince, daha güçlü bir karşılık gördü geri çekilerek daha uzak bir mesafeden ateş etmeye çalıştıysa da, bunda başarılı olamadı. 9 Mart günü yapılan atışlarda Agamemnon ve Lord Nelson gemileri birkaç isabet aldılar.

Amiral Carden'i en çok uğraştıran mayınların temizlenmesi işiydi. Elinde bu iş için 7 balıkçı gemisi, 2 karakol stimbotu ve onları korumakla görevli gemiler vardı. Mayınların temizlenmesi için, önce ileriye giderek, akıntı ile birlikte taranmasına karar verilmişti. Başlangıçta bu yöntem başarılı olduysa da, yakalanan iki mayından birisinin tarayıcının yanında patlaması ile gemiyi batırınca işler karıştı. Hemen kıyıdaکی ışıldakları çalıştı, sahildeki bataryalar atışa başladı ve balıkçı gemileri kaçmak zorunda kaldılar. Ertesi günkü teşebbüsleri de başarılı olamadı.

Bahriye Bakanı Churchill, boğazın bir an önce geçilmesi için mesaj üzerine mesaj gönderip Amiral Carden'i zorlamaya başladı. Mayın temizleme işi için gönüllüler arandı. Nelson dönemi denizcilerden birisi olarak kabul edilen Komodor Roger Keyes, mayın tarayıcılarının başında onlara moral vermesi de işe yaramadı. Sahilden yapılan atışlar, havanın soğuk olması ve güçlü akıntılar mayın tarayıcıların işini güçleştiriyordu. Sonunda 6 gemi işe yaramayacak hale geldi, 27 ölü ve 43 yaralı verdiler. Mevcut mayın tarama gemilerinin üçte biri batmış veya işe yaramaz hale geldi. İngiltere'den yeni gemiler istendi. İngiliz Bahriye Bakanlığı 30 yeni tarayıcı gemiyi Çanakkale'ye göndermeye karar verdi.

Churchill'in dayatmaya varan zorlamaları ve boğazda yaşanan zorluklar Amiral Carden'in sınırlarını iyice yıprattı ve istifa etmek zorunda kaldı. 17 Mart'ta onun yerine Tümamiral de Robeck tayin edildi.

Amiral de Robeck, ikinci bir saldırı için filosunu üç kısma ayırmaya karar verdi. A hattında donanmasının en güçlü gemileri olan Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson ve Inflexible ve bunların her iki yanında onlara refakat eden Prince George ve Triumph savaş gemile-

ri seyredecekti. Bunun bir mil kadar gerisinde Fransızların Gaulois, Charlemagne, Bouvet ve Suffren gemileri ile birlikte onların sağında ve solunda İngilizlerin Majestic ve Swiftsure harp gemileri bulunacaktı. Saldırıya katılacak olan diğer savaş gemileri, muhripler ve mayın tarayıcıları verilecek görev için boğazda hazır olarak bekleyeceklerdi. Amiral, gün boyunca yapılacak sahil bombardımanı ile, mayın gemileri rahat çalışarak mayınları toplayabileceğini ummuştu. Sonunda donanma rahatlıkla boğazı geçip Marmara'ya ulaşabilecekti.

18 Mart 1915 sabahı hava güneşli ve ılıktı. Amiral, donanmaya hareket emrini verdi. Saat 10.30 olduğunda sahildeki Türk savunma tesisleri net bir şekilde görülüyordu. İlk on savaş gemisi boğaza girer girmez, Türkler'in havan ve sahra toplarının atışı ile karşılaştılar. Bir saat sonra Queen Elizabeth ve yanındakiler diğer gemilerin korunması altında yoluna devam etti. A hattındaki gemiler, karar verilen noktaya gelerek beklemeye başladılar. Saat 11.00'de saldırı atışları tekrar başladı. Queen Elizabeth, 38. cm.lik toplarıyla Çanakkale şehrini dövmeye başladı. Aynı anda, Agamemnon, Lord Nelson ve Inflexible da karşı sahildeki Kilitbahir kalesini top atışına tuttular. Bunlara karşılık vermek isteyen Türk tarafının atışları, etkili değildi. Kalelerin topa tutulması 11.50'ye kadar devam etti. Bu sırada boğazın her iki yanından Türk bataryaların atışı iyice arttı ve İngiliz gemileri isabet almaya başladı.

Öğlen vakti, Queen Elizabeth'te bulunan Amiral de Robeck, boğazı geçme zamanının geldiğini düşünerek, Amiral Guepratte'ye Fransız gemilerinin öne geçmesini bildirdi. Zira Fransız amirali, boğazın geçişinde kendi gemilerine öncelik verilmesini daha önce ondan istemişti.

Çanakkale Boğazı'nda Müttefik donanmasıyla boğazı savunan Türk birlikleri arasında korkunç bir top atışı başladı. Bombalanan, batarya ve tabyalardan yükselen toz bulutları, sağa sola saçılan parçalar, düşman gemilerinin Türk mermileriyle dövülmesi ortalığı cehenneme çevirmişti. Gemiler artık Türk topçularının menziline girdiği için isabet almaya başladılar. Gaulis gemisi önemli bir yara aldı. Flexible da gövdesinden yaralandı ve güvertesinde de yangın başladı. Agamemnon, 25 dakika içinde tam yirmi isabet aldı ve mecburen daha güvenli yere çekildi. Müttefik filosunda insanca zayıt olmamasına karşın, Türk savunmasının çökmek üzere olduğunu düşündüler. Öğleden sonra saat 14.00'e doğru, de Robeck, Fransızlar'ın geride kalmasını istiyerek, kendi gemilerinin öne geçmesini emretti. Suffren, sancak tarafa (sağa) dönerek, diğer gemilerin Erenköy körfezi sahiline doğru kaymasını sağladı. Saat 01.54'te Suffren'in arkasında bulunan Bouvet savaş gemisi önce sallandı ve korkunç bir patlama ile sarsıldı, yana yattı ve yüksek duman bulutu içinde iki dakika içinde denize gömüldü. Geminin kaptanı Rageot ve 639 denizcisi boğuldu.

Bouvet'in batışını seyreden Türk askerlerinin moralleri yerine geldi. Top atışlarını şiddetlendirdiler. Karşılıklı atışlar iki saat devam etti. Ocean- Irresistible, Albion Vengeance ve Swiftsure-Majestic yan yana seyrederken, sahilden yapılan atışlar isabetli olmaya başlayınca tekrar döndüler. Amiral de Robeck, mayın tarayıcıların devreye girmesini ve boğazın ağızını temizlemesini emretti. Tarayıcılar, Queen Elizabeth'i geçtikten sonra işe başladı ve üç mayın yakalayarak bunları imha ettiler. İşler iyi giderken, sahildeki bataryaların ateşine tutuldular.

Bir taraftan mayın yakalamanın verdiği korku, öte yandan Türk ateşi, morallerini iyice bozdu ve verilen emirleri dinlemeyerek geriye doğru kaçtılar. Bunu, saat 16.11'de Inflexible'nin, Bouvet'in battığı yerde başka bir mayına çarpması takip etti. Gemide yangın başladı, elektrik donanımı bozuldu, patlamadan ortaya çıkan zehirli duman göz gözü görmez hale getirdi. İlk belirlemelere göre 27 kişi öldü. Kaptan Phillimore, makina dairesindekilerin yukarı çıkmasını istediye de onlar görev yerinde kalmayı tercih etti. Personel güvertede toplanmaya başladı. Geminin batma tehlikesi göz önüne alınarak, denizcilerin bir kısmı diğer gemilere aktarıldı. Sonradan Inflexible Bozcaada'ya (Tenodes) çekildi.Beş dakika sonra boğazın Anadolu sahiline en yakın durumda seyreden Irresistible, torpito hücumuna uğrayarak ağır yaralandığını bildirdi. Amiral, Wear muhribini ona yardım etmesini istedi. Wear yaralanan geminin çoğu ölü ve yaralı olmak üzere 600 tayfasını alarak geriye döndü. Irresistible'nin ikinci komutanı ve 10 gönüllü askeri, geminin çekilmesine yardımcı olmak için orada kaldı.

Saat 17.00'ye geldiğinde müttefik donanmasından üç gemi saf dışı olmuştu. Sebep ne olabilirdi? Gemilerin battığı veya yaralandığı saha, defalarca mayın gemilerince taranmış ve güvenli olduğu bildirilmişti. Bir gün önce deniz uçakları sahayı gözlemiş ve temiz raporu vermişti. Sebep sahilden atılan torpitorlar olamazdı. Herkes, Türkler'in yukarıdan denize saldıkları mayınları sorumlu tutmaya başladı.

Felaket karşısında de Robeck deniz saldırısını durdurmak zorunda kaldı. Komodor Keyes'i, Wear gemisiyle Irresistible'yi çekmeye gönderildi. Diğer muhripler de ona yardımcı olacaklardı. Keyes, yaralı gemiye yanaştığında gemide hayat işareti olmadığını anladı. Irresistible, yavaş yavaş sahile sürükleniyordu. Türk bataryalarının ateşi, onun gemiye yanaşmasını engelliyordu. Keyes, Ocean gemisinin amiralin emri doğrultusunda yaralı gemiyi yedeklemesini istedi. Geminin kaptanı, sahilin sığ olduğunu söyleyerek, bu işi yapamayacağını bildirdi. Türk askerlerinin atışına rağmen Keyes, Wear gemisi ile sahile geldi ve yeterli derinlik olduğunu görerek, tekrar Ocean'a yardıma gelmesini emretti. Ocean yardıma gelmek üzereyken onda da büyük patlama oldu. Anlaşılan o da mayına çarpmıştı. Bu yetmemiş gibi, dümen donanımı da top atışı ile iş göremez oldu ve gemi kendi eksenini etrafında dönmeye başladı. Yardıma gelen muhriplerden birisi, yaralı geminin personelini alıp sahadan uzaklaştı. Türk topçuları için yeni bir hedef daha ortaya çıkmıştı. Ocean'ı top atışına tuttular.

Fransızlar'ın batan Bouvet gemisinden başka Suffren ve Gaulis gemileri de mayınlardan veya sahil atışlarından yaralanmıştı. Su alan Gaulis gemisi sonradan tamir edilerek tekrar yüzdürülebilmişse de Suffren tamir için Malta adasına götürüldü.

Queen Elizabeth güvertesinde Amiral de Robeck ile konuşan Komodor Keyes, ondan Irresistible ve Ocean gemilerinin Türkler'in eline geçmemesi için çekilmesine veya kendilerince torpilenmesine izin verilmesini istedi. Olumlu yanıt alınca bir filika ile Wear gemisine gitmek istedi, onu bulamayınca Jed muhribi ile bütün gece yaralı iki gemiyi aradı, durdu. Gün aydınlandığında eli boş olarak sancak gemisine döndü.

18 Mart'in gerçeği, Müttefik donanması için yenilgiydi. Savaşa katılan 18 büyük gemiden üçü batırılmış, üçü uzun bir süre için safdışı bırakılmıştı. Ama hemen hemen hiçbir şey elde edilmemişti. Tabyalar ağır hasarlar almışlarsa da, batma tehlikeleri olmayışı gibi bir üstünlüğe sahiptiler. Onarım yapılabilirdi. Ancak Bouvet, Irresistible ve Ocean battıkları yerden çıkarılamazdı. Filo geri çekilmek zorunda kalmıştı ve boğaz'ın gerçek savunucusu olan boynuzlu mayınlı alanlar olduğu gibi kalmıştı.

Amiral de Robeck'in kommodoru Keyes, verdikleri kayıplara ve güçlüklerle karşın o günün başarılı olduğuna inanıyordu. Keyes, ***"Türkler artık yenilmiş bir düşmandı. Onların saat 16.00 'da yenildiklerini anladım ve gece yarısı olduğunda kesinlikle yenilmiş olduklarına inandım. Bizim yapmamız gereken sadece çabalarımızın ürünlerini almak için akıntıya bırakılmış mayınlarla başa çıkmanın çaresini bulmaktı"*** demektedir anılarında.

Sonradan amiralliğin en yükseğine kadar yükselecek olan ve İkinci Dünya Savaşında ***"Müşterek Operasyonlar Direktörlüğüne"*** (Director of Combined Operation) getirilen Roger Keyes anılarında, deniz saldırısında başarısızlığın sebebinin denizlerdeki mayınlar olduğunu vurgulamış fakat bunların Nusret Mayın Gemisi tarafından döşendiğini yazmamıştır.

NUSRET MAYIN GEMİSİNİN ZAFERİ

(12, 14, 15, 21, 25, 31, 40, 46)

Bugün dünya denizlerinde görev yapmakta olan beş bini aşkın savaş gemisinden hiçbiri Nusret ve onun döktüğü mayınlar kadar harbin gidişine ve düşmanın geleceğine etkili olacak bir başarı gösterememiştir.

Winston Churchill, 1923

Almanya'da 1910 yılında inşa edilmiş, kömür kazanlı 40 metre boyunda, 7.50 metre genişliğinde 360 tonluk, güvertesinde 40 mayın taşıyan Nusret Gemisi saatte ancak 12 mil yapabiliyordu.

Nusret Mayın Gemisi, 17 - 30 Aralık 1914 ve 27 Şubat 1915 tarihlerinde yüzden fazla demirli mayını Çanakkale Boğazı'nın Havuzlar- Kepez arasındaki sahaya döşemişti. Taşındığı mayınların çoğu, Ruslar tarafından Yavuz ve Midilli'nin Karadeniz'e çıkmasını önlemek amacıyla İstanbul Boğazı girişine atılmıştı. Bu mayınlar Haliç'teki, "Tuzluk Gemileri" olarak anılan, önünde ve arkasında kaptan köşkü ve pervanesi bulunan gemilerin ıgırp taraması ile sahile çekilerek toplanmış ve buradan Çanakkale'ye gönderilmişti.

Mayın Gemisi'nin Komutanı Tophaneli Yüzbaşı İsmail Hakkı Beydi. Nusret gemisi, mayın uzmanı olan Alman Yarbay Geehl ile birlikte Çimenlik iskelesinden aldığı mayınları, 18 Mart deniz saldırısından on gün önce, yani 8 Mart 1915 sabaha karşı, yağmurlu ve puslu bir havada önce Rumeli sahilini takip etmiş ve sonra karşıya dönerek, Erenköy Koyu'na kıyıya paralel olarak, Poyraz- Lodos yönünde 26 (bazılarına göre 20) mayın döşemiştir. Mayınların bırakıldığı Karanlık Limanı özenle seçilmiştir. Büyük düşman gemilerinin isabetli atış yaptığı bu saha denizcilikte "Durgun su" diye bilinen (slack water) özelliğini taşıdığı için zırhlılar, karadaki sabit kaleler gibi rahat atış yapabiliyordu. Karadeniz'den Marmara'ya, oradan da boğaza ırmak gibi hızla gelen suların körfezde yaptığı anaför ve alttaki Akdenizin daha yoğun tuzlu suyun sakin bir ortam yarattığını farkedenden İngilizler burayı atış sahası olarak seçmişlerdi.

8- 18 Mart arasındaki süre içinde Erenköy körfezini tarayan İngiliz mayın temizleyicileri sadece üç mayın bulabilmişlerdi. Nusret'in döşemiş olduğu mayınları ne onlar ne de havadan sahayı kontrol eden keşif uçakları görebilmişlerdir.

18 Mart 1915 günü öğleden sonra Nusret'in döşediği mayınlara çarpan Bouvet, Ocean ve Irresistible batmış ve ağır yaralanan Inflexible önce Bozcaada'ya oradan da tamir için Malta Adasına gönderilmiştir.

Nusret Gemisinin Çanakkale Savaşlarında çok önemli yeri vardır. Boğazın düşmek üzere olduğu kritik bir anda, düşmanın deniz saldırısını durdurmuş Türk askerlerinin ve vatandaşlarının moralini yükseltmiştir. İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill, "Bugün dünya denizlerinde görev yapmakta olan beş bini aşkın savaş gemisinden hiçbiri Nusret ve onun döktüğü mayınlar kadar, harbin gidişine ve düşmanın geleceğine etkili olarak bir başarı gösterememiştir" demek zorunda kalmıştır.

18 MART BOZGUNUNDAN SONRA

(31, 38)

Çanakkale'deki donanmayı desteklemek üzere bir askeri kuvvet gönderiyoruz ve o ordunun komutanı sizsiniz.

*Savaş Bakanı Lord Kitchener'in
General Ian Hamilton'a tayin emri. 12 Mart 1915*

İngiliz ve Fransız savaş gemilerinden kurulu donanmanın Çanakkale Boğazını geçme hareketinin başarılı olacağından, İstanbul'da bulunan yabancı elçilik mensuplarının şüphesi yoktu. İşin ilginç yönü, Osmanlı'yı yönetenlerin de aynı kanaatta olmasıydı. Gemiler boğazı geçtikten sonra 150 millik Çanakkale- İstanbul mesafesini 12 saat içinde aşarak İstanbul önüne gelip, şehrin stratejik yerlerini bombalayacağını düşünüyorlardı. Çoğu, şehri terkedip başka yerlere kaçmayı planlamıştı bile. Alman Büyük Elçisi, Wangenheim çılgına dönmüş, etrafına tehditler savuruyordu. Talat Paşa'ya başkenti Edirne'ye taşınmasını bile önermişti. Amerikan elçisi Morgenthau ise tarafsızlığını sürdürüyordu.

Boğazı korumakla görevli 5. Ordu Komutanı Sanders dahi müttefiklerin boğazı geçeceğini inanmıştı. Enver Paşa, Çanakkale sahillerini korumakla görevli askerleri geri çekmeyi düşünüyordu. Liman von Sanders, Çanakkale Boğazı düştükten sonra Almanların Avusturya ile birlikte savaşa devam etmek zorunda kalabileceğini anlarında yazmıştır.

18 Mart gününe doğru Türkler'in cephaneleri tükenmek üzere olduğu için çarpışmayı durdurmak üzereydiler. Nusret'in mayınlarına çarpan düşman gemilerinin ardı ardına batması, bozuk morallerinin yükselmesine sebep olmuş ve daha büyük inanç ile karşı saldırıya geçmişlerdir. Boğazı savunan Türk askerlerinden ölenlerin sayısı yüz civarındaydı. Bunların çoğu da savaş gemilerinin ortalığı toza dumana katan ağır toplarından şehit olmuştu.

Dardanel ve Hamidiye bataryalarındaki Türk topçularının kahramanca davranışları düşman gemilerinin ilerlemesini engellemişti. Seyyar bataryaları, **Howitzer** denilen havan toplarının yerleri, gemilerin atışından kurtulmak için sık sık yer değiştirmek zorunda kalmışlardı.

Büyük deniz saldırısının Nusret'in döşediği mayınlarla birdenbire durması müttefiklerin moralini iyice bozdu. Donanmanın, tek başına boğazı geçemeyeceği anlaşıldı. Çanakkale'yi geçmek için mutlaka kara birliklerinin yardımına gereksinim vardı. Ashında donanma hareketi başlamadan önce, kara birliklerinin yardımına ihtiyaç olduğu düşünülmüştü. Savaş Bakanı Kitchener, Fransa'ya gönderilmesi planlanan 29. İngiliz Tümen'ini önerdiği zaman, yanındaki generallerin hepsi karşı çıkmıştı. Bunun üzerine Avustralya, ve Yeni Zelanda'dan gelecek gönüllüler üzerinde durulmuştu.

Mart ayının 5'inde Gelibolu'ya gönderilen General Birdwood çıkarma sahasını yerinde değerlendirmişti. General boğazı geçmek için kara birliklerinin desteğine gerek olduğunu bildirmişti. Londra'daki Amiral Fisher buna karşı gelmiş, donanmanın kendi başına boğazı geçebileceğini savunmuştu.

12 Mart'ta, Afrika savaşlarında Kitchener ile birlikte bulunmuş olan Orgeneral Sir Ian Hamilton, müttefiklerin Gelibolu'da yapacağı savaşın başkomutanı olarak tayin edildi. Kurmay başkanlığına ise Tümgeneral Walter Braitwaite getirildi.

Savaş Bakanı Mareşal Kitchener, Türk ordusunun güçsüzlüğüne o kadar inanmıştı ki, savaş konseyinde deniz uçaklarına gereksinim olacağını bildiren bir generali **"Böyle bir şey gerek yok"** diyerek terslemişti. Ona göre, bir İngiliz denizaltısının boğazı geçip Marmara Denizinde periskopunu göstermesi Türkler'i paniğe sokacaktı ! Gemiler boğazı geçer geçmez, kara birlikleri Bolayır'a çıkararak İstanbul üzerine yürüyecek ve Türkler teslim bayrağını çekecekti. Ama işler hiç de onun düşündüğü gibi olmadı.

18 Mart akşamı, Queen Elizabeth'e gelip de, Robeck'u ziyaret eden Komodor Keyes, onu çok üzgün buldu. Amiral, dört geminin kaybedilmesini bir türlü hazmedemiyordu ve Churchill'in onu görevden alacağını inanıyordu. Keyes, amirali teskin etmek istedi. Elden çıkan üç İngiliz gemisinin eski ve hurdaya çıkmak üzere olduğunu, İngilizler'in insan kaybının fazla olmadığını söyleyerek onu teselli etti. Gaulis ve Inflexible gemilerinin tamire alındığını ve donanmanın gücünü muhafaza ettiğini sözlerine ekledi.

Keyes'e göre esas sorun, sivil mayın tarayıcı personeldi. Eğer bunlar görevlerini gerektiği gibi yapsaydı, başlarına böyle bir felaket gelmezdi diye düşündü. Mayın tarayıcılarda yeni bir yapılaşmaya gerek vardı. Sivillerin yerine, batan gemilerden gönüllüler seçildiği takdirde, boğaz temizlenebilirdi.

Ertesi günü, Churchill'den donanmanın kayıpları için taziye ile birlikte su üstü gemilerinin saldırıya devam etmesi mesajı geldi. Ayrıca kaybedilen gemilerin yerine Queen, Implacable, London ve Prince of Wales zırhlılar ile birlikte Fransızlar'ın da batan Bouvet yerine Henri IV gemisinin gönderilme haberi de iletildi.

Mayın tarama ekibine, Bozcaada'dan Yunanlılar da gönüllü olarak katılmak istediler. Malta'dan da gelenler ile birlikte 50 İngiliz ve 12 Fransız teknesinin kısa sürede mayın taraması için hazır olacağı Londra'ya bildirildi. Ayrıca, boğazda dolaşan serseri mayınların toplanması için de çelik ağların kullanılacağı iletildi. Vurucu güce deniz uçaklarıyla Komodor Samson'un da katılmasına karar verildi.

Amiral de Robeck, Limni adasındaki gelen Anzak Askerlerini görmek için gelen Müttefik Birliklerinin Başkomutanı Hamilton'u ziyaret ettiğinde, ona donanmanın yeniden hücumla geçeceğini bildirdi. Hamilton, tek başına donanmanın tekrar geçiş için kullanılmasına taraftar değildi. Sahayı inceleyen General Birdwood'un raporu ve batırılan gemiler onu böyle düşünmeye zorluyordu. Boğazı koruyan tabya ve bataryaların tamamen yok edilmesi için mutlaka kara birliklerine gereksinim vardır diye düşünüyordu.

Yeniden bir kararsızlık dönemi başladı. Savaş bakanı, saldırının yeniden başlamasını ve gerektiği takdirde Gelibolu'da kara çarpışmalarıyla denizcilere yardımcı olunmasını istiyordu. Amiral ise donanmanın tek başına boğazı geçebileceğini savunuyordu. 22 Mart günü Queen Elizabeth'te general ve amiraller tekrar toplanarak yeniden durumu değerlendirdiler. Bu top-

lantıda Komodor Keyes bulunmadı. Onları en fazla düşündüren, yeniden kaybedilebilecek gemilere halkın tepkisiydi. Donanma boğazı geçse bile Marmara denizinde ikmalı nereden yapacaktı? Yavuz ve Midilli onlara saldırabilirdi. Hamilton, Bolayır'daki Türk birliklerinin yoğunluğunu kendi gözleriyle görmüştü. Gemiler Çanakkale'yi geçtikten sonra kara birlikleri sanıldığı gibi kolaylıkla Bolayır'ı düşürüp İstanbul'a ulaşamazdı. Ruslar'ın yardımına ihtiyaçları vardı.

Boğaz hareketinin gecikmesi müttefikler için sakıncalıydı. Türk birlikleri kendilerini toparlamak ve cephane ikmalı yapma şansını elde ediyorlardı. Ne yapılacaksa yapılsın, erken olmasında generallerin hepsi fikir birliğindeydi.

Queen Elizabeth'teki toplantıda, de Robeck ikna edildi ve kara ve denizde birleşik bir saldırı kararı alındı. Ordunun ancak Nisan ayının ortalarında Gelibolu'ya çıkabileceği düşünüldü. Mayın tarayıcılarının da işe başlaması daha erken olabilirse de aradaki zaman fark önemli kabul edilmedi. Neticede Mart ayının son haftasında yeniden başlaması emredilen donanma saldırısı, Nisan ayının ortasında kara birliklerinin eşliğinde yapılmasına karar verildi.

İKİNCİ KISIM

TARAFLARIN ÇIKARMA VE SAVUNMA PLANLARI

(4, 19, 21, 24, 26, 31, 38, 40)

Mısır Kral'ı Fuad Abidin Sarayı'nda verdiği öğlen yemeğinde ' Çanakale Boğazı'ndaki Türk tahkimatının kesinlikle geçilemez güçte olduklarına inanmanızı isterim' dedi. Bende 'Kesinlikle' ve 'Geçilmez' kelimeleri beni pek etkilemez. Bunlar insanların kendi konularıdır. Nüfuz edilemeyen hiçbir şey yoktur. Ben de 'Kesinlikle eminim' dedim,

*General Ian Hamilton
Kahire, 27 Mart 1915.*

Akdeniz Seferi Kuvvetler Gücü'nün çekirdeği, Kraliyet Deniz Piyade Tümeni ve Fransızlar'ın Ana vatan ve Kuzey Afrika'dan gelen askerlerden kurulu Doğu Sefer Gücü (Corps Expeditionnaire d'Orient) Karma Tümeninden yapılmıştı. Fransız birliğinin başında General Albert Amade bulunuyordu. Gelen birliklerin çoğu, Limni adasının Mondros limanında toplanıyordu. Adanın valisi olan Tümamiral Rosslyn Wemyss limanda gerekli düzenlemeleri yapar.

Müttefik güçleri arasında hava kuvvetleri de vardı. Mısır'daki Hint Tugayı'nın üç deniz uçağından yararlanıldı. Uçaklar savaşa aktif olarak katılmaktan başka savaş alanında keşif uçuşlarında bulunmuşlar ve Türk siperlerine **"Biz Türkler'i seviyoruz"** kabilinden propaganda kağıtları bile atmışlardır!

Müttefik ordusunun ilk işi, boğazın savunmasından sorumlu olan tabyaları yıkmak ve donanmaya bir geçit açmaktı. Bunun için de mayınların temizlenmesine olanak vermek ve geçitteki iç savunma hatlarını ortadan kaldırmak gerekiyordu. Bu iş için kara ordusuna da gerek vardı. Başlangıçta düşündükleri gibi 29.Britanya Tümeni'nin bu işi tek başına başaramıyacağı fikri ileri atılmış ve işi sağlama almak için, en az beş tümene daha gerek görülür.

Hamilton ve kurmayları çeşitli tarihlerde Queen Elizabeth'te toplanarak saldırının planlarını tartıştılar. Çıkarmanın yakın bir tarihte ve büyük bir gizlilik içinde yapılması üzerinde duruldu. Türkler, gerçek çıkarmanın nereden yapılacağını öğrenemedikleri takdirde, birliklerini sağa sola dağıtarak savunmada zayıf kalabilirlerdi. Çıkarma yapılacak yer, deniz hareketına yakın ve gemilerin yardımcı olabileceği bir yerde olmalıydı. Çıkarma yeri hem karaya çıkacak askerlerin, hemde onları çıkaracak denizcilerin olanakları ile bağlantılı olmalıydı. Bunun için de Gelibolu Yarımadasının boğaz girişine yakın bir bölgesi uygun görünüyordu. Yarımada ucunun güneybatı bölgesindeki kumsal yerler çıkarma için kolaylık sağlardı. Karaya çıkan askerler Kilitbahir platosu ele geçirdiği takdirde, Akdeniz Sefer Gücü boğazın batı kıyı şeritini ele geçirmiş olacak ve hemde karşıdaki Asya kıyılarına hakim olabilecekti.

Türkler'in, Kabatepe ve Seddülbahir bölgesi savunmasının çok iyi bir şekilde yaptığı da göz ardı edilmemeliydi. Baskın tarzında yapılabilecek bir saldırının, karşı güçleri şaşırtacağı ve savunan birlikleri zayıflatacağı düşünülüyordu.

Kurmay heyetinin kendi aralarında yapılan tartışmalardan biri de askerlerin karaya çıkışlarındaki oluşacak sorunlardı. İlk dalga çıkmasını hızlandırmak için örtme güçlerinin nakliye gemilerinden değil, çıkarmadan bir gece önce bindirilecekleri savaş gemilerinden karaya çıkmaları öngörüldü. Ayrıca, özel bir geminin karaya oturtulmasıyla kumsala çıkacak asker sayısı artırılabilirdi. Deniz Yarbay Edward Unvin komutasındaki eski bir kömür gemisi olan River Clyde bu iş için uygun bulundu. Geminin güvertesinin her iki tarafına açılacak dört kapıdan askerlerin hızlı bir şekilde karaya çıkması sağlanabilirdi. Gemi kumsala oturtulursa, kara ile bir mesafe kalması durumunda, buharlı küçük teknelerden yararlanılacaktı. Kömür gemisinin **Truva atı** gibi kullanılması fikri çok beğenildiyse de sonuç bekledikleri gibi olmadı.

Seddülbahir'e, Fransız birliklerinin desteği ile İngilizler'in 29.Tümeni'nin Kabatepe'ye de, Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerinin çıkmasına karar verildi. Bu arada Türkler'in dikkatini dağıtmak için Bolayır'a aldatma bir çıkarma planlandı.

Çanakkale Boğazı girişindeki adalarda toplanan müttefik askerlerinin, yeniden eğitimleri için Mart ayı sonunda gemilerle Mısır'a götürülmüşlerdi. General Hamilton Kahire'de Mısır kralı, Kral Fuad'ı ziyaret etti. Ertesi gün Abidin sarayında, Kral Fuat tarafından içinde Hamilton'un da bulunduğu general ve amirallere büyük bir öğlen yemeği verildi. Sultan, Hamilton ile sohbet ederken Çanakkale'deki Türk tahkimatının kesinlikle geçilemez olduklarına inanmasını istemişti. **"Kesinlikle"** ve **"Geçilemez"** kelimeleri generali rahatsız etmiştir. General Kral'a **"Kesinlikle ve geçilmez kelimeleri beni pek etkilemez. Bunlar insanların kendi konularıdır. Nüfuz edilemeyen hiçbirşey yoktur. Ben de Kesinlikle eminim"** diye yanıt verir.

Queen Elizabeth gemisinde, Çanakkale çıkartması en ince detaylarına kadar tartışıldıktan sonra, Mısır'da toplanan Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda, Fransız ve İngiliz kara birliklerine 4 Nisan 1915 günü Gelibolu'ya hareket emri verildi. Asker yüklü nakliye gemilerinin seyri on beş gün sürdü.

İngilizler'in 29.Tümen personelini taşıyan Manitou isimli buharlı gemi Sivrihisar adındaki yaşlı bir Türk Torpitobotu tarafından durduruldu. Türk komutanı, Manitou gemisi kaptanına, gemisini üç dakika içinde boşaltmasını sonra torpilleyip batıracağını bildirdi. Denizcinin birisi, **"Hiç olmazsa on dakika olsun, pardon"** deyince bu isteği kabul edildi. Askerler, hızlı bir şekilde flikalarla denize indirildi. Çıkan panikte, bazı flikalar ters döndü ve beş asker boğuldu. Tahliye tamamlandıktan sonra, Sivrihisar'ın attığı iki torpito Manitou'yu ıskaladı. Torpito da regülatör denilen ayarında geminin dalgalarla sarsılması sonunda olabilecek ufak sapmaların bile, atılan torpitoyu değişik yönlere sevkettiği her zaman görülüyor. Manitou gemisinin telsizle imdat istemesini duyan bir İngiliz muhribi hemen yardıma geldi. Türk gemisinin yakalayarak peşine takıldı ve onu kovaladı. Sonunda Sivrihisar, Kos adasında karaya oturarak takip-ten kurtuldu ve battı.

Müttefik güçleri üst rütbeli subayları zaman zaman Gelibolu yarımadasına çıkarak, çıkarma yapılacak kıyıları gözden geçirirler. Türkler'in yoğun savunma hazırlığı yapmış olduklarını görerek işlerinin kolay olmayacağını iyice anlarlar.

Türk birlikleri büyük bir gayretle, mümkün olduğu kadar derin siperler kazarak ve önlerine dikenli tel çekerek hazırlanırlar. Bazı kumsallarda denize çakılan kazıklar arasına dikenli tel bile çekilir. Yarımada sürekli kontrol altında tutan düşman subayları, her sabah yeni siperlerin açıldığını gördüklerinde işlerinin gün geçtikçe zorlaştığını anlarlar. Türk Askerinin Balkan bozgununun hincını almak için var gücüyle çarpışacaklarını hiç düşünmezler. Karşılığında, kolayca yenilecek bir ordu bulacaklarını sanmaktadırlar.

Kumsallara çıkacak askerler önce nakliye veya savaş gemileriyle kıyı yakınına kadar getirilecek ve sonra bot, sandal veya filikalara bindirilip buharlı tekneler ve romorkör gibi çekicilerle kıyıya taşınacaktı. Çıkarmanın en önemli aşaması olan bu hareketin aksamasız yapılması için defalarca Mondros ve Fransız birliğinin bulunduğu Trebuki adasında denemeler yapıldı.

Kurmayların Queen Elizabeth zırhlısında yaptıkları toplantıda çıkarma saatleri konusunda tartışmalar oldu. Gemilerle gece çıkarmasının karışıklıklara sebep olacağı kabul edilerek, sabahın erken saatleri tercih edildi. Varılan uzlaşmaya göre, Kabatepe'ye gün ağarmadan, Seddülbahir bölgesine ise şafaktan sonra çıkılacaktı. Birlikler karaya çıkmadan önce gemilerden yarım saatlik bir topçu ateşi yapılacaktı.

Türk tarafının çıkarma hakkındaki düşüncesi nasıldı ? 24 Mart 1914 günü Çanakkale'yi savunacak olan 5. Ordunun başına getirilen Liman Von Sanders bu dönemi aşağıdaki gibi değerlendirir:

"5. Ordunun o zaman beş tümeni vardı. Bunlar boğazın Asya ve Avrupa kıyılarına dağılmışlardı. Tümenler 9- 12 tabur kuvvetindeydiler. Taburlar ise 800- 1,000 kişi kadardı.

İngilizler büyük çıkarmayı yapınca kadar bana dört haftalık bir zaman bıraktılar. Birliklerinin bir kısmını geçici olarak Mısır ve Kıbrıs'a göndermişlerdi. Söz konusu dört haftalık zaman, gerekli önlemlerin alınmasına ve Albay Nicolai komutasındaki 3. Tümenin İstanbul'dan getirilmesine yetti.

Çanakkale Boğazı'nın gerek Asya gerekse Avrupa yakasında birinci derecede çıkarma tehlikesi taşıyan bölgeler boğaz girişindeki kıyı parçalarıydı. Çanakkale Boğaz'ı güneyindeki Anadolu yakası, hafifçe dalgalı verimli bir düzlükle büyük derinlikleri olan tepelerden oluşmuş bir araziydi. Kara Menderes ırmağı, birçok dönemlerle bu toprağı geçip denize dökülüyordu. Derinlikler, denize doğru yükseldikçe bir kıyı çelengiyle kapanmıştı. Bir çıkarma hareketinde, piyade ile birlikte çıkacak topçu kuvvetleri, bu arazi dalgasından yararlanarak ve savaş gemilerindeki topların da yardımıyla doğuya doğru uzanan geniş bölgeyi etkisi altında bulundurabilirdi. Kara Menderes Irmağı ve küçük bataklıklar, modern araçlarla donatılmış bir ordu için, ilbahar ve yaz aylarında önemli bir engel oluşturamazdı.

Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasını oluşturan Gelibolu yarımadası, yamaçlar, derin boğazlar ve keskin yarılarla bölünmüş sarp dağlardı. Bazı dağların tepesindeki fundahklar, çayların ve çoğu yazın kuruyan derelerin kıyılarındaki kısa çamlar, genellikle çıplak olan arazinin biricik ağaçlarıydı. Sulamaya bağlı olan tarım, yalnız bazı yerleşim yerlerinin çevresinde ve çukur arazilerde vardı. Saros Körfezi'nin üst kısmına doğru, yarım adanın içindeki büyük derinlikler daha verimliydi.

Şimdi asıl sorun, düşman çıkarmasının nereye yapılacağıydı? Gruplanmalar, kıynın genişliği dolayısıyla, az sayıdaki birliklerle olacaktı. Teknik açıdan kıynın birçok yerine büyük kuvvetler çıkartılablirdi. Buraların tümüne önceden tutmak olanaksızdı. Bu nedenle kuvvetlerin yerleştirileceği bölgelerde taktik gerekçeler aramak gerekiyordu.

Çanakkale Mustahkem Mevki'nin boğaza egemen en önemli tabya ve bataryaları güneyde, Anadolu yakasında bulunuyordu. Düşman elinde bulunan Bozcaada, bu kıynın önündeydi. Bu kıyındaki Küçük ve Büyük Beşike limanları çıkarmaya çok elverişliydi. Buralardan büyük kuvvetler kısa bir zamanda Türk kıyılarına çıkabilirlerdi. Tabyalar ve ağır bataryalar, yalnız deniz yönünden ilerleyecek kuvvetlere karşı mevzilendirildiğinden, Anadolu yakasının savunma düzeyinin arkasına doğru yürümek, düşman bakımından büyük şans doğuruyordu. Yol durumu da buna uygundu. Bu nedenle, burada büyük bir tehlike vardı.

Gelibolu yarımadasında üç yer özellikle önemli ve tehlikeliydi. Birinci tehlikeli yer, yarımadanın güney ucundaki Seddülbahir ve Tekeburnu'ydu. Çünkü bu bölge, üç yandan düşman ateşine açıktı. Bir kere çıkarma yapıldı mı, uzaktan görünen ve oraya ulaşmak için başlıca bir engel taşımayan Alçıtepe düşmanı kendi üzerine çekecekti. Buraya kadar düşman hiçbir engel ve güçlkle karşılaşmayacaktı. Burası ele geçirildi mi, boğazın başlıca istihkam ve bataryaları ateş altına alınabilirdi.

Çabuk ve kesin sonuç alınacak yerlerden biri de Kabatepe'nin iki yanındaki kıyı parçalarıydı. Kabatepe'den Marmara bölgesindeki Maydos kasabasına kadar hafif eğimli geniş bir düzlük uzanıyordu. Yassı bir tepe burayı ikiye ayırıyordu. Maydos'un iki yanındaki yüksekliklerden boğaz bataryaları kolayca tehlikeye düşürülebilirdi. Kabatepe'nin kuzeyinde ise, dik yamaçlarla korunaklı, iyi bir çıkarma yeri olan Arıburnu vardı. Düşman asıl hareketını Kabatepe üzerinden Maydos'a çevirdi mi, buraya giden alçak vadiyi ateş altında tutabilmek için Arıburnu'nu ele geçirmek zorundaydı.

Avrupa yakasındaki üçüncü çıkarma yeri, yukarı Saros'ta yaklaşık 5-7 km. uzunluğundaki kıyı parçasıydı. Burası hernekadar Müstahkem Mevki üzerinde topçu ateşiyle etki yapma olanağı taşıyorsa da, Çanakkale'nin geleceğini etkileyecek stratejik önem taşıyordu. Buradan yarımadanın İstanbul ve Trakya ile olan bağlantısı kesilebilirdi. Düşman, Saros Körfezi ile Marmara arasındaki dar tepeleri ele geçirdi mi, yalnız 5. Ordunun gerisi ile bağlantısı kesilmiş olmayacak, ayrıca buraya yerleştirilecek uzun menzilli toplar ve ılıdıklarıyla bu kıyılara egemen olabileceklerdi. Düşman denizaltıları Aralık ayındanberi Marmara'ya geçmeye uğraşıyorlardı. Boğaz'ı aşabilirlerse, Marmara'daki ikmal ulaşımı da tam olarak durabilirdi."

General Sanders, üç alaylı tümenlerden en güçlü ikisini, yani 5. ve 7.Tümenleri Bolayır' a, 15. Kolorduya bağlı 3 ve 11.Tümenleri de Asya kıyısında Kumkale'nin güneyindeki Beşike'ye gönderir. 9.Tümen ile yedekte tutulan 19.tümen yarımada'nın güney kesimden, yani Seddülbahir ve Kabatepe bölgesinden sorumlu tutulur. Verdiği emirde, tümenlerin birliklerini toplu durumda bulundurmalarını, kıyıda yalnızca güvenliği sağlayacak kadar kuvvet bırakmalarını ister. Kıyıda gözetleme göreviyle kalmış Türk Birliklerinin durumun gereklerine uygun bir şekilde hareketli bir konuma getirmek için yürüyüşler ve tatbikatlar yaptırır.

Birliklerin bir yerden başka bir yere nakli için limanlarda tekneler bulunduruldu. İşçi taburlarını kullanarak sahra topraklarının geçebilmesi için yollar yaptırıldı. Bunların çoğunu geceleyin yaptırarak, düşman uçaklarının gözetiminden kaçırıldı. Zira, düşman gemileri her gördükleri birliklere, hatta tek başına giden bir suvariye bile ateş ediyorlardı. Kara mayını yerine torpido başlıkları, dikenli tel engeli yerine de bahçe ve tarla kenarındaki dikenli telleri tehlikeli bölgelere yerleştirdi.

MÜTTEFİKLERİN 25 NİSAN ÇIKARMASI BAŞLIYOR

(4, 6, 8, 19, 23, 31, 40, 43)

Seddülbahir üzerinde uçan Hava Komodor'u Samson, aşağıya baktığında masmavi olması gereken denizin, sahilden 45 metre uzağına kadar insan kanıyla kıpkırmızı renge dönüştüğünü; rengi kırmızılaşmış dalgacıkların sahili yaladığını ve biraz ileride denize çarpan binlerce merminin sebep olduğu bulanık köpükleri görünce 'Korkunç bir manzara' demek zorunda kalır.

25 Nisan 1915 günü Ertuğrul (V) Koyu

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı General Ian Hamilton, Limni Adasında S.S. Arcadian gemisinden birliklerine aşağıdaki emrini gönderdi.

"Fransa'nın ve İngiltere Kralının Askerleri,

Modern savaşta misli görülmemiş bir maceraya atılmamızdan önce, donanmadaki bütün silah arkadaşlarımız ile beraber, karşımızda yer alan bir açık plaja çıkartma yapmak üzereyiz. Bu yerler düşmanımızın 'İstila edilemez' diye övündüğü sahillerdir.

Çıkartma, Allah'ın ve donanmanın yardımı ile başarıyla yapılacaktır; müstahkem mevkiiler fırtınamızla dağılacak ve savaş bizi gittikçe yaklaşan zafere bir adım daha götürecektir.

Lord Kitchener, kumandanlarınıza veda emrini verirken, hatırlayın, 'Gelibolu Yanmada-sı'na bir kere ayak basarsanız, davamızı sonuna kadar götürmek için dövüşmelisiniz' demişti.

Bütün dünya, hareketimizin gelişmesini izleyecek. Bize emanet edilen kahramanca görev ve layık olduğumuzu ispat edelim."

Ian Hamilton, General

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı

Müttefikler 25 Nisan 1915 sabahı Gelibolu yarımadasının batı kıyılarına ve güney ucuna yedi yerden ve Anadolu'daki Kumkale bölgesine çıkarma yaparlar. Amaçları, Türkler'i birden fazla yerden vurarak şaşkına uğratmak ve bir an önce boğaz yolunu açmak. Çıkarma yapılan yerlerden en önemlileri, Seddülbahir'deki Ertuğrul koyundaki V kumsalı ve Kabatepe'ye yapılan idi. Birincisinde karaya çıkan birliklerle yarımada hakim olan Alçıtepe'yi ele geçirmek, ikincisinde ise Maydos'a varıp yarımada'nın güneyini ele geçirmektir.

Seddülbahir Çıkarması ve River Clyde Bozgunu : Çıkarma sahası, Seddülbahir köyünün hemen batısındaki Ertuğrul Koyu (V kumsalı) idi. Mondros limanından 24 Nisan 1915'te ilk ayrılan River Clyde gemisi oldu. Onu takiben 29.Tümen'in ilk üç nakliye gemisi denize açıldı. Bunları korumakla yükümlü HMS.Euryalus, HMS Implacable ve HMS.Cornwallis'ten kurulu 1.Filo yanlarında seyir ediyordu. Sabah saat 05.00'de İngilizler'in Albion zırhlısı Seddülbahir'i şiddetli bir top ateşine tuttu. Sahilden karşılık verilmedi. Bir saat sonra, içinde 2,000 iyi eğitilmiş asker bulunan River Clyde gemisine sahile yanaşma emri verildi. Gemiye, tam donanımlı askerle dolu 20 adet küçük tekne takip ediyordu. Hiç beklemedikleri şiddetli akıntı sebebiyle sahile çıkış programında geçikme oldu. Botların sahile ulaşmasında zorluklar oldu. Karaya onlardan önce yaklaşan kömür gemisi geriye çekilmek zorunda kaldı. Denizin yatışmasını beklerken, gün aydınlandı. Bu sırada, Seddülbahir kalesinde, sahillerde veya denize bakan yamaçlarda en ufak bir hareket yoktu ve ortalıkta sessizlik hakimdi. Saat 06.22'de River Clyde Seddülbahir kalesinin önüne sahile baştan kara oldu. Bu sırada sahile en yakın asker yüklü tekne kıyıdan bir kaç metre açıktaydı. Tam bu anda Türkler'in çok şiddetle mitralyöz ateşi başladı. Bunu hiç beklemiyorlardı. Botlardaki askerlerde büyük bir panik başladı, yaralananlar, ölenler ve denize düşüp boğulanlar oldu. Çok az bir kısmı, sandallardan atlayıp koşarak sahile ulaşabildi. Çıkarma botlarındaki sağlam askerler silahlarını kullanacak durumda değildi ve Türkler için çok iyi bir hedef idiler. Sandalları çeken, buharlı tekneleri kullanan denizciler de kurşunlara hedef oldular. Bazıları çektikleri sandalları, denize bırakmak zorunda kaldılar. Bunlar akıntı ile denizde kaybolup gitti.

Öte yandan, River Clyde'nin Kumandanı Unvin'de ne yapacağını şaşırılmıştı. Geminin burun ile sahil arasında bayağı mesafe olduğu için içerdeki tam donanımlı askerlerin kıyıya ulaşması için, araya ponton görevini yapacak, üstleri düz layter denilen vasıtaların yerleştirilmesini bekledi, durdu. Bu iş için ilk kullanılan vasıtalardan birisi, akıntıya kapılıp açığa gitti. Geminin sağ tarafına güçlkle yaklaştırılan layterlerin üzerinden askerlerin kıyıya geçmesi düşünüldü. Çekme halatını elinde tutmak zorunda olan komutan Binbaşı Unvin, birden kayarak denize düştü ve onu boğulmaktan bir denizci kurtardı. Sonunda gemi ile sahil arasında bir vasıta yerleştirilince, Truva Gemisi olarak kullanılan River Clyde'daki askerlere sahile çıkış emri verildi. Geminin iskelesinden çıkıp layter'in üzerinden sahile çıkmak isteyen askerler, karadaki siperlerde onları izleyen Türk'ler için çok iyi hedef oldular. Kısa bir sürede, geminin iskelesi ve layter üstü ölülerle doldu. Yaralananlar arasında komutanı kurtaran denizci de vardı. Onu kurtarmak isteyen Unvin, layter'in çekme halatını elinden kaçırınca, üzeri yaralı ve ölülerle dolu vasıta denize kaydı ve ortalıktan kayboldu. Komutan denizden baygın bir vaziyette çıkartılıp gemiye alındı.

Seddülbahir üzerinde uçan Hava Komodoru Samson, aşağıya baktığında masmavi olması gereken denizin insan kanı ile kıpkırmızı renge dönüştüğünü, rengi kırmızılaşmış dalgacıkların sahili yaladığını ve biraz ileride denize çarpan binlerce merminin sebep olduğu bulanık köpükleri görünce **"Korkunç bir manzara"** demek zorunda kaldı.

İngilizler yüzlerce asker kaybettiler. Sahile çıkabilen 200 kadar asker de, Türkler'in kıyıya çıktıkları dikenli tellere takılı duran arkadaşlarını büyük bir acı ile seyredeler. Gemiden dışarı çıkamayan askerler, Türk tüfeklerinden çıkıp bordaya çarpan mermilerin sesleriyle ürpriyorlardı.

29.Tümen'nin Komutanı General Hunter-Weston hareketi Euryalus zırhlısının güvertesinden seyrediyordu. Durumu öğrenince, Tümgeneral Napier'e emrindeki askerlerle aynı yere çıkış yapmasını istedi. O da, kendi birliklerinin ve River Clyde içinde gizlenen askerlerin sahile ulaşması için elinden gelen bütün gayrete rağmen, başarılı olamadı. Sonuç tam bir hüsrandır. 25 Nisan sabahı Seddülbahir bölgesine **Gemi Truva Atı** baskını fiyasko ile sonuçlandı.

Türk cephesinde saldırı nasıl karşılandı? 25 Nisan sabah 05.00'de Gelibolu'da konaklayan General Sanders saldırının başladığı haberiyle uyandırıldı. İlk raporlar Beşiğe körfezinden geldi. Bir grup düşman gemisinin sahile yanaşmakta olduğu ve Kumkale'ye çıkarma bekledikleri iletildi. İkinci rapor Seddülbahir ve Kabatepe bölgesinde şiddetli çatışmaların başladığı şeklindeydi. Son haber ise düşman gemilerinin Bolayır'daki hatları topa tuttuğu bildiriliyordu. General esas saldırının bu üç yerin hangisinde ağırlıklı olacağını kestirmek zorundaydı. İlk aklına gelen saldırının Saros körfezine olacağı şekilde olduğu için emrindeki 7.Tümen'e Bolayır'a hareket emrini vererek, kendisi de atına atlayarak dört nala oraya doğru yöneldi. Bölgeye geldiğinde yüksek bir tepeden denizde bir kısmı hareket eden 20 adet düşman gemisi gördü. Gemilerin güvertesi ağaçlarla doldurulmuş olduğundan asker yükü hakkında bir karara varamıyordu. Gemilerle, sahildeki Türk bataryaları arasında karşılıklı atışlar devam ederken, içinde asker olan filikaların karaya doğru yöneldiğini gördü. Bu biraz garibine gitti. Askerin sandallarla cepheye sürülmesi alışılmış bir iş değildi. Sandallardakiler, sahilden gelen mitralyöz ateşine tutulunca, gerisin geriye gemilere döndüler. Nakliye gemilerinde çok asker olmadığı, bordalarının su üstünde kalan bölümünün yüksekliğinden anlaşılıyordu. Düşmanın Saros körfezine aldatmaca çıkarma yaptığına karar verdi. Bu sırada yanına gelen 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa, yarımadanın güney ucunda çok şiddetli çarpışmalar olduğunu ve buraya takviye birliklerinin gönderilmesine gerek olduğunu söyledi. Alman Generali esas saldırının yarımadanın güneyine yapıldığına karar vererek 7.Tümen'i Seddülbahir bölgesine sevk etti.

Seddülbahir bölgesi önceleri Albay Sami Bey Komutasındaki 9.Tümen'in öncü birliklerinden olan 25. ve 26. Alayların 3.taburu tarafından, İngiliz Piyadelerine karşı savunuluyordu. Seddülbahir kıyılarında çarpışan bu taburlar, İngiliz birliklerine karşı kahramanca savunma yaparak onlara ağır kayıplar verdirdi. Binbaşı Mahmut Sabri Komutasındaki 26.Alayın 3. taburunun kahramanlığı Çanakkale Savaşı'nın direnişinde ayrı bir önemi vardır. Binbaşı Mahmut Bey *"Bir taburun, bir ordunun önemsiz bir unsuru olduğunu kabul ederim ve o da görevinden başka bir şey yapmamıştır ve görevi de düşmanı, üstün sayılarına ve silahlarına rağmen durdurmuştur ve bu da ancak Allah'ın lütfuyla olmuştur. Ancak 25 ve 26 Nisan'da Seddülbahir kıyılarındaki gösterilen direnç ve inatçılığı... Türk kahramanlığının güzel bir örneği olarak kabul etmekteyim"* demektedir.

Bu kesimde bütün kıyı ve kıyı gerisi, İngiliz savaş gemilerinin şiddetli top atışlarıyla dövülüyordu. 25 Nisan günü 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa, General Sanders'e 9.Tümen'e karşı yapılan saldırının, bütün tümen tarafından geriye püskürtüldüğünü, fakat düşmanın inatla yeni birlikler getirmeye devam ettiğini ilettili. Savaş burada bütün şiddetiyle devam ettiğii için Sanders, 5. ve 7.Tümenlerini de oraya kaydırmak zorunda kalmıştır. 5.Tümen'in bazı birlikleri 19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal emrine göndermişti. General bu arada, Gelibolu yarımadasının Seddülbahir cephesini 5.Tümen Komutanı Yarbay Sodenstern'in yönetmesini, Esat Paşa'nın ise Arıburnu bölgesinin savunmasından sorumlu olmasını istedi. Sodenstren'in emrinde bulunan Makineli Tüfek Bölüğü Komutanı Deniz üsteğmeni Bolz, Seddülbahir bölgesindeki çatışmaları şöyle tarif eder: *"Savaş alanı tüyler ürpertici, yine de güzel manzara sergiliyordu! Gelibolu yarımadasının sivri ucunda, sanki savaş ve nakliye gemilerinden örölmüş bir çelenk vardı. Bunlar üzerlerindeki çok sayıda ılıdaklarla çevreyi aydınlatıyordu. Savaş gemileri, güçlü projektörlerini Türk mevzileri üzerine çevirmişler, durmadan mermi yağdırıyorlardı."*

5.Ordu emriyle Sodenstren tarafından, üç kez karaya çıkan düşman askerlerini denize sürme denemesi yapıldı. Bu amaçla İstanbul'dan yeni gelen birlikler de kullanıldı. Karanlıkta yapılan bu üç saldırıda çok az başarı sağlandı. Hatta birisinde Seddülbahir'in yanına kadar vardı. Her seferinde gün ağarmasıyla başlayan gemi atışları, Türk birliklerinin eski yerlerine çekilmek zorunda bırakıyordu. Çekilirken düşmandan ele geçirilen çok sayıdaki makineli tüfek ganimet olarak alınıyordu !

Fransızlar'ın Kumkale Çıkartması : General Hamilton, savaş gemilerinin bir kısmı Saros körfezinde aldatici çıkartma yaparken; diğerlerinin Kumkale bölgesine çıkacak Fransız askerlerini destekledikten sonra Seddülbahir önlerine gelerek boğazın her iki sahilini topa tutmak suretiyle Çanakkale'nin yolunu açılmasını planlamıştı.

25 Nisan sabahının erken saatlerinde Bozcaada'dan kalkan gemilerde bulunan Fransız sömürgesi askerlerinin çoğunlukta olduğı birlikler Beşike körfezine çıktılar ve kısa bir sürede Kumkale'yi ellerine geçirdikten sonra Yenişehir'e doğru ilerlemeye başladılar. Başarı haberi Hamilton'un hoşuna gitti. Bir ara aklından Fransız birliklerini desteklemek geçtiysede Kitchen'er'in Asya yakasında harekatı yasaklayan emri aklına gelince durdu.

Anadolu yakasında Yenişehir'e doğru ilerleyen Fransız askerleri karşılarına Yarbay Nicolai yönetimindeki 3.Türk Tümen'ini buldu. Dört gün süren çarpışmalardan sonra Fransızlar bozguna uğrayarak kendilerini denizde bekleyen gemilere güçlükle attılar.

Sanders, müttefiklerin bir daha Anadolu yakasına çıkarma girişiminde bulunamayacağına karar vererek, buradaki 2.Tümen'i de karanlık basınca kayık ve motorlarla Seddülbahir bölgesine çekti.

Y. Kumsalı (Zığındere Kumsalı) Çıkarması : Zığındere nehri ağzındaki küçük plaj sahasına çıkarma yapma fikri Hamilton'undu. Ona göre yarımada'nın ucundaki Ertuğrul koyuna (V kumsalına) 29.Tümen askerleri çıktığında, Y kumsalına ayak basan askerler, Türkler'i arkadan çevirerek onları etkisiz hale getirebilirdi. Hele de Kabatepe'ye çıkan Anzak ordusu, Arıburnu üzerinden Maltepe'ye geldiklerinde savaş kısa sürede bitmiş olacaktı.

Daha önceden Y kumsalı çevresinde yapılan gizli keşiflerde burada Türk askeri olmadığı öğrenilmişti. 25 Nisan sabahı, sarp ve kayalık bir yamacın eteğindeki Y kumsalına, Plymouth taburu, Kings Own Scottish Borderers ve South Wales Borderers bölüklerinden kurulu 2,000 Britanyalı asker çıkartıldı. Görünüşte komuta, taburun başında bulunan Yarbay Matthews'taydı. Kumsalın arkasındaki sahayı topa tutarak, onları koruyacak olan Goliath zırhlısıydı. Kıyıya çıkanlar karşılarında Türk askeri görmediler. Kıyıda sigaralarını tüttürdüler, çaylarını ve kahvelerini içtiler. Önlerinde kıyıyı çevreleyen yüksekliği 150 metreyi bulan sarp yamaçlar vardı. Onlardan yürüme ile yarım saatlik bir mesafede, arkadaşlarının Türk ateşi karşısında perişan olduklarının farkında değillerdi. Eğer yollarına devam etseler, Alçitepe'yi ele geçirebilirler ve Türkler'i arkadan sarabilirlerdi. Başlarında bulunan iki yüksek rütbeli subay, Koe ve Matthews'da ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Bunlar, Euryalus gemisindeki 29.Tümen karargahına gönderdikleri telsize yanıt da alamadılar. Kendi başlarına kalmışlardı. Durumu merak eden Hamilton, Queen Elizabeth ile kumsala yaklaştı. Askerlerin kıyıda keyif çattıklarını görünce üzüldü. Yanındaki Komodor Keyes, Saros körfezine yalancı çıkartma yapan birliklerden bir kısmının buraya alınmasını önerdi. General, bunun 29.Tümen Komutanın işine karışmak olacağını söyleyerek öneriyi kabul etmedi. Tümen komutanına, istedikleri takdirde Y kumsalına takviye gönderebileceklerini mesajla ilettiler. General Hunter-Weston, buna gerek olmadığı anlamında yanıt verdi.

Seddülbahirde kanlı çarpışma olanca hızıyla devam ediyordu. İki tugay komutanı ağır derecede yaralandı ve onların yerini alan iki albay anında öldürüldü, River Clyde gemisindeki askerler dışarı çıkamıyor, buna karşın Y plajında kimsenin bundan haberi yoktu ! Akşama doğru, açığı koruma gemisindekiler, yamaçlardan Türk askerinin koşarak onlara yaklaştığını gördüler. Önce gemilerden top atışları yapıldı ama, sahilde koşanların, dolaşanların kendi askerleri olabileceğini düşünerek atışı kestiler. İngilizler acı gerçeği ertesi sabah, 700 asker kaybedildiğini öğrenince anladılar. Bir kısmı ise, yarlardan atlayarak bir an önce sahile koşar durumdaydı. Ölenler arasında Yarbay Koe de vardı. Diğer yarbayın sahilde direnme gayreti de işe yaramadı. Geri çekilmekten başka yapacak bir şeyleri yoktu. Gemilere, telsiz üstüne telsiz çekerek kendileri bir an önce sahilden alınmasını istediler. Sonunda Türkler de onların peşini bıraktığı için gemilere ulaşabildiler.

Ertesi gün Komodor Keyes'in kardeşi Yarbay Adrian Keyes, tek başına Y plajına çıkıp bulabileceği yaralıları toplamak istedi. Yarlara tırmandıktan sonra bir saat kadar etrafta dolaştı. Çağrılarına hiç yanıt alamadan geriye döndü.

X Kumsalı (Teke Burnu Kuzeyi) Çıkarması : Buraya 87.Tugay'ın askerleri çıkacaktı. Kumsal 200 metre uzunluğunda ve fakat dardı. Karaya ayak basan askerler, Kraliyet Deniz Piyadeleri tarafından desteklendiler ve fazla bir direnme ile karşılaşmadıkları için ilerleme kaydettiler. Implacable gemisi top atışlarıyla çıkanları destekliyordu. Hiçbir engelle karşılaşmayan Royal Fusilier (Kraliyet silahşörleri) kısa sürede Karaoğlan Tepesini ele geçirdiler. 9 Türk Tümen'inin 26 Alay 2. taburunun askerleri, aslanlar gibi bunlara saldırınca işin rengi değişti ve ele geçirdikleri yerlerden çekilme zorunda kaldılar.

W Kumsalı (Tekekoyu Kumsalı) Çıkarması : Burası 350-400 metre uzunluğunda ve 15-40 metre derinliğinde, arkasında 50 metreye kadar yükselen sırtlarla çevrili bir kumsaldı. Çıkanlar, 86.İngiliz Tugay'ının Lancashire Fusiliers (Lancashire silahşörleri) ve karargahıydı. Bölge denizde ve kıyıda dikenli tellerle çevrili olduğu için askerler bayağı güçlük çektilerse de fazla direnme görmediler.

S Kumsalı (Morto Koyu) Çıkarması : Cornvallis zırhlısının bombardıman desteği ile General d'Amade komutasındaki Fransız birlikleri ve South Wales Bordenors'ler ağır kayıplar verecek Morto koyuna çıkabildiler. Onları karşılayan Türk askerlerinin biraz geç davranmalarının bunda etkisi olmuştur.

Arburnu Çıkarması : 24 Nisan 1915 günü, Kabatepe'ye çıkacak 1.Avustralya Tümeni askerlerini taşıyan nakliye gemileri önce Gökçeada (İmros) adasının kuzeyine gidip orada akşam kadar bekledikten sonra çıkarma sahasının önüne geldiler. 25 Nisan sabahın erken saatlerinde, saat 2.00'den biraz sonra İngiliz savaş gemileri, Queen, Prince of Wales ve London, Kabatepe önündeki randevu yerinde buluştular ve filikalarını aşağıya indirmeye başladılar. Güvertede bekleyen askerlere sıcak kakao veya kahve verildi. Bazılarına da cesaretleri artsın diye birer kadeh rom içirildi! Erlerin üzerlerinde epeyce ağır yük vardı ve tüfekleri omuzlarında takılıydı. Bir albayın, ***"Tanrı sizden razı olsun, çocuklar. Yarın gece bu saatte çoğunuz ölmüş olacaksınız."*** şeklinde konuşması morallerini bozdu. Askerler gemilerin iskelesinden sessizce denize indirilerek botlara bindiler. Sigara içimine ve konuşmaya izin yoktu. Botlar kıyıya yelkenli tekneler ile çekiliyordu. Saat 4.00'e doğru çekicilerin yelkenleri fora edildi ve sahile doğru yöneldiler. İşkampavya denilen büyük filikaların motorlarının sesi gecenin karanlığını yarar gibiydi. Kıyıya 200 metre kadar yaklaşıldığında vasıtaların motorları durduruldu ve mavi üniformalı denizciler küreklere asılmaya başladılar. Aniden bir roket sesi ve arkasından maki-nalı tüfek atışı başladı. Askerler, botlardan denize atladılar ve üzerlerindeki 40 kiloya varan ağırlıkla 30-40 metre suyun içinde yürüdüktan sonra sahile ulaşabildiler. Türk öncülerin koşar adımla onlara yaklaştıklarını görünce, süngü takılı tüfeklerini onlara doğrultular. Bunun üzerine Türk askerleri, geriye çekilmeye başladılar.

Karaya çıkan Anzak askerleri, önlerindeki alana baktıklarında birbirinden uçurumlarla ayrılmış dere yatakları, tepeler ve dik yamaçlar gördüler. Oysa onlara önlerinde düz bir alan

bulacakları söylenmişti. Sonradan planlanan Kabatepe kumsalı yerine, bunun 1.5 km. kadar kuzeyindeki Arıburnu koyuna çıkarma yapıldığını öğrendiler.

Karaya çıkan Anzak askerleri ara ara yarımadaının diğer yakasındaki Türk ııldaklarının gökyüzündeki parıltılarını izlediler. Dik yamaçlara tırmanmaya başladılar. İlk yükseltiyi aş-tıklarından şiddetli tüfek atışı ile karşılandılar. Aralarında ölenler ve yaralananlar oldu. Gün aydınlandığında yaralı askerlerin bağırısları ortalığa yayılmaya başladı. Yollarına devam ede-bilenler, tepeden aşağıya baktığında sahile çıkanların sayısının arttığını görünce rahatladılar. Saat 8.00'de, Anzak Kolordusunun 8,000 askeri Arıburnu körfezine çıkmış oldu.

Öncü Anzak askerleri, önlerinde, Arıburnu Körfezine hakim bir tepe gördü. Bu Conkbayı-rı'dır. Orayı bir an önce ele geçirmenin şart olduğu onlara söylenmişti. Ancak, aralarında irtibat yoktu, aksine dağınıklık vardı. Başlarındaki İngiliz subayları bir türlü düzeni kuramıyor-lardı.

Yarbay Mustafa Kemal emrindeki 19. Tümen'i Bigali Köyü civarına yerleştirdikten sonra hemen savaş eğitime başlamış. Tümen yedek olduğu için nereye gidip savaşıacağı bilinmiyor-du. Önce alayın birisi, gemilerle Anadolu sahiline sevk edildi fakat sonradan geriye döndü.

18 Mart günü Çanakkale Müstahtem Mevki Komutanı yanına Mustafa Kemal'i alarak, Seddülbahir bölgesini incelemeye gitti. Oradan Kirte Köyü ve Alçitepe'yi de ziyaret ettiler. Bu sırada denizdeki düşman gemilerinden sahildeki tabyalara yönelik top atışları devam ediyor-du. Kıyı savunma tesislerinde, yangınlar, çökmeler ve asker kaybı olmasına rağmen, geride ka-lanlar canla başla görevlerini sürdürüyorlardı. Bu durum komutanları çok gururlandırdı. Ge-zi boyunca Mustafa Kemal, Cevat Paşa'ya İngilizler'in deniz bozgunundan sonra bir daha ge-milerle boğazı geçme teşebbüsünde bulunmayacağını, buna karşın Gelibolu Yarımadasının be-lirli yerlerine çıkarma yapabileceğini söylüyordu. Ona göre, bölgede çıkarmaya en uygun iki yer vardı. Seddülbahir bölgesi ve Kabatepe-Arıburnu arası. Düşman Seddülbahir'e çıktığı tak-dirdirde önce Kirte köyünü ele geçirecek ve sonra yarımadaının güneyinin en hakim yeri olan Al-çitepe'ye ulaşarak, denizde bekleyen gemilerin kolaylıkla Marmara'ya geçişini sağlayacaktı. Öte yandan Kabatepe'ye çıkan düşman askerleri önlerindeki düzlük sahada, kolaylıkla May-dos'a ulaşıp, Türk Tümenler'inin Bolayır'da bulunan 5. Ordu ile irtibatı kesilecekti.

Mustafa Kemal, Seddülbahir gezisi sırasında, orayı savunmakla sorumlu olan 9. Tümen'e bağılı 26. Alay Komutanı'na bölgenin Türk Ordusu için çok önemli olduğunu bildirmişti. Konuş-malarından, yedek tutulan bir tümenin komutanı olmasına rağmen, yarımadaının kıyı bölgele-rini savunmaya hazır olduğunu etrafındakilere anlatmak istiyordu. Ne yazıkki bu görev, 9. Tü-men Komutanı Albay Halil Sami Bey'e verildi. Bu tümenin 25, 26 ve 27. Alayları vardı. İlk iki alay, Seddülbahir bölgesine gönderildi. Kabatepe ve Arıburnu sahillerinin savunması ise 27. alaya aitti.

27. Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey'in elinde 3 tabur bulunuyordu. Önce, Binbaşı İsmet Bey emrindeki 2. Taburun dört bölüğünü Kabatepe ve Arıburnu sahilinde Azmaktdere ile Çal-kaldere arasına yerleştirdi. Bölükler sorumlu oldukları sahil parçasının arkasında siperler ka-zıp, devamlı olarak denizi gözlediler.

25 Nisan 1915 gecesi, 2. Bölüğün gözcüleri ay ışığı altında denizde bir kaç gemi karaltısı gördüler ve bunu, siperde kaputu ile uyumakta olan bölük komutanı yüzbaşı Faik Bey'e ilettiler. Yüzbaşı hemen Maydos'ta bulunan bağlı bulunduğu 2.Tabur Komutanı İsmet Binbaşaya durumu iletti. Ondan beklediği ilgiyi göremeyince, Tümen Kurmay Başkanına da anlatarak yardıma ihtiyaçları olacağını söyledi. Karargahtaki subay, gördüğü gemilerin, ne cins olduğunu sordu. Faik Bey karanlıkla bunların nakliye mi, savaş gemisi mi olup olmadığını seçemediğini söyledi.

Gün ağarmak üzeriyken, Balıkçıda mı arkasındaki **"Ağıldere Bölgesi"** denilen yerdeki **2.Takım Komutanı Yedeksubay (Asteğmen) İbradahlı Hayrettin Bey**, asker dolu düşman teknelerin sahile doğru hızla yaklaştığını gördü ve askerlerine ateş emrini verdi. Anında, gemilerden şiddetli bir top atışı başladı, takımından ancak dört asker sağ kalabildi. Kendisi de koldan ve omuzundan ağır yaralandı. Karaya çıkan Anzak askerleri ile 4.Bölüğün sağ kalan askerleri arasında çatışmalar başladı. Bölük Komutanı Faik Bey ve askerlerinin çoğu, düşmanın top ve mitralyöz ateşi altında şehit oldular. Geriye kalanlar da mermileri tükendiği için Sazlıdere üzerinden Düztepe'ye doğru çekilmeye başladılar. Arkalarında onları kovalayan Anzak askerleri vardı. İşte o sırada karşılına Yarbay Mustafa Kemal çıktı ve tarihi emrini verdi.

Arıburnun'da çıkarmanın başlaması ve 27. Alay'ın yardım istemesi karşısında, 9.Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey, Mustafa Kemal'den taburlarından birisini oraya göndermesini istedi. O ise, Kabatepe- Arıburnu arasına yapılan düşman çıkarmasının öyle iki taburla önlenemeyeceğini, kendisinin tümeni ile oraya gitmeye karar verdiğini bildirdi. Aslında o 25 Nisan sabahında Ege sahilinden gelen top seslerini duyar duymaz, beklediği anın geldiğini anlamış ve en güvendiği 57. Alayını hazırlamıştır. Yanına bir kaç arkadaşını alarak, Bigalıdere yatağı boyunca,yarımadanın en yüksek tepesi olan Kocaçimentepe'ye doğru hareket etti. Onu, alayın suvari bölüğü ve dağ bataryası takip etmektedir. Yol çok kötüdür ve devamlı olarak zirveye tırmanmak zorundadırlar. Öyleki, daha iyi yol bulmak için görevlendirilen subay bile kaybolur. Öğleye doğru Kocaçimentepe'ye vardığında, denizde onlarca düşman gemisi, sahile asker taşıyan nakliye vasıtalarını görür. Arkadan onu takip etmekte olan askerlerine kısa bir istirahat molası vererek, kendisi Conkbayırı üzerinden Düztepe'ye gelir. Oradan 261 Rakımlı Tepe'ye baktığında 27.Alayın 2.Taburunun 4.Bölüğünün geri çekilen askerleriyle karşılaşır. Bu anı, kendisi şöyle anlatır anılarında.

- **"Niçin kaçıyorsunuz ?**

- **Efendim düşman !**

- **Nerede ?**

Askerler 'İşte' diyerek 261 Rakımlı Tepeyi gösterdiler. Gerçekten düşman avcı hattı 261 Rakımlı Tepe'ye yaklaşmış ve gayet rahat bir şekilde ileri yürüyordu. Şimdi durumu düşünün. Ben kuvvetlerimi bırakmışım, askerler 10 dakika istirahat etsin diye.. Düşman da bu tepeye gelmiş. Demek ki düşman bana, benim askerimden daha yakın! Ve düşman benim bulundu-

ğum yere gelse, benim birliklerim çok kötü duruma düşecektir. O zaman artık bunu bilmiyorum, bir mantık kararıdır, yoksa doğal bir davranış mıdır bilemiyorum. Kaçan askerlere

- Düşmandan kaçılmaz. Dedim.

- Cephamız kalmadı. Dediler.

- Cephanemiz yoksa, süngünüz var.

Dedim ve bağırarak süngü taktırdım Yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırına doğru ilerlemekte olan piyade alayı ile dağ bataryasının yetişebilen askerlerine ‘marş marş’ la benim bulunduğum yere gelmeleri için emir subayımı geriye gönderdim. Bu askerler süngü takıp yere yatınca, düşman askeri de yere yattı. Kazandığımız an bu andır.”

Türkler’in yere uzandıklarını gören Anzak’lar bir an tereddütte kaldılar, ardından onlar da yere yattılar. Bu an, Mustafa Kemal’e üstünlüğü ele geçirme şansını verdi. Yanına gelmiş olan 57. Alay 2. Tabur kumandanı Yüzbaşı Ata Efendi’ye bütün taburuyla 261 rakımlı tepe üzerinden düşmana taaruz etmesini emretti. Dağ bataryasına Su yatağında mevzi aldirarak düşman piyadesi üzerine ateş açtırdı. Dereye geldiğinde biraz geçiken diğer tabur taaruzda iştirak etti. Daha sonra 57. Alay Komutanına bütün alayı ile düşman’a hücum etmesini emretti. Hücum sırasında birlik komutanlarına *“Size ben taaruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir.”* şeklindeki tarihi konuşmasını yaptı.

Yukarıdaki olay Steel Nigel ve Peter Hart’ın *“Gelibolu. Yenilginin Destanı”* isimli kitapta aşağıdaki gibi anlatılıyor:

“Avustralyalılar’ın ilerlemesi karşısında Türkler geri çekildiler. Ancak artçılarının savunmasının inadı ve arazinin yoğun çalılıklarla kaplı olması ilerlemenin hızını kesiyordu ve Tulloch’un adamları 261 rakımlı tepenin yamaçlarına ancak 09.00’da varabildiler. Onlar ilerlerken Mustafa Kemal de, Kocaçimen Tepe yakınlarına gelmişti. Denizdeki gemilerden başka bir şey göremeyen Mustafa Kemal askerlerine durma emrini verdi. Sonra tek başına Conkbayırını yönünde ilerleyerek Avustralya saldırısının kuzey kanadını görmeye çalıştı. Orada 261 Rakımlı Tepe’den çekilmekte olan Türk askerlerine rastladı. Askerlerin cephaneleri olmadığı yolundaki itirazlarını dinlemeyerek süngülerini takarak yere yatmalarını emretti. Blöfünde başarılı oldu ve Tulloch ile askerleri durdular ve bir daha ilerleme hızını yakalayamadılar. Tulloch daha sonra korkusuz bir Türk subayının 900 metre kadar ilerisinde 261 Rakımlı Tepe’den ateşi idare ettiğini gördüğünü bildirmiştir. Ancak onu vurmayı başaramamıştır.”

Anzak askerleri ile 57. Alay askerleri arasında çatışma sürerken, Mustafa Kemal’in yanına gelen 9. Tümen’in Suvarı Subayı Mehmet Salih Efendi, 27. Alay’ın Kocadere batısında, Kemal’i sırtlarında düşmanla şiddetli bir çatışmaya girdiğini bildirir. Mustafa Kemal ona, şimdiki durumda düşmanın sol cephesine taaruz etmekte olduğunu, 27. Alay’ında karşısındaki düşmana saldırmasını, kendisinin Conkbayırını’nda savaşı idare ettiğini, 19. Tümen’in geride kalan alaylarının halen Bigalıköy’de olduğunu, bunlardan ilk geleni Kocadere’ye göndereceğini komutanına bildirmesini söyler. Ardından hemen posta erine yazdığı pusulayı vererek Bigali-

köy'deki Kurmay Başkanı İzzettin Bey'e yollar. Pusulada 77. Alayın hemen Kocadere'ye gönderilmesi yazılıdır.

Yarbay Mustafa Kemal, Conkbayırı'nda savaşı yönetirken, yanına gelen Kolordu Komutanı Esat Paşa, düşmanın Anadolu yakasındaki Kumkale'ye de çıkarma yaptığını öğrendiğini iletir. Aklında yedek tümen'in bir kısmının oraya gönderilmesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır. 19.Tümen Komutanı ona, Conkbayırında kalacağını ve olanca gücüyle saldırı yaparak, düşmanın denize süreceğini bildirir.

Anzak birlikleri hedeflerine ulaşmak için bütün hırsıyla Arıburnu'ndaki tepelere tırmanmaya ve orada mevzilenmeye çalışmaktadır. Karaya çıkanlar, sahile yerleştirilen ve gemilerden yapılan top atışlarıyla destek görmektedir. Bunlara bağlı kayıplar çok fazladır. Atatürk'ün **"Meşhur bir alaydır bu, çünkü hepsi şehit olmuştur"** dediği 57.Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey de top atışından ölmüştür.

Ordu Komutanı Liman Von Sanders cepheye devamlı olarak takviye alayları gönderir.Bunlardan birisi de taze kuvvetlerden oluşan 5.Tümen'dir. Tümen Komutanı Yarbay Ali Rifat Bey'in birliğinde 14 ve 15. Alaylar vardır. Sonuncu 13. Alay henüz birliğe katılmamıştır.

Görünüşe göre Arıburnu'na yaklaşık 15,000 Anzak askeri çıkmıştır. Yeni 5. tümen'in katılmasıyla, kuvvetler sayıca eşit görünmesine karşın düşmanın top ve makineli tüfek üstünlüğü vardır. Bunu bilen Mustafa Kemal, askerini devamlı olarak hücumla kaldırmaktadır.

Anzaklar'ın direnişini kırmak için, Mayıs ayının başında yeni bir saldırıya karar verilir. Türk cephesinin sağ tarafından 57., 64., 75., ve 77. Alaylar, solundan ise 27., 33., 124., ve 72. Alaylar hücumla kalkarken, 5. Tümen, Boyun ve Merkeztepe üzerinden Anzak birliklerini ortadan yarmaya çalışacaktır. Düşmanın yoğun top atışıyla karşılaşan askerlerimiz çok zor durumda kalır. Subaylar, ellerinde kılıçları olmak üzere birliklerini saldırıya teşvik ederler. Öndekiler ağır mitralyöz atışıyla erirler. Anzak siperlerine ancak 50-60 metre kadar yaklaşabilirler. Nihayet saldırıya ara verilir.

Mustafa Kemal'in çıkarma günü, 57.Alay'ını kimseye danışmadan, kendi iradesiyle Arıburnu bölgesine sürmesi ve 9.Tümen'in 27.Alay'ını komutası altına alması, Kolordu Komutanı Esat Paşa'yı sıkıntıya sokarsa da; savaşta başsız kalan birliklere komuta etmek, onları savaşın kaderine değiştirecek güce ulaştırıp sonuç almak da, bölgedeki komutanlara düşen bir görevdir diye değerlendirir.

Anzak birliklerinin 25 Nisan'daki Arıburnu bozgununun düşman karargahında yaptığı etki oldukça şaşırtıcıdır. Kurmay Başkanı General Braitwaite Queen Elizabeth'teki kamerasında uyuyan Hamilton'a seslenir.

"Sir Ian! Sir Ian! Ölüm kalım meselesini halletmek için gelmelisiniz!" diyerek onu uyarır. Salonda, Amiral de Robeck, Anzak Çıkarma Birliklerinin Komutanı Amiral Thursby, Komodor Roger Keyes ve diğer üst rütbeli subaylar vardır. Eline Arıburnu'ndaki Anzak Kolordusu Komutanı olan Korgeneral Birdwood'un el yazısı ile yazılmış mesajı vardır.

“Tümen komutanların ve tugaylar, kıtalarının sabahtanberi sürdürdükleri kahramanca çabalardan, bütün gün süren ağır çarpışmalardan sonra, takatlarının tükendiğini ve şimdi de, düşmanın nefes aldırılmaz şarapnel hücumlarından ötürü, maneviyatlarının kırıldığını bildirdiler. Birliklerden bir kısmı ateş hattını terkedip geri çekildiler, bu zorlu topraklarda dağılan erleri toplamak imkansız görülmektedir.

Yeni Zelanda Tugayı dahi, düşmanla az evvel karşılaştı ve çok ağır kayıplar verdi. Tugayda maneviyat hayli azalmıştır. Birliklerin yarı sabah yeniden savaşa sevk edilmesi kararlaştırılmışsa, sonuç fiyasko olacaktır. Ateş hattındaki gedikleri kapayacak ihtiyat birliklerine sahip değiliz. Arzettiğim hususların son derece ciddi olduğunu biliyorum, fakat birliklerimiz geri alınacaksa, bu iş hemen yapılmalıdır.”

General Birdwood

Arıburnu Savaşlarında Mustafa Kemal, 27 Nisan günü Kolordu komutanına, **“Düşmanın bir iki günlük savaş sırasında morali tamamen sarsılmış dört tugay kadar tahmin ettiğim kuvveti denize döktülmüştü. Bindirme noktasını himaye eden bir kısım kuvvetine de genel saldırı emrini verdim”** şeklinde bilgiler vermektedir. Bunun üzerine Kolordu Komutanı Esat Paşa kendisine gümüş ve altın imtiyaz madalyesi verir.

Mustafa Kemal’in Arıburnu savaşlarının ilk sonuçlarını ve ileride yapılması gerekenleri bir rapor halinde Esat Paşa’ya iletirken, Arıburnu’ndan düşmanın bir an önce denize dökülmesini, mevcut kuvvetlerin bir tümen ve ağır topçu birliği ile takviye edilmesini, Eceabat bölgesinde ordu yedeği bulundurulmasını isteyen yazısının altına **“Arıburnu Kuvvetleri Komutanı, 19.Tümen Komutanı, Kurmay Yarbay Mustafa Kemal”** diye imzalaması, resmi olmayan bir ünvan kullanması birlik komutanları arasında huzursuzluk yaratır. Bu yüzden Gelibolu’ya gelip Kemalyeri’nde kendisini ziyaret eden Enver Paşa ile arasında sert tartışmalar olur. Halbuki, komutanı olduğu Tümen’inde 3 yerine 6 alay vardır. Bunlar Arıburnu’daki grubu teşkil etmektedir ve başında da kendisi vardır. Fiili olarak Grup Komutanıdır. Arıburnu’na çıkan düşman güçlerini emri altına aldığı birliklerle tek başına durduran M.Kemal’den başkası değildir. Sonunda düşman birliklerinin ilk saldırıda yarımdaya hakim olmaları engellemiş olan Mustafa Kemal gücendirilir. Geri plana çekilmek zorunda kalır. Bunlar ileride anlatılacak olan 19 Mayıs bozgununu doğurur.

ÇIKARMA SONUNDA SEDDÜLBAHİR SAVAŞLARI

(31, 35, 40, 42)

“Kusursuz bir bahar günü, serin rüzgar, ılık güneş bu savaş dışında herşey çok güzel. Büyük taaruz üç gün devam etti ve dün akşam askerlerimizin çok az ilerlemesiyle sona erdi. Alçitepe mevzilerine etkili bir hareket yapılamadı. Taaruzun başansız olduğunu ve eğer ilerlemek istiyorsak daha çok asker, silah ve cephane gerekeceğine artık herkes biliyor. Dün akşam geç vakit bu konuda Lord Kitchener’e gönderilen telgraf, onun pazar günü keyfini kaçıracaktır.”

Yüzbaşı Orlo Williams

Karargah Şifre Subayı

30 Nisan 1915’te Seddülbahir’i ziyaret eden General Hamilton, karaya çıkan askerlerin malzeme ve hayvan indirmesiyle, mavnaları boşaltmakla ve kumsallarda kamp yeri yapmakla uğraştıklarını görünce canı sıkıldı. Onların esas görevi bu işlerle uğraşmaktan ziyade savaş yapmaktır diye düşündü.

Mısır’daki İngiliz birliklerinin başındaki Korgeneral Sir John Maxwell, emrindeki birlikleri Gelibolu’ya göndermeye pek istekli görünmüyordu. Hamilton ise, çıkarma için kendisine ayrılan asker sayısını yeterli bulmuyor ve Kitchener’den daha fazlasını istiyordu.

Hamilton’nun Mısır’dan sabırsızlıkla beklediği savaşçı 29. Hint Piyade Tugay’ı ancak Mayıs ayının ilk günü cepheye ulaştı. Hint Tugay’ının bünyesindeki iki müslüman bölüğü olan Pencap Alayı içinde karışıklıklar çıkınca, tugay komutanı General Vaughan Cox endişe etmeye başladı. Sonradan Pencap Alayı yerine iki Gurka Taburu getirilmesine karar verildi ve böylece Sihler’den oluşan 4. Tabur dışında Gurkhalar’ın da üç taburu oldu.

Fransızlar’ın Doğu Sefer Gücü Komutanı, General Albert d’Amade, dört adet 14 cm.lik, iki adet 10 cm.lik deniz topu ile mürettebatını karaya çıkarıp Seddülbahir bölgesine yerleştirmesini istedi. Bundan amaç, Asya yakasından yapılan top atışlarını karşılamaktı.

Seddülbahir çıkartmasından sonra bu bölgenin önemini dikkate alan Sanders, Bolayır ve Asya tarafındaki birliklerle burasını takviye etmeye başladı. Kuzey’deki kuvvetlerin başında Esat Paşa, Güney grubunun komutanı ise Alman Albay von Sodenstern idi. Nisan ayının sonunda Enver Paşa, Seddülbahire yerleşmiş olan müttefik birliklerine şiddetli bir taaruz ile denize dökülmesini istemişti. Düşman gücü tamamen yok edilemediği takdirde, onların kaçmasını önlemek için sahildeki, tekne ve gemilerinin yakılmasını da önermişti.

Türk saldırısı 1 Mayıs günü başladı. Saat 22’de şiddetli bombardıman ile hücumu geçen birliklerimiz Kirte Deresi yakınında düşman birlikleri ile karşılaştı. Birinci Kirte Savaşı olarak bilinen gece saldırısı, sabahın erken saatlerine kadar sürdü. Askerlerimiz canlarını hiçe sayarak tekrar tekrar hücumu kalktılar. En ağır zayıyatı Fransızlar ve onların Afrika’dan getirdikleri Senegalliler gördü. Fransızlar 2,000 asker, İngilizler ise sadece 700 kişi kaybettiler. Ölenlerin arasında 5.Tabur komutanı ve dört emir subayı vardı. Saldırı sonunda İngiliz ve

Fransız komutanları arasındaki ilişkiler gerginleşti. Senegalliler savaşmak istememiş ve siperleri terketmişlerdi. General d'Amade, askerlerinin çok yorulduğunu söyleyerek geriye çekilmeyi istediysede Hamilton 2. Deniz Piyade Tugayı'nın onlara yardımcı olacağını söyleyerek gerginliği azalttı.

Mayıs ayı başındaki Türk saldırısı tam olarak amacına ulaşamamış ve ağır kayıplar vermişti. Ama karşı tarafın Alçıtepe'yi ele geçirmelerini engellemişti. Güney Grup Komutanı von Sodenstern saldırıda başarılı olamadığı için yerine Tuğgeneral Weber Paşa atandı.

İngilizler ne olursa olsun Alçıtepe'yi ele geçirmeye kararlıydılar. Acele ediyorlardı, zira Türkler güney cephesine devamlı takviye kuvvetleri gönderiyordu. Seddülbahir'deki güçler pekiştirildi. Bunun için, sağ taraftaki Fransız birliklerinin yanında, merkezde, 29. ve 42. Tümenler, 29. Hint Tugayı, 2. Deniz Piyade Tugayı ve Arıburnu bölgesinden gemilerle gelecek iki Anzak Tümen'inin katılacağı saldırı 6 Mayıs, saat 10.30'da başladı. İkinci Kirte savaşı adıyla anılan bu savaşta, saldıran düşman tarafı savunan ise Türklerdi. Savaş, Zığındere, Kirtedere, Kanlıdere ve Kerevizdere arasındaki cephede 3 gün devam etti. Hücuma kalkan düşman askerleri, dere yataklarında gizlenen Türk askerlerinin mitralyöz ateşi altında eridiler. Sadece 6 Mayıs günü İngilizlerin 125. Tugayı 23 subay ve 626 erini kaybetmişti. İkinci Kirte saldırısında müttefiklerin toplam 6,500 askeri ölmüştü.

İkinci Kirte saldırısı, Müttefik kuvvetleri Başkomutanı General Ian Hamilton ve İngiliz Savaş Bakanı Feldmareşal Lord Kitchener'i düş kırıklığına uğratmıştı. Bunu genel karargahta şifre subayı olan Yüzbaşı Orlo Williams anı defterinde şöyle belirtmiştir:

"Kusursuz bir bahar günü. Serin rüzgar, ılık güneş, bu savaş dışında her şey çok güzel. Büyük taaruz üç gün devam etti ve dün akşam askerlerimizin çok küçük bir ilerlemesiyle sona erdi. Alçıtepe mevzilerine etkili bir hareket yapılamadı. Taaruzun başarısız olduğunu ve eğer ilerlemek istiyorsak daha çok asker, silah ve cephane gerekeceğini artık herkes biliyor. Dün akşam geç vakit bu konuda Lord Kitchener'e gönderilen bir telgraf, onun pazar günü keyfini kaçıracaktır."

GOLIATH ZIRHLISININ BATIRILIŞI

(14, 15, 19, 25, 38)

“Dün geceki keşif sis sırasında bir Türk Torpitolotu, Çanakkale Boğazından sızıp “Goliath” zırhlısını torpitoladı. Düşman madalyayı haketti. Kahrolsunlar.”

General Ian Hamilton

İngilizler'in 13.000 tonluk 15 yaşındaki Goliath zırhlısı, kumsallara çıkacak birliklere ve karada ilerleyen askerlere top atışlarıyla destek veren bir savaş gemisiydi. Bunun yanından gemiden havaya uzatılan balondan Gelibolu yarımadası'ndaki Türk topçu birliklerin yerini Queen Elizabeth gibi devrin en büyük zırhlısına aktararak onun aşırı hızlı 38'lik top atışlarıyla birliklerimize ağır zayıat vermesini sağlıyordu. Gemi 25 Nisan'da Zığındere Kumsalına (Y kumsalı) Amethyst ve Sapphire gemilerinin taşıdığı askerlerin çıkışına destek verdikten sonra Morto Koyunda, sahiliden 90 metre açıkta demirlemiş bulunmakta ve Türk askerleri'nin gece başlayabilen makineli tüfek atışına toplarıyla karşılık vermekteydi.

Goliath gemisi'nin bir an önce susturulması emri Boğazlar Genel Komutanı Amiral von Usedom tarafından Muaveneti Milliye muhribine. verildi. Gemi Kumandanı Binbaşı Ahmet Bey'di. Muhripte Alman personeli olarak, torpito saldırısını idare eden Kıdemli Yüzbaşı Rudolf Firlle, diğer küçük rütbeli subay ve askerler de vardı.

Muaveneti Milliye Gemisi, 11 Mayıs saat 19.00'da Maydos'tan hareket eder, sahile yakın ve ağır yol ile seyrederek Soğanlıdere'nin önünde bir müddet demirleyerek bekledi. 12 Mayıs gece yarısından sonra boğazın Rumeli Kıyısı'ndan Morto koyuna vardı. Gece saat 01:00'de hedefe yaklaştı. Goliath gemisi etrafında 4 muhrip dolaşip durmakta. Deniz yüzeyi, zaman zaman onların ışıldaklarıyla aydınlanmaktadır. Aradan bir saat geçtikten sonra muhripler Morto koyundan ayrıldı. Saldırı zamanı gelmişti.

Türk gemisi Goliath'a yaklaştığı zaman onun köprü üstünden mors alfabesi ile işaret gelir. Nöbetçi vardabandıra, **“Yüzbaşı efendi. İngilizler parola soruyorlar. Ne cevap vereyim ?”** diye sorunca **“Sen de aynısını tekrar et”** emrini alır. İstenilen zaman kazanıldıktan sonra saat 01.17'de Muaveneti Milliye arka arkaya üç torpitosunu ateşler. Üçü de hedefe isabet eder. Görevini yapan gemimiz hiç beklemeden Morto koyundan ayrılır ve Çanakkale'ye doğru son çekilir.

Yakın mesafeden torpito saldırısına uğrayan Goliath gemisi iki dakika içinde batar. Geminin 800 personelinini ancak 183'ü kurtulur. Denize dökülenlerin feryatlarını, sahildeki Fransız askerleri duymuşlardır ama herhangi bir harekette bulunmazlar.

Goliath'ın batırılışını Hamilton anılarında şöyle yazar. **“Dün gece keşif sis sırasında bir Türk Torpitolotu, Çanakkale Boğazı'ndan sızıp Goliath zırhlısını torpitoladı. Düşman madalyayı haketti. Kahrolsunlar.”**

İstanbul'a gelen Muaveneti Milliye büyük bir törenle karşılanır. Kurbanlar kesilir. Komuta heyeti, Alman, Avusturya ve Türk madalyalarıyla ödüllendirilir. Sultan Reşat komutanlara altın saat hediye eder.

Goliath'ın batırılması, İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, Bahriye Bakanı Churchill ve Deniz Lord'u Fisher arasında büyük tartışmalara sebep olur. Queen Elizabeth'in de başına böyle bir felaketin gelebileceğinden korkulur. Zira boğazda Alman denizaltılarının dolaştığını da öğrenmişlerdir. Fisher, Queen Elizabeth'in derhal, hiç bekletilmeden, mümkünse o gece, İngiltere'ye dönmesini ısrarla ister. Churchill bu fikri benimsemez. Fisher onu istifa etmekle tehdit eder. Bahriye bakanı, Queen Elizabeth'in başına böyle bir şeyin gelmeyeceğini garanti ederse de onu ikna edemez ve sonunda Fisher istifa ederek İskoçya'ya gider.

Goliath'ın batırılışından sonra, Amiral de Robeck'a Queen Elizabeth'in boğazda görevlendirilmemesi emri verildi. Harp gemilerini monitörlerle değiştirilmesi işine önem verildi.

BORAZANLI KATLİAM SALDIRISI

(4, 9, 10, 19, 31, 38, 40)

"Türkler 19 Mayıs gece saat 03.20'de çok şiddetli bir saldırıya geçti. Avustralyalılar'a saat 03.00'da hazır olmaları emredilmişti. Türkler ilk saldırılarında hiç ses çıkarmadılar. Sonra borazanlarını öttürerek herkesin siperden çıkıp saldırıya geçmesi istendi. Türk askerinin iyi eğitim görmediği belli oluyordu. İleri çıkanlar, arkadan korunmuyordu. Hepsi aynı hızda ölümü bekliyor gibiydi. Kanlısırt'a beş kez hücum ettiler. Boyun, Kırmızısırt'a saldıran Türkler, mitralyöz ateşi altında eriyip gittiler. Türkler'den 10.000 ölü ve yaralı olmasına karşın Avustralyalılarda 160 ölü ve 468 yaralı vardı. Saldırıda Avustralyalılar 948,000 mermi yaktılar.

The Australian. Commemorating 75 the Anniversary of the Landing Gallipoli 1914-1916

Arıburnu'nda Türkler'in tam bir felakete sonuçlanan 19 Mayıs baskın hücumu emrini kimin verdiği kesin olarak bilinmemektedir. Beşinci Ordu Komutanı, Liman Von Sanders anlarında emri kendisininin verdiğini yazmaktaysa da bunda Enver Paşa'nın da etkisi olmuştu. Gelibolu'yu ziyaret eden Enver Paşa, Arıburnu'ndan düşmanın hala yerinden sökülüp denize dökülmemesinden Mustafa Kemal'i sorumlu tutuyordu. İstanbul'dan getirilecek olan, iyi eğitilmiş 2.Tümen ile birlikte 5. ve 16.Tümen'lerin katılımıyla bir gece baskın hücumuna karar verildi.

Arıburnu'nda bulunan 42,000 kişi Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın emrindeydi. Mustafa Kemal, Arıburnu Grup Komutanlığından alınmış ve tekrar 19.Tümenin başına dönmüştü.

Alınan karara göre 19 Mayıs'ın erken saatlerinde yapılacak baskın tarzındaki bir saldırı ile siperlere yerleşmiş durumda olan Anzak askerleri, yerlerinden sökülerek denize dökülecekti. Bundan sonra sıra Seddülbahir bölgesine yerleşmiş olan müttefik güçlerine gelecek ve onlar da denize sürülecekti.

Gelibolu'daki Anzak askeri sayısı 17,000 kişiyi bulmuştu. Bunlar tabanı deniz kıyısında, tepesi Sarıbayır'da olan geniş bir alana yerleşmiş durumdaydı. İngiliz gemilerinden bilhassa Queen Elizabeth'in toplarından çok zarar gören Türk askerlerinin siperleri, kendilerini korumak için zorunlu olarak düşman siperlerine yakın tutulmak zorundaydı. Anzak siperlerine on metreden daha yakın siperler bile vardı. Bu durumda silah veya mitralyöz atışından ziyade, süngü hücumu veya el bombası gibi patlayıcılar kullanılıyordu.

Türk saldırısı öncesi siperlerde alışılmışın dışında bir sessizlik vardı. Silah atışları durdu. Birden saat 17:00'de yarım saatlik şiddetli bir topçu ateşi başladı ve sonra kesildi. Bu sırada Türkler'in boğazdaki gemilerini ve kara birliklerini gözetlemek için havada keşif uçuşu yapan bir İngiliz uçağı, cephe gerisinde aşırı miktarda asker biriktiğini gördü ve bunları üssüne haber verdi. Durumu daha iyi belirlemek için gönderilen ikinci uçak da, Anadolu yakasındaki

Türk birliklerinin gemi ve botlarla kuzeye sevk edildiklerini gördü. İngiliz savaş gemisi Triumph, Seddülbahir bölgesindeki Türk askerinin kuzeye, Arıburnu'na çekildiğini karargaha bildirdi. Anzak birliklerinin komutanı olan Birdwood, cephedeki birlik komutanlarına 19 Mayıs sabahı saat 3:00 sıralarında Türkler'in sürpriz bir baskın yapacağını ve hazırlıklı olmalarını emretti. 18 Mayıs gecesi saat 11.45'de Türk siperlerinden birisinde kısa süren mitralyöz ateşi sahile vuran dalgaların sesini bastırdı. Siperdeki birliklerin başındaki İngiliz Subayları, ne olduğunu anlamadılar ve karargaha telefon ederek, baskının başlayıp başlamadığını sordular. Bir daha ateş eden olmadı. Saat 3:00'de Anzak askerleri uyandırıldılar, bir kısmı mitralyözlerin başına geçti, bir kısmı da süngülü tüfekleriyle sipere yattılar.

Tarihe **"Borazanlı Baskın Hücumu"** olarak geçen saldırı saat 3.15'de sert bir komuta ile başladı. En önde subayları bulunan Türk askerleri siperden fırlayarak, **"Allah", "Allah"** sesleriyle düşman saflarına saldırmaya başladılar. O anda düşman siperlerinden başlayan mitralyöz ateşi ile hepsi düştüler. Ardından, ikinci, üçüncü, dördüncü dalgalar arka arkaya hücumla devam ettiler ve onlar da arkadaşlarının akibetine uğradılar. Hepsi sıra halinde geliyor ve hepsi aynı anda yere düşüyorlardı. Bu bir kitle katliamı hareketi gibiydi. Şans eseri kurşun yarası almayanlar, Anzak siperlerine kadar gelebiliyorsa da orada süngüleniyorlardı. Bazen, kurşundan tesadüfen kurtulan askerler, avcıdan kaçmak isteyen tavşan gibi sağa sola kaçıyor, düşman askeri için eylenceli bir hedef oluyordu.

Anzak birliklerinin arkasında yedekte bekleyen askerler de, bu insan katliamına katılmak için can atıyorlardı. Sıraya girip Türk vurmak için sabırsızlanıyordu. Bu yüzden zaman zaman kendi aralarında yumruk yumruğa dövüşenler bile oluyordu. Öldürdüklerinin arkasından, alaylı bir şekilde **"Güle.. Güle", "Gelecek Cumartesi günü tekrar bekliyorum. Gene gel"** gibi sözler sarfedenler oluyordu.

Katliam saat 5:00'e kadar aynı hızla devam etti. Güneşin ilk ışıkları ortalığı aydınlatmaya başladığında, savaş alanı yaralı ve ölü Türk askerleriyle dolmuştu. Dere yatakları, yarlar ve mısır ekili tarlada yatan askerlerimiz gelincik çiçeklerini andırıyordu. Yardım isteyen yaralıların yanına yaklaşan olmuyordu. Kimisi, sağa sola dönüyor, kimisi ellerini gök yüzüne kaldırıyordu. Saldırıda 5,000 askerimiz ölmüş ve bir o kadarda ağır yaralı olarak meydanda ölmü bekliyordu.

Anzak'ların Gelibolu'ya çıkışının 75.yılında çıkan **"The Australian"** gazetesinde saldırıya katılan bir savaş muhabiri katliamı şöyle yazar. **"Türkler 19 Mayıs gece saat 03.20'de çok şiddetli bir saldırıya geçti. Avustralyalılar'a saat 03.00'de hazır olmaları emredilmişti. Türkler ilk saldırıda hiç ses çıkarmadılar. Sonra borazanlarını öttürerek herkesin siperden çıkıp saldırıya geçmesi istendi. Türk askerinin iyi eğitim görmediği belli oluyordu. İleri çıkanlar arkadan korunmuyordu. Hepsi aynı hizada ölüme koşuyor gibiydi. Kanlısırt'a beş kez hücum ettiler. Boyun ve Kırmızısırt'a saldıran türkler, mitralyöz ateşi altında eriyip gittiler. Türkler'den 10,000 ölü ve yaralı olmasına karşın Avustralyalılarda 160 ölü ve 468 yaralı vardı. Saldırıda Avustralyalılar 948,000 mermi yakmışlardı."**

Anzak sağlıkçıları, ölen askerlerin gömülmesini insanlık ve sağlık açısından zorunlu oldu-

ğunu General Birdwood'a bildirdiler. O da, Anzak birliğinde bulunan Aubrey Herbert isimli yaşlı birini bu işle görevlendirerek ateş kes teklifini Arcadian gemisinde bulunan General Ian Hamilton'a iletmesini istedi.

Arabulucu, Aubrey Herbert, aslında Avustralya meclisi üyesi olmasına rağmen savaşa katılmıştı. Sıradışı yaradılıştta, değişik görüşlü, okumuş ve aynı zamanda şair ruhlu birisidir. Türkçe'yi ve Türkleri iyi bildiği için, konuşmalarda bizleri tutar göründüğünden pek sempatik karşılanmıyordu. Ona göre, Gelibolu'da savaşa gerek yoktu ve sorun politik yolla halledilebilirdi.

Herbert'e Anzak birliklerinde haber alma subayı olarak görev verilmişti. Yanında, uşaklar ve Yunanlı tercümanlar, katır ve atlardan kurulu ekibiyle yarımadaya çıkmıştı. Zaman zaman ön siperlere kadar giderek savaş koşullarını yakından görüyordu. Bazen, karşı siperde bulunan askerlerimize laf atıyor, Türkler'i sevdiğini ve esas düşmanlarının Almanlar olduğunu söylüyordu. Aldığı cevap kurşun yağmuru olmasına rağmen inatla bu misyonunu sürdürüyordu. Esir alınan Türk askerleri ile saatlerce konuşarak, Osmanlı ordusu hakkında bilgi alıyordu. Herbert'in Türklerle karşı hoşgörüsü yüzünden adamlarının bir kısmı casusmuş gibi sorguya çekildiği de oluyordu. Öte yandan Türk siperlerine karşı konuşması, müezzin gibi ezan okuması, İstanbul basını tarafından da İngiliz casusu olarak nitelendiriliyordu.

Herbert, Arcadia gemisinde Hamilton'a savaş sahnesini bütün çıplaklığıyla anlatmasına rağmen, general ateş kes teklifinin karşı taraftan gelmesini bekliyordu. Sonunda, kısa bir süre içinde yaralılara bakılıp ve ölülerin gömülmesi için bir süre tanınacağı uçaklardan atılan bildirilerle iletildi.

Aslında siperdeki askerler üstlerine haber vermeden kendiliğinden çözüm aramaya başlamışlardı bile. Avustralya'lı bir albay, kızıl haç bayrağını çekerek yaralı Türk askerlerini sedye ile alıp ilk tedavilerini yapacaklarını iletmek istedi. Anında Türk siperlerinden yapılan atış ile Kızıl Haç bayrağı yere düştü ve albay siperine dönmek zorunda kaldı. Fakat hemen sonra, Türk siperlerinden bir asker ileri çıkarak biraz önceki atış için özür diledi. Kendi siperine döndükten sonra Kızıl Haç bayrağı çekildi. Ardından yaralıları toplayan sedyeciler harekete geçti. Avustralya ve Türk birliği subayları siperden çıkıp tokalaştılar, karşılıklı Fransızca konuştular, birbirlerine sigara ikram ettiler. Bu şekilde fiilen anlaşma başlamış oldu. General Hamilton, cephede yapılan ayak üstü anlaşmadan pek hoşnut olmadı. Beklediği teklif 22 Mayıs 1915'te Liman von Sanders'ten geldi. Alman generali 5. Osmanlı Ordusu Komutanı sıfatıyla, saldırıda yaralananların tedavisi ve ölenlerin gömülmesi için kendisinden kısa bir süre ateş kes anlaşmasını kabul etmesini, bu konuda Albay Fahrettini görevlendirdiğini, gösterilecek anlayışa teşekkür edeceğini gayet kibar bir dille ilettili.

Arabulucu Herbert, aynı gün Anzak Kolordusu Komutanı olan General Birdwood'un Kabatepe kumsalındaki karağahında, gözleri kapalı Türk irtibat subaylarıyla yapılacak işlerin ana hatlarını konuştu. Sonra aynı seremoni, Herbert'in gözleri kapatılarak Türk karağahında da yapıldı. 24 Mayıs'ta 8 saatlik ateş kes anlaşması ile ölülerin gömülme işlemi başladı. Me-

zar yerleri, üç sıra halinde beyaz bayraklarla işaretlendi. Birinci sıraya Türkler, ikinci sıraya Anzaklar ve üçüncü sıraya ise karışık ölümler kondu. Papazlar ve imamın dualarını okuyarak dini görevlerini yaptılar. Diğer görevlilerin, siperleri incelemesi veya dürbün kullanması yasaklanmıştı. Savaş alanındaki silahlar ilgili güçlere teslim edildi. Ancak Avustralyalılar, bir gün önce siperler arasındaki alanda silahların çoğunu toplamışlardı bile!

Türk ve Avustralya askerleri arasında mezar kazımı sırasında yaklaşma oldu. Birbirlerine ikramda bulundular. Yabancılar, Mehmetçikler'in kendilerine anlatıldığı gibi olmadığını, cesur ve kahraman insanlar olduğunu anlayarak ve onlara saygı duymaya başladı. Birbirlerine hediye vermekte yarış ettiler. Avustralyalılar erlerimize çikolata verirken Mehmetçikler ipe dizilmiş kuru incir ikram etti. Eliyle, koluyla sana verilecek bir şeyim yok demek isteyen askerimize, Anzak askeri, ceketindeki düğmeyi işaret ederek onu hatıra olarak almak istediğini anlattı. Mehmetçik kasuturası ile düğmeyi dibinden kesip ona uzattı. Avustralya'nın Melburn kentindeki Gelibolu müzesine gidenler orada Türk askerinin düğmesini, çıkarma yapılan kumsala çekilen dikenli telden bir parçanın bile sergilendiğini görürler.

Eğer söylenenler doğru ise, M.Kemal Kabatepe'deki ateş kes toplantısına atıyla gelerek katılış ve gömülme töreni sırasında ast subay üniformasıyla Anzak siperlerini incelemiştir.

Ölümleri gömme işlemi bittikten sonra Quins Post denilen Besimtepe'den ayrılış anı geldiğinde, Türkler düşmanlarına, **"Güle güle gidiniz ve Güle güle tekrar geliniz"** derken, onlar **"Al-laha ısmarladık. İyi şanslar"** diyerek el sıkıştılar.

Ateş kes saati bitince siper çarpışmaları tekrar başladı. Ancak, Anzak askerlerinin tutumu değişmişti. Karşılarında saygı duydukları bir düşman vardı. Atışa ara verdiklerinde, siperlerden karşılıklı sigara ve yiyecek ikramları devam etti. Gönderilenlerin arasında kuru sığır etini sevmeyen askerlerimiz, kırık dökük İngilizce Fransızca karışımı ile **"Et yerine süt gönder"** anlamında **"Bully beef-non. Envoyez milk"** pusula gönderdiler.

Bir seferinde siperleri teftiş eden bir İngiliz subayı, oradakilere önlerinde gezinen Türk askerlerini göstererek:

- **Onları niye vurmuyorsun? Deyince, Anzak askeri ona**
- **Neden vurayım? Bana zararı yok ki! Dedi.**

Her iki taraf için günlerce siperde kalmak kolay katlanacak bir iş değildi. Zaman gelli, siperleri mekan olarak kullandılar. Giriş yerine battaniye astılar, kayalardan raflar yaptılar, oturak yerleri oyduklar. Sıcak yemek yapmak için ateş yaktılar. Yıkadığı çamaşırları kurutmak için, siperin etrafındaki çalılara asanlara ateş edilmedi. Bazen de atışlarda isabet olmayınca, karşı siperden kaldırılan kürek veya uzatılan süngü ile, **atışın karavana olduğu anlatılıyordu!**

Anzaklar'ın yaşam şartları Türkler'e göre daha iyiydi. Kumsala yakın yerde seyyar hastaneleri ve denizde hastane gemileri vardı. İçtikleri sular arıtılmış idi. Çöplerinin yakılması için, özel fırınlar yapılmıştı. Askerler nöbet değişiminde kumsala geldiklerinde denize girip seynli-

yordu. Başlarının üstünden vızıldayarak geçen Türk kurşunlarına pek aldırmaz oldular. Ölü-
mü iyice kanıksamışlardı. Tıpkı vurdulu, kırdılı filmlerde olduğu gibi kendilerine özgü espiri-
ler yaparak gülüp geçerlerdi. Siperde yaralanmak, maç sırasında sakatlanmak gibi bir şeydi.

Subaylar sık sık siperlere gelerek, onlara, **“Korkmayın” “Görüyorsunuz işte yanınızdayız”**
diye moral aşılamağa isterlerdi. Zamanla Anzak askerlerinin İngiliz subaylarına karşı saygısı
azaldı. Ayağa kalkıp, onlara hürmet etmeyenler arttı. Başlarındaki resmi şapkayı taşımayan-
lar çoğaldı. Yanlarına sokulan subayın, **“Falanca subay madalya ile ödüllendirildi”** dediğinde,
askerler soğuk bir ifade ile **“Ya öyle mi?”** demeye başladılar. Artık, savaşın anlamsız olduğunu
anlamışlardı.

ÜÇÜNCÜ KISIM

MÜTTEFİK ÇIKARMASINDA İSTANBUL'DAKİ DURUM

(31, 44, 45)

E.P. - Kaç kişiyi sürgüne göndermemi tavsiye edersin ?

H.M.- Yirmi İngiliz, yirmi Fransız olmak üzere toplam kırk kişi.

E.P.- Elli olsun.

H.M.- Pekala. On kişi için için pazarlık etmeyelim!

*Amerikan Elçisi Henry Morgenthau ile Enver Paşa
Arasında sürgüne gönderilecek yabancılar için pazarlık*

Çıkarmanın ilk haftalarında İstanbul'da asılsız övünmeler ve dedikodular çığ gibiydi. Basında, **“Çıkarma sırasında on bin İngiliz öldürüldü, 30 bin kişi de esir edildi.”**, **“Çıkarma güçleri, karaya ayak bastıktan sonra ilerlerken, Türk askeri tarafından durduruldu ve denize kadar sürüldü”** gazetelerdeki manşet haberlerdi. Övünmelerde en büyük payı gene Enver Paşa topluyordu. Ayasofya önünde yapılan törende, o müttefik güçlerini denize döken **“Gazi”** olarak tanıtıldı...

Çıkarma hareketinde, iyi savunulan bir yerde ilerlemenin kolay olmadığı herkes tarafından biliniyordu. Düşman 25 Nisan'da başlatılan saldırıda, Mayıs ayının ortalarına kadar önemli bir ilerleme yapamamıştı. Çarpışan güçlerin hiçbirisi zafer kazanmış olamazdı. İstanbul'daki gazetelerde yazılanların hiçbirisi doğru değildi. Ama Enver Paşa kendinden emindi ve basında çıkan haberlerden memnundu. Her gün ünü artıyor ve bu onun daha fazla güçlenmesine sebep oluyordu. 18 Mart olayının kahramanı gene Enver Paşa'ydı. Oturduğu sarayın bahçesine, Queen Elizabeth'ten atılıp patlamayan bir mermi yerleştirmeyi de ihmal etmemişti. Basında kuzu derisinden yapılmış kalpak, süslü apoletleri, göğsündeki madalyalar ve parlak kılıcı, kendisini heybetli gösteriyordu.

İstanbul'daki yabancı diplomatların odağı Alman Elçisi Baron Von Wangenheim idi. Avrupa'dan aldığı haberleri abartarak basına ileten oydu. Enver Paşa ile çok rahat konuşabiliyor ve onun ağzından duyduklarını istediği gibi sağa sola yayıyordu.

Gelibolu'daki cephe savaşı kilitlenmiş durumdaydı. Her iki taraf birbirine üstünlük göstermiyordu. Ele geçirilen küçük toprak parçaları, kısa bir süre tekrar karşı tarafın oluyordu.

Bulgarlar ve Yunanlılar gözlerini dört açmış vaziyette savaşın Türkler aleyhine sonuçlanmasını bekliyorlardı. İngiliz ve Fransız birliklerine İstanbul yolu açıldığında, pay alabilmek için onların tarafında yer alacaklarından kimsenin şüphesi yoktu.

Çanakkale savaşının kilitlenmesi Türkler için avantaj sayılırdı. Balkan uluslarının tarafsız kalması, Almanya'dan askeri malzemenin gelmesini de kolaylaştırıyordu.

İstanbul polisi, karaborsacılık, casusluk, kışkırtıcılık ve yalan haber yayma gibi ön yargılarla müslüman olmayan cemaat hakkında soruşturma yapmaya ve tutuklamaya başladı. Başında, İngiliz ve Fransızlar, Gelibolu, Maydos ve Çanakkale’de sivil halkı, cami ve hastaneleri bombaladı; bir çok kadın ve çocuğun ölmesine sebep oldu kabilinden asılsız haberler, müslüman olmayan cemaat üzerindeki baskıyı daha da arttıyor. Bu tür haberlere inanan Enver Paşa, konsolosları çağırarak bu harekete misilleme olarak ülkede yaşayan 3,000 kadar İngiliz ve Fransız’ı Geliboluda’ki toplama kamplarına sürgün edeceğini bildirdi. Amerikan elçisi Henry Morgenthau aracılık görevini üstlenerek Paşa’yı yumuşatmaya çalıştı. Savaş sırasında böyle durumların olabileceğini ve Çanakkale’deki üç yerleşim yerinde Türk birlikleri’nin karargahları olduğu için buraların bombalanmasının makul karşılanabileceğini ileri sürerek onu yumuşatmaya çalıştı.

Enver Paşa ile Amerikan Elçisi arasında sürgüne gönderilecekler için ilginç pazarlıklar oldu.

E.P. - Kaç kişiyi sürgüne göndermemi istersin?

H.M. - Yirmi İngiliz, yirmi Fransız olmak üzere toplam kırk kişi.

E.P. - Elli olsun.

H.M. - Pekala. On kişi için pazarlık etmeyelim !

Önce sürgüne gideceklerin sayısı kırka indi. Sonra, kadınlar ve çocuklardan vazgeçildi. Arkadan İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey’in ağır tehdit niteliğindeki mesajı geldi. Bunda toplanan yabancılara bir zarar geldiği takdirde, sorumlusunun Enver Paşa ve onun bakanlarının olacağı bildiriliyordu. Bu tehdit Enver Paşa’yı çok öfkeliendirdi. Ancak 19 Mayıs kanlı baskınında yaralanan askerlerin İstanbul’a gelmeye başlaması ve Haliç girişinde düşman denizaltısının görülmesi, ona mecburen geri adım attırdı. Sonunda Gelibolu’ya gönderilen rehinelere İstanbul’a döndü.

ÇANAKKALE SAVAŞINDA DENİZALTI LAR

(31, 33, 39)

“Birden sirenler çalmaya başladı ve şaşkın bakışlarımız altında gemi olduğu yerde yan yat-tı. Denizciler suya atıldılar. Geminin torpillendiğini anlamıştık, öyle hızlı batıyordu ki, bir kenar-da duran terkedilmiş bir botu suya itip içine atladık. Ama kürekleri almadığımızı farkedince, ku-yya yüzerek gitmek zorunda kaldık ve zırlı bu sırada alabora oldu.”

Istihkam Eri Thomas Rowatt

Müttefik donanmasının Çanakkale Boğazından geçememesi, Gelibolu Yarımadası'nda ki-litlenen cephe savaşları, İngilizlerin su altı güçlerine baş vurmasına sebep oldu. Su üstünde 15 mil hız yapabilen ve dört torpido kovana taşıyan yeni İngiliz E Sınıfı denizaltıları devreye so-kuldu. Britanya adasından gelecek olan denizaltıların Çanakkale Boğazı'ndan geçmesinde ba-zı sorunlar vardı. Kırk millik boğaz seyri sırasında, onları karaya sürükleyebilecek güçlü akın-tılar, kıyılardaki ışıkdağlarla donatılmış gözetleme kuleleri, sahil bataryaları ve orada bekle-yen Avcı Botları en önemli engellerdi. Kepez yöresine döşenmiş on sıra mayından da kurtulma-ları gerekiyordu.

İngilizler'in E sınıfı denizaltılarına karşı Almanlar'ın U sınıfı denizaltıları vardı. Onlar da deniz savaşına katılmaya hazırdı.

Daha önceleri boğazdan Marmara denizine geçebilen Avustralyalıların AE2 denizaltısı Türkler tarafından Marmara'da yakalanarak batırılmıştı. Fransızların Joule isimli denizaltısı da daha Çanakkale'ye varmadan denizin dibine gönderilmişti.

Çanakkale Boğazı'nı ilk geçen denizaltı, Avustralyalıların AE2 Denizaltısıdır. İskoç yapı-mı olan gemi 31 Aralık 1914 günü Avustralya'nın Albany Limanından ayrıldıktan sonra önce Colombo'ya uğramış ve sonra yoluna devam ederek Port Sait limanına varmıştır. Denizaltı'nın Bozcaada'ya varış tarihi 5 Şubat 1915'tir. Adada, Komodor Roger Keyes emrindeki 3 İngiliz ve 2 Fransız denizaltısı grubuna katıldı. Denizaltı filotillası daha sonra Limni Adasının Mondros limanında toplandı. Bu sırada AE2 dibe oturdu ve güçlkle su yüzene çıkabildi. Malta adasına bakım için gönderildi ve tamir edildikten sonra 22 Nisan 1915'te tekrar Mondros limanına gel-di.

Yüzbaşı Stoker komutasındaki AE2 Denizaltısı'na 25 Nisan 1916 günü boğazı geçme gö-revi verildi. Gemi derinlikte sert akıntılar sebebiyle çoğu zaman periskop umkunda seyretmek zorunda kalır. Bunun en büyük tehlikesi, sahildeki Türk Bataryaları'nın atışları ve satha ya-kın mayınlardı. Denizaltı top atışına tutulduğunda hemen dalmak zorunda kalıyordu. Zaman zaman mayınlara çarpmamak için 23 metre kadar derinliğe inerek yoluna devam etti ve sabah saat 06:00'da boğazı geçti. Marmara denizi girişinde Peyki Şevket gonbotunu torpitoladı ve Marmara Adasına kadar ilerledi. Yolu üzerinde rastladığı Türk gemilerine attığı torpitoların hiçbirisi hedefi bulmadı. Bundan ayrı olarak gemi dalışta ve yukarı çıkışta sorun yaratıyordu. Marmara'da E 14 İngiliz denizaltısı ile buluştu ve 30 Nisan günü Karaburun önünde buluşma kararı aldılar.

AE2, 30 Nisan günü saat 10.00'da Sultanhisar torpitobotu ile karşılaşınca hemen dalışa geçti. 16 metre derinliğe varınca ummadıkları bir şey oldu. Gemi burnunu kaldırarak su üstüne çıkmaya başladı. Stoker tekrar dalma emrini verdi. Gemi hızlı bir şekilde 30 metre kadar dibe kaydı. Bu kontrolsüz dibe inme ve satha çıkma birkaç kez devam etti. Son su yüzüne çıkışta onu bekleyen Sultanhisar'ın top atışına maruz kaldı. Denizaltı ağır yara alınca, kaptan gemiyi terk emrini verdi. AE2 Karaburun önünde 72 metre derinlikte battı.

Avustralya Denizaltısı personelinin hiç öleni olmadı. Savaş esiri olarak Sultanhisar gemisine alındılar. Toros Dağlarındaki demiryollarında işçi olarak çalıştırılan dört denizci, Tifüs, Sıtma ve Dizanteri gibi hastalıktan öldüler.

AE2 denizaltısı batığı, Rahmi Koç Kültür Vakfı'nın desteği ile Su Altı Araştırmacı Selçuk Kolay tarafından, Karaburun açığında yarısına kadar çamura gömülmüş olarak bulundu.

Bazılarına göre ilk E sınıfı denizaltılarından olan AE2 kendisine verilen görevi gerektiği gibi yapamamıştır. Bunda, torpito atış sisteminde makinalarındaki arızaların ve güvertesinde top olmamasının etkisi olmuştur. Avustralya'lılara göre Kaptan Stoke emrindeki AE2, çok zor şartlarda görevini yapmıştır. Herşeyden önce Çanakkale Boğazının denizaltılarla geçilebileceğini ve öteki denizaltılarına yol göstermiştir. Ayrıca, Marmara Denizinde periskop göstererek, Türkler'e göz dağı vermiştir.

25 Nisan 1915'te Ems'ten hareket eden Kıdemli Yüzbaşı Otto Hersing komutasındaki U-21, uzun bir seyirden sonra Cebelitarık boğazını geçmiş ve yakıtı tükenmek üzereyken Avusturya'nın Adriyatik Denizindeki Pola limanına gelmişti. Burada akaryakıt ikmalini yaptıktan sonra Çanakkale açıklarına vardı.

Öte yandan 27 Nisan 1915'te Kıdemli Yüzbaşı Boyle komutasında E 14 denizaltısı Çanakkale Boğazı'na girer. Geceleyin su sathında seyrederken, Türk gözcüleri tarafından yakalanarak topa tutulduğu için dalmak zorunda kalır. Derin suda uzun süre bekledikten sonra tekrar su üstüne çıktığında, periskopun yaptığı sesi duyan Türk gözcülerinin atışı başlar. Altı saatlik bir uğraşdan sonra nihayet Marmara denizine ulaşır. Orada ilk olarak Seddülbahir'e asker taşıyan bir nakliye gemisini torpiller. Türk gemisinde 6,000 asker olduğu söylenir. 18 Mayıs'ta tekrar Ege Denizine döner.

Kıdemli Yüzbaşı Nasmith komutasındaki E 11 denizaltısı devreye girer. Boğazı ilk geçen İngiliz denizaltısının deneyiminden yararlanarak kanalı kolaylıkla geçer ve Gelibolu'ya varır. Yakaladığı küçük bir tekneyi kalkan gibi kullanmak amacıyla gövdesine bağlayarak beklemeye geçer. Ortalıkta hiçbir Türk Gemisi görmeyince, güvertesine bağlı yelkenliyi serbest bırakır ve Marmara Denizine açılır. İçinde Chicago Daily News gazetesinin yazarı Raymond Gram Swing'in de bulunduğu Nagara isimli nakliye gemisini yakalar. Yolcular boşaltıldıktan sonra gemiyi torpiller. Korkunç bir patlama ardından çıkan sarı alevler, geminin cephaneye taşındığını gösterir. Denizaltı sahilden yapılan top atışlarıyla kaçmak zorunda kalır. Yolu üzerinde yakaladığı İstanbul isimli yük taşıyıcısını da batırdıktan sonra İstanbul'a doğru seyrederek. Niyeti orada gizlenen Yavuz'u batırmaktır. İstanbul Boğazı'na girdiğinde, değişik ve tanımadığı akın-

tilarla karşılaşır ve zor anlar geçirir. Geri döner ve Haliç'e doğru seyrederek ve yolu üzerinde bir kaç tekneyi daha batırır.

Nashmith'in denizaltısının İstanbul açıklarında görülmesi, şehirde panik yaratır. En az altı denizaltının boğazda gezindiği haberi çıkar. Asker yüklü gemilerin hareketleri durdurulur, sıkı korunma önlemleri alınır. Büyük gemilerin etrafında muhripler koruma görevi yaparlar. İngiliz denizaltısı, Çanakkale'ye dönmeye karar verir. Yolda rastladığı Barbaros Hayrettin gemisine attığı torpitolar hedefini şaşırılmış ve kendisine yönelmiştir. Denizaltı kıl payı kurtulur! Dönüşte boğazdan geçerken mayınlardan birisine takılır ve ondan güçlükle kurtulur. E 11, motorlarındaki arızanın giderilmesi ve bakım için Malta Adasına dönerken, E 14 tekrar Marmara'ya girer.

Alman U 21 Denizaltısı'nın Çanakkale açıklarında görülmesi, burada dolaşan İngiliz gemileri için büyük bir korku yaratır. Donanmada ayrı bir yeri olan Queen Elizabeth gemisinin korunması çok önemlidir. General Hamilton ve Harp Filosu Komutanı de Robeck'un bulunduğu Arcadian ve Lord Nelson gemileri de denizaltının hedefleri arasındadır. Komutanlar başka gemilere geçerler. Gemilerdeki gözcülerin sayıları arttırılır. Bu önlem denizde periskop izi görenlerin sayısının artmasına sebep olur !

İngiliz zırhlıların etrafı süratli muhriplerle korunmuş olmasına rağmen Alman Denizaltısının torpitolarından nasiplerini alırlar. Mayıs ayının 24'ünde Albion Zırhlısı, acil çağrısı ile Kabatepe kumsalına baştan kara vurur. Sahildeki Türk topçularının atışları gemiye etkili olamaz. Sonunda zırhlı ağırlıklarını boşalttıktan sonra İmroz limanına çekilir.

Yakıtı azalan Alman Denizaltısı Avusturya'nın Cattaro Limanında ikmal yapar ve tekrar Gelibolu açıklarına gelir. Arburnu koyu ve Seddülbahir arasında seyrederek Türk siperlerine topa tutan Vengeance zırhlısına hücum eder. Bu olay, müttefik komutanlarını iyice korkutur. Donanma komutanı, kararşahını Lord Nelson gemisinden bir yat teknesi olan Triad'a nakleder. Komutanlık, seyirdeki bütün gemilerin Mondros limanına çekilmesini emreder. Bu karar, karada çarpışan askerler için hoş bir şey değildir. Denizden destekleri kesilmiş ve yalnız bırakılmışlardır. Sıkıştıklarında kaçma şansları da kalmamış demektir.

Komutan Hersing, Kabatepe açıklarında, etrafında muhriplerin dolaştığı Triumph harp gemisini yakalar ve onu torpiller. Muhripler yara alan gemiye yardıma gelirler. Gemi önce yana yatar, sonra ters döner ve kısa bir sürede denizin dibini boylar. 11,800 tonluk eski bir zırhlı olan gemi ile birlikte 71 denizci kaybedilir. Gemide bulunan isitihkam eri Thomas Rowatt, Triumph zırhlısının batışını aşağıdaki gibi anlatır.

“Birden sirenler ötmeye başladı ve şaşkın bakışlarımız altında gemi olduğu yerde yan yatı. Denizciler suya atladılar. Geminin torpillendiğini anlamıştık, öyle hızlı batıyordu ki, kenarda duran terkedilmiş bir botu suya itip içine atladık. Ama kürekleri almadığımızı farkedince, kıyıya yüzerek gitmek zorunda kaldık ve zırhlı bu sırada alabora oldu.”

İngiliz Harp filosu komutanı, Majestic dışındaki bütün su üstü gemilerinin Mondros limanında toplanması emrini yeniler. Bu gemi gündüzleri karada çarpışan askerlerin moral kaynağı olarak düşünülür. Filotilla komutanı Amiral Nicholson ve ekibi alele acele Swiftsure adında-

ki gemiyi terkeder. Gündüzleri su üstünde sadece Majestic gemisi ve onu kollayan komodor Keyes emrindeki Grampus destroyeri vardır.

25 Mayıs sabahı saat 6.40, Mondros limanından Seddülbahir'e gelen Majestic torpitoyu yer ve 15 dakika sonra büyük patlama ile kendisini kumsalda bulur.48 İngiliz denizcisi kaybolur. Sahaya çağırılan bir uçak Alman denizaltısının yerini tespit edip üzerine bomba atarsa da başarılı olamaz. Denizaltısı Fransızların Henry IV zırhlısının altında gizlenmiştir.

Alman U denizaltısı boğazı geçerken, Nasmith komutasındaki İngiliz denizaltısı Marmara'dan dönmektedir. E sınıfı denizaltılarının torpitoları bittiği zaman iş göremez hale geldiğini gören İngilizler, yeni yapılan E 7 ve E 12 denizaltılarının güvertesine top yerleştirdiler. Bu denizaltılar toplarıyla, tren yollarını bile tahrip edebilmişlerdir.

Marmara denizinde seyreden Fransızların Turquoise denizaltısı Türkler tarafından yakalandığında, ele geçirilen kayıtlardan İngilizlerin E 20 denizaltısı ile buluşacağı yer tespit edilir. Alman denizaltısı randevu yerine gelerek E 20. yi orada batırır. Sadece o sırada güvertede bulunan komutan ve 8 denizci kurtulur.

E 14 denizaltısı üçüncü kez Çanakkale Boğazından geçerken, Almanların boğaza çelikten ağ gerdiklerini anlar ve bunu E 7.nin komutanı Kıdemli Yüzbaşı Cochrane'e bildirir. Ağa takılmadan geçmek ve oradaki tek geçiti bulup sıyırılması çok zordur. E 7, ikinci seferinde ağa takılır. 12 saat uğraşmasına rağmen kurtulamaz. Ağa takıldığı sahildeki gözcüler tarafından da anlaşılır. Denizaltı mecburen su yüzüne çıkar ve teslim olur.

Mayıs ayının sonlarındaki deniz saldırılarında Yavuz gemisinin durumu kritikti. Denizaltılar için önemli bir hedef olduğu için gizlenmeyi tercih etmiştir. O sadece 4 Temmuz tarihinde Çanakkale Boğazında görülmüş ve Carthage isimli Fransız yük gemisini batırmıştır. Gerçek olan düşman gemilerini en çok korkutanın U 21 denizaltısı olduğudur.Onun yüzünden su üstü savaş gemileri bir süre sahneden çekilmişlerdir.

Ağustos ayında boğazın güneyine gelip yarımada savaşlarına katılmak isteyen Barbaros Hayrettin zırhlısı iki Türk muhribi tarafından korunmasına rağmen Nasmith'in denizaltısı tarafından torpillenerek batırılır.

E 11 denizaltısı daha sonra tekrar İstanbul'a gelmiş ve Haydarpaşa önlerinde o zaman altın kadar değerli olan kömür yüklü bir gemimizi batırmıştır. Oradan İzmit körfezine geçerek İstanbul-Bağdat demiryolunun denize yakın bir yerini de uçurmayı planladı. Denizaltından sahile yüzerek giden d'Oyly-Hughes isimli bir subay rayları dinamitleyerek tren yolunu kesti.

Gelibolu savaşları sırasında Marmara Denizde 13 İngiliz denizaltısı vardı. Bunların 8' i tahrip edilmesine karşın Çanakkale Boğazından tam 27 kez geçerek, Mesudiye, Barbaros Hayrettin zırhlıları, bir muhrip, 5 ganbot, 11 nakliye gemisi, 44 buharlı tekne ve 148 yelkenli batırmışlardır. Sadece Nasmith'in denizaltısı üç aylık bir süre içinde 101 vasıta batırmıştır. Bunlardan başka Bolayır körfezine gelerek karadan ikmal yapan vasıtaların yolunu bile kesmişlerdir. Denizaltıların bu başarısı, müttefik kurmayları tarafından iyi değerlendirildiği söylenemez.

Alman denizaltılarının sayısı az olduğu için, savaşa katkıları sınırlı kalmıştır. Pola limanında, Almanyadan gelen beş küçük denizaltı parçası monte edilmişse de bunlar ancak Mısır-

dan gelen bir kaç nakliye gemisini vurabilmişlerdir. Eylül 1915'te Avrupa'dan gelen 43 tane U denizaltısının çoğu Akdeniz'in batısında kalmıştır.

Çanakkale savaşlarında sualtı güçlerinin başarısının yanında yarattığı korku ve panik savaşın planlarında önemli değişiklik yapmıştır. İngiliz harp gemilerinin çoğu, Mondros limanına çekilerek orada bekletilmek zorunda kalmıştır. Arcadia zırhlısında kalan General Ian Hamilton'un torpitolardan korunması için geminin her iki yanına iki nakliye gemisini tampon olarak bağlamak zorunda kalmıştır.

İngiliz ve Alman denizaltılarının savaşa katılması, Gelibolu savaşında beklenilmeyen etki göstermiştir. Artık İstanbuldan deniz yoluyla lojistik destek yapılamaz olur. Askeri yardım, önce trenle Uzunköprüye gönderiliyor ve oradan karadan manda arabaları veya develerle cepheye sevkediliyordu. Liman Von Sanders anılarında, **"İngiliz denizaltıları saldırılarını biraz daha sürdürmüş olsalardı, cephede kıtlık, açlık başlayacaktı"** diye yazar. Ne varki, müttefikler denizaltıların yaptıklarını iyi değerlendirememişlerdir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

GELİBOLU'DA HAZİRAN - TEMMUZ ÇARPIŞMALARI

(4, 6, 8, 10, 18-23, 31, 38, 40)

Türkler, güneyde en tesirli savaşlarını veriyorlar. Mamafih kayıpları bizden fazla. Çok mü-kemmel komuta edilen ve cesaretle dövüşen Türk Ordusuna Karşı savaşıyoruz. Bir kumarbaz ağzıyla doğruyu söylemek gerekirse, elimize çok iyi bir şans geçmişti ama Osmanlı Bankasını soyamadık.

General Ian Hamilton

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı

1915 yılının Haziran- Temmuz aylarında Arıburnu'ndaki Anzaklar ve Türkler arasındaki çarpışmalarda önemli bir değişiklik olmamasına karşın Seddülbahir bölgesinde aralıklı, kısa süreli fakat tam beş kez muharebe özelliğinde çarpışmalar oldu. Bu karşılaşmalarda her iki tarafın alıp verdiği toprakların genişliği bir kilometreyi geçmemesine karşın önemli sayıda asker kaybedilmişti.

Azmakdere'den Seddülbahire kadar olan bölgenin savunması, ilk başda Halil Sami Bey bulunan 9. Tümen'e aitti. Tümen'in karargahı ve 25. Alayı Sarafın çiftliğindeydi. 26. alayın bir taburu Kumtepe ve güneyini gözetleme için gönderilmişti. Bir taburu Tekeburnu ve Seddülba-hir arasında ve üçüncü tabur ise Kirte bölgesinde ihtiyat olarak tutuluyordu. Seddülbahir sa-vaşlarında 26. alayın, üçüncü taburunun yaptığı kahramanlıklar, Çanakkale Savaşı'nın tari-hinde ayrı bir yer almıştır.

Üçüncü Kirte Savaşı : İngilizler, ikinci Kirte Savaşı'nın yaptığı moral bozukluğunu atmak için şanslarını bir kez daha denemek istiyordu.Seddülbahir bölgesindeki İngiliz ve Fransız bir-liklerinin içine alan 29. Tümen'nin Komutanı Tümgeneral Hunter Weston idi. Fransız birlikle-rinin başında, General d'Amade'nin yerine General Gouraund gelmişti. Bu iki komutan, Kirte köyünün doğusundaki, boğazı tümüyle görebilen hakim bir yer olan Alçıtepe'nin bir an önce ele geçirilmesine yönelik bir saldırı düşündüler..

Kirte köyü ve Alçıtepe'nin ele geçirilmesinin yabancılar yönünden bir çok yararları vardı. Tepe'nin kuzey yamacına yerleştirilmiş Türk topçuları buradaki gözetleme yerlerinden yarar-lanarak sahildeki düşman birliklerini ateş altında tutuyordu. Öte yandan, Seddülbahir'deki birliklerin su üstü vurucu güçleriyle desteklenmesi ve Morto koyu ile Tekke Koyu'ndaki birlik-lere lojistik destek sağlanması kolaylaşacaktı. Burası alındıktan sonra Maydos ve Kilitbahir çok daha kolaylıkla ele geçirilecekti. İşte bu nedenlerle General Hamilton ne pahasına olursa olsun Kirte'nin bir an önce düşmesini istiyordu. Churchill'in *"Gemilerimiz boğazdan ne zaman geçebilecek"* tarzındaki telgrafına 4 Haziran'da planlanan saldırıyı kastederek, *"Yarın genel ta-*

aruz yaptıracağım. Cevabımın bu hareketin sonucuna bırakılmasını tasvip edeceğinize inanıyorum” yanıtını verdi.

Üçüncü Kirte saldırısı için Hamilton’un Churchill’den istediği takviye birliklerin gelmesini beklemek de doğru değildi. Zira bu zaman içinde Türkler savunmalarını pekiştirebilirdi. Nitekim, Haziran ayının 4’ünde düzenlenen 3. Kirte saldırısının başında yarımadanın güneyindeki Türk birlikleri hem takviye edilmiş ve hem de yorulanların yeri değiştirilmişti. Güney cephesine 3., 7., 9.,12. ve 15. tümenlerden gelen otuz yedi tabur ve on dokuz batarya yerleştirilmişti.

Türk tümenleri, düşmanın 29. ve 42. tümenleri, iki sahra bataryası ve bir de deniz piyade tugay’ı ile başetmek zorundaydı. Sahilde ise 73 İngiliz ve 68 Fransız topu mevzilenmişti. Seddülbahir açıklarında bekleyen iki savaş gemisi ve muhripler de saldırıda top atışı ile desteklemekle görevlendirilmişti. Muharebeye yaklaşık 30,000 kişilik bir müttefik gücü katılacaktı.

Türk siperleri, 4 Haziran 1915 Cuma günü, saat 08.00’de başlayıp tam dört saat süreyle denizden ve karadan top ateşine tutuldu. Geri hatlarımız, topçu mevzilerimiz ve ihtiyatların bulunduğu yerler bombalandı. Daha sonra da cephe önündeki Türk hatları bombalandı. Vardıkları karar gereğince Türkler’i taaruzun başladığına inandırmak için bombardıman 11.20. de durdu. Askerler **“Hurra”** sesleriyle süngülerini göstererek bir şaşırma saldırısı yaparken Türkler müthiş bir ateşle karşılık vererek, siper kenarına dizilmiş olan kum torbalarını delik deşik ettiler. Tekrar on dakikalık top atışından sonra saat 12.00’de ön siperlerdeki saldırıya geçti. Bunu ikinci, üçüncü ve dördüncü gruplar takip etti. Bunun üzerine topçu ateşi tekrar geri hatlara kaydırıldı.

Savunmadaki Türk birliklerinin komutanı olan Alman Weber Paşa, Alçıtepe’ye doğru çekilmeyi istemişse de tümen komutanlarımız bunu kabul etmediler. General değiştirilmiş ve Selahattin Adil Bey grup kurmay başkanı olarak tümenlerin komutasını üstlenmiştir.

Düşman saldırısı sırasında İngilizler’in ikinci deniz piyade tugayı kendilerine gösterilen hedefi ele geçirdilerse de, yanlardan gelen ateş üzerine geri çekilmek zorunda kaldılar. 42. Tümen birlikleri ancak bir kilometre kadar ilerledikten sonra durmak zorunda kaldılar. 29. Tümen birlikleri de Türk askerlerinin karşı ateşi karşısında durdular. Öğleden sonra 5., 9. ve 12. Tümenlerimiz karşı hücumu geçerek, kaybedilen toprakları geri aldılar.

Düşmanın üçüncü Kirte Saldırısı 7 Haziran’a kadar devam etti. Müttefikler 4,500’i İngiliz askeri olmak üzere 6,500 zayıat verdiler. Cepheye fazla asker sürülmesinden doğan kargaşa sebebiyle Türk tarafında birlikler birbirine girdiler. Kirte yolundan Zığındere’ye kadar olan kısımdaki karışıklık on bine yakın askerinin ölmesine sebep oldu. 3. Kirte Savaşında toplam olarak 20,000 askerimiz hayatını kaybetmiştir.

Bölgedeki **“Skew Bridge”, “Redoubt”, “Twelve Tree Corpse”** ve **“Pink Farm”** isimli mezarlıklar Kirte savaşlarında ölen müttefik askerlerine aittir.

Kirte köyünün batısına düşen yerde Mehmetçikler için yapılan **“Sonok”** anıtının ayrı bir

hikayesi vardır. Kirte sahilinde, düşmanı aldatmak için, **“Yemleme Bataryası”** isimli bir tabiye yapmıştı. Buraya Çatalca'dan getirilmiş eski toplar yerleştirildi. Bunların mermi sayısı azdı. Gene de başarılı atışlarla düşman saldırısını durdular. Atışlarda top kamasındaki sorunu, geceleyin Kilitbahirden getirtilen bir kamacı ustası giderdi ve atışlar tekrar başladı. Köydeki yağhaneden getirilen direklerle, bataryanın yanına sahte bir batarya daha kuruldu. Burası, havada dolaşan İngiliz uçakları tarafından bir kaç kez saldırıya uğradı ! Genç bir teğmen'in topladığı 150 kişilik askerin Kanlıdere bölgesindeki süngü hücumu 9. Tümen'in esir düşmesini engellediği için son atılan ok anlamında **“Sonok”** anıtı burada yapılmıştır. Üzerinde Mehmetçik kabartması olan anıtın kitabesinde, **“120 mm.lik muhasara bataryası, bu mevziden düşmanı süngü hücumu ile attı ve 3. Kirte Zaferi'ni sağladı. 7 Haziran 1915”** yazılıdır.

Kerevizdere Savaşı : 21 Haziran sonrasında, Fransız birliklerinin sağ taraftan yaptığı saldırı **“Kerevizdere savaşı”** olarak bilinir. Gayeleri 88 rakımlı tepeyi ele geçirmektir. Karşılarında sadece 2. Tümenimiz vardı.

Fransızların ellerinde 7 sahra topu, 2 obüs ve 16 hava top bulunuyordu. İngilizler de, 7 obüsle onlara yardım ediyordu. Kerevizdere saldırısı başlamadan üç gün önce, Türk cephesinin önü uzun menzilli toplarla, arkası da obüslerle dövüldü. 88 Rakımlı Tepe iki kez el değiştirdi.

Fransız birliklerinin başında bulunan General Gourand saldırıyı şiddetlendirdiyse de, 2. Türk Tümeninin'in yardımına gelen 12. Tümenimiz düşman birliklerinin ilerlemesini durdurdular. İki tümenimizin sevk ve idaresi Kurmay Yarbay Selahattin bey tarafından yapıyordu. Sonradan çok kayıp veren 2. Tümen Anadolu yakasına alınarak yerine 12. Tümen getirildi. Kerevizdere savaşına 1., 6., 7. ve 11. Tümenlerin katılmasıyla toplam beş tümen ve 45 tabur katılmıştır. Tümenlerin üçü ön cephede, ikisi de ihtiyat olarak bekletilmiştir.

Kerevizdere saldırısında Fransızlar sadece 150 metrelik bir toprak kazandılar. Onlar 2,500, Türkler ise 6,000 asker kaybetti.

Zığındere Savaşları : Müttefiklerin Seddülbahir'de bir türlü başarılı olamaması Gelibolu'ya yeni birliklerin gelmesini gündeme getirdi. İskoçya'dan gelen 52. tümen'in eklenmesiyle, bölgede ikisi Fransız ve dördü İngiliz olmak üzere 6 tümenlik bir kuvvet oluşmuş oldu. Tümenler, Hint tugayları ile pekiştirildi. Türk siperlerini dövmek için 77 top, 12 obüs'ün yanında; 2 kruvazör ve iki muhripte denizden atışa hazır vaziyete getirildi.

28 Haziranda Seddülbahir'deki müttefik güçlerinin başlattığı saldırı **“Zığındere Savaşı”** olarak bilinir. Başlangıçta karşılarında sadece 11. Tümenimiz vardı. Müttefiklerin Saat 9. da başlayan top atışı aralıksız 10.45'e kadar sürdü. Atışının geri bölgelere kaydırılmasıyla süngü hücumuna geçen düşman birlikleri birinci ve ikinci Türk hatlarını ele geçirdiler. Savaşa katılan güneydeki diğer tümenimizin de gayreti ile düşman saldırısı ağır kayıplarla püskürtüldü. İngilizler'in kaybı 3,800 iken, bizim şehitlerimizin 2,000 civarında kabul edildi.

Çanakkale savaşlarının en kanlısı olan Zığındere çarpışmalarında siperlere yerleşen İngilizler'in ne pahasına olursa olsun denize sürelmesini isteyen Liman Von Sanders, kuzeydeki

kuvvetlerden 5. ve Asya yakasındaki 3. Tümeni de buraya kaydırarak bunların başına 1. Kolordu Komutanı Mehmet Ali Paşa'yı getirdi.

5 Temmuz sabahı başlattığımız saldırıda 3. Tümen Zığındere ile sahil arasında, 5. Tümen Zığındere'nin doğusunda cephede görevlendirildi. Dördüncü tümenimiz ise yedekte bekliyordu.

Saldırıyı daha önceden öğrenen İngilizler, askerlerimizi baraj ateşine tutarak ağır kayıp vermemize sebep oldu. Düşman yerinden sökülemediği gibi 14-16 bin kişilik zayıt verildi. Savunma durumunda olan İngilizler'in kayıpları ise önemli değildi.

5 Temmuz saldırısında ölenlerin gömülmesi için ateş kes isteğimizi General Ian Hamilton kabul etmedi.

Liman Von Sanders, 9 Temmuz günü Güney Grubunun başında bulunan Alman Weber Paşa'nın yerine, 2. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın kardeşi Vehip Paşa'yı getirdi.

Müttefikler Seddülbahir'de son olarak 12/13 Temmuz arasında tekrar saldırıya geçtiler. Kerevizdere batısındaki Türk Birliklerini dağıtmak istiyorlardı. Karşılarında dört Türk Tuğay'ı vardı. Bu saldırıda düşman güçleri ancak 300 metrelik bir ilerleme kaydetmelerine karşın 4,000 kayıp verdiler. Bizim kaybımız ise gene yüksekti. Yaklaşık 10,000 kişi.

General Ian Hamilton, yarımadanın güneyindeki çarpışmalar için şunları yazmaktadır : ***"Türkler güneyde en tesirli savaşlarını veriyorlar. Mamafih kayıpları bizden fazla. Çok mü-kemmel komuta edilen ve cesaretle dövüşen Türk Ordusuna karşı savaşıyoruz. Bir kumarbaz ağzıyla doğruyu söylemek gerekirse, elimize çok iyi bir şans geçmişti ama Osmanlı Bankası'nı soyamadık!"***

Son Seddülbahir savaşlarında canlarını veren askerlerimiz için sonradan ***"Sargıyeri"*** ve ***"Nuri Yamut"*** anıtları yapılmıştır. Sonok anıtından geçen yolun ilerisinde Tunçtan yapılmış Mehmetçik heykeli vardır. Burasının ***"Sargıyeri"*** olarak isimlendirilmesinin nedeni, yaralanan askerlerimiz için bir seyyar hastane olarak kullanılmasıdır. 28 Haziran günü yapılan düşman saldırısında buraya ulaşan Gurka askerleri yaralı askerlerimizi şehit etmişlerdir. Burada, 9. Tümen'in 25 ve 26. Alaylar'ın şehitleri ve 2.Tümen Kurmay Başkanı Yüzbaşı Kemal Bey gö-mülmüşlerdir. 1947 yılında başlatılan anıt, 1995'te Kültür bakanlığının gayreti ile bugünkü du-ruma gelmiştir.

Nuri Yamut anıtı, 1943 yılında Gelibolu'da 2. Kolordu Komutanı olan Orgeneral Nuri Yamut'un kendi katkısıyla ortaya çıkmıştır. Bu anıt, 28 Haziran'daki Zığındere savaşlarında şe-hit düşen askerlerimizin anısı için dikilmiştir. Zemininde, bu savaşta ölen askerlerimizin kemikleri vardır.

Düşmanın 1915 yılı Haziran ve Temmuz aylarında başlattığı saldırıların amacı, Alçitepe'yi ele geçirmektir. Taktikleri hep aynıydı. Önce gemiler Seddülbahir sırtlarını ve Türk birliklerinin bulunduğu sahaları ağır top atışına tutacak ve sonra askerler küçük gruplar halinde hücumu geçip yer kazanacaklardı. Burayı tekrar geri vermemek için siper savaşlarına devam etmekteydiler. Türklerin gayesi ise, Seddülbahir bölgesine çıkmış düşman askerlerini denize dökmektir.

Sonunda ağır kayıplara rağmen iki taraf da amacına ulaşamadı. Önemli toprak kazancı olmadığı gibi, zayıfları arasında pek belirgin fark olmadı. Toplam kaybedilen asker sayısı 60,000 'e yakındı. İşin ilginç yönü, her iki tarafın hem askerleri ve hem de onları komuta eden üst rütbeli subayları insan kaybını göz ardı ederek amaçlarına ulaşacaklarını sanmalarıydı. Çıkarma yapanlar, karşı güçlerle çarpışmadan ağır kayıplara uğrayacakları bilincinde olduğu için zayıf önemsenmiyordu. Toprak kazancının az olması da onları fazla düşündürmüyordu. Zira, başka bir alternatifleri de yoktu. Ellerindeki silahlar sadece tüfek ve mitralyöz idi. Siper savaşlarında ise tarihe geçmiş süngüleri kullanıyorlardı. Her iki tarafın elinde tank gibi güçlü silahları yoktu. Zehirli gaz da kullanamazlardı. Böyle bir şeye karar verseler bile cephedeki askerleri bunu uygulamazdı. Anzaklı askerler, Türk askerlerinin zehirli gaz kullanmayacaklarından emindi. Savaştan sonra ***“Onlar mert ve cesur olduğu kadar temiz insanlardır”*** demek dürüstlüğü göstermişlerdir.

BEŞİNCİ KISIM

AĞUSTOS SAVAŞLARI

(4, 8, 19, 31, 38, 40, 43)

Acele etmeyiniz. Önce ben gideceğim. Kırbacımı havada salladığım zaman hemen hepimiz düşmana saldıracaksınız.

*Anafartalar Grup Komutanı, Albay Mustafa Kemal
10 Ağustos 1915 Conkbayın*

Gelibolu'da savaşıyan İngiliz askerleri, Londra'nın kendilerini unuttuklarını veya çarpışmanın sona ereceğini düşünürken, Churchill Fransa'da süregelen çarpışmalar yerine, yarımada yapılacak takviye ile önemli başarı elde edileceğine hala inanıyordu. Çok acil bir yardım yapıldığında, kara birlikleri 6- 8 km. kadar ilerlerse, donanmanın kolaylıkla Çanakkale Boğazından geçebileceğini sanıyordu. Ona göre sadece Osmanlı İmparatorluğu yenik düşmekle kalmayacak, zorluk içinde olan Rusya'ya lojistik destek başlayacak ve kararsız olan Balkan ulusları kendi saflarına katılacaklardı.

Savaş bakanı Lord Kitchener de aynı görüşte olmakla beraber İngiltere'de Gelibolu için kurulacak olan yeni ordunun eğitimi ve silah, cephane gibi malzemenin de hazırlanması, onu düşündürüyordu.

Yeni kurulan, "**Dardanel Komitesi**" üyeleri içindeki Churchill ve Kitchener, diğer üyeleri ikna ederek istenilen yeni beş tümen, Mauretania, Olympic ve Aquaitania Transatlantikler'iy-le Gelibolu'ya sevk edilir. General Hamilton'un ısrarla üzerinde durduğu cephane de sağlanmıştı.

Temmuz ayında Hamilton'un emrinde toplam 120,000 askerin bulunduğu 13 tümen olacaktı. Onun artık Fransızların gönderecekleri asker ve cephaneye ihtiyacı da yoktu.

Karadaki birliklerin güçlenmesinden ayrı olarak, denizde harp gemileri yerine, üzerine Amerika'da yapılmış 14 inçlik topları bulunan, "**Monitor**" diye adlandırılan, 6,000 tonluk altı düz gemiler savaşa sürüldü. Bu gemilerin esas görevi, karada bulunan Türk mevzilerini bombalamaktı. Monitör'lerin her iki (torpitoları bloke edebilecek sistemler) takılmıştı.

Amirallik Birinci Lord'u Amiral Fischer'in planını yaptığı "**Böcek**" anlamındaki "**Beetles**" denilen çıkarma vasıtaları ve 2. Dünya savaşındaki Normandiye çıkarmasında sahile asker taşıyan, motorlu ve altı düz çıkarma tekneleri de hazırlanmıştı. Bunların herbiri 500 kadar asker veya 40 kadar at veya katır taşıyabildiği gibi, şarapnel, mitralyöz kurşunu geçirmeyen saçlardan yapılmış gövdeleri vardı.

İngilizler, karadan ve denizden yapacakları top atışlarının isabetli olması için Hector ve Canning isimli iki balon gemisini de devreye soktular.

Karaya çıkmış birlikler, yeniden deniz uçakları ile takviye edilmiş hava filosu ile desteklenecekti. Bunlar, Saros körfezine yakın adalarda üstlenecek ve gerektiğinde 15 tanesi birden hava hücumu yapabilecekti.

Sıra çıkarma yapılacak sahanın seçimine gelmişti. Fransızların önerdiği Anadolu yakası, uzak düşüyordu. Bolayır Türklerin güçlü bir savunma noktasıydı. En iyisi, yarımadanın boyun kısmını yapan **“Sarınbayır”** sırtlarına yakın olan deniz kıyısıydı. Anzak birliklerini kumanda eden General Birdwood, daha önce Conkbayırı ile Tek Çam (Lone pine) arasındaki dağlık bölge kontrol altında tutulursa, sağ taraftan da desteklenme durumunda sadece 6 kilometrelik bir ilerleme yapılması halinde ve Seddülbahir’den Kirte köyüne yaklaşan kendi birliklerinin de onlara katılmasıyla yarımadanın güneyinin kolaylıkla düşeceğine inanıyordu.

Ağustos ayında planlanan çıkarma, **“Suvla”** veya **“Anafartalar”** çıkarması olarak bilinir. İlk çıkarmalarda olduğu gibi, gizliliğe çok önem verilecek ve gene Türk Ordusunu şaşırtmak için Bolayır ve Asya kıyısına aldatıcı çıkarmalar yapılacaktı.

Suvla çıkartmasını Emekli Tümgeneral Sir Friedrich Stopford komutasındaki 9.uncu Kolordu’ya bağlı tümenler ve tugaylar yapacaktı. 10. İrlanda Tümen’inin başında Tümgeneral Sir Bryan Mahon, 11. Kuzey Tümen’inin yönetiminde de Korgeneral Friedrich Hammersley bulunuyordu. Bu tümene bağlı 32., 33. ve 34. Tugay komutanları ise Tuğgeneral William Sitwell, Henry Haggard ve Robert Maxwell idi. Bunlardan başka, 13. Doğu, 53. Gal, 54. Doğu Anglian ve 2. tümenler de çıkarmaya destek olacaktı.

İngilizler’in çıkarma öncesi yaptığı keşiflerde Suvla civarında Türk savunması yok gibiydi. Körfezin açığına çıkarma gemileri kolaylıkla demirleyebilecek ve kumsala çıkan askerler kısa sürede Anzak Tugayı ile birleşebilecekti. Körfezin gerisinde 500 metrenin üstünde, yaz aylarında kuruyan tuz gölü bulunuyordu. Gölün arkasında yükselen setler mevcuttu.

Suvla körfezinin önüne, denizaltılardan korunmak için çelik ağ döşenmişti. Teknelerin yaklaşmasına kolaylaştırmak için 30 metrelik ponton denilen geçici iskeleler yerleştirildi.

En çok şikayet edilen su sıkıntısı için, üzerinde pompa ve hortum bulunan ve 200 ton su taşıyan Krini isimli buharlı gemi hazırlandı. Suyu cepheye taşımak için, teneke, ağaç ve deriden yapılmış fıcı ve bidonlar hazırlandı.

Saldırı sırasında Seddülbahir bölgesindeki 35,000 asker Kirte’ye, sürülürken Gurka birlikleriyle destekli 37,000 kişilik Anzak ordusu ile birleşecekti. Esas saldırı kuzeyden, İngiltere’den gelen yeni birliklerle yapılacaktı.

6 Ağustos 1915’te Suvla çıkarması öncesinde, 14.30’da Seddülbahir’den top atışları başlayacak, üç saat sonra Tek Çam’daki Avusturyalı’lar saldırıya geçecekti. Amaç, 21.30 da Conkbayırı’na geçirmektir. Bir saat sonra da yeni birliklerin Suvla’ya çıkışı başlayacaktı.

General Hamilton, Ağustos taaruzunu yapacak birliklerin komutası için önceden tanıdığı ve Fransa’da çarpışan birliklerin başında bulunan iki generalden birisini istemişti. Teklifi uygun bulmayan Kitchener, 61 yaşındaki Emekli Tümgeneral Sir Frederick Stopford’u seçti. Hamilton anılarında kendisini düş kırıklığına uğratabilecek olan bu general için, **“Kimse eski işe**

Yeni şarap dolduramaz.” diye not düşmüştür.

General Stopford, kurmay başkanı Tuğgeneral Hamilton Reed ile birlikte 11 Temmuz günü Mondros'a geldi. Sonraki günlerde, Seddülbahir, Arıburnu körfezi ve Suvla'da gördükleri onu memnun etmiştir.

Hamilton, Stopford'un çıkarmanın ilk gününde İmros adasında kalmasını istemesine rağmen o Suvla'ya yakın bir yerde beklemekte olan Jonquil gemisinde kalmayı tercih etti. Bu yapılan ilk önemli hata idi. Zira, gemi eski olduğu için karargahlarla iletişim imkanı yok gibiydi.

İngilizler ellerine geçen Türk esirlerinden, Suvla bölgesinde sadece üç tabur olduğunu öğrenmişlerdi. Bu nedenle karaya ayak basan birlikler kolaylıkla önlerindeki Pınartepe (Chocolate Hill), Mestantepe (Green Hill) ve İsmailoğlutepe'i (W Hill) ele geçirip, ilerideki dik tepelerde onları bekleyen Anzak birliklerine ulaşacaklardı. Bu hareketi yaparken, önemli bir direnişle karşılaşacaklarını sanmıyorlardı. Zira, Sanders en önemli kuvvetlerini güneyde tutuyordu. Bolayır'da bekletilen birliklerin yardıma gelebilmesi için en az 60 kilometrelik yol katetmesi gerekiyordu. Bunun için de 15 -20 saatlik bir zaman dilimine gereksinimi vardı. Ancak unuttukları bir şey vardı. Sanders, Temmuz ayının ortalarında Almanya'dan gelen şifreli telgraftan İngilizlerin yaklaşık 50,000 kişilik taze bir kuvvetle Gelibolu'ya saldıracağını öğrenmişti. Bu, Hamilton'un son derece gizli tuttuğu Ağustos hareketinin karşı güçler tarafından öğrenildiğini gösteriyordu. Çıkarma haberini alan Sanders, Hamilton'un 13 tümeni büyüklüğüne denk 16 tümeninin üçünü Bolayır'a, üçünü Anzak Tugayının karşısına ve üçünü de Kumkale'ye gönderdi.

Liman von Sanders çıkarma yerini tayinde gene yanlıştı. Suvla bölgesi dikenli tel manialarıyla korunmadığı gibi buranın savunması sayıları 1,800 olan ve ellerinde doğru dürüst mitralyözü dahi olmayan üç tabur tarafından yapıyordu.

Gelibolu yarımadasında savaştığımız üç kolordumuz vardı. Kuzeyde, Bolayır bölgesinde Albay Fevzi Bey, Arıburnun'da Esat Paşa ve Güneyde Esat Paşa'nın kardeşi Vehip Paşa'nın emrindeki kolordular. Mustafa Kemal'e ne görev verileceği belli değildi. Sanders, güvendiği ve ödüllendirmeyi düşündüğü Mustafa Kemal'den Enver Paşa'nın hoşlanmadığı biliyordu. Onun, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen, kendine güvenen ve tartışmalarda sert tavırlı, kontrolü zor olan bir komutan olduğunu görmüştü. Bir defasında Gelibolu'ya gelen Enver Paşa Mustafa Kemal'in yaptırdığı baskın hücumlarını, çok fazla zayıyata sebep oluyor diye eleştirerek iptal ettirmişti. Buna çok kızan 19. Tümen Komutanı istifa etmişse de Enver Paşa'nın İstanbul'a dönmesinin ardından Liman onu tekrar Tümen'inin başına koymuştu. Onun için Mustafa Kemal, kolay elden çıkarılacak bir komutan değildi. Onun tümenini Anzak birliklerinin kuzeyinde görevlendirildi.

Suvla çıkartmasından önce 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa ile Mustafa Kemal arasında bazı anlaşmazlıklar oldu. Esat Paşa, 19. Tümenin koruduğu cephenin Sazlıdere yatağını da içine alacak şekilde geniş tutulmasını istemişti. Arıburnu kahramanı bu teklifi, kendisine büyük bir sorumluluk vereceğini ileri sürerek kabul etmeyeceğini yazı ile bildirdi. Esat Paşa sonunda

anılan yerin savunmasını kendi üstleneceğini bildirdiyse de Mustafa Kemal bunu da kabul etmedi. Buradaki cephenin savunmasının çok önemli olduğunu ve başarı için sahadaki birliklerin tümünün, bağımsız ve tek bir komutan tarafından yönetilmesini şart koştu. Esat Paşa, ona Sazlıdere'nin kuzeyindeki bölgenin savunmasının bir Alman Subayına verileceğini bildirdi. Tümen komutanı, güneyi düşman askerleri tarafından işgal edilmiş olan Sazlıdere yatağının sağında ve solundaki birliklerin ayrı komutanlara verilmesi durumunda buranın cephenin en zayıf noktası olacağını Esat Paşa'ya söyledi.

Kolordu ve tümen komutanı arasında uzayan tartışmanın bir sonuca bağlanması için sorunlu bölgenin yerinde görülmesine karar verilir. Esat Paşa ile Mustafa Kemal, kuşbakışı her tarafın görüldüğü 261 Rakımlı Tepe'de buluştular. Buldukları yerden önlerindeki tepeleri, dere yataklarını ve Suvla körfezi ve Anzak Koyu net bir şekilde görülyordu. Karşı güçlerin önlerinde yükselen tepeleri aşabilmesinin çok zor olduğunu ve ancak atlı birliklerin bu işi başaraabileceğini söyleyen Esat Paşa, Mustafa Kemal'e dönerek **"Düşman nereden gelecek."** diye sorunca; o eliyle Suvla körfezini ve Arıburnu kumsalını işaret ederek **"Şuradan"** diye yanıt verdi. Paşa **"Kabul edelim ki düşman dediğin yerden gelsin. nasıl ilerlebilecek ?"** diye sordu. 19.uncu Tümen Komutanı, eliyle Kocacimen tepelerini göstererek **"Buradan"** dedi. Bunun üzerine Paşa gülümseyerek elini onun omuzuna koyarak, **"Hiç korkma. Bunu yapamazlar"**. Aldığı yanıt ise **"İnşallah olaylar beklediğiniz şekilde seyrederek"** şeklindedir. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, düşmanın Suvla'ya çıktıktan sonra Sazlıdere yataklarından Sarıbayır sırtlarına doğru ilerlemeye devam edeceğine inanmıştı.

Gelibolu'da çarpışmaların olduğu alanlarda, saldırı, gizlenme ve keskin nişancıların gizlendiği dere yataklarının önemi olduğu için bunların gözden geçirilmesi gerekiyor. Arıburnu Koyu ile Suvla körfezi arasında denize dökülen ve Büyük ve Küçük Anafartalar köyü yamaçlarına kadar uzanan **"Azmakdere"** bulunur. Derenin orta kısmının kuzeyinde yüksekliği 50 metreyi geçmeyen Pınartepe, Mestantepe, Yusufçuktepe ve İsmailoğultepe yer alır. Azmakdere'nin güneyinde, Kocaçimen, Besimtepe ve Conkbayırına kadar giden **"Ağıldere"** ve onun yakınında ve güneyinde **"Çatlakdere"** ve **"Sazlıdere"** vardır. Ağıldere'nin kuzeyinde Bombatepe (Hill 60) yükselir. Yarımadanın ucunun batısında, X kumsalına açılan ve yabancıların **"Gully Ravine"** diye isimlendirdikleri **"Zığındere"** bulunur. Kirte köyünden Seddülbahir ve Hisarlık Burnu arasına açılan iki dere daha vardır. **"Kirtedere"** ve **"Kanlıdere"** Hisarlık Burnu'nun doğusunda ise **"Kerevizdere"** bulunur.

Suvla körfezinin sağ tarafında Lale Baba, sol tarafında ise Gazibaba arasında Softatepe (Hill 60) ve kuzeyde Saros körfesi kıyısında Kireçtepe sırtları yer alır.

Suvla Körfezinin kuzeyinden, Anzak Koyu ve Seddülbahir arasında bir çok yükseklikler vardır. Kuzeyden güneye doğru, sahile yakın **"Kireçtepe"**, Küçük Anafartalar köyünün üstünde **"Kavaktepe"** (Gun Ridge) ve **"Tekketepe"** ve Büyük Anafartalar köyünün güneyindeki Çatlakdere ve Sazlıdere arasında yerleşen **"Sarıbayır"** sırtları yer alır. Bu dağ sinsilesinde bir çok tepeler vardır. Batıda **"Düztepe"** (Baby 700) onun önünde, **"261 Numaralı Tepe"** (Battleship

Hill), **“Sahinsurtı”** (Rhodedendron Ridge), **“Conkbayırı”** yer almakta ve Kocaçimen’e kadar uzanmaktadır. Düşman güçlerinin amacı Suvla Körfezi, Arıburnu bölgesine çıktuktan sonra Sarıbayır sırasındaki tepeleri birer birer ele geçirerek yarımadanın en dar yerinden Maydos’a (Eceabat) ulaşmak suretiyle, Gelibolu’nun güneyini düşürmekti. Bundan sonra boğaz yolu açılmış olacak ve gemiler Marmara denizine ve oradan da İstanbul önlerine gelebilecekti.

Çanakkale savaşlarında en kanlı çarpışmalar kuru dere yataklarında ve tepelerde olmuştur. Buralarda görev yapan, Türk subayların çoğu sonradan soyadı olarak bu derelerin, tepelerin ismini almışlardır. **“Arıburnu”**, **“Kocacimen”**, **“Conk”**, **“Zığındere”**, **“Kerevizdere”** ve **“Ağıldere”** kullanılan soyadlarından sadece birkaçı.

İngilizler, Gelibolu’daki mevzilerin yerlerini ve durumlarını Midilli Adasındaki Rumlar’dan öğreniyordu.. Vassilaki ailesinin üç erkek ve birbirinden güzel üç kızı onları hem eğlendiriyor hem de istedikleri bilgileri veriyordu.

İngiltere’den yola çıkan asker yüklü gemiler Akdenizi aştıktan sonra Midilli, İmros ve Limni adasında konakladıktan karaya çıkışa hazırlandı. Hiçbirisi ilk çıkarmaya gelenler kadar neşeli değildi. İstanbul’daki Harem akıllarının ucuna bile gelmiyordu. Türk askerlerinin çok savaşçı ve inatçı olduklarını Londra’da çıkan gazete haberlerinden öğrenmişlerdi. En çok, umulmadık anda ortaya çıkan , keskin nişancılarından korkuyorlardı. Bunları arayıp bulabilmek için önceden gönderilen gönüllü gruplar da bir işe yaramıyordu. Zira çok azı geriye dönebiliyordu. Subaylar en önemli hedeflerdi.

Yeni gelenler adalarda beklerken, Birdwood’un Arıburnu sırtlarına yerleşmiş Anzak askerleri, yeni gelecekler için siperler kazmaya başladılar. Avustralya’dan gelenlerin bazıları önceden madencilik yaptığı için, buldukları yerden Türk siperlerin altına kadar uzanan galeriler, tuneller de yapabiliyorlardı. Buralara yerleştirdikleri dinamitleri patlatarak Türkler’de hem ağır kayıplara sebep olmakta ve hem de önlerindeki engelleri aşmış oluyorlardı. Bu durumu farkedene Esat Paşa, Zonguldak kömür madeni ocaklarında lağımçı olarak çalışmakta olan işçilerden yararlanarak aynı yöntemi kullanmıştı.

Önceden bildirildiği gibi Ağustos çıkartmasından önce Suvla körfezi civarı buradan sorumlu olan Binbaşı Willmer’in komutasındaki üç tabur tarafından savunulacaktı. Alman subayı da buradan bir çıkartma olasılığına inanmıyordu. Ancak sonradan gelen telsiz emirlerinde güçlü bir düşman saldırısının olabileceği öğrenince paniğe kapıldı ve hemen yardım istedi. Bolayır bölgesinden gelebilecek birliklerle Suvla’nın savunması yapılabilirdi.

6 Ağustos öğleden sonra Anzak tarafında şiddetli top atışlarının duyulması üzerine Willmer ,taburlardan birisini deniz kenarına gönderdikten sonra kendisi Lala Baba’daki yüksek bir yerde bulunan odasından denize baktı. Orada hiçbir şey göremeyince, atına atlayarak yukarıdaki sırtlarda bulunan karargahına hareket etti. Akşam karanlığında odasına vardığında, sahile giden askerlerden düşmanın çıkarma yapmak üzere olduğunu öğrendi. Wilmer hemen Sanders’i arayarak Anzak hiç olmazsa cephesindeki bataryasının da Suvla’ya gönderilmesini istedi. Önerisi kabul edilmediği için İngiliz kolordusunu karşılamak görevi elindeki 1,500 Türk askerine kalır.

6 Ağustos gecesi ve sonrasında 6,000'i Midilli'den, 4,000'i Mondros'tan olmak üzere 10,000 düşman askeri, hiçbir güçlükle karşılaşmadan ve hatta ayakları bile ıslanmadan Suvla Körfezinin güneyindeki B kumsalına çıktı. Sadece, Lala Baba'ya yaklaşan iki İngiliz Taburu, kuvvetli bir ateş ile karşılaştılar. Askerlerin üçte biri ve üç subay vurulunca durdular. Onlardan sonra A kumsalına çıkacak olan Tugay ile Lala Baba'da buluşacaklardı. Ancak gelenler olmadığı için tekrar sahile çekilmek zorunda kaldılar. Saros körfezindeki akıntıyı bilmeyen İngiliz denizcileri, askerleri Suvla Körfezindeki A kumsalı yerine onun 300 metre güneyindeki bir kumsala çıkarması karışıklığa sebep oldu. Gecenin karanlığında askerlerin ayak bastığı yerler, kendilerine anlatılan yerlere hiç benzemiyordu. Bir kısmı ise Kuzeydeki Kireçtepe kıyılarına gelmişti. Karmaşa başladı. Subaylar önlerine açtıkları haritayı inceliyor ve nerede olduklarını bilemiyordu. Çaresizlik içinde birbirine bağırıyorlardı. Gece yarısından sonra sahile gelen 11. Tümen Komutanı General Hammersley olanları görebilmek için sabaha kadar beklemek zorunda kaldı. Karaya ayak basanların, umulmanın aksine yukarılara ilerlemediğini ve askerlerin sadece Suvla körfezinin iki burnu olan Kuzeydeki Suvla Burnu ve Güneydeki Küçük Kemikburnu'nda (Nibrunesi) kaldığını hayretle gördü.

Sabaha karşı saat 4'te Monitor gemilerin komutanı olan Unvin, Jonquil gemisinde bulunan General Stopford'a gelerek, sahildeki askerlerin hiç olmazsa morallerinin yükseltilmesi için karaya atış emrini beklediğini söyledi. Kimin ne yapacağı belli değildir. Hamilton- Hammersley- Stopford arasında irtibat kurulamamıştır. Birlik komutanları, havanın çok sıcak ve askerlerin yorgun olduğunu ileri sürerek istirahat etmelerine taraftardır. Buna karşın Komodor Roger Keyes ve 10. Tümen Komutanı General Sir Bryan Mahon, askerlerin bir an önce tepelere doğru yürümelerine istedi. Stopford ise tek başına karar verebilecek bir komutan değildi. O Jonquil gemisinde beklemeyi tercih etti.

7 Ağustos'ta karaya çıkmış olan 20,000 İngiliz askerinin karşısında sadece mitralyözünü dahi olmayan 1,500 Türk askeri bulunuyordu. Askerlerin başındaki Binbaşı Willmer, ordu komutanına gönderdiği telsizde, bir an önce Bolayır'daki takviyenin gönderilmesini istiyordu.

Düşman öncü birlikleri yavaş yavaş ilerlemeye başladılar, önce önlerindeki Pırnartepesi (Chocolate Hill) ve sonra da Mestantepe'yi (Green Hill) ele geçirdiler. Şimdi önlerinde tırmanılması zor tepeler ve sırtlar kalmıştı. Ancak yardıma geleceği söylenen üç İngiliz Tugayı da görünürde olmadığına göre beklemeyi yeğlediler. Bunların ne yaptıklarını kıyıda ki karargah-takilerinin de haberi yoktu.

Jonquil gemisinde herakati yöneten General Stopford, ayağındaki zedelenmeyi öne sürerek, karada bulunan Tümen Komutanlarına görevi devretmiş gibiydi. Ona göre, önemli bir kayıp vermeden bütün birliğin karaya çıkması önemliydi. Olası bir zayıflığa indirmek için askerler önce istirahat etmeli ve sonra ancak topçu ateşinin desteği ile ilerlemelidir. Topçu ateşi yapabilecek birlik gelmediği için beklemek durumundaydılar.

Hamilton, Stopford'tan aldığı haberlerden memnun değildir. Ona göre birlikler çoktan Conkbayırı tepelerine ulaşmış olmalıydılar. Keşfe çıkan uçaklar, cephede önemli Türk birlikle-

rinin olmadığını bildirmişti. Gene de önlerinde yeterli bir zaman vardı. Zira, Bolayır'daki Türk kuvvetlerinin cepheye gelmesi için epey uzun zaman vardı. Neden birlikler ilerlemiyordu ? İmros adasında fazla beklemenin anlamı yoktu. Kurmay Başkanı Cecil Aspinall'ı Suvla'ya göndererek General Stopford'tan ne olup bittiğini öğrenmesini istedi.

Aspinall, Suvla sahiline geldiğinde şaşırıp kaldı. Birlikler sanki tatildeymiş gibi, sahilde dinleniyordu. Bazıları yüzüyor, bazıları kıyıda yemek yapıyordu. Kıyıda uzanıp yatan 11. Tümen Komutanı Hammerstay'in kendi ağzından da topçu desteği olmadan kara saldırısına geçmeyeceklerini öğrendi. Gemide Stopford'a ulaştığında, onun durumdan memnun olduğunu anladı. Kara saldırısının bir an önce başlamasını Hamilton'un arzu ettiğini ona iletildiğinde, **"Zamanın ne kadar değerli olduğunu biliyorum. Askerlerim tam olarak dinlendikten ve beklediğim silahlar geldikten sonra birliklere hareket emrini vereceğim"** cevabını aldı.

Aspinall'dan haber alamayan Hamilton, yanına Komodor Roger Keyes'i de alarak en süratli vasıta ile Suvla'ya gitti. Önce Stopford ile konuştu. Onun ve tümen komutanların tutumu kendisini düş kırıklığına uğrattı. Hepsi aynı sakıncaları ileri sürerek ancak ertesi günü taaruzla geçebileceklerini bildirdiriyorlardı. Israrı üzerine sadece 32. Tugay, 8 Ağustos günü saat 18.30 da harekete geçebildi. Gün aydınlanırken onlar ancak Tekketepe yamaçlarına geldiler ve hemen siper kazmaya başladılar. General Hamilton bu değişiklikten Stopford'a haber vermek gereğini duymamıştı.

Ağustos çıkarmasında hazırlanan plana göre, Anzaklar 6 Ağustos'ta cephenin sağ tarafında, Tekçam tepesi yakınında savaşa gireceklerdi. Buraya yapılacak hücum macera niteliğinde olmasına rağmen, komutanları Birdwood ve Avustralyalı askerler kendilerine güveniyordu. Onlarda, Suvla bölgesindeki gibi karışıklık yoktu aksine disiplin vardı.

Birdwood'un askerlerinin Tekçam bölgesinde yaptıkları saldırı başarılı olduysa da bu onlara 4,000 asker kaybına sebep oldu. Mustafa Kemal, Türk hattının solundan böyle bir saldırı beklemiyordu. O, cephenin önünden, yani Conkbayırı karşısından gelen düşman güçleriyle uğraşıyordu.

Ağıldere yatağı boyunca Conkbayırı'nı ele geçirmek isteyen düşman güçleri, bölgeyi iyi bildiğini sanan mihmandanlara güvenmelerinin zararını gördüler. Bazen, bütün gün yürüdüktan sonra tekrar buldukları yere geliyorlardı. Sadece, Yeni Zelandalı Binbaşı Overton'un, 19 Mayıs saldırısında ölen bir Türk Subayından ele geçirdiği harita çok işlerine yaramıştı. Bu harita sayesinde Yeni Zelandalılar Sazlıdere yatakları boyunca Conkbayırı tepesine çok yaklaşmışlardı. İngiliz, Gurka, Hint ve Anzak askerlerinin bütün gayreti, Conkbayırı- Besimtepe - Kocaçimen sıra dağlarını ele geçirip bunların doğusundaki Maltepe'ye ulaşmaktı.

Avustralyalılar Sarıbayır sırtlarını ele geçirmek için Kırım savaşlarında olduğu gibi **"Hafif Suvari Birliğini"** bile denemişlerse de başarılı olamamışlardır.

Ağustos'un 7'inde Conkbayırı sırtlarında savaşan Anzak askerleri oradan Suvla körfesine baktığında, yanlarına gelmesini beklediği İngiliz askerlerinin denizde yüzdüklerini görünce canları sıkıldı.

8 Ağustos'ta Gurka taburunun başında olan Binbaşı Allanson kendi askerleriyle Besimtepe'yi ele geçirmek istedi. Zirveye 100 metre kadar yaklaştığında Türk askerlerinin ateşine tutuldular ve geriye doğru çekilmek zorunda kaldılar. Allanson, daha sonra yanına İngiliz ve Gurka taburlarını alarak, Türk hattını delerek Conkbayırının arkasına kadar gidebilmiştir. Buradan boğazda seyreden gemileri, Kilitbayırı ve Seddülbahir bölgesini rahatlıkla görebildi. Yanında , Avustralya Genel Valisi olan Mareşal Sir William Slim ile birlikte ellerini sallayarak başarılarını aşağıdaki dostlarına iletmek istediler. Önlerinde bulunan Maydos bölgesine gitmek üzereyken kendi deniz birliklerinin yaptığı top atışlarıyla ile askerleri telef oldu ve böylece amaçlarına ulaşamadılar.

Aynı gün, Albay Malone emrindeki iki Yeni Zelanda bölüğü ile Conkbayırın'a çıkmak istediye de Türk mitralyözlerinin açtığı ateşle kendisi dahil bütün askerleri öldü.

Ağustos çıkarmasının Suvla'ya yapıldığını öğrenen Liman von Sanders, Bolayır'daki Ahmet Fevzi Bey komutasındaki 7 ve 12. Tümenlere hazır ol komutunu verdi. Asya sahilindeki iki tümen'e de Gelibolu'ya geçmesi emredildi.

Ahmet Fevzi Bey, 7 Ağustos gece yarısından sonra 01.45'te haberi alırken hasta durumda yatağında yatıyordu. Gün aydınlanınca iki tümeni yola çıkmıştı. Gidecekleri yer 60 kilometre'nin üstündeydi. Komutan önde arabasıyla gitmek durumundaydı. Öğleden sonra saat 2' de Gelibolu Yalova'sında Sanders ile buluşarak ayak üstü savunma planını tartıştılar. Buradaki konuşmalarda Ahmet Fevzi Bey, birliklerinin zorlu bir yürüyüşle akşama doğru Suvla'ya ulaşabileceğini söylemişti. Bu Sanders'i memnun etti.

Ahmet Fevzi Bey, makam arabasını terkederek atla önde gitmeyi tercih etti. Kendisi güneş batmak üzereyken Suvla'daki Willmer'in karagahına ulaştı. Birlikleri daha çok gerideydi. Onların gelmesiyle sabah vakti savunmaya geçeceklerini düşünüyordu.

Liman, 8 Ağustos sabahı atla Suvla'ya gelerek Türk karşı saldırısını görmek istedi. Ortalıkta askerler görülüyordu. Yanına gelen bir subay, Bolayır'dan beklenen birliklerin gecikeceğini ilettiler. Ordu komutanı, gelecek birliklerin o akşam beklemeden hücumla geçmesini emrederek oradan ayrılarak Anzak cephesine geçti.

Ahmet Fevzi Bey, o gün saat 14.00'da kurmaylarıyla tekrar durum değerlendirmesi yaptı. Askerlerin bazıları hala yoldaydı. Üstelik , geldiklerinde çok yorgun olacaktı. Üstelik akşam saatlarında güneş karşıdan geleceği için saldırının 9 Ağustos sabahı yapılmasını uygun buldular. Liman bu kararı öğrendiğinde çok öfkelenildi. Fevzi Bey'e telefonla, Suvla'da üç taburu ile savunma yapma durumunda olan Willmer'in dayanma gücünün tükenmek üzere olduğunu bildirerek karşı saldırının derhal yapılmasında ısrar etti. Ahmet Fevzi Bey, askerlerin iki gündür uyku uyamadıklarını, çok yorgun olduklarını ve subayların hepsinin saldırının sabahleyin yapılmasını istedikleri ilettiler. Ayrıca gerekli cephanenin henüz gelmediğini ve su sıkıntısı olduğunu da sözlerine ilave etti.

Fevzi Bey ile Liman Von Sanders arasındaki gerginlik tıpkı Hamilton ile Stopford arasında geçenlere benziyordu. Mareşal Sanders, Türk cephesindeki kritik durumu gözleriyle gör-

müştü. Türk hattının solunda Avustralya ve Anzak birlikleri ilerlemekte, Suvla'dan çıkan yeni düşman askerleri de Tekketepe sırtlarına yaklaşmakta idi. Conkbayırı'ndaki birliklerin komutanı şehit düşmüş ve başlarına İstanbula demiryollarını organize etmek için gelen Yarbay Potrih geçmiştir. Potrih'in askerlikle ilgisi yoktu.Yanımdaki subayların kimler olduğunu ve hatta, bulunduğu yerin neresi olduğunu dahi bilmemekte idi. Yaptığı ilk iş, acil yardım ve buradaki birliklerin başına sahayı iyi bilen birisinin atanmasını istemek oldu.

9 Ağustos gecesi saat 11.00'de Ahmet Fevzi Bey uyandırılarak görevden alındığı tebliğ edildi ve Suvla'dan Conkbayırına kadar uzanan cephenin komutası Albay Mustafa Kemal Bey'e verildi. Liman Von Sanders, Mustafa Kemal'e her bakımdan güveniyor ve onu bir üst rütbeye getirmek istiyordu. Ancak ortadaki kriz, Enver Paşa'yı devre dışı bırakacak derecede ciddi idi..

Mustafa Kemal yeni göreve atanmadan önce yani, 7 Ağustos günü 19. Tümen'nin başında Yeni Zelandalı'ların ve Avusturalyalı'ların Hafif Suvari birliğinin saldırısını durdurmuştu. Gece ve gündüz birliğinin başında canla başla çalışıyordu. 8 Ağustos günü durumun iyice kritikleşmesi üzerine Alman Mareşal'ının kurmay başkanını telefonla arayarak, kısa zaman içinde önlemler alınmadığı takdirde cephenin düşeceğini ve tek kurtuluş yolunun cephedeki bütün birliklerin bağımsız bir kumandanın emrine verilmesiyle sağlanabileceğini, kendisinin de bu görevi yapmaya hazır olduğunu söyledi. Mustafa Kemal'in Sanders tarafından bir üst rütbeye atanacağından haberi olmayan kurmay başkanı, Yarbay Fahrettin Bey, onun bütün birliklerin kendi emrine verilmesi istemi üzerine alaycı bir ifade ile **"Çok gelmez mi?"** deyince, **"Az bile gelir !"** yanıtını aldı.

Albay Mustafa Kemal, Liman Von Sanders'ten atanma emrini alır almaz, 19. Tümen Komutanlığını bir arkadaşına devrederek atına atladı, gecenin karanlığında Suvla bölgesinde olanları kendi gözüyle değerlendirmek istedi. İki gündür uyumamıştı. Sınırları gergin, gözleri kanlanmış ve sesi kısılmıştı. Ama kendinden emin ve görevinin bilincindeydi. Suvla'daki durumu gördükten sonra dönüşte gece yarısı Willmer'in karargahına uğradı. Orada kimseden istediği bilgileri alamadı. Sonunda Tekketepe'den Sarıbayır sırtına kadar olan bölgede sabahleyin karşı taarruz yapmaya karar verdi. Sabah 04.00 da Bolayır birlikleri geldi. Komutanlara askerlerini yarım saat içinde hazırlamaları emretti.

İngilizler, Albay Mustafa Kemal'in düzenlediği sabah saldırısını hiç beklemiyorlardı. Kısa bir zaman içinde bir çok subayları öldü, tabur ve tugay karargahları darmadağın oldu ve hızlı bir geri çekilme başladı. Türk mitralyözlarının ateşi altında kalan İngiliz askerleri, kaçışmaya başladı. Atışlarla tutuşan çalılıklar korku yaratıyor, düşman askerleri sağa sola tavşanlar gibi kaçıyorlardı. Triad gemisinin güvertesinde sabahın altısında durumu seyreden Hamilton büyük bir üzüntü içinde sarsıldı. Alınan tepelerin teker teker ellerinden gitmesi yanında, askerlerin son hızla Suvla körfezine doğru kaçması, kimsenin onlara dur dememesi onu öfkeliyordu. Daha fazla dayanamadı. Suvla sahiline gitmeye karar verdi. Gazi Baba'da, Stopford'un bir karargah binası yapılmasıyla ilgilendiğini görünce hayreti biraz daha arttı. Emekli general,

Hamilton'a **"Burada daha uzun süre kalacağımız için, böyle sağlam bir yere ihtiyacımız"** var diyebiliyordu !

Yabancıların **"Battleship Hill"** dedikleri 261 Rakımlı Tepe'den saldırıyı yöneten Mustafa Kemal, Suvla'daki İngiliz birliklerinin artık kolay kolay kendine gelemeyeceklerine karar verdi. Bu sırada Sarıbayır bölgesinden endişe verici haberler gelmeye başladı. Allanson'un birlikleri sırtı ele geçirmişti ve ilerlemeye devam ediyordu. Bu haber Sanders'in karargahundayken kendisine ulaşmıştı. Hava çok sıcaktı ve öğleden sonra saat 15.00'da atını mahmuzlayarak yola çıktı. Karanlık basmak üzereyken Conkbayır'ına ulaşabildi. Ön hatta bulunan Türk siperleri devamlı olarak sahilden atılan toplarla dövülüyordu. Askerlerin morali bozuktu. Dört gece ayakta durmasına rağmen 10 Ağustos sabahı 04.30 da tekrar bir hücum saldırısı yapılmasını emretti. Subayların bu emre karşı gelmelerini dinlemedi ve tek başına cephede bir keşif yürüyüşü yaptı.

Savaşın en kritik günüydü. Her iki taraftaki askerler, 3 gün, gece ve gündüz durmaksızın çarpışıyorlardı. Hiç uyumamışlardı. Siperlerin çoğu ölü ve yaralılarla doluydu. Etrafta kesif bir duman vardı. Su sıkıntısı had safhadaydı. Bir yudum su uykudan bile önemliydi ve değeri parayla ölçülemezdi.

Gecenin karanlığında etrafı inceleyen Mustafa Kemal, iki cephe arasındaki yabancıların **no-man's-land** dedikleri, çok tehlikeli sahaya geldiğinde, yanındakilere, **"Acele etmeyin. Önce ben gideceğim. Kırbacımı havada salladığım zaman hemen hepiniz düşmana saldıracaksınız"** dedi. Gece saat 04.30 da kırbacını salladı ve kendisi ile birlikte Türk askerleri İngiliz hatlarına saldırdı. Dört saat içinde Sarıbayır'da bir tek düşman askeri kalmamıştı. Gün ağardığında, bölgede İngiliz topçularının cehennemî atışları tekrar başladı ama geç kalmışlardı.

Saldırı sırasında bir şarapnel parçası, Mustafa Kemal'in göğsünün sağ tarafında duran öğrencilik yıllarında okuldan verilen saatini parçaladı. O sırada yanında bulunan Nuri Conker, **"Efendim vuruldunuz"** deyince, Mustafa Kemal, ona eliyle susmasına işaret etti.

Anafartalar Kahramanı, parçalanmış saatini bir savaş anısı olarak Liman Von Sanders'e verince, o da üzerinde L.Z. yazılı Zenith marka saatini ona hediye etmiştir.

Alman generaline verilen Atatürk'ün parçalanmış Omega marka saati, sonraki yıllarda mareşal'ın Münich'teki evinden çalınmıştır.

6- 10 Ağustos günleri arasında müttefik güçleri amaçlarına ulaşamadı.

ALTINCI KISIM

ÇANAKKALE SAVAŞINI DURDURAN İKİ GAZETECİ

(10, 19, 21, 31, 32)

“Daha fazla gemi batsaydı ne farkedirdi ki ? Aslında batan gemiler yaşlı ve işe yaramaz durumdaydı ve Kuzey Deniz’inde onlara gereksinim yoktu.”

Winston Churchill

Ellis Aschmead-Bartlett, Balkan Savaşında cephede bulunmakla deneyim kazanmış bir savaş muhabiriydi. Gelibolu seferinde de aynı alanda çalışmak istedi. Denizci kökenli olduğu için sefere katılan gemilerde görevini yapmasına izin verildi. Yazdıklarının Londra’ya göndermeden önce Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlık Genel Kararğahı’ndaki sansürden geçmesi şart koşulmuştu.

Ellis’in saldırı planlarını kritize etmesi ve karamsar tutumu kararğah subaylarını huzursuz etmeye başladı. Mayıs ayının sonunda izinli olarak Londra’ya geldiğinde, yapabildiği kadarıyla etkili kişilere duyduklarını, gördüklerini aktarmak istedi. İlk önce Churchill ve annesi ile bir yemekte buluştu. Konuşma sırası 18 Mart deniz saldırısında batan İngiliz gemilerine gelince Bahriye Bakanı öfkeleni ve ona **“Daha fazla gemi batsaydı ne farkedirdi ki ? Aslında batan gemiler yaşlı ve işe yaramaz durumdaydı ve Kuzey Denizi’nde onlara gereksinim yoktu”** dedi.

Gazeteci, Churchill’in tutumunu beğenmediği için Başbakan ile görüştü. Oradan da Savaş Bakanı Kitchener’e uğrar. Bakanın yanında olan Çanakkale Seferine karşı görüşlü **“The Times”** gazetesinin savaş yazarı Albay Repington da vardır. Bu kişiden işine yarayacak oldukça yüklü bilgi alır. Bunların arasında mermi skandalı ve Britanya Savaş Endüstrisinin savaşın başlamasında etkisiyle ilgili görüşler de bulunur.

Ashmead- Bartlett, Haziran’ın sonlarında tekrar Limni adasının Mondros limanına döner. Amiral de Robeck ve Komodor Keyes’e Londra’daki izlenimlerini anlatır. Bütün savaş muhabirlerinin, artık Gökçeada’nın (İmros) Kefalos kampında kalmak zorunda olacağını öğrenmesi onu çok sinirlendirir. Burası, havanın sıcaklığı ve karasinek bolluğu ile cehennem gibi bir yerdir. Yenecek doğru dürüst bir şey de yoktur. Bu onun için bir nevi cezalandırmaydı. Londra’da kaldığı sürede konuştuğu kişilere iletği eleştiriler belli ki subayların kulaklarına gitmişti. Limni ve Gökçeada’ya gelen yeni birliklere ön görülen hoş olmayan davranışları da eleştirmeye devam ediyordu. Gazeteci, İmros’da istenmeyen bir yabancı gibi muamele görmeye başladı. Kararğah subayları mümkün olduğu kadar ondan uzak durmaya çalışıyorlardı.

Ashmead-Bartlett, deneyimli olduğu kadar ve en ön cepheye kadar gidebilen gözü kara bir gazeteciydi. Daily Telegraph gazetesinin muhabiri olarak çalışıyordu. Savaş hakkında ilginç fikirleri de yok değildi. Bunlardan birisi Hamilton’a önerdiği siperlerdeki Türk Askerlerine rüş-

vet teklifi de vardı ! Söyledikleri arasında doğru çıkan da vardı. Örneğin Majestik gemisinde kalırken, geminin o gece torpito saldırısına uğrayacağını söylemiş ve bu doğru çıkmıştı. Ona göre yarımada yapılan saldırının odak noktası Bolayır olmalıydı.

Ellis gördüklerini ve duyduklarını İngiltere'ye gönderebilmek için Kurmay Başkanı, General Braithwaite'den de yazılı izin almak zorundaydı. Bu tutum onu daha da hırslandırdı. Bu sırada Kirte muharebeleri tam bir başarısızlıkla sonlanmıştı. Çarpışmaya katılan subaylarla konuştuğunda çoğunun başlarındaki komutanların yetersizliğinden şikayet ettiğini öğrendi. Bazıları, birliklerinin bile bile ölüme sürüldüklerini dahi söylemiştir. Hamilton boş zamanlarında şiir yazan ve bir askere yakışmayacak kadar yumuşak huylu bir komutandı. Berbat yönetim, kötü siper koşulları hepsinin moralini bozmuştur ve kazanma şanslarının olmadığını açıkça söyleyebiliyorlardı.

Anzak cephesi de kötü yönetimden yakınmaktaydı.O kadar ki, Yeni Zelanda- Avustralya Tümen'i Komutan'ı Tümgeneral Godley bile General Ian Hamilton'u eleştirmekte idi.

Tekrar Gökçeada'ya dönen Ellis orada Kraliyet Deniz Piyade Tümeni'nden aynı zamanda Parlamento Üyesi olan Yarbay Leslie Wilson ile karşılaştı. O da, üst komutanların tutumundan, özellikle 29. Tümen Komutan'ı Tümgeneral Lisle'nın akılsızca verdiği emirlerden nefret ediyordu. Komutanlık karağahının,cephedeki ölümlerin gömülmesi ve yaralıların taşınması için karşılıklı ateş kes anlaşmasına yanaşmaması da eleştiriliyordu. Hamilton'un Kirte Savaşlarına ileri sürdüğü iki Anzak Tugay'ını bile bile Türkler'e kırdırıldığı da anlatılanlar arasındaydı.

İngiliz gazetecisi, Suvla körfezine malzeme taşıyan Minneapolis gemisine geçerek, oradan Sarıbayır tepelerinde bombaların sebep olduğu kesif dumanı ve kıyıda keyif çatan askerleri seyretti. Fırsat bulup karaya çıktığında, susuzluktan dilleri siyaha dönmüş, su hortumuna saldıran askerleri seyretti. Su ve gölgelik bir yer onlar için herşeyden, hatta İstanbul'a varmaktan bile önemliydi. Sahilde ölmüş askerlerin cesetleri vardı.

Ellis,hazır Suvla körfezindeyken, 9. Kolordu, 11. Tümen Komutanı Tümgeneral Hammersley'i de ziyaret etmek istedi. Onun Sarıbayır sırtlarına sürülen tugayların hiçbirisi ile irtibatı olmadığını hayretle gördü. Oradaki birliklerin başındaki subayların çoğunun öldürülmüş olduğu dedikodusu vardır. Ertesi günü Pınarstepe'ye giderek Yusufçuktepe'de yaralı Britanyalı askerlerin meydanda kıvrandığını gördü. Orada tanıdığı Yarbay Lord Granard isimli İrlandalı asilzade'den öğrendikleri de şaşırtıcıydı. 10. Tümen'in 5. Batarya Komutanlığı'nı yapan Granard, Hamilton'un arkadaşı olmasına rağmen, gördüğü aksaklıkları İngiltere Kralı'na duyurmak zorunda kalmıştı.

Gelibolu'daki olumsuzluklar haberi Londra'ya hızlı bir şekilde ulaştı. Ekim ayında 9. Kolordu Komutanı Stopford'un Çanakale Komitesine (Dardanelles Committee) anlattıkları hiç de hoş değildir. Savaş Bakanı Kitchener, Hamilton'a kendisi için iyi şeyler söylenmediğini bildirmek zorunda kaldı.

Hamilton'un gözden düşmesinde 29 yaşındaki Avustralya'lı genç gazeteci Keith Arthur Murdoch'un da büyük katkısı olmuştur. Aslında savaş muhabiri olmayan Murdoch, Avustral-

ya'daki gazetelerin temsilcisi olarak Londra'ya gelmişti. Kendisine hükümeti tarafından verilen yarı resmi görev, Anzak askerlerinin posta işlerindeki yakınmalarını çözmektir. Bunun için Mısır'a gitmesi gerekiyordu. Elinde Avustralya Başbakan'ı Andrew Fisher ve Savunma Bakanı Senetör Pearce tarafından yazılı iki tavsiye mektubu vardı.

Murdoch 17 Ağustos günü, Kahire'den Gökçeada'ya gönderdiği mektupta, Gallibolu'ya gelerek oradaki sansür hakkında bilgi alıp bunları Londra ve Avustralya gazetelerine iletmek istediğini bildirdi. Mektupta, kendisinden istenilen şartlara uyacağını, bunlara saygı göstereceğini belirtmekten başka, generalin Melburn ziyareti nedeniyle Melbourne ve Punch gazetesinde onu öven yazılarının da çıktığını ilave etmişti!

Hamilton, gerekli izin kağıtlarının Murdoch'a hemen gönderdi. Murdoch 2 Ekim günü Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlık karargahına geldi. Generalin onun hakkındaki ilk izlenimi, **"duyarlı ve tehlikeli birisi"** şeklindedir.

Murdoch, yazdıklarının hepsini karargah sansür heyetine göstermek zorunda olduğuna dair şarnameyi imzaladı. Anzak cephesinde dört gün kaldıktan sonra Gökçeada'ya döndü. Arburnu'daki Anzak Kolordusu Komutanı Korgeneral Birdwood, çıkarma öncesi birliklere gönderdiği yazıda, basın mensupları ile konuşma yasağı koymuştu. Buna rağmen Anzak askerleri arasında, onları duymak için çırpınanların sayısı hiç de az değildi.

Murdoch Gökçeada'da Ellis ile karşılaşır. Aynı paralele olan iki gazeteci yapacaklarını planlarlar. Yarımada'daki müttefik askerlerinin durumunun çok kötü olduğu, yaklaşan kışın büyük felakete sebep olacağını, Gelibolu savaşının başarısızlıkla sonlanacağı hususunda fikir birliğindedir. Halk ve Londra'daki sorumluların bunlardan haberleri olmadığı kesindir. Bir an önce onları uyarmak gerekmektedir. Bu onların en önemli görevidir. Aldıkları karara göre, Ashmeat-Bartlett elindeki bütün dökümanları Murdoch'a verecek o da Londra'daki kabine üyelerine yakın kişilere bunu iletilecekti.

Murdoch Eylül'ün ikinci haftasında Marsilya'da tutuklanır. Elindeki haber yazılarını teslim etmeden serbest bırakılamayacağı söylenir. O da mecburen elindeki bütün yazılı bilgileri sorumlulara teslim etmek zorunda kahr. Sansür heyetinin eline geçen dökümanlarda yazılanlar adadaki karargah subaylarını çok kızdırır. Kurmaybaşkanı Braitwaite, Ellis'in derhal adayı terketmesini emreder.

Avustralyalı gazeteci kolay susturulacak birisi değildir. Ashında Ellis'in ona verdiği bilgiler okadar önemli değildir. Derhal Gelibolu hakkında 8,000 kelimelik bir rapor yazarak bunu Avustralya Başbakan'ı Andrew Fisher'e gönderir. Mektupta cephede kötü şartları anlattıktan sonra, Birdwood ve Braitwaite'i yeteneksiz ve askerlere kötü muamele eden komutanlar olarak tanımlar. Cepheye yeni sürelen İngiliz askerlerin çocuksu davranışta, deneyimsiz ve Türk askerlerinden çok daha zayıf olduğunu bildirir. Raporunda, dokunaklı satırlar da vardır. **"Hamilton'un kurmay subayları sahilde buzlu içkilerini yudumlarken, biraz ilerisinde yaralı Anzak askeri yerde kıvranıyordu"** diye yazar.

Gazetecilerin, gördüklerini, anlatılanları çarpıcı bir şekilde yazarak bunu bakanlara iletmekle kalmaz; güçlü bildiği kişilere ve kuruluşlara anlatmalarının ardı kesilmez. Bunların arasında Churchill ve Lloyd George ve kabine üyeleri de vardır. Politikacıların çoğu, Çanakkale seferinden başarı sağlanamayacağını bildiklerini söylemeye başlarlar. Başbakan Asquith, Hamilton'a danışmak gereğini bile duymadan, Çanakkale ve İmparatorluk Savunma komitesine Murdoch'un yazısını gönderir. Bu sırada Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlığı Karargahından, Hamilton'un takviye güçleri istemini aktarmakla görevli Binbaşı Guy Dawney Londra'ya gelmiştir. Bu subay da, Ağustos çıkarmasının ilk gününde Suvla'da gördüklerinden hiç memnun olmamıştı. Binbaşı Guy ve karargah'ın etkili subaylarından olan Kurmay Yarbay Cecil Aspinal Hamilton'un komutanlığından memnun değillerdi. Onlara göre, Başkomandan, Gelibolu'da olanları sadece bir seyirci gibi uzaktan izlemekte ve komutanlık yetkisini kullanamamaktadır. Dawney ve Aspinal, yarımada olanların gerçek yüzünü başka bir üslupla Londra'daki sorumlulara ve hatta krala bile anlatmak isterler. Kitchener, onların kralı ziyaret etmesini engelleyemez. Gelibolu'da ölen ve yaralanan Britanyalı askerlerin listesi kralın önüne geldikçe o da, Hamilton'a öfkelenmeye başlamıştı.

İngiltere başkentinde Hamilton aleyhine esen rüzgarlar karşısında Kitchener, 4 Ekim günü eski dostuna gönderdiği özel bir telgrafta Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlık Karargahı hakkında başkentte resmi olmayan eleştirilerin başladığını ve isterse Kurmaybaşkanı Braithwhite'ı değiştirebileceğini ima eder. Savaş Bakanı, 11 Ekim'deki ikinci telgrafında ise Gelibolu'daki birlikleri geri çekilmesinden bahseder. Bu önergelerin ikisini de Hamilton kabul etmez.

Çanakkale Komitesi, Hamilton'un istediği yeni birliklerin Gelibolu yerine Yakın Doğu'ya, örneğin Mısır'a veya Selanik'e gönderilmesini düşünür.

Hamilton, durumunun gittikçe sarsıldığını anlar. Stopford'un Londra'daki Savaş Konseyine verdiği raporda yazılanlar onu çok üzmüştür. Raporda, **“General savaş alanının gerisindeki bir adada kalmayı tercih ediyor”** ve **“Suvla'daki Türk birliklerinin gücünü tayinde Hamilton'un yanıldığı”** yazılıdır.

Çanakkale Komitesine göre, Hamilton Kitchener'in adamı olduğu için onu korunuyordu. İngiltere Gelibolu'dan gelecek son haberleri beklerken, Alman Zeplin'lerin geceleyin Londra'yı bomba yağmuruna tutmasıyla 176 kişinin ölmesi Kitchener'i de hedef haline getirdi. İki gazetecinin inatla sürdürdükleri kampanya daha etkin hale gelir.

Sonunda İngiliz Savaş Konseyi, 16 Ekim 1915'te Hamilton'a yaptıkları için bir teşekkür mektubu gönderir ve Gelibolu'daki askerlerin çekilmesini yönetecek olan General Sir Charles Monro onun yerine göreve getirilir.

ÇEKİLME TARTIŞMALARI : GİTMEK Mİ ZOR? KALMAK Mİ ZOR?

(31, 32, 38, 40)

Askerleriniz hücum edip Türk cephelerini ele geçirebilir mi ?

Eğer Türkler, ağır toplarla donatılmış yeni birliklerle desteklenirse onlara bütün kış boyu dayanabilir misiniz ?

General Charles Monro

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkumutanı

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkumutanlığına atanan General Sir Charles Monro, Fransız cephesinde ün yapmış, soğuk kanlı, çabuk ve isabetli karar vermekle tanınan 55 yaşında bir komutandır. Otoriter ve askeri kaidelere harfiyen riayet eden birisidir. Bu haliyle Liman von Sanders'e benzemektedir.

Monro, Birinci Dünya Savaşında esas çarpışmaların Avrupa' da sınırlı kalmasını istiyordu ve başka cephelerin açılmasına taraftar değildir. Esas düşman Almanlar'dır ve başka ulusların, örneğin Türkler'in hedefe alınmasını arzuluyordu.

Kendisinden ilk istenen, Gelibolu'daki ordunun geri çekilip çekilmeyeceği hakkında rapor dur. Yeni komutan acele etmedi. Hazır Londra'dayken savaş konseyindeki dokümanları inceledi ve fikir sahibi olduktan sonra bölgeye gitmeye karar verdi.

General Monro, Londra'da trene binerken kendisini uğurlayanların arasında Churchill de vardı. Elindeki bir tomar yazıyı Monro'ya uzatırken, **"Gelibolu'dan askerlerin çekilmesinin, Corunna felaketinden daha kötü olacağını unutma !"** diye uyarıda bulundu. Corunna, İspanya'nın kuzey batı ucunda bir liman olup burada 16. yüzyılın sonlarında İspanyol ve İngiliz donanması arasında kanlı çarpışmalar olmuştu.

Monro yanında yeni kurmay başkanı Tümgeneral Lynden-Bell ile birlikte 28 Ekim'de Gökçeada'ya vardı. Eski komutan Ian Hamilton on gün önce limanda gemilerin güvertesinde dizilen denizcilerin selamlaması ile adadan ayrılmıştı. Kendisini onun yerine Korgeneral Birdwood karşıladı. Yanında, Suvla, Anzak ve Seddülbahir'deki birliklere yeni tayin olan generaler, Byng, Godley ve Davies de vardır.

General Monro, daha önce hiçbir kumandan'ın yapmadığını yaptı. Suvla, Anzak ve Seddülbahir'deki üç cepheyi 6 saat içinde dolaştıktan sonra birlik komutanları ile konuştu. Onlara gayet basit iki soru sordu. **"Askerleriniz hücum edip, Türk cephelerini ele geçirebilirler mi ? Eğer Türkler, ağır toplarla donatılmış yeni birliklerle desteklenirse, onlara bütün kış boyu dayanabilir misiniz?"**

Cephedeki askerlerin durumu iyi değildir. Kendilerine daha kışlık elbise verilmemişti. Son iki ayda, güçlerinin yarısından fazlasını kaybetmişlerdir. Cephaneleri kısıtlı idi. Top başına günde ikiden fazla mermi kullananamazsınız emri verilmişti. Bütün bunlara rağmen, kim-

senin aklında geriye çekilmek geçmemekte idi. Monro'nun sırf bu görüşü almak için cepheye geleceği akıllarının ucuna bile gelmemiştir. Zira geri çekilme onlar için bir çeşit ölüm demektir. Beklenen yeni birliklerin cepheye gönderilmemiş olması ruhsal çöküntü yapmıştı. Generaller, Monro'ya ancak 24 saat süreli bir hücum yapabileceklerini ve eğer Türkler, ellerindeki sınırsız cephaneyi kullanarak karşı saldırıya geçerlerse, ellerinden geleni yapabileceklerine söz verdi.

Aslında Monro'nun generallerden gelen yanıtta pek de ihtiyacı yoktur. Zira etrafına baktığında, sahilde yıkılmış iskeleleri ve savaş ruhunu kaybetmiş insan sürüsünü, arabaları ve eşekleri çekmek isteyen insanları; yamaçlarda ise kazdıkları oyuklara sinmiş askerleri görmüş ve kararını çoktan vermişti.

Monro ertesi günü Kitchener'e gönderdiği mesaj'da yarımadadan çekilmenin uygun olacağını ve şu andaki durumda ancak Anzak'ların dayanabileceğini; geri çekilen askerlerin Mısır'a gönderilerek, yeniden organizasyon ve bir kaç aylık eğitime ihtiyaçları olduğunu bildirdi. Çektiği ikinci mesaja ise, geri çekilme olduğu takdirde, zayıfın 40,000 civarında olabileceğini yazdı.

Monro'nun mesajları Londra'da hoş karşılanmaz. Bugüne kadar boşu boşuna binlerce asker kaybedilmesi yetmiyormuş gibi şimdi de sadece çekilme sırasında 40,000 kişi yitirilecektir. Bu sırada Londra'da karamsar havayı dağıtan bir gelişme oldu. Britanya'nın Gelibolu'daki donanmasında komodor olarak görev yapan Roger Keyes, 28 Ekim 1915 tarihinde başkent'e gelip Amirallik dairesini ziyaret etmektedir. Deniz savaşında değişik görüşü olduğu için Amirali de Robeck ile pek anlaşamayan komodor, korkusuz ve atak davranışı ile dikkati çekiyordu. Londra'ya geliş nedeni tasarladığı saldırı planını yetkililere kabul ettirmektir. Ona göre, eskiye göre şartlar çok değişmişti. Örneğin Türkler boğaz kıyısındaki savunma tesislerini boşaltmıştı, onların artık denizden savunma yapacak güçleri yoktu. Mayınlı alanlar kontrol altında olduğu için deniz yoluyla yapılacak bir saldırının tehlikesi pek yoktu. Kendisinin başında olduğu mayın gemileri ve muhriplerle öncü gemilerinden kurulu bir filo, gün aydınlanırken sis perdesi içinde boğazdan geçebilirdi. Bunlara kıydan ateş açılması veya mayınlara çarpması önemli değildi. Ne olursa olsun yollarına devam edeceklerdi. Arkadan gelen monitör gemiler ve modern savaş gemilerden kurulu ikinci filo, boğaz ağzından itibaren Türk savunma tesislerini yerle bir ederek birinci filoyu takip edecekti. Marmara giren gemiler doğrudan doğruya Bolayır'a gelerek, burayı kontrol altına alıp yarımadada bulunan 20 Türk Tümen'ine cephane taşıyan vasıtaların kullandığı yolu kesecekti. Bu harekete, kara birlikleri, halen Marmara denizinde bulunan üç denizli ve yeni deniz uçakları da katılacaktı. Fransızlar da, bu saldırı planını yeni harp gemileriyle destekleyeceklerine söz vermişlerdi. Bolayır Marmara Denizi arasının kesilmesi Türkler'in işinin bitmesi demektir. Bu saldırı sırasında eski gemilerden bir kaçını kaybedilebilirdi. Bunun karşılığı müttefiklerin zaferiydi ve geri çekilme sırasında 40,000 askerin kaybı da önlenmiş olacaktı.

Komodor Keyes'in parlak planına Komutanı Amiral de Robeck karşıydı. Buna karşın, çarmanın başındanberi Mondros üssü komutanı olarak kalan Amiral Wemyss taraftardı ve onu destekliyordu. Yeterki o Çanakkalede'ki donamanın başına getirilsindi.

Komodor Keyes, Londra'da kaldığı süre içinde, her gün bıkmadan usanmadan yetkililere yeni saldırı planını anlattı ve onların desteğini olmaya çalıştı. Savaş konseyinin yeni üyeleri, Churchill ,Birinci Deniz Lordu Balfour ile buluştu ve onları ikna etmeye gayret etti. Savaş Bakan'ı Kitchener'e ulaşması kolay değildi. Bakan onun önce Churchill'in yerine gelen Lord Balfour ile konuşup onun desteğini aldıktan sonra kendisine gelmesini istemişti. Lord Balfour destekler görünmüştü. Onun şartı, karada birlikler saldırdıktan sonra su üstü kuvvetinin boğaza giriş yapmasıydı.

Kitchener, Keyes'in kendisine gelmeden önce, çok güvendiği General Birdwood'a kişiye özel çok gizli bir mesaj çekti. Bunda, komodorun yeni saldırı planından bahsediyor, bunun kendisi ve amirallik dairesince desteklendiğini, müttefik donanması Marmara'ya girer girmez, kara birliklerinin de Saros körfezi üzerinden Bolayır'a çıkarak buranın içten ve dıştan kontrol altına alınabileceğini belirttikten sonra planın uygulanırılığını yerinde incelemesini istedi. Bakan, yeni planın başarısı için, Suvla'da tutulan bazı birliklerden, örneğin en güvenilir Anzak askerlerinden yararlanabileceğini ve Amiral de Robeck'un yerine Amiral Wemyss'i atayabileceğini, yeni saldırı için İngiltere'den gönderilen yeni komutanlardan Maude, Fanshawe, Marschall, Peyton'ı, eskilerden de Godley ve Cox'u komutan olarak cephede istediği gibi görevlendirilebileceğini ilave eder. Mesajın sonunda, geri çekilme planını ne olursa olsun imzalamayacağını ve General Monro'yu da Selanik'teki birliğe atayacağı yazılıydı.

Keyes, Londra'da isteği desteği almıştı. 4 Kasım 1915 günü, yeni deniz saldırısı için Hibernia, Zealandia, Albemarle ve Russell isimli dört yeni savaş gemisi, 4 destroyer ve 24 çekici geminin Çanakkale'ye hareket etmesi emri verildi. Ertesi gün Balfour de Robeck'e **"Duyduğuma göre sağlığın pek iyi değilmiş ve istirahata ihtiyacın varmış. Londra'ya gelip biraz dinlesen iyi olur"** şeklinde kibarca bir uyarı mesajı gönderir !

Bir gün sonraki kabine toplantısında, askerın Gelibolu'dan çekilip çekilmeyeceği hakkında kesin karar alınamadı. Üyelerden birisi olan Bonar Law, asker çekilmezse istifa ederim derken, Balfour, kara birlikleri desteklemezse, gemilerle yapılacak saldırıyı onaylamayacağını söyler. Sonra **"Kara ordusu saldırabilecek mi"** tarzındaki sorusuna, Kitchener **"Bilmiyorum"** der. Zira henüz Birdwood'tan beklediği yanıtı alamamıştır.

Kabine toplantısından sonra beklenen cevap gelir. General Birdwood **"Donanma bu işi başaramayabilir. Karadaki birliklerin, gizlilik içinde ve sessizce geri çekilmesi uygun olur"**.

Kitchener, Londra'dan Paris'e geçer. Fransızlar'ın geri çekilmeye karşı olduğunu anlar. Oradan Londra'ya çektiği telgrafta Marsilya'daki Dartmouth gemisiyle Çanakkale'ye gideceğini, Komodor Keyes'in kendisine katılmasını bildirir. Gemi liman'dan hareket ettiğinde Keyes ona yetişemez. Paris'e uğrayarak Fransızlar'dan da 6 savaş gemisi sözü alır ve Marsilya'dan başka bir gemi ile yoluna devam eder.

General Monro Mısır'da de Robeck ile konuşurken Kitchener'in onu Selanikteki ordunun başına getireceğini öğrenir. Zor durumda kalan Birdwood, Londra'ya çektiği telgrafta, Bolayır'a yapılacak çıkarmada komutanlık istemediğini bu işin Monro tarafından yapılmasını bildirmek zorunda kalır.

Kitchener Limni adasında, Monro, de Robeck, General Maxwell, General MacMahon ve diğer yüksek rütbeliler tarafından karşılanır. Monro ve Mısır'dan gelen komutanlar, Gelibolu'daki ordunun Mısır'a çekilmesinin çok riskli olduğunu, onun yerine birliklerin Iskenderun Körfezindeki Ayas Bey koyuna çıkartılarak, Türk ordusunun Süveş Kanalı'nı işgal etmesinin önlenmesini husunda fikir birliğinde olduklarını söylerler. Buradaki komutanların hiçbirisi, denizden yapılacak yeni saldırıdan bahsetmezler.

Kitchener yanına Birdwood'u da alarak Gelibolu'da çıkarma yapılan yerleri bizzat görmek ister. Gördüklerinden pek memnun olmaz. Ertesi günü Keyes ile karşılaşır ve ona **"Sahayı gördüm. Çok kötü bir yer. Düşündüğün saldırı ile başarılı olamazsın"** der. Komodor şaşırır kalır. Ne olmuştu da Bakan kararını değiştirmişti? Herşey hazır. Takviye gemileri yoldaydı. Ondan tek istediği **"Yürü"** emrini almaktı. Bakan kamarasına doğru yürür ve kapıyı kapatır.

Komodor, Mondros limanına gelip komutanlarla tekrar konuşup onları ikna etmeyi düşünür. 17 Kasım gecesi çok sert fırtına çıkar. Dalgalar rıhtımdaki her şeyi siler süpürür. Toplantı salonunda Keyes karşısındaki General Davies ve MacMohan'a dönerek, **"Böyle bir havada tahliye tehlikeli olmaz mı?"** diye sorar. Sonra da ilave eder, **"Eğer biz Türkler'i Gelibolu'da yenersek aynı zamanda Mısır'ı korumuş olmaz mıyız?"** der. General Mac Mohan ona hak verir ve tekrar Kitchener ile konuşacağını söyler. Keyes sonra bakanla birlikte gelmiş olan General Horne' a döner **"Siz batı cephesinden gelen generaller yeni saldırı planını beğenmeyebilirsiniz. Ama hiç olmazsa bize denizden saldırmamıza izin veriniz"** der. Keyes, Birdwood'un ikna edilmesi işini Amiral Wemyss'e bırakır.

Bu sırada karargaha Seddülbahir'e yapılan Türk saldırısının durdurularak ve geri püskürtüldüğü haberi gelir. Siperdeki Türk askerlerinin subayların emirlerini artık dinlememesi İngilizler'i ümitlendirir. Bu Keyes için iyi bir haberdir. Görünen artık Anzak ve Seddülbahir bölgesindeki müttefik komutanların da çekilmeye istekli olmadığıdır.

Çekilme kararında son sözü söyleyecek olan Monro'dur. Keyes, Selanik'te bota atlarken topuk kemiğini kıran generali Chatham gemisindeki kamarasında ziyaret eder. Tartışma iyi giderken Komodor istediğinin onaylanmadığını görünce birden parlar ve ona **"Eğer siz zaferi paylaşmak istemiyorsanız, onu paylaşacak askerler bulunur"** der. Başkomutan yatağından doğrularak yanındaki kurmay başkamina döner **"Şuna bak, Lynden-Bell. Komodor bize saldırıyor! Yatağımdan kalkamıyorum"** diye öfkesini açığa vurur. Komodor ayağa kalkar ve odayı terkeder. İstedikini elde edememiştir.

Atina'ya gelen Kitchener, oradan Londra'ya **"Suvla ve Anzak bölgesindeki askerlerin geriye çekilmesini, Seddülbahir'dekilerin ise şimdilik yerinde kalmasını"** telsizle bildirir.

Kasım ayının sonunda Balkanlar üzerinden korkunç bir soğuk hava dalgası gelir. Kar fırtınası yarımadaı kasıp kavurmaktadır. Kırk senedenberi görülmemiş bir kış bastırır. Deniz iyice kabarmış ve kıyıdaki iskeleleri alıp götürmüştür. Rusya üzerinden gelen göçmen kuşları, siperdeki askerlerin kurşunları ile yere düşmeye başlar. Köylülerin savaş sonrasında dediklerine göre, bir daha kış zamanı buradan kuş sürüsü hiç geçmemiş!

27 Kasım günü çok şiddetli gök gürültüsü ile birlikte sağnak halinde yağmur başladı ve bu 24 saat devam etti. Siperler su ve çamurla doldu. Askerler ne yapacağını şaşırıldılar. Tüfekleri ateş almamaktadır. Seller, kıyıda köşede kalmış asker cesetlerini denize sürükler. Kuru Tuzla gölü kısa zamanda dolar. Üzerindeki yazlık elbiseleri ıslanmış askerler perişan durumdadır. Gece ile birlikte don olayı başlamıştır. Siperlerin üzerindeki kalaslar ve çinkolar buzla kaplıdır. Dizanteri ve karasinek ortadan kalkmış yerini kol, bacak donmalarına bırakmıştır.

Anzak ve Hint askerleri ömürlerinde ilk defa kar ile karşılaşmışlardır. Üzerlerine örttükleri battaniye altında titreyip durmaktadır. Sahile baktıklarında orada hiçbir deniz vasıtası görmemeleri morallerini iyice bozar. Adalarda da hava kötüdür. O kadarki, iskeledeki vasıtaların bazıları halatlarını koparıp gitmiştir. Oradaki denizaltılardan birisi denizin dibini boylamış ve içindekilerin sağ olduğunu göstermek için periskopunu su sathına çıkarmak zorunda kalmıştır.

Ertesi günü fırtına ve sağnak yağış durur. Yapılan araştırmada müttefiklerin güçlerinin onda birini kaybetmiştir. Askerlerin 200'ü boğulmuş, 5,000 donmuş ve diğer 5,000'i de şu veya bu sebepten telef olmuştur. Hepsinden önemlisi, artık kimsenin yarımada kalmak istememesidir. Ancak bu iş nasıl başarılacaktır ?

Çekilmenin çok zor olacağını herkes çok iyi biliyordu. Komodor bu son fırsatı da kaçırmak istemez. Eski Komutanı de Robeck İngiltere'ye gitmiştir. Şimdi yanında kendisiyle aynı fikirde olan Amiral Wemyss vardır. Denizden saldırıyı tekrar gündeme getirir ve bunu General Monro ile yüz yüze tekrar konuşmak isterler. General Monro onları sakın bir şekilde dinler. Anlattıkları onu kararını değiştirmez. Onlara, **“Her şeyin sizin istediğiniz şekilde gittiğini kabul edelim. Boğazı geçtiniz ve İstanbul'u da zaptettiniz. Bunun ne yararı var? Sonra ne olacak. Bu başarı bize savaşı kazandırmıyacak. Almanlar'ın yenilmesi gereken tek yer Fransa'dır. Almanlar'ı Fransa ve Belçika'da öldürmeyen her asker, boşuna kullanılmış, israf edilmiş insandır”** der.

Komodor Keyes ve Amiral Wemyss ısrarlarından vazgeçmezler ve önlerine çıkabilecek başka fırsatları beklerler. Bu fırsat iki eski denizci olan Lord Curzon ve Hankey'in eski adı Çanakkale Komitesi (**Dardanelles Committee**) olan Savaş Komitesi'ne (**War Committee**) girmeleri ve çekilme kararında söz sahibi olmalarıdır. Onlara göre, müttefikler Gelibolu'dan çekildiğinde Türkler buradaki birliklerini yakın doğu'da veya Kafkasya cephesinde kullanabilirler. Selanik'teki taze kuvvetleri Gelibolu'ya çekerek deniz'den saldırı başlatılabilir. Keyes, hemen Selanik'e gidip gerekli hazırlıkları yapmak istiyordu. Karşılığın Monro dikildi. **“Hayır. Taze**

kuvvetler gelse bile yeni bir saldırıyı başlatmayacağım” der. Bu anda beklemediği bir şey olur. Kendi kurmaybaşkanı Lynden-Bell **“Siz kendi yolunuzda gidiniz. Biz bunu yapmaya kararlıyız!”** der.

Aralık ayının 4'üne gelinmişti. Londra'daki savaş kabinesindeki tereddüt devam ediyordu. Kara kuvvetleri, denizden yapılacak saldırıyı desteklemek istemiyordu. Takvimler 10 Aralığı gösterdiğinde, Gelibolu'dan Birdwood ve Keyes dışındaki generallerin çoğu ayrılmışlardı. Churchill eski gücünü yitirmişti. Kitchener ise itibarını gün ve gün kaybediyordu. General Monro artık daha rahat çalışabilirdi. Zira Başbakan Asquith Savaş Komitesini yeniledi. Son çalışmalarda çekilme sırasında eskiden sanıldığı gibi 40,000 kişinin değil bunun yarısından bile azının kaybedilebileceği ortaya çıkmıştı. Bu General Monro'yu iyice rahatlatmıştı.

GERİ ÇEKİLME : YENİLGİNİN BAŞARISI

(31, 32, 38, 40)

Arıburnu'ndan son ayrılan askerler, arkadaşlarının mezarlarında saygı duruşunu yaptıktan sonra, silahlarındaki son mermileri denize boşalttılar ve koşar adımlarla onları bekleyen botlara yaklaştılar.

*Alan Moorehead
Gallipoli Kitabının Yazarı*

Çanakkale Savaşları'na Britanya İmparatorluğundan tahminen 469,000 kişi katılmıştır. Bunların 328,000'i bizzat cephede çarpışan, geriye kalan 141,000 kişi ise onlara destek olan birliklerdi. 1915 yılının Aralık ayında başlayan geri çekilme hareketinde önceden düşünülen 40,000 veya 20,000 asker kaybı olmamış, yarımada bulunan askerlerin tümü çok başarılı bir geri çekilme planı ile Gelibolu'dan ayrılmıştır. Bu ayrılmada en büyük pay, destek birliklerinin içinde bulunan mühendis özelliğindeki teknik adamlara aittir. ~

Sadece Suvla-Anzak bölgesinden 83,000 asker, 5,000 at, katır ve eşek, 2.000 taşıt, 200 ağır top ve binlerce ton savaş malzemesi geri çekilmek zorundaydı.

Gelibolu yarımadasından çekilme planını Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlığı Kararğahında savaşın başından beri görev yapan ve son günlerde generalliğe yükseltilen Cecil Aspinal ve Avustralyalı Yarbay White yapmıştır.

Kasım ayının içinde karadaki birliklerin sabırları tükenmek üzereydi. Karadaki yaşama şartları onları bıktırmıştı. Siperlerde sessizlik hakimdi. İki tarafın askerleri, dondurucu soğukta sanki yer altında kış uykusuna yatmış canlılar gibiydi. Ailelerinden mektup gelmez olmuştu. Denize baktıklarında orada eskisi gibi çok sayıda gemi göremiyorlardı. Deniz devamlı bir şekilde kabarık ve dalgalıydı.

Aralık ayının başında Anzak ve Suvla cephesinde, en hafif hastalığı olanlar bile, sahildeki seyyar hastaneler yerine doğrudan doğruya vasıtalarla adalara gönderiliyordu. Bu alışılmışın dışında bir tutumdur. Sağlam olanların bir çoğu da grup halinde gemilere bindirilmesi biraz şaşırtıcıydı. Bazıları bunu kış nedeniyle cephedeki asker sayısını azaltmak istiyorlar diye düşündüler.

Geri çekme büyük bir gizlilik içinde yürütüldü. Olabilecek karşı saldırıda yaralananlar için, Mısır'daki hastanelerde 12,000 yatak ayırıldı, 56 geçici hastane gemisi hizmete hazır duruma getirildi. Mauretania, Aquitania ve Britannic yolcu gemileri, hastaları İngiltere'ye götürmek için bekler durumdaydı.

Teknik adamlar, askerleri karadan alacak yüzlerce nakliye vasıtalarını hazır duruma getirdikten sonra önce Suvla ve Arıburnu koyunda iskeleler yaptılar. Adalara Yunan teknelerin gelip gizlilik sebebinin anlamaması için önlemler alındı. Askerlerin bulunduğu kırsal ile sivil köyler arası, Çiçek salgını var duyurusu ile tamamen kapatıldı.

Meteorolojistler'den devamlı olarak hava raporu alınarak, geri çekilme için en uygun gün seçimi yapıldı. Askerler İlk kez Aralık ayının 12'inde Suvla ve Anzak koyundaki geri çekilmekten haberi oldu. Sonunda geri çekilme başladı. Akşama doğru sahilde yüzlerce sandal, bot ve filika bekliyordu. Bunlar kıydan aldıkları askerleri açığındaki nakliye gemilerine taşıyacaktı. Geriye dönüş gece boyunca yapılıyordu. İlk alınanlar, hasta ve yaralıları. En cesur ve kuvvetli olanlar sona bırakıldı.

Siperdeki askerler sahillerdeki nakliye vasıtalarına gelinceye kadar yola serilmiş battaniye üzerinde çuvala sarılmış botlarıyla hiç ses yapmadan akmaya başladı. Gün ağarınca, her şey eskisi gibi görünüyordu. Katır sürüleri, yüklendikleri sandıkları sahilinden cepheye doğru taşır durumdaydı. Eskiye göre tek fark sandıkların içinin boş olmasıydı! Zira bunların içindeki malzemeler geceleyin botlara boşaltılmıştı. Askerler eskisi gibi, tozlu yollarda dolaşıp duruyordu. Çadırlara hiç dokunulmamıştı. Cephede eskisi gibi günde iki kez silah atışı devam ediyordu. İngiliz uçakları, olası Alman uçakları gözlemine önlemek için, uçuşlarını gündüzün sürdürüp duruyordu.

Sahilde, taşınmayacak olan, elbise, battaniye, su şişeleri yünden yapılmış eldivenler, motorsikletler, konserve kutuları, variller onlarca un çuvalı sonradan tahrip edilmek üzere yığıldı. Mevcut içkiler kullanılmasın diye denize boşaltıldı. Aralık ayının 18'i, Cuma günü, 40,000 asker ve birçok malzemenin taşınmış olması gerekiyordu.

Türkler'i kandırmak için, içi samanla doldurulmuş asker ve hayvan maketleri sahilde öbek öbek tutuluyordu. Çadırlar eskisi gibi duruyordu.

Işın en zor kısmı cephenin önündeki askerlerin taşınmasıydı. Bunların gizlendikleri yer ile Türk siperleri arasındaki mesafe çok azdı. Mühendisler bunun da kolayını buldular. Kendi kendini ateşleyen silahlar! İçinde mermi bulunan tüfeğin üstüne su dolu kutudan tetiğe bağlı ikinci kutuya damla damla su akarak bunun dolmasıyla tetik hareket edip tüfek pathıyordu. Bazı mühendisler tetiği hareket ettirmesi için yanan mum kullanıyorlardı. Cumartesi gecesi, 20,000 asker daha boşaltıldı. Pazar günü ani olarak Türk cephesinden top atışı başlayınca, denizdeki gemiler karşılık vermek zorunda kaldı. Arkada, tıpkı 25 Nisan günü sahile ilk çıkan 20,000 Anzaklı bir grup kalmıştı. Öğleden sonra sahildekilerin bir kısmı, toplanan hayvanların kaçmaması için boyunlarını keserek onları öldürdüler. Geride kalanlar Pazar akşamı, gidecekleri patika yolu üzerine dökülen un veya şeker izini takibederek sahile ulaştılar. Dönenlerin bir kısmı yakında bulunan mezardaki arkadaşlarına saygı duruşu yaptıktan sonra, silahlarındaki bütün mermileri denize boşaltarak botlara binip açıldılar. Akşam saat 20.00'de Anzak koyunda sadece 5,000 kişi kalmıştı. Saat 22.00' de ise, en ön siperlerdeki 1,500 asker kalmıştı. Teknik adamlar onların da yardımına koştu. Cesarettepe'deki Türk siperlerine kadar uzayan tünellerin uç kısmına yerleştirdikleri dinamitleri patlattılar. Bundan yararlanan Tek Çam bölgesindeki askerler Pazartesi gecesi saat 03.00'te koşarak sahile ulaştılar. Anzak koyunu en son terk eden, onlar ve sağlıklılardı.

Seddülbahir bölgesindeki 4 İngiliz Tümen'inin tahliyesine henüz karar verilmemişti. 22 Aralık'ta de Robeck İngiltere'den geri döndü ve Amiral Wemyss başka bir yere tayin edilerek Gelibolu'dan uzaklaştırıldı. Bunu takiben General Monro tekrar Fransa'daki 1. İngiliz Ordusu'na tayin oldu. Şimdi geride üç önemli komutan kalmıştı. Birdwood, de Robeck ve Komodor Keyes. İngiliz Savaş Kabinesi 27 Aralık 1915'te Seddülbahir' deki birliklerin de geri çekilmesine karar verdi.

Seddülbahir'de müttefiklerin 35,000 askeri, 4,000 hayvanı ve tonlarca askeri malzeme vardı. Buradaki önemli noktaların birisi, Türkler'in Anzak ve Suvla bölgesinden çekilme olduğunu öğrenmiş olmalarıydı. Seddülbahir bölgesindeki Türk birlikleri komutanları devamlı olarak buradaki hareketi inceliyorlardı. Buradaki 4 tümen'in çekilmesinde en çok korkulan, Türkler'in her an baskın hücumu yapabilmeydi. Türkler'in yirmi Türk tümen'ine karşı onların dört tümeni nasıl baş edebilirdi ? Geri çekildiği takdirde de önemli kayıpları olacaktı. Burada ki kolordunun başındaki General Davies, gece olmak şartıyla askerlerin önce yarısını çekecekti. İşe çekilmeden hiç haberi olmayan Fransız askerlerinden başlandı. Bunlar önce buldukları cepheden River Clyde gemisinin yanındaki kumsala getirildiler. Hepsine ne olduğunu bilmedikleri için korku içindeydiler. Harp esiri olarak mı kalacaklardı? Ortalıkta, Türkler'in cinsel organlarını çıkarıp onları hadım edecekleri dedikodusu dolaşıyordu !

Geriyeye çekilme günü olarak, 7 Ocak 1916 seçildi. Tümenlerin taburları, büyük bir gizlilik içinde teker teker botlarla denizde bekleyen nakliye gemilerine taşındı. Layter'lere doldurulan katırların çıkardığı seslere engel olamadıkları için bayağı korktular. Ertesi gün taşınacakları büyük bir tehlike bekliyordu. Duyduklarına göre Liman von Sanders baskın hücumu yapacaktı. Şansları yardımcı oldu. Zira, Enver Paşa, Liman'a tümenlerden 9'unun Trakya'ya göndermesini bildirmişti. Alman generali bunu kabul etmedi ve istifa edeceğini bildirdi. Her zaman ki gibi, Enver Paşa verdiği emri geri aldı.

Gecikmeli Türk saldırısı müttefiklerin işine yaradı. İlerleyen Türk askerleri İngiliz siperlerine ulaşamadılar. İşin başka bir ilginç yönü açık alanda arkadaşlarının cesetlerini gören Türkler, alışılmadık dışında başlarındaki subayların hücum emrini dinlemeyip siperlerinden çıkmadılar. 8 Ocak gecesi geriye kalan 17.000 asker çıkarma vasıtalarını bindirilerek kıydan uzaklaştılar. Son yaptıkları iş, sahilde artıkları yakmak ve bağlı duran katırların başını kesmek oldu.

GERİ ÇEKİLME SIRASINDA TÜRK CEPHESİ

(18, 31, 38)

“Gece yarısı yattım. Saat 03.00’da Pertev Bey geldi, uyandırdı ve şu bilgiyi verdi. ‘9.Tümen Kurmay Başkanı Suat bey diyordu, Tuzla ayağında ve Azmak önünde çok sayıda harp ve nakliye gemisi görülmüş, şalopelerin gidip geldiği de görülüyor..... Düşman kaçıyordu..... Düşman pek gizli bir surette çekilme yaptı ve sır vermedi..... İnşallah Güney Grubundan da defolup giderler.”

*Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı
Kurmay Binbaşı İzzettin Çalışlar.19 Aralık 1915*

Liman von Sanders anılarında, müttefiklerin 20 Aralık’ta geri çekilme hareketine başlayacağını haber aldığını yazmaktadır. Ön cephedekilerden çelişkili haberler geldiği için bir müddet beklemek zorunda kaldığını ancak ertesi sabah 04.00’de genel alarm verdiğini, ancak cephede bulunan askerlerin istekli ilerlemediklerini, tehlikeli bir tuzakla karşılaşmaktan korktuklarını ve yol boyunca kurulan boby tuzaklarının ve kirpi dikenini gibi engellerin yürümelerini engellediğini yazmaktadır. **“Bu nedenlerle, Suvla ve Anzak körfezindeki düşmanı elimizden kaçırdık”** der.

Alman generali Suvla ve Anzak koyuna geldiğinde, beş adet buharlı tekne, 60 adet sandal’ın sahilde terkedilmiş durumda bulur. Ayrıca yüzlerce silah, binlerce mermi, ilaç sandıkları, elbise dolu çuvallar,et konservesi kutuları, un çuvalları,demir yolu hattı, ve kereste yığınları ortada durmaktadır.

Sanders’in Seddülbahir’deki düşman birlikleri hakkındaki düşüncesi, orada bir müddet kalacakları yönündeydi. Onları elinden kaçırmak istemiyordu. Birlik komutanlarına çok dikkatli olmalarını ve düşmanı yakından izlemelerini emretti. Enver Paşa’nın 9 tümen’i geri çekme girişimi ve askerlerin saldırıya gönülsüz davranışı onu engellemişti.

Müttefiklerin kayıp vermeden geri çekilmelerinde Eylül ayındanberi Türk ve Alman subayları arasında baş gösteren geçimsizliğin etkisi olduğu kesindir. Bunu Gelibolu çarpışmalarında Mustafa Kemal Paşa’nın Kurmay Başkanlığını yapan İzzettin Çalışlar’ın anılarından öğreniyoruz. Çalışlar,Türk subaylarında görmediğimiz bir alışkanlıkla günlük tutmaktadır. Önemli bulduklarını özet şekilde aktarmak istiyorum.

“4 Eylül 1915 : Liman paşa 12.Tümen Komutanı Selahattin Bey’e çok kızgın. Hiç memnun değil ‘Selahattin (Adil) bey iyi kumandan değildir’ diyor.

8 Eylül 1915 : 12.Tümen Kumandanı Selahattin Bey, 13. Tümen Kumandanı Hovig Bey’le (Alman subayı) ile değiştirildi.

12 Eylül 1915 : Liman Paşa karargaha geldi. Bana da bir ‘Krua dö fer’ (Demir Haç) vereceğini söyledi.Teşekkür ettim.

22 Eylül 1915 :Saat 11'de Liman Paşa, Nicolai Bey ve 12.Tümen Kumandanı Hovig Bey Kararğaha geldiler. Kumandan (M.Kemal) rahatsız olduğu için yatıyordu. Bazı hususlar hakkında Liman Paşa bana bilgiler verdi.

6 Ekim 1915 : Kumandan'a (M.Kemal) Irak Ordusu Kumandanlığı teklif edildi Aşağıdaki şartlarla kabul edeceğine dair cevap verdi. Basra ve Bağdat valiliklerini, Irak Genel Kumandanlığına bağlanmasını ve yanına istediğı adamları almak. Daha evvel Bulgaristan'a yardım için toplanacak ordu'ya kumandanlığı istedi.Buna mukabil Irak Kumandanlığı teklif edildi. Bakalım nereye gitmek kismet olacak.

13 Ekim 1915. Kararğahımız üstünde uçan bir düşman tayyaresi 76.Alay makineli tüfeklerinin ateşleriyle sakatlanmış ve düşman hattı gerisinde Tuzla Gölü civarında düşmüştür.Bataryalarımız düşen uçağı tahrip etmişler.

14 Ekim 1915 : Esat Paşa 1.Ordu Kumandanlığına tayin edilmiş.

27 Ekim 1915 : Saat 11.30'da cephede 10 dakikalık bir ateş baskını yapıldı. Baskını 59.Alay gözleminden seyrettim. Liman Paşa da beraberinde bulunan Amerika ateşe militeri oradaydılar. Baskına düşman cevap vermedi.

4 Kasım 1915 : 11.Tümen'den Topçu Binbaşısı Hamdi Bey ile Grup Topçu kumandanı Von Berg arasında tartışma çıktı. Hamdi Von Berg'in emirlerini red etti. Durum kritik. Hamdi'yi Divani harbe vermekten kurtardık. M.Kemal himaye etti.

26 Kasım 1915 : Hava pek ziyade fena.Yağmur ve soğuk devam ediyor. Bilhassa Azmak'ta 18. ve 59. alaylar, Küçük Anafartalar ovasındaki 36. Alay büyük bir zarar gördü. Soğuklar arttı. Şiddetli yağmurdan ve soğuktan askerlerin bazıları dondu. Denizdeki fırtına da gemilerden iskelelere eşya ve erzak nakline mani oluyordu. Bugün hayvanlar aç kaldı.

30 Kasım 1915 : Fırtınalar yüzünden askerlerden 190'ı donarak, 30'u ise yanarak öldü.

Liman Paşa'nın mesai sırasında M.Kemal'le ilgili durumu dikkat çekici. Bunların nedenleri :

1) Enver ve İzzet (Furgaç) paşaların geldiğinde, Kemal Bey'in Liman'ın istediğı, ikinci ordunun Selanik'e doğru yürümesi teklifini Enver Paşa'ya iletmemiş olması.

2) Hamdi ile Von Berg arasındaki tartışmada Hamdi Bey'i koruması ve Mareşal istediğı halde göndermemesi.

3) 11. Tümen ve 16. Kolordu Kararğahlarında bulunan Alman subaylarının fazlalığına işaretlerle onların hangi işte kullanılacağına orduya sorması.

4) Holman'ın 11. Tümen'den gönderilmesi ve Mareşal'ın bundan üzülererek bir daha gruba Alman Subayı göndermeyeceğini resmen bildirmesi.

5) İngiliz kuvvetlerini anlamak üzere keşif taaruzları emredildiğı ve Grupca icrasına teşebbüs edildiğı halde birinci emrine karşı gelerek ikinci emirle grubun hareketini tenkit etmesi. Mareşal'ın bu eleştirilerini Kemal Bey'in karşılık vererek şiddetli bir şekilde red etmesi.

Bu olaylar iki komutan arasında büyük bir soğukluğa sebep oldu ve Kemal Bey'in raporlu olarak İstanbul'a gitmesine sebep olmuştur.

4 Aralık 1915 :Müşir Paşa bugün bizim karargah önüne kadar geldi.Yanına Pertev gitti. Pertev'e yolların bozukluğundan şikayet etti. Ve dedi ki, ' Kemal Bey villa yapacağına yolları yaptırsaydı'.Bu sözüyle Mareşal yine küçüklük gösterdi.

5 Aralık 1915 : Mareşal bugün karargaha geldi. Kemal Bey'e hava değişimi vesikasını getirdi. İçten kızgın, dıştan mahcup bir hali vardı. Bana 'Krua dö fer' nişanını alıp almadığımı sordu. Nişanı takmadığımı dikkatini çekmiş.

8 Aralık 1915 : Kumandan vekili Fevzi (Çakmak) Paşa geldi.

10 Aralık 1915 : Kemal Bey, dünki misafirler ve baştabip Hüseyin Bey ile İstanbul'a hareket ettiler.

14 Aralık 1915 : Sabahleyin 26. Tümen karargahına uğrayarak 59.Alayların talimlerini gördük. Her taburda 50-60 tane, ayakları tamamıyla çıplak asker vardı.

17 Aralık 1915 : Bugün Turşun'da bir düşman uçağının attığı bomba ile 16.Kolordu humbaracı bölüğü erlerinden 16 şehit, 25 yaralı ve iki subay yaralandı.

19 Aralık 1915 : Düşman bugün öğleden sonra 2.30 'da Güney Grubunun sağ tarafına bir iki saat bombardımandan sonra hücum etti. Zayıf vererek geri çekildi. Akşama doğru İmros'da 6-7 nakliye gemisi ve 25 kadar bot görülmüş ve bunlardan dördünün Suvla'ya doğru yürüdüğü görülmüştü. Bu bilgi ve güney bölgesindeki taaruz bize, düşmanın yeni bir çıkarmaya teşebbüs etmesi ihtimalini düşündürdü. Gece yarısı yattım. Saat 3 'te nöbetçi subayı Pertev Bey geldi, uyandırdı ve şu bilgiyi verdi : 9.Tümen Kurmaybaşkanı Suat Bey diyordu. Tuzla ayağında ve Azmak önünde çok sayıda harp ve nakliye gemisi görülmüş, şalopelerin gidip geldiği de görülüyor. Bu haber düşmanın bir çıkarma yaptığı şüphesini verdi. Sonradan cephede sessizlik ve düşman orducahlarında ateşler yanması üzerine düşman cephesinden kuvvetli keşif kollarıyla keşif bildirildi. Düşman kaçıyordu. Arıburnu'ndan da aynı haberler geldi.Bizim cephede evvela 21. Alay keşif kolu, sonra 12., 11., 9.Tümen keşif kolları düşman siperlerine girdiler. Her taraf boş. Genel takip emri verildi. Düşman pek gizli bir surette çekilme hareketi yaptı ve sır vermedi. Kıtalar denize kadar ilerlediler. Düşmanla hiçbir temas yoktu. Bu suretle Mustafa Kemal Bey'in gerek Arıburnu'nda ve gerekse Anafartalar'da tesis ettiği cephe karşısında aylardanberi duran İngilizler umutlarını kaybedip çaresiz kalarak kaçtılar. Maksat, Allahın yardımıyla elde edildi. Ordu Kumandanı kaçan düşmanı bastırmak ve esir etmek hırsındaydı. Gerçi iyi olurdu, fakat bizden de epey telefata olacaktı. Halbuki bugün bir Türk vücudu kıymetlidir.Bu suretle olduğu aynı isabet oldu. İnşallah Güney Grubu'ndan da defolup giderler.

21 Aralık 1915 : Cephedeki askerler ganimet toplamakla meşgul. 16.Kolordu cephesinde birçok erzak, 300 km. kablo, 800 çadır,3,000 portatif çadır, 3,000 kazma ve kürek, milyonlarca kum torbası vardır.

22 Aralık 1915 : Mustafa Kemal Bey'e mektup yazdım. Düşmanın kaçtığını tekrar bildirdim. Ordu Kurmaybaşkanı Kazım (İnanç) Bey, obüs bataryalarının nakil meselesinden, yollardan ve 6.Tümen'in güya ilerlememiş olmasından ordu kumandannda hasıl olan hiddetten

kendisine isabet eden tesir sebebiyle bana sitemkar davrandı. 'Siz bu noktada temeyyüz etmelisiniz' dedi. Mareşal sizi mesul edecektir' gibi tehdit edici ifadeler kullandı. Kendisine kibarca ve fakat işimizin gayet iyi gittiğini ispat ve tastik ettirdim.

25 Aralık 1915 : Düşman kaçarken çok miktarda kullandığı büyük lağımlarla Cesaret tepesi'ndeki siperleri attı. 72.Alay'dan 70 kişi enkaz altında kaldı. Meşhur Mehmet Çavuş siperleri ve Büyük Cesarettepe'si enkaza döndü.

YEDİNCİ KISIM

ÇANAKKALE SAVAŞLARININ ÜNLÜ KOMUTANLARI : ÖZET BİYOGRAFİLER

TÜRK TARAFI KOMUTANLARI

(1-4, 7, 8, 16, 18, 23, 26, 27, 29, 35, 38, 42, 45)

LİMAN VON SANDERS

“Efendiler !

Bu gidişle Balkan Harbinin silahınıza sürdüğü kara lekeyi temizleyemezsiniz.”

*Mareşal Liman von Sanders
V.Ordu Komutanı, Çanakkale 1914*

Alman Generali hakkındaki bilgileri, kendisinin Birinci Dünya Savaşı sonu Malta’da zorunlu tutsak olduğu sırada yazdığı Türkiye’de kaldığı beş yıl hakkındaki **“Five Years In Turkey”**, isimli kitaptan derliyoruz.

Liman, kitabının önsöz’ünde Türkiye’de kaldığı beş yıl içinde yalnız düşmanlarla değil, Alman Askeri Mısyonu ve etkinliğini azaltmak isteyenlerle mücadele ettiğini yazmaktadır.

İstanbul’da ki, Alman Elçisi Wangenheim, Sadrazam Said Halim Paşanın, Türk Ordusu’nun reformu için Alman’yardan yüksek rütbeli bir general 15 Haziran 1913’te istemesi üzerine, Liman İstanbul’a davet edilmiştir. O sırada Liman von Sanders, Cassel’de bulunan 22. Tümen’in komutanıdır. Elçinin amacı, Babıali’nin İngilizlerin etkisinden uzaklaştırılmasıdır. Alman İmparatoru, ayrılış toplantısında generale Osmanlı’nın yönetici kadrosunun **“Genç Türkler”** veya **“Yaşlı Türkler”** olmasına önem vermemesini, görevinin sadece Türk Ordusunun ıslah edilmesi ve politikadan uzaklaştırma olduğunu söyler.

Alman general ve yanında bulunan çoğu binbaşı ve yüzbaşı rütbesinde olan 42 kişi, 14 Aralık 1913’te Sirkeci istasyonunda bando eşliğinde askeri bir merasim ile karşılanır. Kendisine **“Hoş geldiniz”** diyenler arasında Almanya’dan tanıdığı Savaş Bakanı İzzet Paşa da vardır. Merasim alayı, Çanakkale savaşında büyük yararlık göstermiştir.

14 Ocak 1914’te göreve başlayan Alman Askeri ekibi, İzzet Paşa tarafından yanında sadrazam Sait Halim Paşa’nın da bulunduğu ortamda Padişah’a takdim edilir. General, 1917 yılının Subat ayına kadar görevde kalmış olan ve Jön Türkler’le iyi ilişkili Sadrazam’ı beğendiğini ve İçişlerinden sorumlu Talat Paşa’nın etkisi altında kaldığını yazar. Genelkurmay’da çalışan ve daha önce Almanya’da gördüğü Albay Enver Bey, ortalıkta görülmez. Rahatsız olduğu için hastanede yattığı söylenir.

Cemal Paşa, Sanders'e İstanbul'daki Birinci Kolordu Komutanlığını teslim eder. General, Cemal Paşa'yı açık sözlü bir subay olarak tanımlar.

Türk subayların teorik bilgilerinin iyi olmasına karşın, pratik bilgilerinin yetersiz olduğu ilk bakışta dikkatini çeker.

Bir Alman generalinin büyük bir birliğin komutanı olarak atanması, Rus, İngiliz ve Fransız elçilerinin hoşuna gitmez. Onların yakınmalarına Halim Paşa **"Bu bizim kendi işimizdir, sizi ilgilendirmez"** diye sırt çevirir.

Sanders, 14 Ocak 1914'te bir üst rütbeye yükseltilir. Bunun Osmanlı'da karşılığı Mareşal'dir. Sonra görevi değiştirilir ve Türk Ordusu Genel Müfettişliğine atanır. İşi, Türk Ordusunda göreceği aksaklıkların düzeltilmesine yardımcı olmaktır.

Seferberlik sonrası İstanbul'daki birlikleri teftiş eden General, gördüklerinden memnun değildir. Askerlerin palaskaları ve tüfeklerinin kayışı yoktur. Elleri geçirdikleri ip ve bezlerden yaptıkları palaskalarının bir tarafına süngülerine, diğer taraflarına da paçavraya sarı lı mermilerini asmışlardır. Liman Paşa hayretini gizlemez. **"Bu ne millet ! Bizde olsa; palaska verin kuşanıp talime çıkarırım, der ve yerinden kıpırdamaz."** Askerin bu yokluğuna karşın, askeri depoların ağzına kadar, yeni elbise, çamaşır, ayakkabı ve palaska ile dolu olduğunu görünce yanındaki subaylara bunun sebebini sorar. **"Bunlar Yemen'de bulunan birliğe aittir"** diye inandırıcı olmayan yanıt veren subaya dönerek **"Efendiler ! Bu gidişle Balkan Harbinin silahınıza sürdüğü kara lekeyi temizleyemezsiniz."** demek zorunda kalır.

Ocak ayında Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa, görevinden ayrılmak zorunda kalır. Sanders bir gün sonra, Enver Bey'i general elbisesiyle görür. Onun İzzet Paşa'nın yerine genç yaşta Savaş Bakanı olması, padişah dahil herkesi şaşırır. Bu olay padişahın ne kadar güçsüz olduğunu gösterir. Enver kısa zamanda yeni görevini benimser, yanına yaklaşmak kolay olamaz.

Enver Paşa, bütün kuvvetini, kaç kişi oldukları dahi bilinmeyen İttihat ve Terakki Cemiyetinin yüksek kademesinden almaktadır. Bakan olarak yaptığı en önemli iş, kendisine karşı olarak gördüğü 1,100 subayı emekli etmektir. Bunu yaparken de Liman'a sormak gereğini duymamıştır. Sonradan **"Emekli olan subaylar, Balkan Savaşının kaybedilmesinden sorumlu olan veya yetersiz kimselerdir"** demeyi yeterli bulmuştur.

Enver Paşa, aradan bir süre geçtikten sonra, Osmanlı'nın önemli bir kuruluşu olan ve Liman'ın da üyesi olduğu **"Yüksek Savaş Konseyi"**ni kaldırır. Bu iki olay Alman Generali ile Enver Paşa'nın fikirlerinde uyumsuzluğun başlamasına sebep oldu. Aralarında sürtüşme, Çorlu'daki 8. Tümen'in teftişinde iyice ortaya çıkar. Liman'ı Çorlu İstasyonun'da karşılayan merasim birliğinin görünümü çok kötüdür. Üniformaları yırtık pırtık, bir kısmı yalınayak, yürüyecek halleri olmayacak derecede zayıf askerler vardır. Bunlarla değil harp etmek, talim bile yapmak mümkün değildir. Durumu Enver Paşa'ya bildirince, tümen komutanı olan Ali Rıza Albay görevden alınır. Bunun üzerine Liman Paşa, Enver'e işler böyle gittiği takdirde görevini yapamayacağını ve ülkesine geri dönmesi gerekeceğini söyler. O da mecburen, Ali Rıza Bey'i tekrar göreve alır. Çok iyi bir komutan olan bu subay, kolordu komutanıyken 1918 baharında şehit olmuştur.

Çeşitli vesilelerle teftiş ettiği birliklerdeki askerlerinin, zayıf, hastalıklı ve eğitimsiz görünmesi Liman'ı üzer. Subaylar kendi derdine düşmüş olup çoğu 6-8 aydır maaş alamamaktadır. Subay aileleri, geçimlerini askeri kıışladan temin etmektedir. Hastaneler pis ve bakımsızdır. Bir yatakta çoğu kez iki kişi yatmaktadır. Koridorlarda dahi yatanlar da vardır. Doktorlar yetersizdir. O kadar ki, vizite yaparken hastaya uzaktan bakmakla yetinmektedirler. Sadece hasta subayların dereceleri alınmaktadır ve erlerin ateşine bakılmamaktadır. Her gün ölen vardır. Aksaklıkların nedeni sorulduğunda, ödeneksizlik sorumlu gösterilmektedir. Oysa, bunun her zaman geçerli olmadığını öğrenir. Örneğin, mutfak düzeninin çok kötü olmasının sebebi ödeneksizlik olamazdı. Teftişlerden birisinde, Selimiye'deki askeri depoda, beş yıl önce Alman İmparatoru tarafından hediye edilen seyyar mutfak ambalajından bile çıkarılmamıştı !

Sanders'in raporları Savaş Bakanı'na iletildiğinde, göz boyayıcı tedbirlere baş vurulur. Merasim üniformaları dağıtılıyor veya kötü durumda olan hasta odaları kilitli tutuluyordu !

Limon von Sanders, 25 Mart 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı'nın savunmasından sorumlu olan 5. Ordunun komutanlığına atanır. Sekiz buçuk ay süren Gelibolu Savaşlarında, Başkumandan olarak Liman'ın başarılı olduğu kabul edilmektedir. Yabancı bir komutan olmasına rağmen, emrindeki birliklerde Türk ve Alman subayları arasında çıkan uyuşmazlıkları yansız davranışlarla gidermiş ve müttefiklerin boğazı ele geçirmelerini engellemiştir. Bunu yaparken, saldırı öncesindeki kritik zamanı çok iyi değerlendirerek, bölgenin önemli noktalarını savunmaya hazırlamış ve güvendiği komutanları savaşın en çetin anlarında birliklerin başına geçirmekle Çanakkale Zaferi'ni hazırlamıştır.

İngilizlerin Çanakkale bozgunundan sonra, Ege kıyılarına göz diktiği biliniyordu. Liman, sahilin savunması için gerekli tedbirleri almışsa da, güçlü İngiliz donanmasının, bölgedeki Rum asıllı kişilerin yardımıyla eskiden Kösten Adası olarak bilinen Uzunada'nın işgal edilmesini önleyememiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda, yorgun ve bitkin Türk Askerleri, Avrupa'da Galiçya, doğuda Kafkas, Orta-Doğu'da Irak, Mısır, Filistin ve Suriye cephelerinde çarpışmak zorunda kalmıştır. Bu savaşlarda Liman von Sanders, Alman Askeri Kurulu'nun Başkanlığını yapmıştır. Bunlar yetmiyormuş gibi, Ruslar tarafından istila edilen İran'ın kurtuluşu için askerlerimiz oraya sevk edilmiştir. Enver Paşa'nın akıl almaz tutumu ve hatalı kararları karşısında isyan edecek hale gelen Sanders zaman zaman görevini bırakacak duruma gelmişti.

Orta-Doğu Savaşlarında askerlerimiz çok zor koşullarda savaşmıştı. Sıcaklığın 55 ile 65 derece arasında değiştiği bir ortamda, yazlık elbiseleri yoktu. Kalın yün kumaştan yapılmış üniformaları, iç çamaşları olmadığı için doğrudan doğruya tenlerine yapıştı. Bu durum onları canlarından o kadar bezdirmişti ki, rastladıkları düşman ölülerinin, elbiselerini, iç çamaşıklarını ve ayakkabıları alıp kullanılıyordu. Gene de canlarını dişlerine takarak görev yapıyorlardı. Önlerinde İngiliz ve Hint askerleri, arkalarında müslüman diye dost olduklarına inandıkları isyancı Mekke Emiri Şerif Hüseyin'nin oğullarının kıskırttığı Araplardan darbe üstünü darbe yediler. Topları, arabaları çeken atlar bile güçlerini kaybetmişti. Tepelerinde vızır vızır

dolaşıp, devamlı mermi atan düşman uçakları vardı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, sıtma ve dizanteri belası onları bitiriyordu. Türk Ordusu İngilizler’le savaşırken, Mekke Emiri oğullarının Lawrence ile işbirliği yaparak arkadan vurulmuştur. Buradaki savaşlarda Türkler sadece General Townsed komutasındaki İngiliz Birliklerini Küt-ül Amera’da mağlup etmiştir. Enver Paşa’nın amcası Halil Paşa, Mondros müterekesinde arabulucu rol alan esir İngiliz Komutanına çok iyi davranmıştır.

Orta-Doğudaki kaybedilen yerleri tekrar geri almak için, 4.,7. ve 8. orduların birleşmesiyle kurulan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına getirilen Liman von Sanders burada da elinden geleni yapmıştır. En güvendiği komutan, 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa’ydı. İngiliz ve Arap isyancılarının saldırısı sırasında, ordumuz olabildiği kadar az zayıt vererek, Filistin’den sonra önce Şam’a, oradan Halep’e çekilerek, Antakya ve Adana’ya ulaşabilmiştir. 31 Ekim 1918’de ateş kes anlaşmasının imzalanması üzerine, Yıldırım Orduları Komutanlığına Mustafa Kemal Paşa’ya bırakan Sanders’in veda mesajı hayli anlamlıdır.

“Ordular Grubunun sevk ve yönetimini Mustafa Kemal Paşa’nın birçok savaşta şeref kazanmış güçlü ellerine bırakmak zorunda olduğum şu sırada, emrim altında Osmanlı İmparatorluğu’nun yararına savaşmış, bütün subay, memur ve erlerin hepsine candan teşekkür ederim. Beni, Ordular Grubunun pek çok subay ve erlerine sıkı sıkı bağlayan Gelibolu Savaşlarının şan ve şeref dolu günleri, bütün tarih boyunca unutulmayacaktır.

Bizim başarılarımızın bir zinciri olan ve aralıksız altı buçuk ay süren Filistin’deki çetin savunma, özellikle Telazur, Turmusaya, Elkefir ve iki Şeria savaşı ki, hepsi ayrıca bizden çok üstün düşmana karşı kazanılmıştır. Osmanlı Ordusunun ve onunla omuz omuza çarpışan Almanya ve Avusturya birliklerinin cesaretinin bir örneğidir.

Bu süre içinde olup bitenleri hatırlayınca, Osmanlı Devleti’nin kendi cesur evlatlarına dayanarak geleceğe güvenle bakabileceğini düşünüyorum.

Allah’ın Osmanlı milletinin ve onun müttefiklerinin savaş yaralarını geleceğin barış ve sükun dolu yıllarda iyileştireceğine inanıyorum.”

Mustafa Kemal Paşa, arkadaşları ile birlikte Liman von Sanders’ e layık bir bir uğurlama töreni yapar.

Mütarekeden sonra, Alman askerlerinin ülkelerine gemilerle gönderilmesi görevi gene Sanders’ verilmişti. Almanya’ya gönderilmek üzere 20 Ocak 1919’te Haydarpaşa önünden İngilizler’in Etna Rickers adlı gemisine bindirilen Sanders, Malta Adası’na gelir. Söylenenlere göre gemi, kömür almak için, iç limana çekilmişti. Bir İngiliz Subayı ile motora bindirilen Sanders’e savaş esiri olduğu söylenir ve 21 Ağustos 1919’a kadar orada kalır. Daha sonra İngiliz Savaş gemisi Ivy ile Almanya’ya gönderilir.

Mareşal Liman von Sanders, 22 Ağustos 1929’de Münih’te ölmüştür.

GENERAL ESAT BÜLGAT

Mustafa Kemal Bey, esir aldığı bir İngiliz zabitanı, bir ata bindirerek bana göndermişti. Kararğahıma geldiği vakit benzi sapsandı ve vücudu titriyordu. Beygirden indirilmesini ve hakkında iyi muamele yapılmasını, konyak ve çay verilmesini tembih ettim.

Almanca bildiği için bizzat sorgulamak istedim. Adı Peterson, rütbesi teğmen idi. Niye titrediğini sordum. 'Beni öldüreceksiniz. Onun için titriyorum. Haber aldığımıza göre, Türkler esirleri öldürüyorlarmış' dedi. 'Biz Türkler, esirlerimizi hiçbir vakit öldürmeyiz, kendi askerlerimize ettiğimiz muamelenin aynını, onlara da tatbik ederiz. Müsterih olunuz' dedim.

*Anburnu Kuzey Grubu Kumandanı Esat Paşa
27 Nisan 1915,Anburnu.*

Balkan Savaşı'nda Yanya Kalesinin savunmasıyla üne kavuşmuş olan Esat Paşa, Taşket'ten göç etmiş bir ailenin çocuğu olarak Yanya'da doğmuştur. İlk ve orta eğitimini Yanya'da yaptıktan sonra 1884'te harp okuluna girmiş ve 1887 yılında okulu birincilikle bitirmiştir. Bir süre harp akademisinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 1890 yılında Almanya'da staj gördükten sonra ön yüzbaşı olarak İstanbul'a dönmüş ve yarbay oluncaya kadar Genelkurmay'da görevlendirilmiştir. 1897 Yunan Savaşı'nda Alasonya Ordusu'sundaki yararlıklarından dolayı Albay'lığa yükselmiştir. Daha sonra tekrar harp okulunda eğitici olarak vazife yapmış 1901 de Tuğgeneral, 1906'da da Tümgeneral olmuştur. Öğrencileri arasında Mustafa Kemal, Enver Bey, Hafız Hakkı, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Kazım Karabekir ve Yakup Şevki sayılabilir.

1907'de, Selanik'teki 3. Ordu Komutan Vekilliğine tayin edilen Esat Paşa, İttihat ve Terakki Partisi'nin ordu içine sızmasını engelleyemediği için 11 Haziran 1908'de açığa alınarak Askeri Mahkemeye verilmiştir.

Esat Paşa, 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyetin ilanı üzerine tekrar orduya dönmüş ve 5.Ordu Kurmay Başkanlığı ve Askeri Şura üyeliği yapmıştır.

1911 yılında Yanya Bağımsız Tümen Komutanlığı'na ve Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine de Bağımsız Yanya Kolordu Komutanlığı'na getirilmiştir. Yanya Kalesini 16 Şubat 1912'de düşmesine kadar, kardeşi Vehip Bey'le beraber cesaretle savunmuştur. 8 Mart 1913'te Yunanlılara esir düşmüş ve 2 Aralık 1913'e kadar Atina'da tutsak kalmıştır.

Esat Bülkat Paşa, Nisan 1915'te 3.Kolordu Komutanı olarak Anburnu Kuzey Grubu Kumandanlığına getirilmişti. Emrinde Gelibolu yarımadasının güneyini savunmakla sorumlu, Yarbay Sodenstern komutasındaki 5.Tümen, Albay Sami Bey emrindeki 9.Tümen ve henüz yarbay rütbesinde olan Mustafa Kemal Bey emrindeki 19.Tümen vardı.

Esat Paşa Ordu Komutanı tarafından takdir edilen bir askerdi. Çanakkale Savaşı'nda adı dünyaca tanındı ve hizmetlerinden sonra rütbesi korgeneralliğe yükseltildi. Savaşın sona eren anılarında önemli ve ilginç yazılar vardır. Bunlardan birisinde 27 Nisan'da esir alınan bir İngiliz subayı ile arasında geçen konuşmalara yer vermek istiyorum.

“Mustafa Kemal Bey, esir aldığı bir İngiliz zabitanı bir ata bindirerek bana göndermişti. Karargahına geldiği vakit benzi sapsarıydı ve vücudu titriyordu. Beygirden indirilmesini ve hakkında iyi muamele edilmesini, konyak ve çay verilmesini istedim. Almanca bildiği için biz-zat soruşturmasını ben istedim. Adı Peterson ve rütbesi teğmendî. Niye titrediğini sordum. ‘Beni öldüreceksiniz, onun için titriyorum; haber aldığımızı göre Türkler esirlerini öldürüyorlar-mış’ dedi. ‘Biz Türkler, kendi askerlerimize muamelelerin aynısını, onlarada tatbik ederiz. Müs-terih olunuz’ dedim.

Daha sonra 8 Haziran 1918’de 3.Ordu Komutanlığına getirilen Esat Paşa, Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan anlaşmaları beğenmediği için kendi arzusuyla 19 Ekim 1919’da emek-li olmuştur.

Arıburnu ve Anafartalar Savaşı sırasında Esat Paşa ile Mustafa Kemal arasında, düşma-nın saldırı yapacağı yerler hakkında zaman zaman görüş ayrılıkları olmuştur. 9.Tümen’e ait 27.Alayı komutası altına alması ve 19.Tümen Komutanı olarak Arıburnu Harekatına katıldığı halde **“Arıburnu Kuvvetleri Komutanı”** olarak resmi olmayan bir ünvanı kullanması Esat Pa-şa’yı sıkıntıya sokmuştu. Paşa herşeye rağmen Mustafa Kemal’in liderlik özelliğini takdir et-miş, ona ılımlı davranmış ve madalyalarla ödüllendirmiştir.

Liman von Sanders, Esat Paşa ve kardeşi Vehip Paşa’yı, **“Atılgan, kararlı tutumlu, ileri görüşlü ve birbirlerine daima destek olmuştur komutanlar”** diye tarif eder.

Çanakkale Savaşı kahramanlarından olan Esat Bülğat Paşa 1952 yılında vefat etmiştir.

VEHIP PAŞA

*Bilgisizlik ve disiplinsizlik Ordu'nun deva bulmaz iki hastalığıdır. Biri diğerinin yok olması-
nı kolaylaştırır. Yeniçeri ocağına musallat olan zaaf, bu iki hastalığın saldırısına uğramış olma-
sındandır. Yeniçeri Ocağı bu iki hastalığın hücumuna uğradı, devletin temelini yıkacak bir du-
rum aldı. İlim ve disiplin bir ordu için başta gelir. Cehalet, bilim ve irfanın, medeniyet ve insan-
lığın en büyük düşmanıdır.*

Vehip Paşa'nın Harp Okulu Öğrencilerine Öğütü, 1909

Esat Paşa'nın kardeşi olan Vehip Paşa, 1877 yılında Yanya'da doğmuştur. 1897 yılında Harp Akademisini birincilikle bitirdikten sonra ilk görevi Yemen'e tayin oldu. Buradaki ayaklanmanın başı olan İmam Yahya ile çarpışarak bölgeye huzur getirdi. Daha sonra Diyarbakır'da bulunan bir tümen'in kurmay başkanlığını yaptı ve binbaşılığa yükseltildi. Buradaki en iyi arkadaşları Fahrettin Altay ve Ziya Gökalp idi. Bunların İttihat Terakki Cemiyetine üye olmasını sağladı. 1907'de tümeni, Erzincan'daki 4 orduya bağlandı. İkinci Meşruyetin ilanı sırasında, Erzincan'da bulunan Harp Okulu öğrencilerinin ayaklanmasını bastırmak görevi ona düştü ve onları nasihat yoluyla yola getirerek düzeni sağladı.

Vehip Paşa, 31 Mart isyanını bastıran Hareket Ordusunda da görev yapmış ve sonra Harbiye Nezaretine getirilmiştir. Erzincan'daki isyanın benzeri İstanbul'daki Harp Okulu ve Kuleli Lisesi'nde de görülmesi üzerine Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'dan geniş yetki alarak, Askeri Okullar Komutanlığına tayin edilmiş ve kısa sürede okullarda disiplin ve eğitimi istenen düzeye getirmiştir. Öğrencilerle sık sık konuşarak onlara **“Bilgisizlik, disiplinsizlik Ordu'nun deva bulmaz iki hastalığıdır. Biri, diğerinin yok olmasını sağlar. Yeniçeri Ocağı'na musallat olan zaaf, bu iki hastalığın saldırısına uğramış olmasındandır. Yeniçeri Ocağı, bu iki hastalığın hücumuna uğradı, devletin temelini yıkacak bir durum aldı. İlim ve disiplin bir ordu için başta gelir. Cehalet, bilim ve irfanın, medeniyet ve insanlığın en büyük düşmanıdır”** şeklinde konuşmalar yaparak, onları doğru yola sevk etmiş, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarında ünlü komutanların yetişmesine öncülük etmiştir.

Vehip Paşa 1911'de Ağabeyi Esat Paşa ile birlikte 8 ay boyunca, açlık, sefalet, hastalık ve cephanesizlik gibi sorunlara rağmen bir avuç askerle Yanya Kalesinin savunmasını yaparak ünlü komutanlar arasına girmiştir.

1914 yılında Hicaz Valiliği ve buradaki ordunun başına getirilen Vehip Paşa, bölgenin banyırdırlık sorunlarına elinden geldiğince yardımcı olmuş ve Şerif Hüseyin'in çocuklarının başlatacağı isyanı geçiktirmiştir.

Çanakkale Savaşlarında Anadolu yakasındaki 15.Kolordu Komutanlığı yapan Vehip Paşa, Müttefiklerin Ağustos 1915'te başlattığı ikinci büyük saldırıda, emrindeki tümenlerle Geli-

bolu yarımadasının güneyinde çarpışan Ağabeyi Esat Paşa ve Mustafa Kemal'in birliklerin yardımına koşmuştur.

Birinci Dünya Savaşının bitiminde yapılan Mondros Anlaşmasında, diğer İttihat ve Terakkiciler gibi tutuklanarak Malta adasına sürülmüştür. Malta'dan İtalya'ya kaçtıktan sonra Habeşistan'a saldıran İtalyanlar'a karşı imparatorun emrinde çarpışmıştır.

13 Haziran 1940 yılında ölen Vehip Paşa, zeki, atılgan, görevine düşkün ve sert tavırlı bir asker olarak Türk ordusunun kahraman komutanları arasına girmiştir.

CEMİL CONK PAŞA

9 Ağustos sabahı daha gün ağurmadan kalktum. Yakınımnda bulunan Dağ Bataryasının yanına gittim. Ortalık ağarırken ateş ve muharabe başladı. Sağumuzdan 7. Tümen'imiz ilerliyor, solumuzdan da düşman Coonkbayırına taaruz ediyordu. 7. Tümen'in ilerlemesine topçu ve piyade-mizde yardım ettiğimiz gibi yanında bulunduğum Dağ Bataryası ve Sanbayır'daki sahra bataryası ile de Conkbayırını mükemmel yan ateşine aldım. Bu ateş çok etkili oldu. Hele bir aralık süngüleri parlayarak hücumu kalkan düşmanın bu topçu ateşi altında yere yuvarlanmalarını ve fundalıklar arasında yüzgeri edip aşağıya doğru kaçışlarını seyretmeye doyum olmuyordu.

8. Tümen Komutanı Cemil Conk

1873 yılında İstanbul'da doğan Cemil Conk, Kulesi Lisesini ve İstanbul Harp Okulunu bitirdikten sonra 1892'de Teğmen rütbesiyle Erzincan'daki 4. Ordu'ya atanmıştır. Buradaki görevi sırasında önce üsteğmen ve sonrada yüzbaşı rütbesiyle üç yıl süre için Almanya'ya eğitime gönderilmiştir. Dönüşte Edirne'deki 2. Ordu'da "Piyade Tüfeği Eğitim" sorumlusu olmuş ve bu görevi Makedonya, Arnavutluk ve Trablusgarp 'ta da da sürdürdükten sonra yarbay rütbesine yükseltilmiştir.

Yarbay Cemil, 1906 kendisinin Jön Türkler arasına katılması ve eşinin de doğuda isyan olayına karışmış sanılan Bedirhan aşiretinden olması sebebiyle, önce idam cezasına mahkum edilmişse de sonradan Trablusgarb'a sürülmüş ve 23 Temmuz 1908 Meşrutiyet ilanına kadar Kasır zindanında Prangabent olarak kalmıştır. 2 Mayıs 1909'da tekrar orduya dönerek Yıldız'daki Subay Eğitimi müdürlüğüne getirilmiştir.

İtalyanlar'ın 28 Eylül 1911'de Osmanlı'ya harp ilan ettikten sonra Trablusgarp'ı işgal etmişlerdi. 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı ağzını birkaç saat top atışına tuttuktan bir gün sonra sekiz İtalyan torpitobotu boğaza girerek Soğanlıdere hizasına kadar gelip geri çekilmişlerdir. Bu olayı değerlendiren bir Alman yazarının, Kölnishe Zeitung gazetesinde, "**Çanakkale : Muhtemel Bir Harp Sahnesi**" isimli bir yazısı çıkmıştı. Yarbay Cemil Bey bu yazıyı tercüme edip, Harbiye Bakanı Vekili Hurşit Paşa'ya iletmişse de ondan beklediği ilgiyi görmemiştir. Yazıda, ileride Gelibolu'ya bir saldırı olabileceği ileri sürülerek şimdiden savunma tedbirlerinin alınması üzerinde duruluyordu.

Cemil Bey, 1914 tarihinde yarbay rütbesiyle İzmir'deki 12. Tümen'e bağlı 33. Piyade Alayı Komutanlığına getirilmiştir. Daha sonra bu alayla 28 Nisan 1915 tarihinde başlayıp Mayıs ayının ortasına kadar devam eden, Kerevizdere savaşında İngiliz, Hint, Gurka ve Fransız askerlerine karşı çarpışmalarda bulundu. Kerevizdere savaşında başından ve kalçasından yaralandığı için İstanbul'daki Etfal hastanesinde tedavi gördü. İyileştikten sonra tekrar Gelibolu'ya geldi. Burada 6 Ağustosta İngilizlerin Suvla ve Anzak'tan başlattıkları saldırıda önce 8. Tümen komutanı olarak kuzey cephesindeki çarpışmalara katıldı. 9. Tümen Komutanı Kennengies-

ser'in ağır şekilde yaralanması üzerine onun yerini alarak Conkbayırı savaşlarında görev aldı.

Albay Cemil Bey, Çanakkale savaşlarından sonra Kurtuluş Savaşında 11. ve 18. Tümen Komutanlığı yapmış ve Mudanya Anlaşmasından sonra Tuğgeneralliğe yükseltilerek, İstanbul Maltepe'deki Piyade Atış Okulu Müdürlüğüne getirilmiştir.

En son görevi 4. Tümen Komutanlığı olan Cemil Conk Paşa, 1931 yılında sağlık sorunları nedeniyle emekliye ayrılmıştır.

MUSTAFA KEMAL PAŞA

Bir Tümen komutanının üç ayrı yerde, kendi görüşüyle giriştiği hareketler sonucu, bir savaşın ve hatta bir milletin kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazandığı pek az görülür.

*Aspinal - Ogländer, C.F.
Emekli Tümgeneral ve İngiliz Tarih Yazarı.*

Mustafa Kemal, 1881 yılında Selanik'te Ahmet Subaşı Mahallesinde doğmuştur. Annesi Zübeyde Hanım, Osmanlıların Tesalya'nın fethinden sonra 1810 tarihinde Anadolu'dan göç ederek önce Vodina'nın Sarıgöl bucağına, oradan da Selanik'e gelip yerleşen, lakabı Hacı Sofular olan Feyzullah beyin kızıdır. Babası Ali Rıza Beyin, babası Kırmızı Hafız Ahmet olup onun da kökü Aydın'ın Söke tarafındandır. Kırmızı Hafız'ın adı 1876 yılının Mayıs ayı başlarında yaşanan önemli bir olaya karışır. Mayıs ayının onuncu günü genç bir Hristiyan Bulgar kızı trenle Selanik'e gelir. Kendi köyünün imamı ona eşlik etmektedir. Selanik'e geliş nedeni, din değiştirip İslamiyete geçmek istediğini resmen belgeleyeceği yetkili mercilere ulaştırmaktır. Genç kızın aynı trende bulunan annesi, onun bütün yaşamını belirleyecek böylesine önemli bir adımı atmaktan alıkoymak için istasyondaki Hristiyanlardan kendisine yardımcı olmalarını ister. Kadın kendisine yardımcı olacak insanları ararken, bir grup Müslüman, kızı kendi korumalarını altına alıp valilik konağına doğru yürürler. Yolda bir Yunan çetesi tarafından bunların elinden alınan genç kız gizlice Amerikan Konsolosluğuna götürülür ve geceyi orada geçirir. Kızgın bir Türk kalabalığı 6 Mayıs sabahı Amerikan Konsolosluğunun bulunduğu sokağı işgal eder. Kızgın kalabalıktan gözü korkan Alman ve Fransız Konsolosları saklandıkları bir camide yakalanır ve orada öldürülür. Kendi temsilcilerine yönelik bu acımasız saldırı karşısında harekete geçen yabancı devletler savaş gemilerini Selanik'e gönderirler ve Türk yetkililerinden katillerin tutuklanıp hemen cezalandırılmasını isterler. Bunun üzerine sorumlular yakalanıp asılırlar. Ali Rıza'nın babası da göstericiler arasındadır. Kırmızı Hafız, yaşamından korkarak yedi yıl boyunca Makedonya dağlarında saklanmak zorunda kalır. Bu nedenle kendisi "**Kaçak Ahmet**" adıyla anılır.

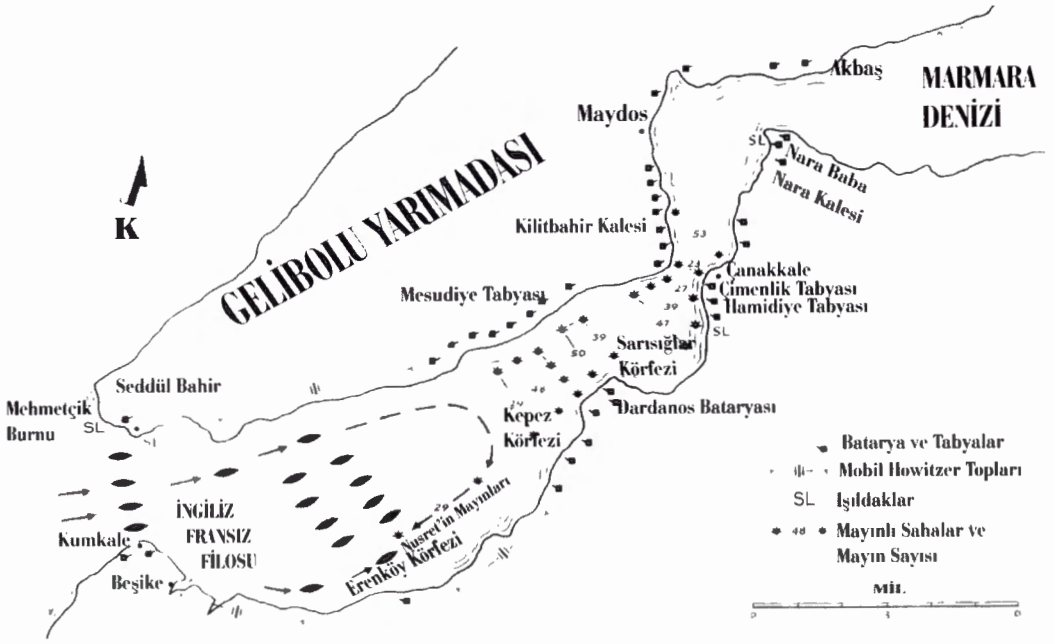
Mustafa Kemal'in çocukluğu Osmanlı'nın zayıflamasından güç alan Sırp, Bulgar ve Rum isyancıların at oynattıkları Makedonya'da geçmiştir. Başkaldırıları sonunda, Yunanistan, Eflak ve Sırbistan egemenliğine kavuşmuş, Grit elden gitmiş ve Mısır, yalnız merkezden kopma ile kalmamış, düşman bir vilayet olmuştu. Kuzey Afrika kıyısında ve Arabistan yarımadasındaki müslüman ülkeleri de yönetimin becerisizliğinden yararlanarak ayaklanmışlardır. Ordunun içindeki yenilikçi subaylar, devletin bir an önce toparlanarak kaybedilen toprakları geri almak için örgütlenmeye başlamışlardır. İstedikleri ilk şey düzenin değiştirilmesi ve saray gücünün kırılarak meşrutiyet rejiminin yerleştirilmesiydi.

Mustafa Kemal İlkokulu yenilikçi Şemsi Efendi, Orta ve Lise'yi Manastır'daki Askeri İdadide (Lise) bitirdikten sonra İstanbul Pangaltı'daki Harp Okuluna geçmiştir. Eğitimi sırasında askeri bilgilerin dışında Fransızca'yı ve güzel konuşma sanatını öğrenmek için kişisel gayret gösteriyordu. Yakın arkadaşları, kendisi gibi düzene isyan eden Ali Fethi Okyar, Ömer Naci ve Ali Fuat Beylerdi. 1904 yılında Kurmay Yüzbaşı olarak okulu bitirdiğinde, aklından geçenleri başlatabilmek için en uygun tayin yeri olarak doğduğu şehri düşünüyordu. Arkadaşları ile ülkenin kurtulmasına yönelik yapılan gizli bir toplantının saray'a bildirilmesi üzerine bir kaç ay hapiste yattı. Bu olay yüzünden, istediği görevlendirme yeri sakıncalı bulundu ve 5 Şubat 1905'te Şam'da bulunan 5. Ordu'ya atandı. Şam, Abdülhamid idaresinin gönderdiği sürgün edilmiş subay ve memurların merkezi gibiydi. İlk askeri deneyimini Havran Bölgesindeki Dürzi ayaklanmasını bastıran suvari bölüğünde yaşadı. Suvari stajını bitirdikten sonra piyade eğitimi için Yafa'ya gönderildi. İçinde bir an önce Selanik'e gitme arzusunu vardı. Eline geçirdiği izin kağıdından yararlanarak deniz yoluyla önce Mısır'a, oradan Pire Limanı'na ve nihayet çok istediği Selanik'e ulaştı. 27 Eylül 1907 tarihinde ileri düşünceli subayların kurduğu Vatan ve Hürriyet cemiyeti, İltihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşti. Dernekte yapılan gizli toplantılarda, Mustafa Kemal'in, saltanat rejimini yıkmak için sert, kesin bazen de kırıcı tavırları arkadaşlarını üzerinde etkili olmakla birlikte onları ürkütüyordu.

Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, orduya dayanan gizli bir kuruluş niteliğinde kalarak yönetimi eskilerden Sait ve Kamil Paşa'lara bıraktı. Yeni hükümetin, ülkenin her tarafında başlayan isyanları durduracak gücü yoktu. Toplumun her kesiminde karamsarlık, bedbinlik vardı. Ordu politikasının içine girmişti ve askerler arasında, mektepli ve alaylı ayrımı görülüyordu. Maaşlar düzenli ödenmiyordu ve askerlerin ne zaman teskere alacağı da belli değildi. Bu yüzden birlikler içinde karışıklıklar çıkıyordu. Subayların yükseltilmeleri de düzenli değildi. Kısa sürede yükselenlerin yanında, yıllarca aynı rütbede kalanlar vardı.

Mustafa Kemal kendi isteği ile 1908' de Trablusgarp'ta görevlendirildi. Görevi, oradaki isyanları sindirmektir. 31 Mart 1909 gerici isyanını bastırmak için kurulan Hareket Ordusunda görev alarak İstanbul'a geldi. Bu sırada Almanya'da görevli olan Enver Bey, İstanbul'a dönmüş yapılan yenilikçi hareketinin liderliğini ele geçirmiştir. Sonunda Abdülhamid tahtan indirilmiş, yerine Sultan Reşat getirilir ve yönetim Talat, Enver ve Cemal Paşa üçlüsünün eline geçmiştir.

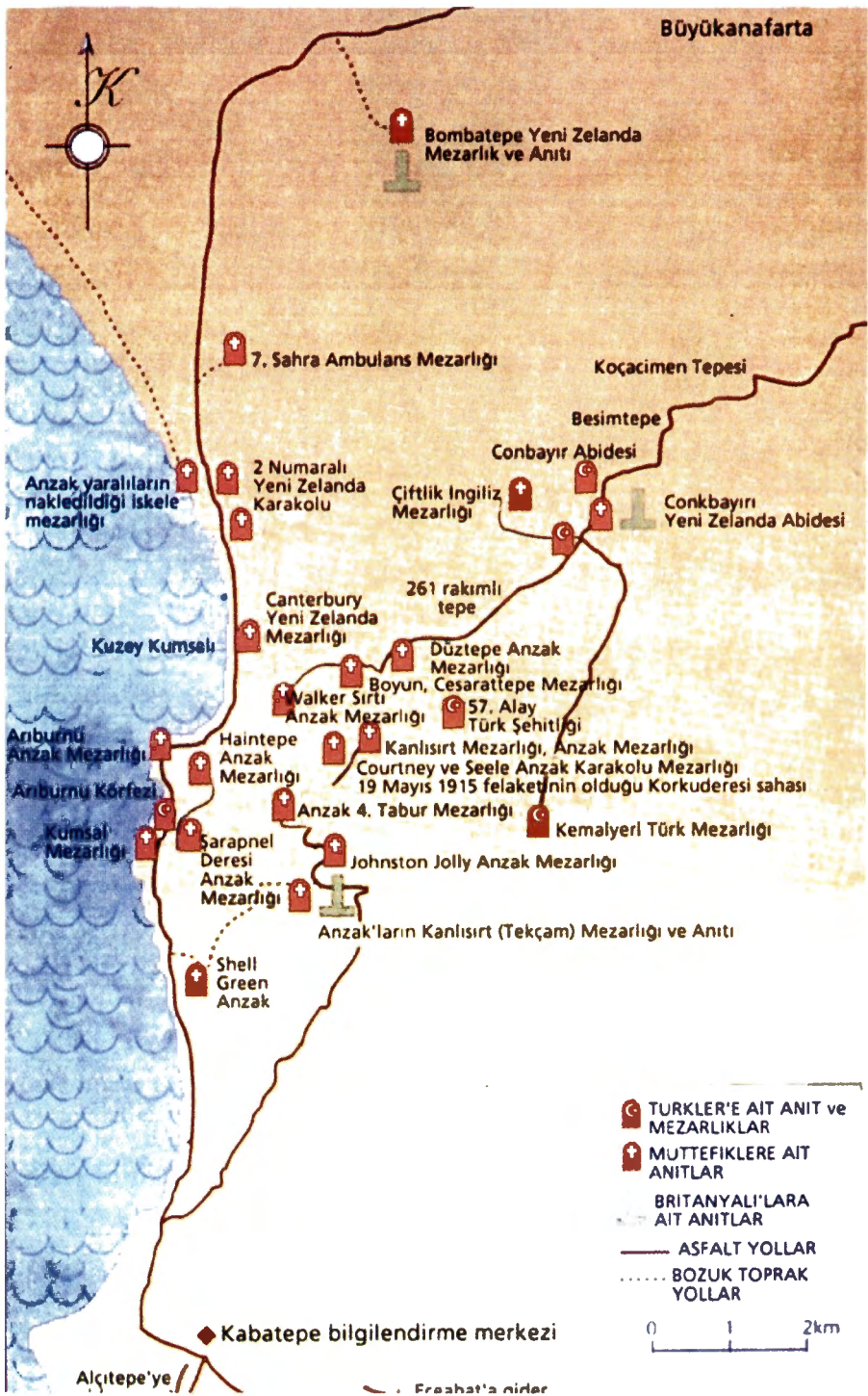
İtalyanlar'ın 1911' de Libya'ya saldırması üzerine Mustafa Kemal oraya gider Tobruk ve Derne'deki Türk birliklerini düzenleyerek İtalyanlar'a karşı saldırı başlatır. Ardından Balkan Savaşı başlar. Osmanlı ordusu yenilir, Selanik, Manastır ve Edirne düşman eline geçer ve düşman askeri Çatalca önlerine kadar gelir. Balkan bozgununu Libya'da hasta yatağında öğrenen Mustafa Kemal'in Batı Trakya'daki üç önemli şehrin düşmana teslim edilmesine çok üzülür. 25 Kasım 1912'de İstanbul'a geldiğinde Gelibolu Yarımadasını koruyacak olan Maydos'taki Akdeniz Boğazı Kuvvetleri Kolordusunun Harekat Şubesi Müdürlüğüne atanır. Birliğin kurmay

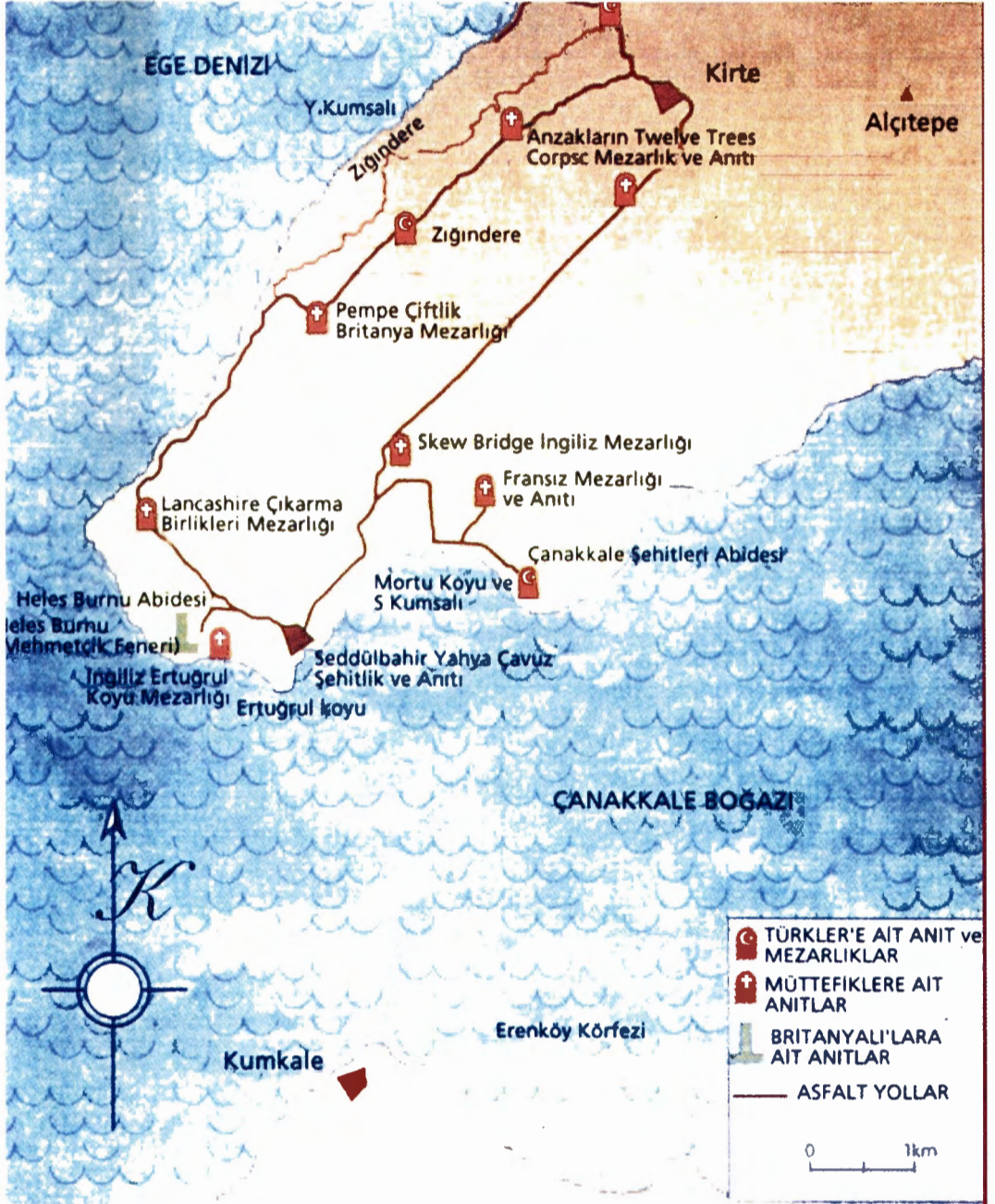
Harita 1 : Çanakkale Boğazının Savunma Tesisleri İngiliz - Fransız Donanmasının 18 Mart 1915 Bozgunu

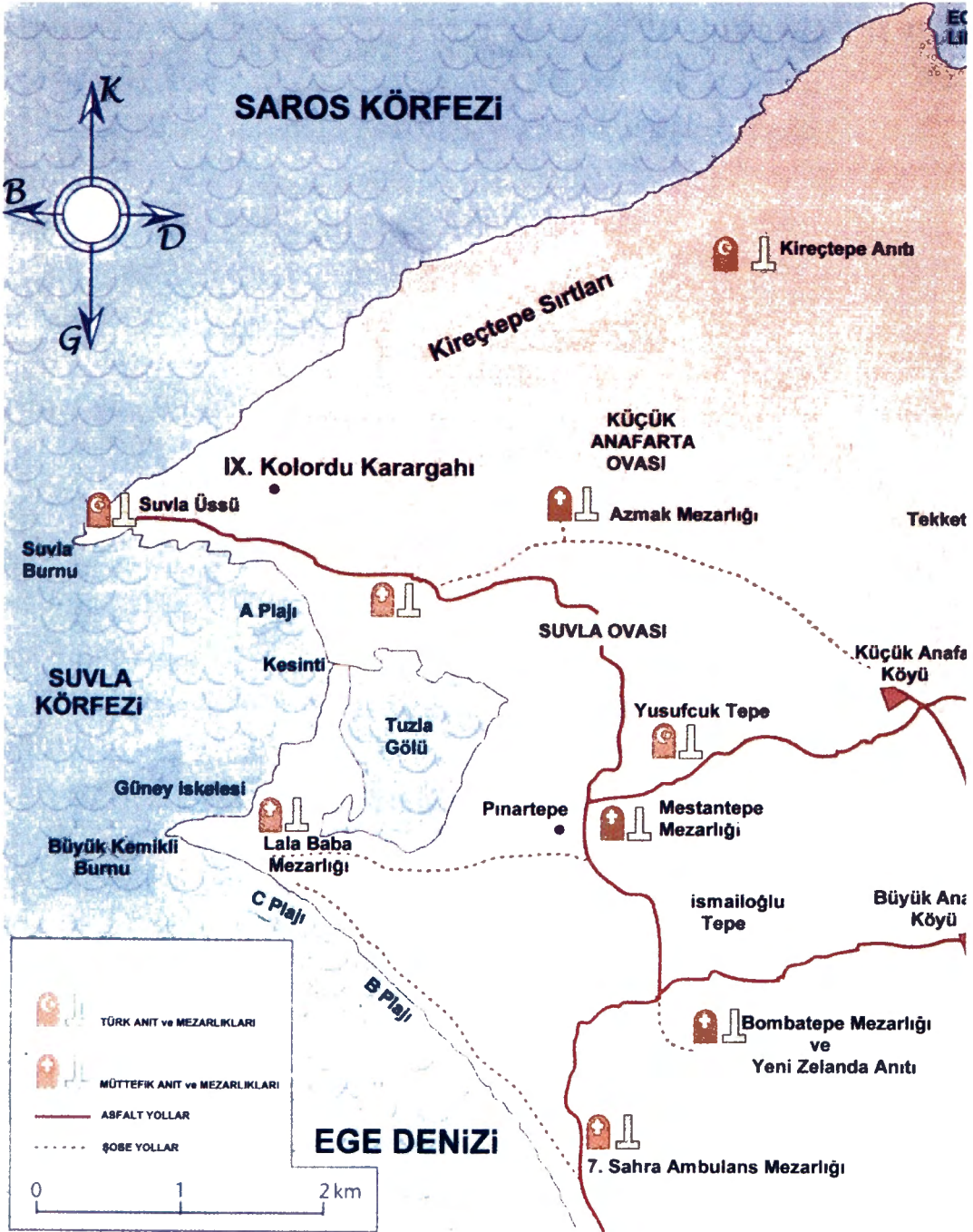
Harita 2 : Müttefik'lerin çıkarma yerleri ve Türk Tümenler'in Konumu

Harita 3 : Anburnu'nda çarpışma yerleri ve buradaki anzak Anıt ve Mezarları.
(Australian War Memorial'den değiştirilerek)

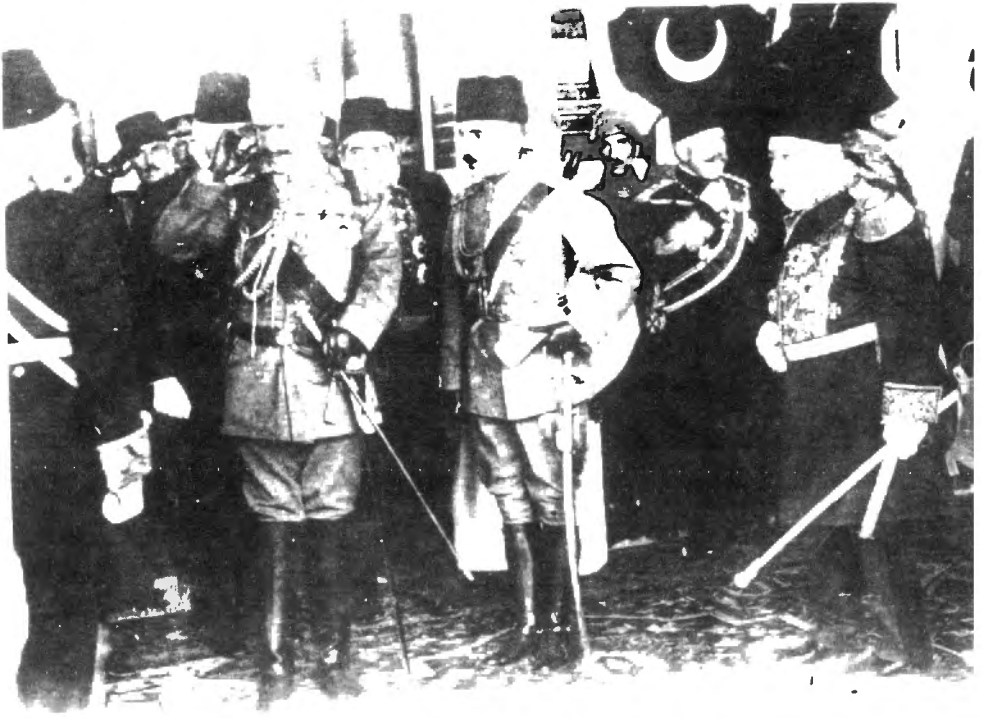
Harita 4 : Seddülbahir'deki çarpışma yerleri ve buradaki İngiliz - Fransız Anıt ve mezarları. (Avustralian War Memorial'den değiştirilerek)

Harita 5 : Suvla'da çıkarma ve çarpışma yerleri ve buradaki İngiliz anıt ve Mezarları (Avustralian War Memmorial'den değiştirilerek)

Resim 1 : Arıburnu ve Anafartalar çarpışmalarının geçtiği tepe ve bayırlar. Soldan sağa doğru "Sarıbayır" sınırlarının başladığı, Haintepe, Kanlısirt, Merkeztepe, Boyun, 261 Rakımlı Tepe, Düztepe ve Conkbayırı (T.C.Kültür Bakanlığı. Çanakkale Cephesi)

Resim 2 : Alman İmparatoru Kaiser II İstanbul'da. Solunda Enver Paşa ve Sultan Reşat. (Australian War Memorial)

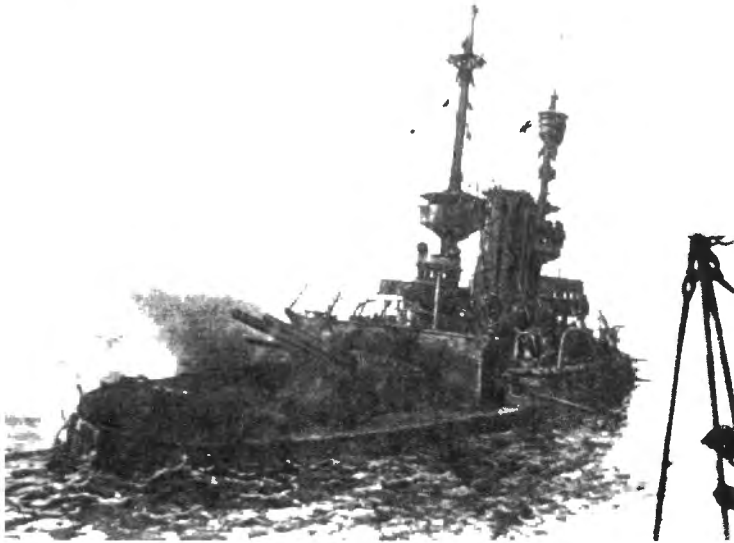
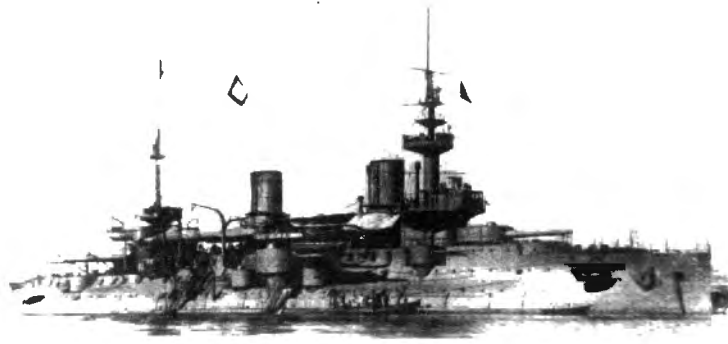
Resim 3 : Başkumandan Vekili Enver Paşa

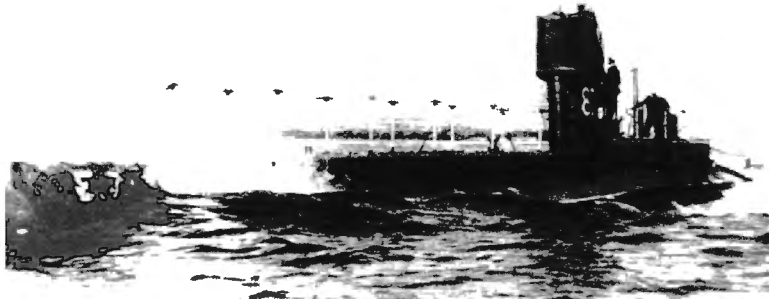
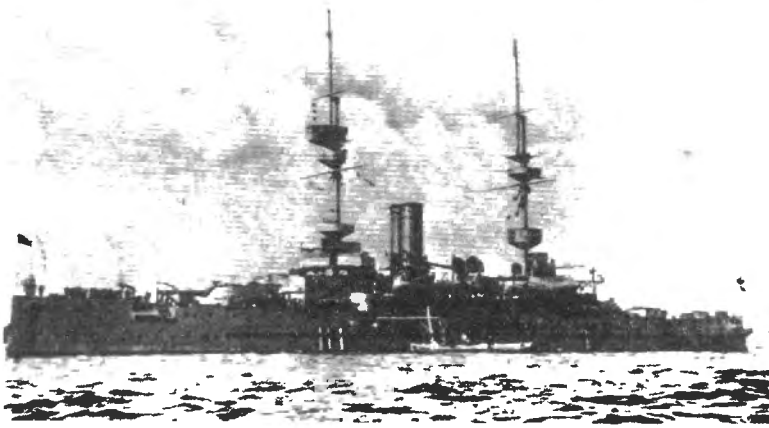
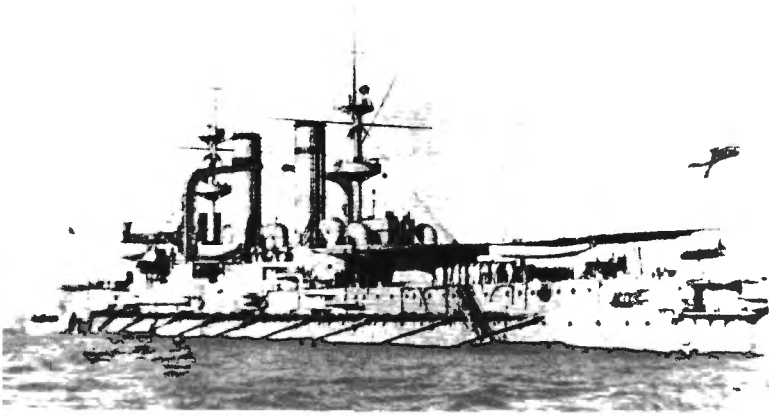
Resim 4 : Beşinci Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders

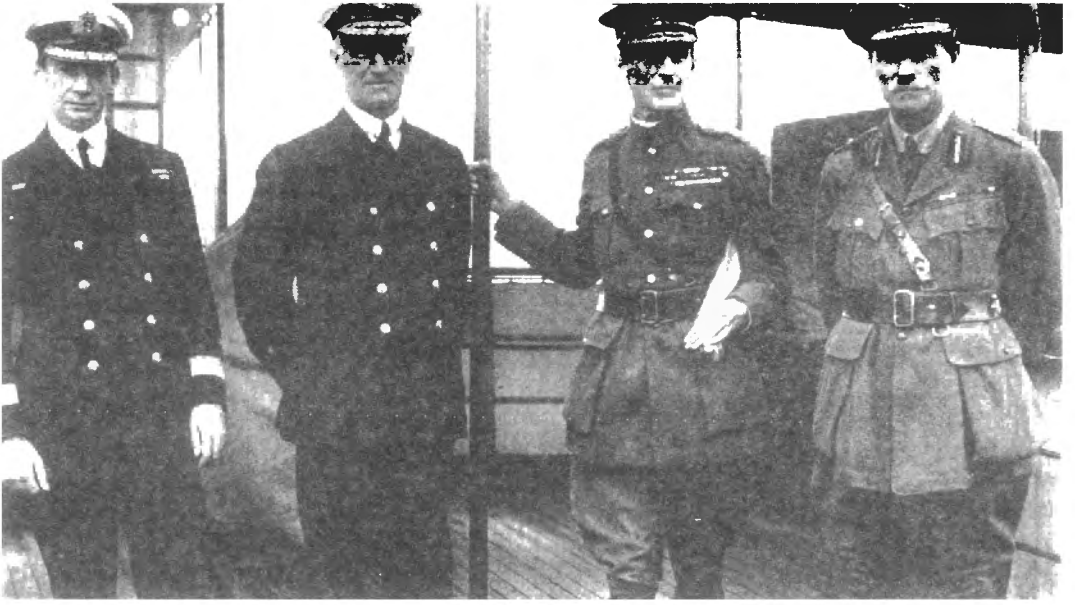
*Resim 5 : Nusret Mayın Gemisi Komutanı, Tophaneli
Yüzbaşı Hakkı Bey (İstanbul Deniz Müzesinden)*

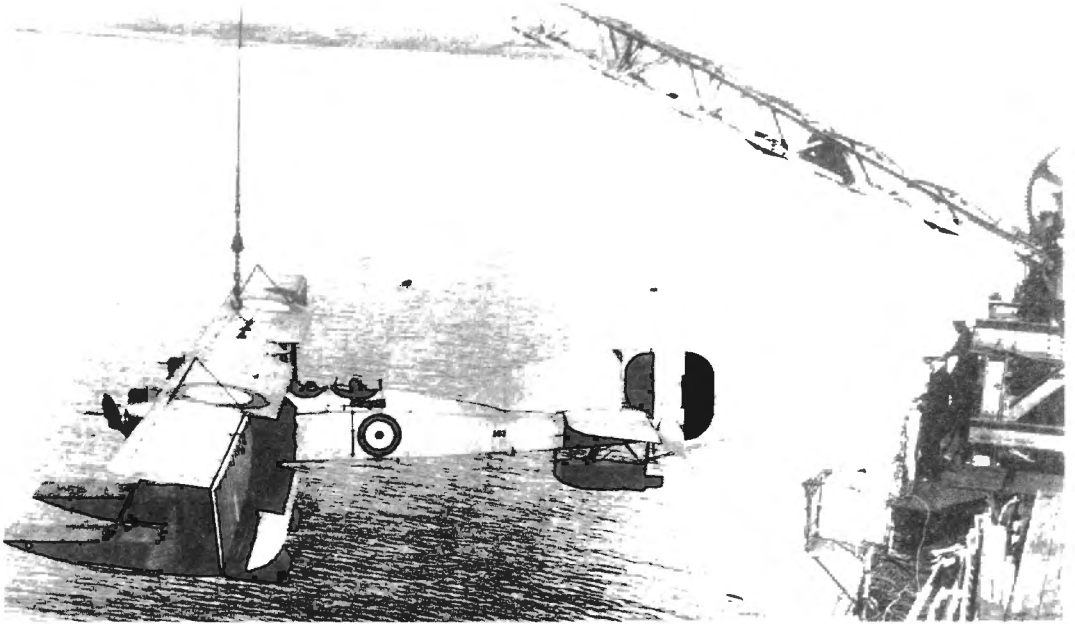
Resim 6 : İngiliz ve Fransızlar'ın 18 Mart 1915 günü batan savaş gemileri. Üstten itibaren Fransız Bouvet, İngilizlerin Ocean ve batmakta olan Irresistible zırhlıları

Resim 7 : Alman U-21 Denizaltısı'nın batırdığı Majestic ve Triumph adlı İngiliz Savaş gemileri ve Çanakkale'de ağa takılıp, Türkler tarafından batırılan E 7 Denizaltısı

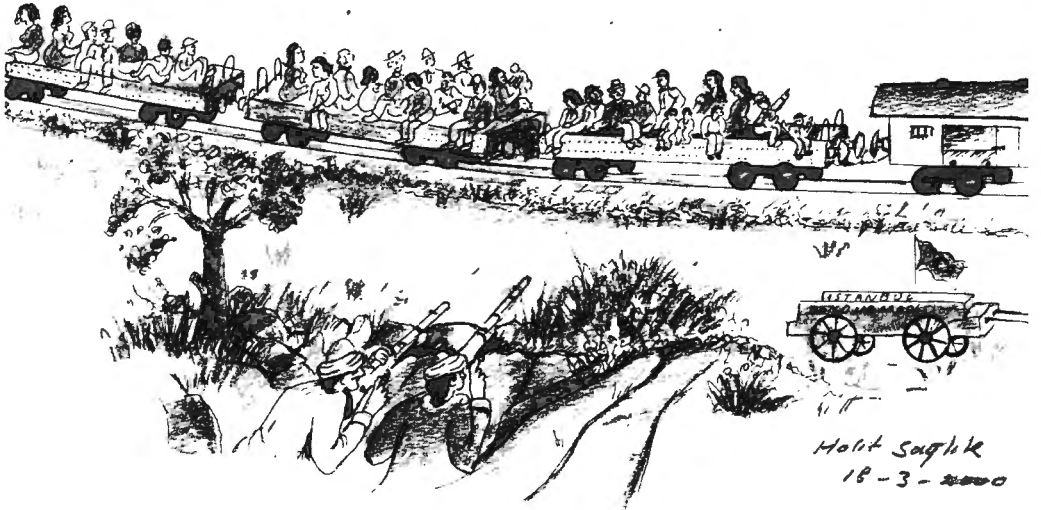
Resim 8 : Triad Gemisinde komutanlar. Soldan sağı doğru, Komodor Keyes, Koramiral De Robeck, Genaral Sir Hamilton ve Kurmay Başkanı Tümgeneral Braitwaite. (İmperial War Museum'dan)

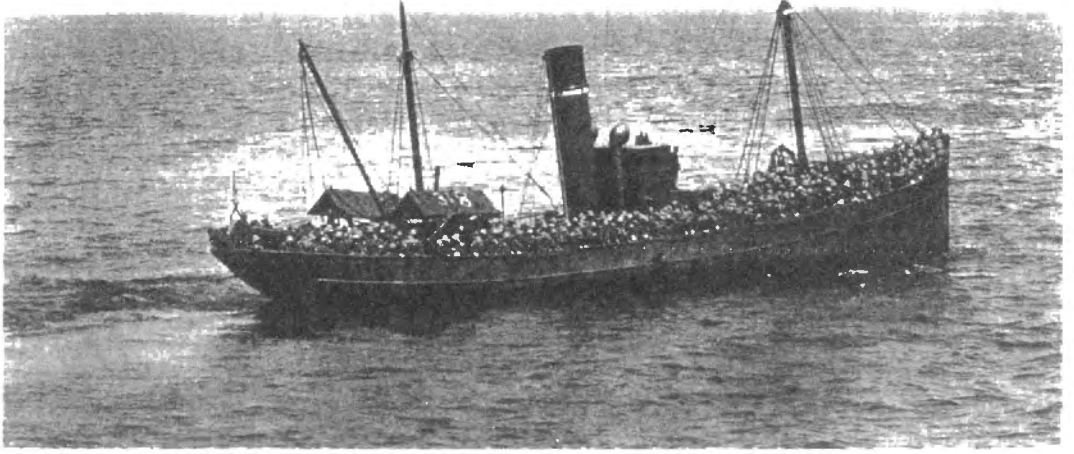
Resim 9 : Çanakkale'de kullanılacak uçaklardan birisi gemiye alınırken

Resim 10-11 : Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gönüllü asker toplamak için asılan afişler. "Ben oğlumı asker olsun diye yetiştirmedim", "Ben oğlumı asker olsun diye yetiştirdim" diyen iki anne

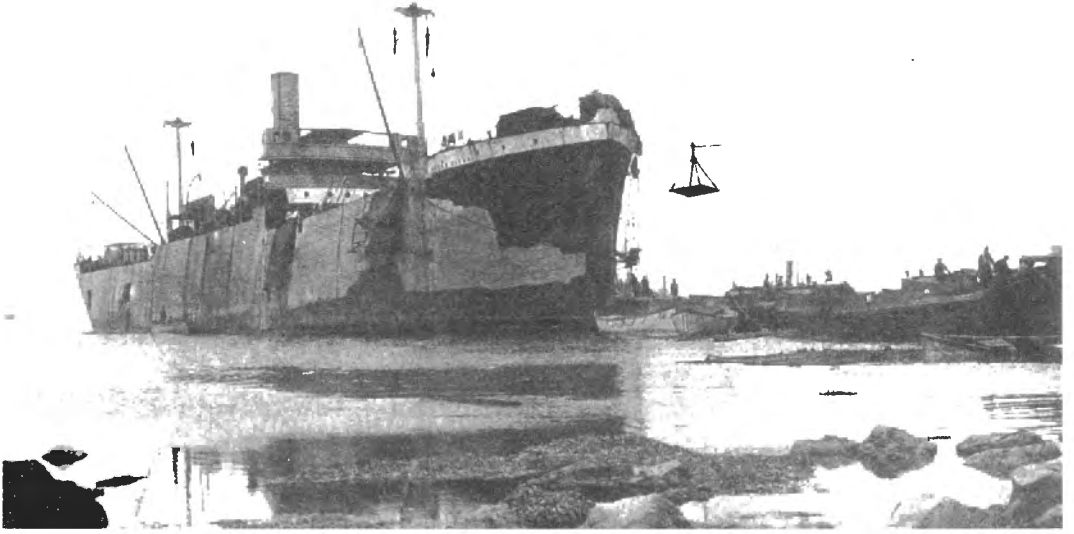
Resim 12 : Gelibolu Savaşı Avustralya'da başlıyor.

Resim 13 : Nile isimli gemi, adalardan Gelibolu'ya asker taşıyor.

Resim 14 : Seddülbahir önündeki düşman gemileri ve karada dikenli tel çekilmiş yerler

Resim 15: River Clyde kömür gemisi Ertuğrul koyunda.

Resim 16 : Seddülbahir'deki Ertuğrul Koyu'na çıkış

Resim 17: Anzak askerleri Arıburnu'na çıkarken. (Avustralian War Memorial)

Resim 18 : Avustralya Hafif Suvari Alayı Arıburnu'nda (Avustralian War Memorial)

*Resim 19: Siperdeki Anzak Askerleri, periskoplu tüfek kullanırken.
(Avustralian War Memorial)*

*Resim 20 : Seddülbahir'de İngiliz subayı siper
kenarındaki ölümlere bakarken.*

Resim 21 : Anzak askerleri, konserve kutularından, molotof kokteyli gibi patlayıcı hazırlarken (Avustralian War Memorial)

Resim 22 : 19 Mayıs Borazan'lı Türk Saldırısında ölen askerlerimiz (Avustralian War Memorial)

Resim 23: 19 Mayıs Saldırısında ölenlerin gömülmesi için varılan ateşkes anlaşmasının imzalanması için gözleri kapatılmış TürkSubayı Anzak karargahına götürülürken .

Resim 24 : Teslim alınan Avustralya'nın AE2 Denizaltısı personeli (Australian War Memorial)

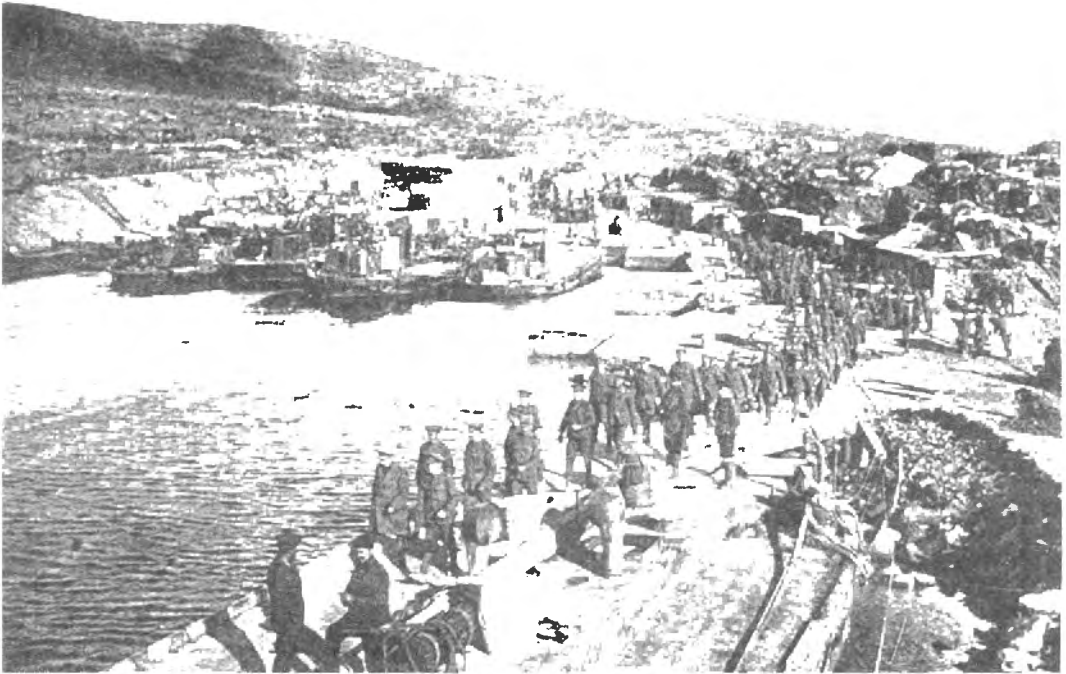
**Resim 25: Esir alınan E- 15 İngiliz Denizaltısı p. ersoneli
(T.C. Kültür Bakanlığı. Çanakkale Cephesi)**

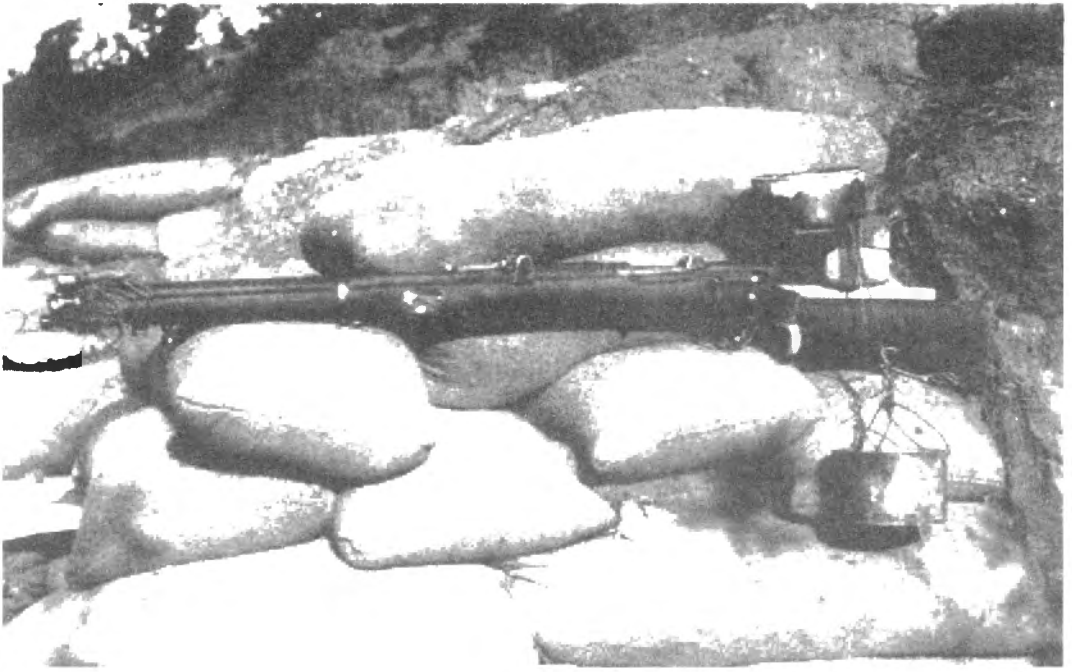
**Resim 26 : Çanakkale Savaşını durduranlar
Avustralya'lı gazeteci, Sir Keith Murdoch.**

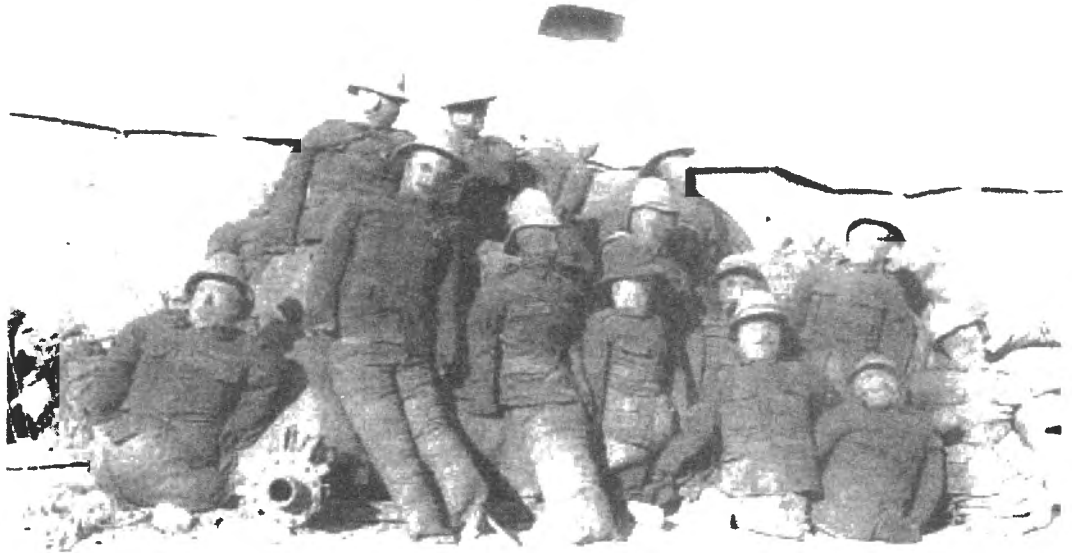
Resim 27: İngiliz Savaş Bakanı Feldmareşal Lord Kitchener, Kasım 1915'te geri çekilmeden önce İngiliz Siperlerinde inceleme yaparken, Sağ tarafında Korgeneral Birdwood

Resim 28 : Arıburnu'nda geri çekilme başlangıcı (Australian War Memorial)

*Resim 29: Geri çekilmede kullanılan kendi kendine ateş eden tüfek.
(Australian War Memorial)*

*Resim 30 : Geri çekilmede kullanılan maket askerler
(Australian War Memorial)*

Resim 31: Geri çekilmeye kullanılan maket atlar (Avustralian War Memorial)

*Resim 32 : Gelibolu'daki 3. Kolordu Komutanı Esat (Bürgat) Paşa.
(Australian War Memorial)*

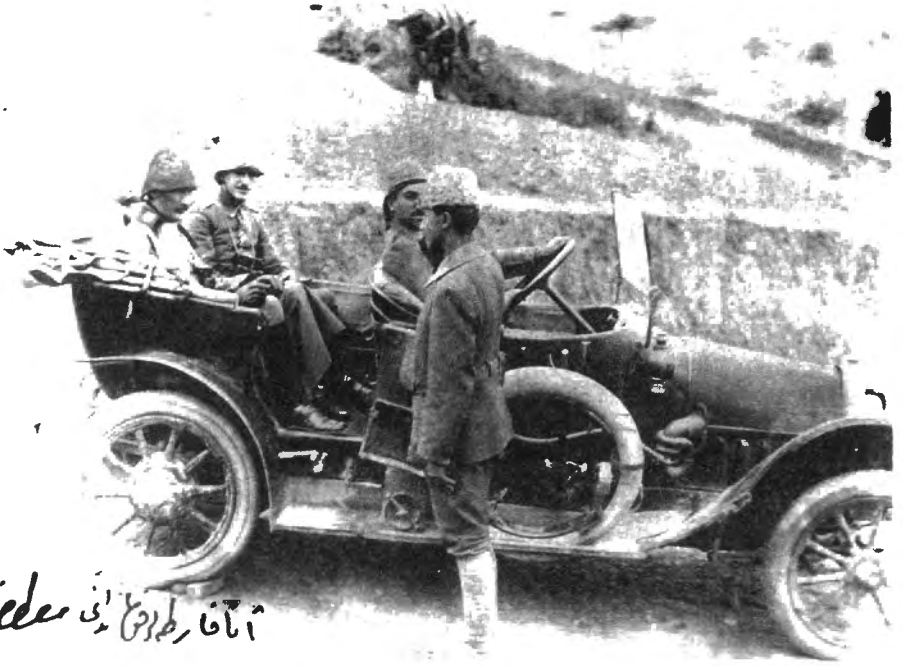
Resim 33: Gelibolu'daki birliklerin komutanları bir arada. Ayakta önde duranlar, ortada Kurmay albay Mustafa Kemal, solunda Esat (Bülgat) Paşa. Onların arkasında beyaz yakalı albay Kanengieser ve solunda Wilmer Bey (T.C. Kültür Bakanlığı Çankkale Cephesi)

Resim 34: Anafartalar Grup Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal ve arkadaşları. Sağında, Kurmay Binbaşı İzzettin (Çalışlar); solunda Dr. Hüseyin, Yüzbaşı Pertev, Kurmay Yarbay Neşet (Bora), üsteğmen Saim Önhon), Yüzbaşı Hamit ve Üsteğmen Zeki (Doğan). (T.C. Kültür Bakanlığı Çankkale Cephesi)

*Resim 35: Kurmal Albay Mustafa Kemal Conkbayırında siperde.
(T.C. Kùltür Bakanlığı Çanakkale Cephesi)*

آفاق، طرابلس، ليبيا

Resim 36: Kurmay Albay Mustafa Kemal, makam arabasıyla Gelibolu'da. Aracın şöförü, İngiliz Hava Komodoru Samson'un uçak ile saldırısında ölmüştü. (T.C. Kültür Bakanlığı Çankale Cephesi)

Resim 37 : Sıhhiye eri John Simpson Kirkpatrick yaralı bir anzak askerini taşıyor. (Australian War Memorial)

Resim 38: Çanakkale Savaşına gönüllü katılan bir Türk genci. Başında takke, ayağında çarıklar var. Bedeni küçük ama yüreği engin. (Avustralian War Memorial)

Şehit Dul ve Yetimlerine Yardım Bk. Ş. Beylik
Kocaeli Kazası

Cüzdan No.	Yetimler esas Def. sıra No.	Teabit tarihi
139		

Şehidin As. Ş. deki aile kütüyesi

Kör :
Tüme :
Alay : 5
Tabur : 3
Rölük :
Şehadet T. : 24.6.1337
Hangi harpte ve nerede şehit oldu ? : Çanakkale

Rütbesi :
Sicil No.

Şehit ve yetimlerinin nüfus kaydı

Kocaeli Vahiyeti Kaza
Mabale Mağmı oğullarından

Şehit No. : 294 Doğum T. : 294 Cilt No. : 71

Şehidin nevi olduğu	Adı ve soy adı	Yaş	Şimdiki vaziyeti (Dul, bekâr, evli)
Karısı	Cebbar Barı	38	dul
Kızları			
Oğulları	Yusuf Barı	30	evli
Anası			
Babası			

emin oğlu Yusuf'un umum ailesini gösterir nüfus kayıt suruhu yukarıda gösterilmiştir. 781999

Bu sahife Nüfus nemurluğunca dehoşolunacaktır.

Resim 39: Kocaeli'nin Gölcük Kazası, Beylik (Reşadiye) köyünden Mamışoğullarından Emin oğlu Yusuf'un şehitlik karnesi. Birliği, 5. Tümen, 15. Alay, 3 Tabur. Ölüm tarihi, 24.6.1331

Resim 40 : Çankırı'nın Şabanözü İlçesi, Bakırlı Köyünden, Cebbaroğlu Hüseyin'in oğlu Hamdi. Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı Gazisi

Resim 41 : Anzaklar'ı Arıburnu'nda ilk karşılayan, 9. Tümen, 27. Alay, 2. Tabur, 2. Bölük. 2. Takım Komutanı Yedek Subay İbradali Hayrettin.

Resim 42: Türk askerleri Gelibolu siperlerinde Öndeki askerin sol elinde el bombası. (Australian War Memorial)

*Resim 43 : Türk siperlerindeki askerler. Soldan ikinci kişi, birlik imamı
(Australian War Memorial)*

**Resim 44 : Anzak askeri yaralanan Türk askerine su veriyor
(Avustrian War Memorial)**

Resim 45 : Saka Ali için yapılan "Mehmetçiğe Saygı Anıtı"

Resim 46 : Boğazın Rumeli Kıyısı'ndaki Türk Tabyası

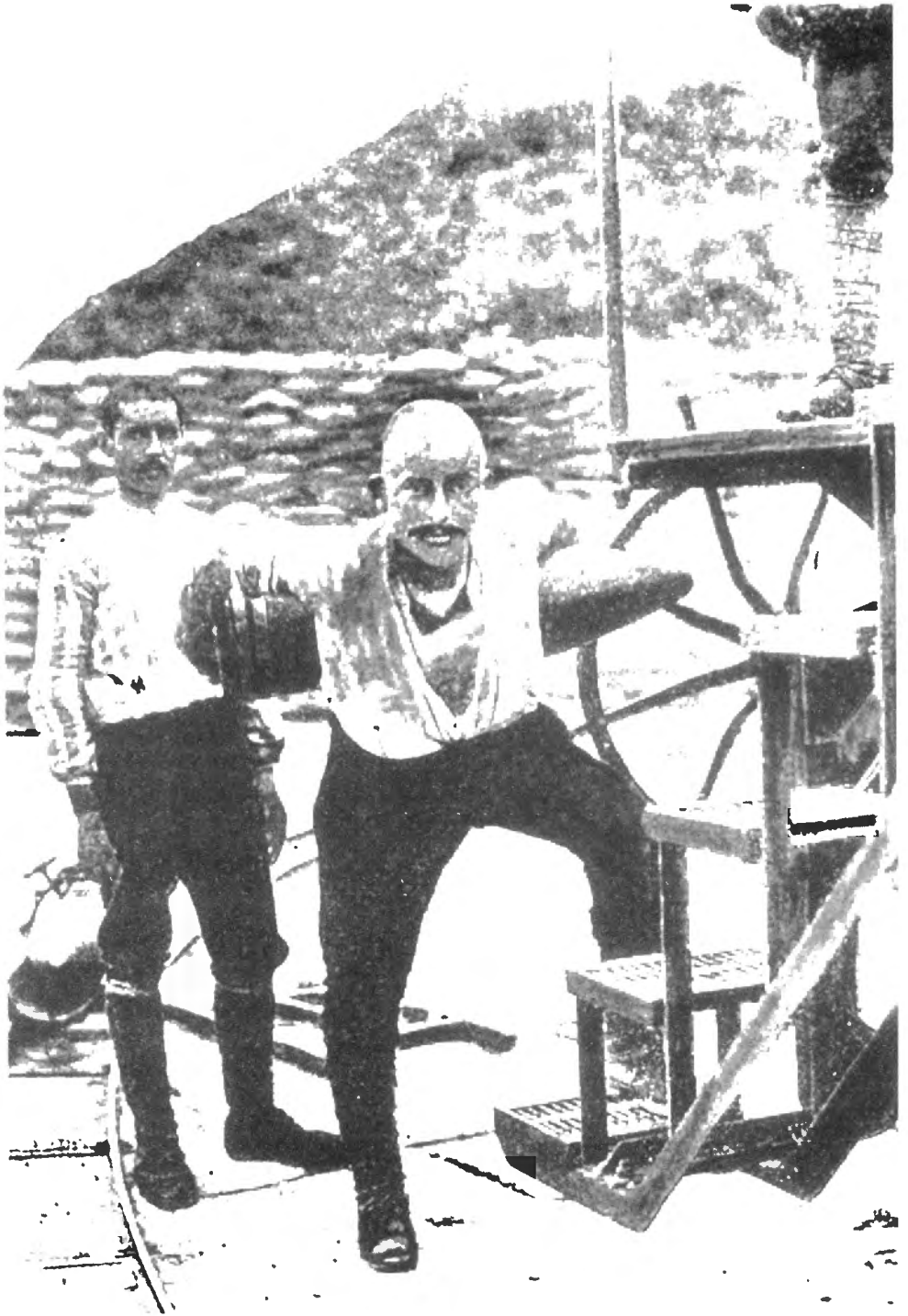
Resim 47 : Conkbayırı'ndaki siperlerin şimdiki görünümü

**Resim 48 : Çanakkale'de İngilizlerin kullandığı 38'lik top mermisi.
(T.C. Kültür Bakanlığı Çanakkale Cephesi)**

**Resim 49 : Çanakkale Kahramanlarından Mehmet Çavuş
(T.C. Kültür Bakanlığı Çanakkale Cephesi)**

*Resim 50 : Havranlı Topçu onbaşı Sait 275 kg.lık topu kaldırırken.
(T.C. Kültür Bakanlığı Çanakkale Cephesi)*

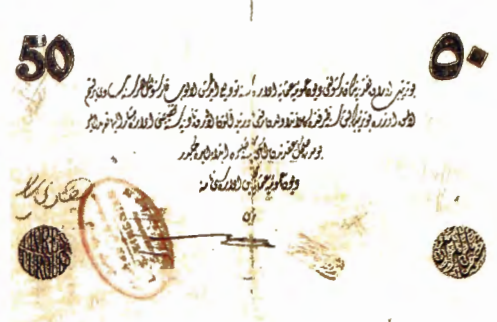
Resim 51 : Fransızların Turgooise Denizaltısını periskop'unu vuran Müstecip Onbaşı. (T.C. Kültür Bakanlığı, Çanakkale Cephesi)

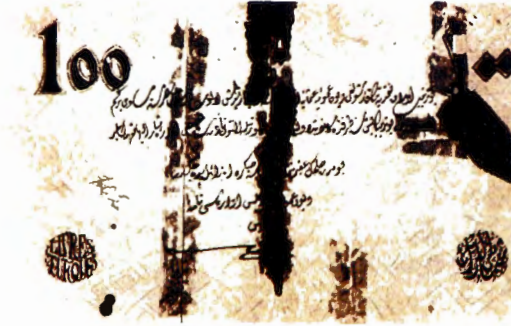
*Resim 52 : Çanakkale Kahramanlarından Ezine'li Yahya Çavuş'un mezarı.
(T.C. Kültür Bakanlığı Çanakkale Cephesi)*

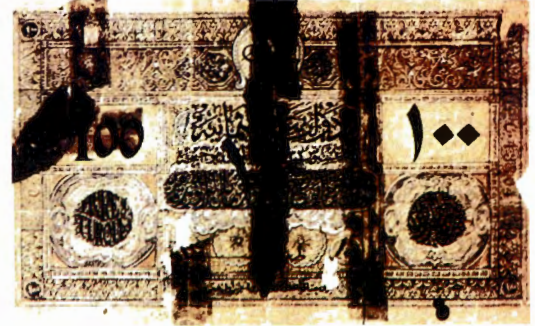
Gerçek paranın ön yüzü

Gerçek paranın Arka yüzü

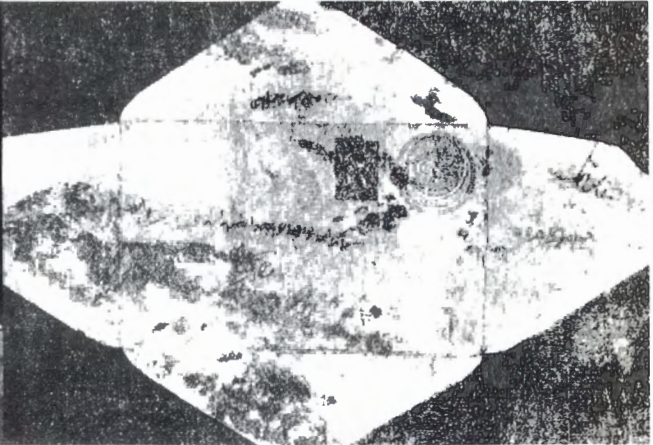
Sahte paranın ön yüzü

Sahte paranın Arka yüzü

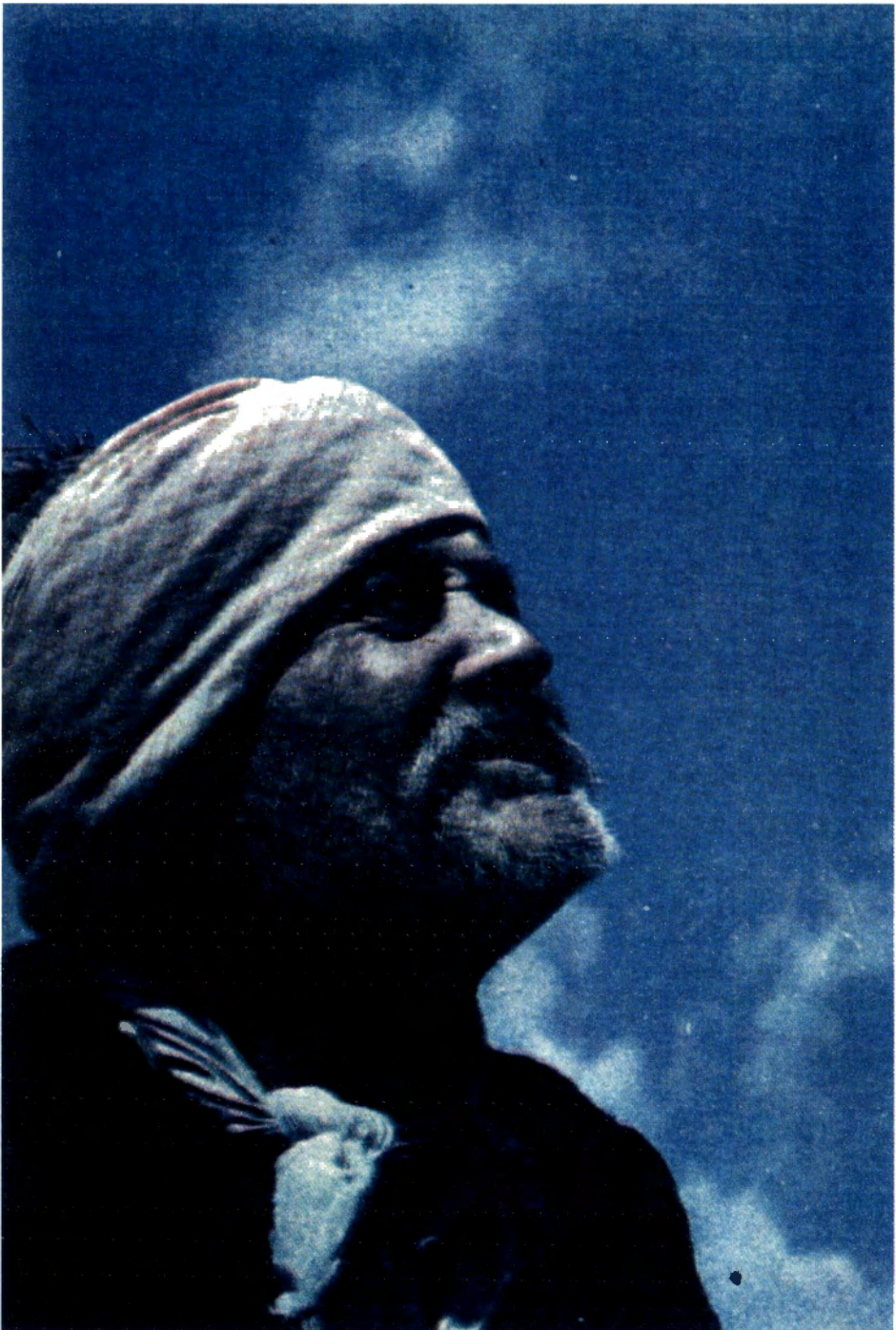

948 Mehmet Muzaffer

Üzerinde "İntikamımı alın" yazısı olan kanlı zarf

Resim 53 : Gerçek 50 liralık banknot ve sahte paranın ön ve arka yüzü. Üzerinde "Bedeli Çanakale'de ödenecektir" yazısı vardır.

Resim 54 : Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı Gazilerinden Bayramiç Aşağısevik köyünden Mustafa Konar. "Allah insanı dünyada karsız, ahrette imansız koymasın diyor" (Yaşayan Çanakkaleli Muharriplerden)

Resim 55 : Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı Gazilerinden Çan Göle köyünden Mehmet Yavaş 16 yıl sonra köyüne gelmiş. "Ne maaş alıyorum, ne de madalyam var... Cenk için dolaştık dünyayı şöyle çevirdik. Hamdolsun" diyor. (Yaşayan Çanakkaleli Muhariplerden)

Resim 56 : Çanakkale Savaşlarında Periskoplu tüfek yapan Biga Gündoğdu bucağından Ali Demirel (Yaşayan Çanakkaleli Muharıplerden)

Resim 57 : Biga Gürçeşme köyünden Mehmet Öztürk. "Mesafe 4600, 5 barut hakkı, dane, doğru. emir buydu. ikinci mermide kuledeki topu sustu Yunan'ın Atatürk Yüzbaşı Kemal Bey'e dönüp; – Bravo be. Madalya yaz Çavuşa !" (Yaşayan Çanakkaleli Muhariplerden)

başkanı A.Fethi Okyar, donanma sorumlusu ise Rauf Orbay'dır. Onlarla birlikte, olası bir saldırıda çıkarmanın olabileceği yerleri ve savunma koşullarını tartışırlar.

Enver Bey, 4 Ocak 1914 günü, Bingazi ve Balkan Savaşlarında gösterdiği yararlıklar nedeniyle 6 yıl birden kıdem alarak önce Tümgeneral olur ve sonra Savaş Bakanı İzzet Paşa'nın yerine geçer. Aynı zamanda Başkumandan vekili olur. Buna, Sultan Reşat dahil herkes şaşar. Zira, doğru dürüst askeri birlik yönetmemiş, bu yaştaki genç ve deneyimsiz bir kişinin önemli yere getirilmesi şimdiye kadar görülmemiştir. Üstelik çok hırslı, atak kendisine aşırı derecede güvenen, kadir kıymet bilmez bir subaydır. Sözü'nü geçiremediği zaman, elini silahına atacak kadar da gözü karadır. Beğenmediği subayları ortadan kaldırmak için İttihat Terakki Cemiyetinin içinde fedailerini bile vardır.

Enver Paşa 1914 yılı baharında sağlığı iyi olmayan Naciye sultanla evlenince, dokunulmazlığı ve şöhreti daha da artar. Bir konuşmada, **“Ben Allah tarafından Türk Milletini kurtarmak ve yükseltmek için vekil tayin oldum”** anlamında söz çıkar ağzından. Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili ünvanlarını üzerinde toplayan Enver Paşa, Mustafa Kemal ve onun arkadaşlarından hiç hoşlanmaz. Eline geçtiği her fırsatta, onları İstanbul'dan uzaklaştırmak ister. Sofya Elçiliği ve ateşeliğine Fethi Bey ve Mustafa Kemal atanır.

Birinci Dünya Savaşı başlamak üzeredir. Mustafa Kemal, Sofya'dan merkeze gönderdiği telgraflarda, Osmanlı'nın savaşa girmemesini, ne olursa olsun tarafsız kalmasını önerir. Gelen haberlerde Enver Paşa'nın Almanlar'dan yana olduğunu öğrenince buna kesin olarak karşı gelir. Onu dinleyen olmaz ve Osmanlı, biraz da mecbur edilerek, 1. Dünya Savaşına girer. Mustafa Kemal, Sofya'da kalmasının anlamsız olduğunu bilir. Anılarında o günkü düşüncelerini şöyle yazar:

*“Ben Kaymakam Mustafa Kemal Sofya'da ateşemiliter bulunuyordum. Harp çıktı. Alman Askeri Eğitim Başkanı, Liman von Sanders'in Çanakkale'yi savunacak ordunun başına geçtiğini de henüz bilmiyordum. Osmanlı ordusunda hemen seferberlik yapılması bile düşünülecek bir mesele iken, devletin Karadeniz'de bugün bile nasıl geçmiş olduğunu öğrenemediği bir olay üzerine harbe girmiş olmasından şikayetçi idim. Bu şikayetlerim o zaman ne kadar çok manasız sayılmıştı. Çünkü ben yalnız şikayetçi olduğumu söylemiyordum. Almanlar'la beraber olanlar yenilecektir diyordum. Bu sözlerim ise gerçekten çok elverişsiz bir zamana rastlıyordu. Çünkü Alman kuvvetleri dev adımlarla Paris üzerine yürümekteydiler”.
Sonra devam eder. “Bütün memleketin bence açık bir felaket atılmış olduğunu gördükten ve bütün Türk ordusunun bu felaketi, her ne pahasına, önlemek için kanını dökmeye hazırlanmasından başka çare kalmadığını anladıktan sonra benim hala Sofya'da kordiplomatik içinde rahat salon hayatı geçirmekliğime imkan olabilir mi idi? Başkomutanlık vekiline baş vurdum. Ordu içinde rütbeme uygun herhangi bir görev istedim. Başkumandan vekili ‘Sizin için orduda daima bir görev vardır. Fakat Sofya ateşemiliterliğinde kalmanız çok önemli sayıldığı içindir ki sizi orada bırakıyoruz’ dendi. Cevap verdim. ‘Vatanımın savunması ile ilgili fiili görevlerden daha önemli bir görev olamaz. Arkadaşlarım savaş meydanlarında, ateş hatlarında bulunurken ben Sofya'da ate-*

şemiliterlik yapamam. Eğer birinci sınıf subay olmak değerinde değilsem, inancınız bu ise lütfen açık söyleyiniz'. Uzun müddet cevap gelmedi. O günlerde ne çektiğimi anlatamam. Gerekirse bir er gibi herhangi bir cepheye katılmaya karar vermiştim. Onun için Sofya'daki eşyalarımı, Fethi Bey arkadaşım ile anlaşarak elçiliğe taşıttım. Hemen hareket edebilmek için küçük bir bavul hazırladım. Artık evi de bırakmak üzereyken 'İsmail Hakkı; imzalı bir telgraf aldım. İmzanın üzerinde 'Harbiye Nazır Vekili' yazılıydı. 'Ondokuzuncu Tümen Komutanlığına tayin edildiniz. Hemen İstanbul'a hareket ediniz'. Ben bu telgrafi aldığım vakit, Başkumandan Vekili Enver Paşa Sarıkamış Savaşını yapıyordu."

Mustafa Kemal İstanbul'a geldiğinde önce Sarıkamış'tan yeni gelen Enver Paşa'yı ziyaret eder. Paşa'nın rengi soluk ve yorgun görünümü vardır. Aralarında şöyle bir konuşma geçer :

- *Biraz yoruldu.*
- *Yok okadar değil.*
- *Ne oldu ?*
- *Çarpıştık, o kadar...*
- *Şimdi durum nedir ?*
- *Çok iyidir.*

Ona tayin olduğu 19. Tümen'nin nerede olduğunu sorar. Bunu Liman von Sanders'in kurmay heyetinden öğrenebileceğini söyler !

Mustafa Kemal Alman General'in odasına gider. General onun Bulgaristan'dan geldiğini bildiği için ona bazı sorular yöneltir. Aralarında aşağıdaki konuşma geçer :

- *Bulgarlar hala harbe girmeyecekler midir ?*
- *Benim gördüğüme göre henüz girmeyecekler.*
- *Niçin.*
- *Benim anladığıma göre, Bulgarlar iki ihtimalden biri anlaşılmadan önce harbe girmezler. Biri Almanya'nın başarı kazanabileceğine inandırıcı deliller görmedikçe. İkincisi harp kendi topraklarına temas etmedikçe.*

General öfkelenir.

- *Bulgarların Alman başarısına güvenleri yok mu?*
- *Hayır ekselans.*

General iyice kızar, yüzü kıpkırmızı olur.

- *Niçin ? Nasıl olur, Alman başarısına karşı güvensizlik.Nasıl olur bu?*
- *Öyle efendim.*
- *Sizin fikriniz nedir ?*

Mustafa Kemal bir an için cevap vermek ile vermemek arasında kalır. Sonra:

- **Bulgari düşüncelerinde haklı görüyorum. Der.**

General hemen ayağa kalkar ve bu ona gidebilirsiniz demektir.

Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşlarına katılan tümen komutanlarının içinde rütbesi en küçük olmasına karşın, diğerlerinden askeri alanda önemli ayrıcalıkları vardır. Balkan Savaşlarında Gelibolu bölgesinde bulunduğu için oranın arazi şartlarını çok iyi bildiği gibi çantasında taşıdığı haritalları da çok iyi değerlendiriyordu. 19. Tümen'in Tekirdağ'da kuruluş aşamasında olan yedek bir birlik olduğunu öğrendikten sonra oraya gider ve hemen birliğini hazırlamaya başlar. M.Kemal yeni birliğinden pek memnun olmaz. Zira, alaylardan ikisi, yani 72 ve 77. Alaylar Arap askerlerden kuruludur. Bunların bir kısmı Yezidi, Nusayri olduğu için, inanışlarına göre, savaşa karşıdır. Enver Paşa'dan bunların yerine Türkler'den oluşan birlik verilmesini ister ama, "**Şimdilik bunlarla idare ediniz**" diye yanıt gelir. Güvendiği, çoğunluğu Marmara bölgesinden gelen gönüllü askerlerden oluşan Albay Hüseyin Avni Bey'in komutasındaki 57. Alay'dır. 25 Şubat 1915'te 19. Tümen Maydos'a, oradan da Bigali köyüne yerleşir. Tümen, Gelibolu'nun güney kısmını savunmakla sorumlu, Esat Bulgat Paşa'nın Komutasındaki 3. Kolorduya bağlıdır.

Sonradan Orgeneral olan 19. Tümen Kurmay Başkanı olan İzzettin Çalışlar, anılarında Arap Alaylarıyla ilgili sorunlardan birisini şöyle anlatır :

"26 Nisan sabahı geceleyin çekilen güçlüklerin verdiği yorgunluk içinde 19. Tümen Komutanı, yanındakilerle Kocadere'ye geldiği zaman, burada bulunan ve henüz cephe ile bağlantı kuramamış olan bir telefon merkezinden ancak geri ile görüşme imkanını bulabildi. Cepheden durum hakkında henüz bir rapor alınmamıştı. Yorgunluğun verdiği uyusukluğu gidermek için yüzümüzü ve başımızı yıkamakla yetindik. Uyku ve dinlenmek için ne zaman ve ne de imkan vardı. Cephenin durumu ve vaziyeti güvenilir bir şekilde olmadıkça dinlenmek gibi bir hareketten daima kaçınmak da Tümen Komutanım Mustafa Kemal'in başlıca uyguladığı davranıştı. Hayvanlara biraz yem ve yiyecek verip tekrar savaş hatlarına gitmek için hazırlanırken 77. Alay I.Tabur komutanı Hacı Emin Bey geldi. Kendisinin yaralı olmadığı halde, birliğini bırakarak gelmesi bizde endişe uyandırmıştı. Alayının panik yapar bir durumda dağıldığını, elaltında hiçbir askerinin kalmadığını yana yakına anlattı. Bu olay cephenin büyük bir buhran geçirmekte olduğunu meydana koyuyordu. Çabuk ve şiddetli tedbirler almak lazımdı. Yerinde nüfuz ve şiddetini göstermesini bilen Tümen Komutanım, önce suvari bölüğü ile geride bir kordon kurduktan sonra, 77. Alay Komutanına şiddetli bir emir yazarak Binbaşı ile gönderdi. Bunda alayın kendisi başta olarak bütün subayların çabasıyla, Kocadere'nin batısında etrafi çit ile çevrili bir park içinde toplanması ve düzenlemesi, kaçacak olanların ise geride kurulmuş olan suvari kordonu tarafından vurulacağını bildiriyordu."

Mustafa Kemal, " Benim kanıma göre düşman çıkarma başvurusuna geçerse iki noktadan teşebbüs ederdi. Biri Seddülbahir, diğeri Kabatepe dolayları. Ve benim görüşüme göre düşma-

nı **karaya çıkarmadan bu sahil parçalarını doğrudan doğruya savunmak mümkündür** “ diyerek doğru olanı önceden göstermişti. Müttefikler, en kısa yoldan Marmara Denizine ulaşmak için, Bolayır’daki, zorluklarla dolu 4.5 km.lik bölge yerine, Kabatepe ile Maydos arasındaki 7.5 km.lik kestirme yolu tercih edeceğine inanıyordu.

25 Nisan 1915 tarihi 8.5 ay sürecek Çanakkale kara muharebelerinin başladığı gündür. Düşman üç tümeniyle Seddülbahir bölgesine, iki tümenlik Anzak kolordusuyla Arıburnu kıyılarına çıkarma yapmaya başlar. Mustafa Kemal tamamen kendi iradesiyle Arıburnu’na çıkanlara müdahale eder ve sahilden Kemal Yeri’ne ve Conbayır’ına kadar ilerleyen düşman kuvvetlerini 9.Tümen’in 27. Alay’ı ile birlikte kıyıya kadar sürer. Conkbayırının düşmesini önler. Eğer Conkbayır’ı düşseydi, bölgeye hakim olması nedeniyle düşman buradan Çanakkale Boğazı’na kolaylıkla ilerleyebilecek ve boğaz tahkimatını ele geçirecekti. Ayrıca Seddülbahir bölgesini savunan 9.Tümen’in gerisi kesileceği için bu tümenin de savunması sona erecekti. 25 Nisan günü Mustafa Kemal’in, Çanakkale ve İstanbul’u birinci kurtuluş günüdür. Bu nedenle de 2 Haziran 1915’te Albaylığa yükseltildi.

Albay Mustafa Kemal 6 Ağustos 1915 teki İngilizlerin son büyük çıkarılmasında da, Anafartalar Grup Komutanı olarak, onların karşısına dikilir. Çarpışmalarda daima önde ve askerlerinin arasındadır. Üstün askeri becerisi, taktik ve stratejik yönleriyle düşman güçlerini önce durdurmuş, sonra onları denize sürerek İngilizler’e tarihlerinde görülmemiş bir başarısızlık acısını tattırmıştır.

Ulusal Kahramanımız Atatürk, Gelibolu Savaşlarında tam üç kez ölümle karşılaşır. Sonunda hastalanarak 10 Aralık 1915’de Gelibolu’yu terkeder. İstanbul’a geldiğinde “**Anafartalar Kahramanı**” olarak üne kavuşur. Harp Mecmuasında, kendisi ile Anafartalar üzerinde yapılan bir konuşma ve fotoğrafı ile basıldığı sırada, baskı durdurulur ve onun yerine Liman von Sanders’in resmi konur. İttihat ve Terakki partizanları, onun Sarıkamış bozgununun manevi yükü altında bulunan Enver’i gölgede bırakmasını istenmemiştir; Bu olay dolayısıyla İstanbul’daki dostu Madame Corinne’e yazdığı mektupta şöyle der : “**Benim adımın duyulmamasına şaşmayın. Ben önemli savaşların kahramanı olarak Mehmet Çavuş’a şeref kazandırmayı tercih ettim. Tabii şüphe etmezsiniz ki savaşı idare eden dostunuzdur ve savaş gecesi Mehmet Çavuş’u da bulan o idi.**”

Çanakkale Savaşından sonra en zor görevlere getirildi. Erzurum’u Ruslardan kurtarmak için 2. Orduda, Orta-Doğuda Filistin, Suriye ve Irak cephelerinde önce 7. Ordu komutanlığı ve sonra Liman von Sanders’ten Yıldırım Orduları Komutanlığını üstlendi. Sevr anlaşmasından sonra Kurtuluş Savaşına liderlik etti ve Türkiye Cumhuriyetini kurdu. Kısa sürede büyük devrimler yaptı.

Yarbay Mustafa Kemal, amaçları Türkleri yenmek, boğazları ve İstanbul’u ele geçirmek olan Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı General Ian Hamilton komutasındaki, kara, deniz ve hava birliklerinden oluşan Müttefik Ordusunu engelleyen tümen komutanıdır. Önce Arıburnu ve sonra Anafartalar Kahramanı olan Mustafa Kemal, 35 yaşındayken, 1 Nisan 1916’ da ge-

neral oldu. Misyonuna devam etmiş ve Türkiye Cumhuriyetinin kurucu ulusal kahramanı olarak mutlu sona ulaşarak ile 2000 yılının en büyük insanları arasına girmiştir.

AKDENİZ SEFERİ KUVVETLER TARAFI

(19-22, 30-32, 40)

GENERAL IAN HAMILTON

Hamilton'un Triad gemisinde Amiral de Robeck, Komodor Keyes ve Braitwaite ile birlikte çekilmiş olan resmine bakanların ilk akıllarına gelen, onun hakkında söylenenlerin doğru olmadığıdır. Yapmacık hali, samimi görünmek için omuzlarını kameraya döndürmüş vaziyette, tuhaf ve kadınsı tarzda sağ eliyle direği tutarken, hafif felçli diğer elinde tüylü sinek kovma fırçası var. Parmakları ince ve uzun; yüzü güçlü ve asiller gibi fakat biraz sağlıksız ve sinirli görünümde. Elbisesi üzerine tam oturmamış veya kendini üniforma altında görmek istemiyor gibi. Şapkası fe-laket. Braitwaite'nin ki gibi tam istenen gibi olmasının aksine başında pasta tavası gibi duruyor. Üniforması ile otobüs biletçisi gibi. Zayıf ve eğri bacaklarını saran pantolonu çok dar. Başkomutan olarak düşünülen kişilerin içinde fizik olarak en son düşünülmesi gereken birisi gibi görünüyor. Kendine güveni yok.

Alan Moorehead
Gallipoli Kitabı Yazarı

General Sir Ian Hamilton 16 Ocak 1853 yılında Yunanistan'ın Korfu adasında doğdu. Babası İşkoç Alayında görevli bir subaydı. Çocukluğu'nun bir kısmı Hindistan'da geçmiştir. İlk eğitimini Cheam ve Wellington'da tamamladıktan sonra 1870 senesinde askeri okula girdi. Altı ay süre ile Hanover'li sürgün bir generalin Dresden'deki eğitimine katıldıktan sonra, Hindistan'a hareket etti. Orada kaldığı süre içinde Hindu dilini öğrendi.

İkinci Afganistan Harbinde Sir Frederick Robest tarafından iki kez Suvari Tugay Komutanlığına aday gösterildi. 1881 yılında Gordon İşkoç Alayı ile çarpışmalara katıldı ve Majuba Tepe çarpışmalarında çeşitli yaralar aldı.

General Hamilton daha sonra Sudan, Burma, Hindistan ve Güney Afrika savaşlarına katıldı. İngiltere'ye dönüşte Lord Kitchener'in genel sekreterliğine getirildi. Daha sonra Saray Süvarileri Muhafız Alayı Kararğah Komutanlığı yaptı.

Hamilton 1904 Rus-Japon Harbi sırasında Japon Ordusuna atandı ve anılarını bir kitap halinde yayınladı. 1905- 1914 yıllarında İngiltere'de Yaver Generalliğine getirildi., Malta Adası'nda Akdeniz Genel İngiliz Ordusu Komutanlığı görevini yaptı.

I. Dünya Savaşı başında, 12 Mart 1915 tarihinde, İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener General Ian Hamilton'u Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlığına atadığında yaşı 62 idi.

Sekiz buçuk ay süren Çanakkale Savaşlarında müttefik güçlerinin büyük kayıp vermesine rağmen önemli bir başarı elde edemedi. Olumsuz koşullara karşın, iyimserliğini savaşın sonuna değin korudu. Dönemin İngiliz kabinesinde birliklerin geri çekilmesini eğiliminin güç kazanmasına rağmen Gelibolu Harekatının başarılı olacağına inanıyordu. 16 Ekim 1915 tarihinde geri çağrılan Ian Hamilton'a bir daha komutanlık görevi verilmedi.

General Ian Hamilton, narin yapılı, dindar; ressam ve şair ruhlu romantik bir askerdi. Alan Moorehead, Triad gemisi güvertesinde, Komodor Keyes, Koramiral De Robeck ve Kurmay Başkanı Korgeneral Braitwaite ile birlikte çektiydikleri resmi şu şekilde değerlendirmektedir. *“ Bu resme bakanlar, anılarda anlatılanlardan ve söylenenlerden daha doğrusunu hemen anlayabilirler. Ellerini arkada bağlamış durumda güverte’de duran Amiral de Robeck’un, tutarlı ve kararlı görünümdeki yüzünde dalgaların izleri belli oluyor. Yanındaki Komodor Keyes, olması gerektiği gibi ince yapıda, üçgen şeklinde yüzü var. Ne yazık ki büyük kulakları güzelliğini bozuyor. Kurmay Başkanı Braitwaite, yakışıklı profesyonel bir asker. Üzerindeki elbise vücuduna tam oturmuş ve nerede olması gerektiğini bilen birisi. Hamilton’un resmine bakanların ilk uyanan fikir, onun hakkında söylenenlerin doğru olmadığıdır. Yapmacık, samimi görünmek için omuzlarını kamereya döndürmüş vaziyette, tuhaf ve kadınımsı tarzda sağ eliyle direği tutarken, felçli diğer elinde tüyden yapılmış yelpaze var. Parmakları ince ve düzgün; yüzü güçlü ve asiller gibi fakat biraz sağlıksız ve sinirli görünümde. Elbisesi üzerine tam oturmamış gibi veya kendisini üniforma altında görmek istemiyor gibi. Şapkası felaket. Braitwaite’nin ki, tam istenen gibi olmasının aksine başında pasta tavaşı gibi duruyor. Üniforması içinde otobüs biletcisi gibi. Zayıf ve eğri bağcıklarını saran pantolonu çok dar. Başkumandan olarak düşünülen kişilerin içinde fizik olarak en son düşünülmesi gereken birisi gibi görünüyor. Kendine güveni yok.”*

Çanakkale savaşı ile ilgili anılarını “Gallipoli Diary” isimli iki ciltlik kitapta toplamıştır. Atatürk bunları değerlendirirken, *“ Askerlerini biz, mevcut bütün toplarımızda topa tutmuşuz. Bu doğru değil. Tabanca bile attırmadım. Çünkü attırsaydım, baskın tarzındaki hücum başarılı olamazdı. Zaten onun askerleriyle benimkiler arasındaki mesafe ancak 15-20 adım idi. Bu kadar yakın mesafede düşman hattına topçu atışına imkan olmayacağını herkes bilir. Özellikle gece vakti... Bir de Hamilton, iki taburunun boğazlanıp yerlere serildiğinden bahsediyor. Bu doğrudur. Bizim Conkbayırında yaptığımız hücumla mağlup ettiğimiz İngiliz Kuvveti Arıburnu ve Damlaklık Bayırı arasındaki mıntıkada bulunan bütün kuvvetleridir. Bu meydan savaşında şan ve şeref kazandıklarından bahsettiği Generay Cayley, bütün kurmay subaylarıyla birlikte öldürülmüş olan General Baldwin, tehlikeli surette yaralanan General Cooper nelerde kumanda ediyordu ? Yalnız iki tabur mu?”* şeklinde yorumlamıştır.

General Sir Ian Hamilton Gelibolu’dan alındıktan sonra önce London Tower’de görev almış, sonra Edinburg Üniversitesinde rektörlük yapmıştır. 12 Ekim 1947 yılında Londra’da öldüğü zaman 94 yaşındaydı.

KORGENERAL WILLIAM BIRDWOOD

Törene katılan devlet başkanları, hükümet başkanları ve temsilcileri o balkonda protokole göre sıralanmışlardı. En önde ve ortada Sir William Birdwood duruyordu. Hepsi gibi o da ayaktaydı. Sonra gazetelerden öğrendiğimize göre, yaşlı ve hasta olduğu için oturmasını önermişler. Kabul etmemiş. Sırtında Britanya İmparatorluğu'nun azametli mareşal üniforması, elinde mareşal asası vardı. Atatürk'ün Türk bayrağına sarılı naşını taşıyan top arabası köşeyi döner dönmez mareşal asasını kaldırarak selama durdu. Top arabası Etnoğrafya Müzesi'ni dönünceye kadar ayakta öyle kaldı. Selamlıyordu.

Prof. Dr. Hüsnü Göksel

Cumhuriyet Gazetesi. 10 Ağustos 1996

İngilizler'in Çanakkale Boğazının sadece donanma ile geçilip geçilemeyeceği hakkında endişeleri vardı. Amiral Carden bunun mümkün olduğunu söylemesine karşın Lord Fisher kara birlikleri olmadan gemilerin başarılı olamayacağını savunuyordu. Bunun üzerine Savaş Bakanı Kitchener, 1915 Mart'ında Korgeneral Birdwood'u Çanakkale'ye göndererek kendisine bir rapor vermesini istedi. Birdwood da Amiral Fisher gibi düşündüğünü bildirdi raporunda.

24 Mart günü Queen Elizabeth gemisinde general ve amirallerin yaptığı toplantıda Komodor Keyes'in bütün dayatmalarına rağmen, boğaza saldırının deniz ve kara birlikleri ile yapılmasına karar verildi.

Komodor Keyes, 1934 yılında yayınlanmış anılarında “ *Toplantı kayıtlarına, 4 Nisan'dan sonra donanmamızın kara saldırısında olacak zayıftan daha azyyla boğazı zorlayarak Marmara Denizine girerek Türk-Alman donanmasını tahrip edeceğine dair, bugün dahi geçerli olan değişmeyen kanaatimin geçmesini isterdim.*” demektedir.

Birdwood 25 Nisan 1915 tarihindenberi Arıburnu'na çıkan Anzak birliklerinin komutanlığını yapmıştır. Aralık ayındaki birliklerin geri çekilmesinde etkin rol oynamıştır.

John Raffin'e göre, Birdwood Galibolu'da görevlendirilen generaller içinde en az suçlu komutanlardan birisidir. Emrindeki askerlere “*amca*” gibi davranmasına karşın onların sağlıklarına gereken ilgiyi göstermemiştir. Temmuz ayının son haftasına kadar, dizanteriden dolayı askerlerinin % 10' u azalmasına rağmen Avustralyalı doktorların diyet için Mısır'dan portakal ve Fransa'dan mısır unu getirtilmesine sıcak bakmamıştır. Ağustos başı savaşlarında yeterli derecede aktivite göstermemiş, sorunların üstüne gitmemiştir. Emrindeki Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni Komutanı General Godley'e ağır kayıplara sebep olan Conkbayırı'na tepesine taaruz görevi vermesine kendisi de sonradan pişman olmuştur. Birdwood'un bir başka kusuru Bombatepe hücum emridir.

Hernekadar Birdwood, kibirli, kendini fazla beğenmiş ve aşırı derecede ihtirash bir general olarak biliniyorsa da, savaş sırasındaki davranışları ve kararında bunların etkisi olmamıştır.

Birdwood, Arıburnu ve Anafartalar'daki Türk birliklerinin başındaki komutanı o sırada bilmiyordu. Fakat, Ulu önderimiz Atatürk'ün cenaze törenine ülkesini temsilen katılmıştır. O tarihte askeri öğrenci olan Prof.Dr.Hüsnü Göksey, anılarını şöyle yazar. **“Tam karşımda o zaman halkevi olan Türk Ocağının Etnoğrafya Müzesi'ne bakan büyük balkonu vardı. Törene katılan devlet başkanları, hükümet başkanları ve temsilcileri o balkonda protokole göre sıralanmışlardı. En önde ve ortada Sir William Birdwood duruyordu. Hepsi gibi o da ayaktaydı. Sonra gazetelerden öğrendiğimize göre yaşlı ve hasta olduğu için oturmasını önermişler.** Kabul etmemiş. Sırtında Britanya İmparatorluğu'nun azametli üniforması, elinde mareşallik asası vardı. Atatürk'ün Türk bayrağına sarılı naşını taşıyan top arabası köşeyi döner dönmez, mareşal asasını kaldırarak selama durdu.Top arabası Etnoğrafya Müzesi'nin köşesini dönünceye kadar öyle kaldı.Selamlıyordu”. Birdwood öldüğü zaman 97 yaşındaydı.

TÜMGENERAL WALTER BRAITWAİTE

Avustralyalı askerler, Tümgeneral Braitwaite'den Enver Paşa'dan daha fazla nefret etmektedir.

*Keith Murdoch
Avustralyalı Gazeteci*

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlığı Kurmay Başkanı olan Tümgeneral Braitwaite'yi Lord Kitchener atamıştı.

Anzak kuvvetlerinin 25 Nisan günkü çıkarmasındaki başarısızlıklar yüzünden Birdwood'un Başkomutanlık karargahına geceleyin gönderdiği mesaj üzerine paniğe kapılmış ve Hamilton'un yatağının başına gelerek,

“Sir Ian, Sir Ian ! Hemen gelmelisiniz. Ölüm Kalım meselesi var.Bunu halletmelisiniz” demiştir.

Londra'da Gelibolu çarpışmalarından memnun olmayan Dardanel komitesinin birliklerin geri çekilmesi meylinde olması üzerine Kitchener, 11 Ekim'de Başkomutan'a gönderdiği mesajda, Braitwaite'yi İngiltere'ye geri gönderilebileceğini üstü kapalı olarak önermesini Hamilton kabul etmedi. Hamilton'un yerine atanan general Monro, Ekim ayının sonunda onu görevinden aldı.

Braitwaite'nin en fazla suçlandığı konu, savaş sırasındaki lojistik hizmetlerin askerler yerine başkalarının üstlenmesini kabul etmemesidir. Bir başka eksikliği, birliklerle karargah arasındaki irtibat eksikliğidir. Birliklerden gelen önemli sorunları, yumuşatarak Hamilton'a aktarması da beğenilmeyen davranışları arasındadır.

Braitwaite'in diğer bir kusuru da, diğer generallerin Hamilton'a ulaşmasını engellemesiydi.

KORAMİRAL JOHN DE ROBECK

Harbin büyük genel sorunları veya Büyük Savaş'lar onun kapasitesinin ötesindedir.

*Winston Churchill
Bahriye Bakanı*

Amiral Carden'in hastalanarak ayrılması üzerine Çanakkale'deki donanmanın başına getirilen John de Robeck, 18 Mart Deniz Saldırısının felaketle sonuçlanmasından sonra kendisinden bekleneni verememiştir. Öyleki Bahriye Bakanı Churchill ve komodor Roger Keyes'in onu devamlı desteklemesi bile onun üzerinde olumlu sonuç vermemiştir.

Birlikte çalışanların çoğu, donanmanın ikinci bir saldırı girişimine geçmesi için de Robeck'in kafasından geçenleri tam olarak anlayamamıştır. Emrindeki gemiler, Çanakkale yerine Kuzey Denizi'ndeki Alman gemileriyle mi çarpışmalıydı ? Yoksa Marmara'yı geçip hem İstanbul'u ele geçirmesi ve Yavuz ve Midilli'yi yok etmesi mi ?

18 Mart sonrasında, İngiltere'den yeni zırhlılar ve etkin olabilecek mayın tarayıcıları gelmesine rağmen, geçişi tekrar denemeye hiç yanaşmadı. General Hamilton'a donanma ile yardım edebileceğini bildirmesine karşın, Komodor Keyes'in hemen tekrar Çanakkale Boğazını geçme planını kabul etmemiştir. Bunun yerine, gemileri demirli tutarak adeta, karada askerlerin kırılmasını seyretmiştir. Görünüşe göre, kara kuvvetleri Gelibolu'da 1916, 1917 ve 1918' lere kadar cephede kalsa bile Amiral'in denizden bir katkısı olmayacaktır.

Churchill Gelibolu savaşları boyunca de Robeck' yalnız destekleme ile kalmamış, daha aktif olması için sık sık uyarmıştır. Ona, ***"Boğazı geçiş sırasında gemi kaybı okadar önemli değildir" İsrar etme. Bu bir cinayettir"*** diye anlamlı mesajlar çekmek zorunda kalmıştır. Bunların hiç etkisi olmaması üzerine dayanarak, ***" Harbin büyük genel sorunları veya Büyük Savaş'lar onun kapasitesinin ötesindedir "*** demek zorunda kalmıştır.

TÜMGENERAL SİR FREDERİCK STOPFORD

“Suvla’daki IX ‘uncu Kolordu’ nun Komutanlığı yapabilecek kapasitede değildir.”

Korgeneral William Birdwood

Anzak Kolordusu Komutanı

Emekli Tümgeneral Stopford’un ne kadar yetersiz olduğunu Ağustos başındaki Suvla Savaşlarındaki tutumu göstermiştir. Herkes onda bir kolordu komutanında olması gereken özelliklerin hiçbirinin olmadığını hemfikirdir. Suvla çıkarmasından sonraki tereddütlü davranışı, Hamilton’un başarısız olmasına da sebep olmuştur.

Stopford, Lord Kitchener’in yalnız seçtiği zavallı komutanlardan birisidir.

İngilizler’in Çanakkale Savaşlarında başarısız olmalarından en çok sorumlu tutulan Savaş Bakanı Feldmarşal Lord Kitchener ve Bahriye bakanı Winston Churchill’dir.

Lord Kitchener, 1915 yılı sonunda İngiltere’ye döndüğünde, itibarını hergün yitiren ve hedef birisi haline geldi. Altmış beş yaşında olmasına rağmen kendisini daha yaşlı gösteriyordu. Sonu iyi olmadı. Kuzey Denzinde bindiği Hampshire gemisi batırıldığı için boğularak öldü ve Çanakkale Komitesi tarafından soruşturulmadan kurtuldu. Churchill ise bildiğiniz gibi II. Dünya Savaşı esnasında İngiltere Başbakanıydı.

TÜMGENERAL SİR AYLNER-WESTON

Generalin aşırı derecede iyimser olmasının altında, piyadelerin modern savaşlarda yapacakları hakkında ağlanacak derecede bilgisizliği yatmaktadır.

*Aschhead - Bartlett
İngiliz Gazeteci*

Seddülbahir bölgesindeki en iyi eğitilmiş birlik olan 29. Tümen'in Komutanı olan Aylner-Weston, askerler arasında " **Seddülbahir Kasabı**" olarak tanınmaktadır.

General ile konuşma yapan İngiliz Gazetecisi, Aschhead-Bartlett onun tümen komutanı olarak seçilmesini çok hatalı bularak " **Aşırı derecede iyimser olmasının altında, piyadelerin modern savaşlarda yapacakları hakkında ağlanacak derecede bilgisizliği yatmaktadır.**" demektir.

Seddülbahir çarpışmalarında askerlerine başlattığı saldırılar, bilinçsizce gece ve karanlıkta olduğundan çok ağır kayıplara sebep olmuştur. Bazen güpegündüz, karşıda onları bekleyen Türk askerleri olmasına rağmen adamlarına ileri gitme emrini vermiştir. Başarılı olmayan bir saldırıyı, gene aynı yerden tekrar yaptırması inanılır gibi değildir. Çarpışma sırasında karşı güce katılmak isteyen üç askeri öldüren genç bir subayı madalya ile ödüllendirmesi çok şaşırıcı bulunmuştur.

İngiltere'de 1916 Ağustosunda kurulan Gelibolu kampanyasını soruşturmak üzere kurulan Kraliyet Komitesi " **Başlangıçta başarısızlık risk iyi hesap edilmediği için savaş zaferle sonuçlanmamıştır**" kararını vermiştir. General Charles Monro ise, akıllıca yaptığı başarılı geri çekme dolayısıyla tebrik edilmiştir.

SEKİZİNCİ KISIM

ÇANAKKALE'DE ÇARPIŞAN ULUSLARIN ASKERLERİ

Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar !

Burada, bir dost vatanın toprağundasınız. Huzur ve sükün içinde uyuyunuz. Sizler Mehmet-çikler'le yan yana, koyun koyunasınız..

Uzak Diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar !

Göz yaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağnımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.

Mustafa Kemal Atatürk

Çanakkale Savaşları'nda çarpışan askerlerin çoğunluğu Britanya İmparatorluğuna bağlı Asya, Avustralya ve Afrikada'ki dominyonlardan ve İttifak Devletlerinden Fransa ve Belçika'dan geliyordu. Cephede bulunmasalar da, onlara moral ve lojistik destek, haber alma yönünden yardımcı olan ülkelerin arasında Yunanistan ve Rusya'dan da bahsedilebilir.

AKDENİZ SEFERİ KUVVETLER ASKERLERİ

(5, 10, 13, 19, 21, 31, 32, 36, 37, 40, 41)

AVUSTRALYA VE YENİ ZELANDALILAR

Vatanın sana ihtiyacı var !

Ben oğlumu asker olsun diye yetiştirmedim !

Ben oğlumu asker olsun diye yetiştirdim !

Avustralya'da Gönüllü Asker Toplama Afişleri

Gelibolu yarımadasında savaşanların içinde Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelen ve AN-ZAC (Avustralian New Zealand Army Corps) birlikleri diye anılan gönüllülerin yeri başkadır.

İstanbul'un işgali için boğazın savaş gemileri ile aşlamaması üzerine, kara birliklerinin devreye girmesi düşünüldüğünde İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, müstemlekelerden gönüllü asker toplamak zorunda kaldı. İngiltere'ye bağlı ülkelere basıp dağıttığı, "**Vatanın sana ihtiyacı var**" (Your country needs YOU) yazılı afişde, Kitchener, üniforması, keskin bakışı ve kalın bıyıkları ile heybetli bir şekilde ileriye uzattığı sağ elinin işaret parmağı ile böyle diyordu. Avustralya'nın Sydney ve Melbourne ve Yeni Zelanda'nın Wellington caddelerine asılan afişler gönüllü toplamada etkili oldu. Yerel yönetimler ve gönüllü derneklerin bastırdıkları afişlerden birisi de gençlerde çok etkili oldu. Afişte şık giyimli şımarık görünümlü bir kadın, kollarını oğlunun boynuna dolamış durumda, "**Ben oğlumu asker olsun diye büyütmedim**" (**I didn't raise my son to be a soldier**) derken, yanındaki sevimli bir anne üniformalı oğlunun eline sıkarken "**Ben oğlumu asker olsun diye yetiştirdim**" (**I did**) diyordu.

Birinci Dünya Savaşı çıkmadan önce Avustralya'da kuraklık yüzünden büyük bir ekonomik sıkıntı ve işsizlik vardı. Askere gidenlere bir miktar para verileceği için, gençler asker olmak için çırpınıyorlardı. Gönüllü alınacakların yaş aralığı 18-45; en az boy 1.60 m, göğüs genişliği 84 cm.den az olmamalıydı! Ödenecek para da rütbeye göre değişmekteydi. Askerlere günde altı Şilin (Schilling), ayda ise 9 Sterlin (Sterling= Pound) gibi iyi para ödendiği için herkes gönüllü olmak için yarışyordu. O kadarki bazı gençler yaşlarını büyük gösteriyordu.

Avustralya ve Yeni Zelanda'lılar üzerinde, başta Lord Byron olmak üzere İngiliz düşünürleri ve edebiyatçıları tarafından, Türkler'in devamlı aşağılanması, onların yabani, vahşi ve canavar ruhlu insanlar olarak gösterilmesi şiddetli bir nefret hissi yaratılmasına sebep olmuştu. Osmanlı'nın boğazlar için uluslararası kuralları çiğnediği fikri onlarda öfkeye sebep olmuştu. Nasıl olur da Türkler, koca İngiliz İmparatorluğuna kafa tutabilirler ve onlarla savaşı göze alırlardı ? Mutlaka hesapları görülmeliydi.

Anzak gençlerinin çoğunun boyu 1.80 m. üstünde, iri yarı ve güçlüydü. Onlar savaşı, bir sokak kavgası gibi görmekteydi. Kavgaya katılacaklar, ani ve sert darbe ile karşısındakini yere yıkıp işini bitirecek ve sonra zafer şarkısı ile ülkelerine döneceklerdi. Bu şekilde ilk kez,

uluslararası arenada uluslarının varlığını, adını ve gücünü göstermiş olacaktı. Çarpışmada küçük bir kurşunla hayatlarının baharında ölecekleri akıllarından geçmiyordu. Bunların ne kadar boş ve hayal ürünü olduklarını geç de olsa öğreneceklerdi. Türk askerinin doğuştan savaşçı ve gözüpük olduğunu Gelibolu'da öğrenecekler ve sonunda içlerinde onlara karşı sevgi ve sempati duyacak ve Mehmetçiğin hiç de kötü bir insan olmadığını anlayacaklardı.

Avusturalya başbakanı Andrew Fisher, 26 Ekim 1914 tarihinde İngilizlerin safında savaşa girme kararı aldı. Savaşta başarıya ulaşmak üzere, 20,000 asker ve parasal yönden onlara son kurşuna kadar destek vereceğini ilan etti. Sonradan asker sayısı daha da artmıştır.

Avustralya'luların çoğu yüzyıllar önce İngiltere' den gönderilen tutukluların soyundan gelmekteydi. Üzerlerindeki bu lekeyi silmek için fırsat bekler durumdaydı. Daha önceden Güney Afrika'daki Boer savaşlarına katılmışlar ve aralarındaki bazıları Victoriya Haç'ı (Victoria Cross) madalyasını almakla kendilerini kanıtlamışlardı.

Avustralya halkı arasında, başka uluslardan göçmen olarak gelenler de vardı. Alman asıllı olanlar, gönüllü çağrısına katılmadığı gibi gazetelere verdikleri ilanlarda, kendi ülkesinin askerlerine kurşun atmak istemediklerini bildirmişlerdi. Onların bu davranışı, çoğunluğu pek memnun etmemişti.

Gelibolu Savaşı Avustralya'da Başlıyor: Avustralya'nın New South Wales eyaletinin batı ucunda bulunan Silverton denilen yerleşim yerinde yaşayan iki Türk vardı. Şehir, sokaklarda develerin dolaşması ve yaşayanların kıyafetleriyle, Şark kasabasına benziyordu. Develerin sürücüleri, bakıcıları, terbiyecileri Afgan'lı, Hind'li Müslümanlardı. Bunlar kentin kendilerine özel olan bir mahallesinde yaşıyorlardı.

Silverton'a yakın Broken Hills denilen yerde zengin bakır, çinko ve gümüş madenleri vardı ve kasabanın sokaklarına, Gümüş, Iod, Sülfite ve Oksit gibi kimyasal isimler verilmişti. Burada yaşayanlar arasında sadece iki Türk: **Abdullah** ve **Kul Mehmet**. Abdullah'a dini bilgisi yüzünden "Molla Abdullah" derlerdi. Bu nedenle Müslüman Kolonisi içinde saygın bir yeri vardı. Avustralya'ya ne zaman ve neden geldiğini bilen yoktu. Kendisini geçindirecek bir mesleği de yoktu. Develerle de pek ilgilenmiyordu. Müslüman'lar Hristiyanlar tarafından kesilmiş etleri, yemek istemiyordu. Sonunda 60 yaşındaki Molla Abdullah, bir kasap dükkanı açarak hem dindeşlerine hizmet ve hem de geçimini temin eder duruma geldi. Ne varki Müslüman usulüyle hayvan kesmesi yüzünden Broken Hills'de kesim kontrolünü yapan kişi ile sık sık başı derde giriyordu. Yabancı bir ülkede kendisine ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılması onuruna dokunuyordu.. Sakin yapıda içine kapanık bir insandı.

Abdullah zor duruma düştüğünde yanında daima Kul Mahmet bulunuyordu. Kul Mehmet, 40 yaşlarında boylu,boslu yakışıklı bir gençti. Onu Anadolu'dan buraya hangi rüzgar atmıştı? Bunu bilen yoktu. O da devecilik yapmıyordu. İstanbul'da öğrendiği dondurmacılık yapmaya kararlıydı. Kendisine küçük bir araba bulmuş, bunu kırmızı beyaz renklerle boyamıştı. Arabanın tentesinde de aynı renkli çizgiler vardı. Arabanın önüne el yapması ay yıldızlı Türk **Bayra-**

ğı olan küçük bir direk çakmayı da unutmamıştı. Arabanın üzerinde, “Türk Dondurması” diye bir yazı vardı. Silverton sokaklarında, “Dondurma kaymak.. Türk Dondurması” diye bağırarak dolamp duruyordu. Kısa sürede Türk Dondurması ünlendi ve herkes ondan kaymaklı dondurma almaya başladı.

Molla Abdullah ve Kul Mehmet kısa sürede kaynaştılar ve birbirlerine kardeşçe yaklaştılar. O sırada Balkan Savaşı'nın başladığını öğrendiler. Türkler'in yenik düşmesi ağırlarına gitti. Ülkelerine dönüp savaşmayı düşündülse de, “Avustralya nire ! Türkiye nire !”. Arkasından 1.Dünya Savaşı başladığını ve İngilizler'in Türkler'e savaş ilan ettiğini öğrendi. Avustralyalı gençler büyük bir coşku ile asker alma merkezlerine giderken, iki Türk bu hareketliliğe merak edip sorup öğrendiklerinde canları sıkıldı. Türkler, onlara ne yapmış ki Çanakkale'ye gidip Mehmetçik'lere kurşun atacaklardı ? Sonunda Kul Mehmet ve Molla Abdullah,, Avustralyalı gönüllülere, “Siz Türkler'e harp ilan ettiyseniz. Biz de size harp ilan ediyoruz” dediler.

1 Ocak 1915 Cuma günü Broken Hills'deki Madencilik sendikası, ailece piknik tertip etmişti. Sabah saat 10 da, arkasına 40 vagon bağlı tren başında şapkaları ve ellerinde piknik sepetleri olan 1,200 madenci, eşleri ve çocuklarını alarak 12 km. uzaklıktaki Silverton'a doğru hareket etti. Trendekiler, kasabanın batı yakasına gelirken, trenden 30 metre uzaklıkta ve birbirinden 15 metre mesafede, ellerinde tüfikle yere yatmış iki kişiyi gördü. Önce onları tavşan avlayan kişiler sandılar. Ancak, trene doğru yayılım ateşinin başlaması üzerine panik havasında içeriye sindi. Tren yavaşladı, erkeklerden inenler oldu. Gereken yerlerle ulaşım sonunda, polis, gönüllülerden ibaret silahlı bir grup trene ateş edenlerin peşine düştü. Saat 13'e kadar devam eden çatışma süresinde, içinde kadınların dahil olduğu Avustralyalılar'dan 4 kişi ölmüş ve 7 kişi yaralanmıştı. Avustralya'da Gelibolu Savaşını resmen başlatan Molla Abdullah ve Kul Mehmet, ellerinde içi boş Schneider silahlarıyla ölü olarak ele geçirildi. Kul Mehmet'in vücudunda tam 21 mermi yarası vardır. Üzerlerinde çıkan yazıda, Osmanlı Sultanının emriyle Müslümanlık görevi gereği kendi istekleriyle ülkeleri için çarpışmaya girdiklerini bildiren cümleler bulundu. Avustralyalı askerler, iki kişinin bu kadar direnmeyi yapacağına hiç inanmadıkları için, dağlarda, tepelerde diğer Türkler'i arayıp durdular.

Ertesi günü kasabada yabancılar aleyhinde büyük bir gösteri başladı. Trene ateş edenlerin arkasında, Alman asıllıların olduğunu hükmedildi. Alman Kulübü yakıldı. Hızlarını alamayıp Afgan'lıların bulunduğu mahalleye yönelirsede, polisler bunu önler.

Bu gün, Molla Abdullah ve Kul Mehmet'in öldürüldüğü yerde, Broken Hill Tarih Derneğinin olayı anlatan bir tabelası vardır. Aslında iki Türk, Avustralyalılar'a Türk askerinin ne kadar onuruna düşkün, gözü kara ve cesur olduğunu göstermek istemişlerdi ama onlar bunu anlamadılar! Bu olay “Broken Hills Savaşı” (Battle of Broken Hills) olarak Avustralya'nın resmi Harp Tarihi'ne (Official War History) geçmiştir.

Avustralyalı ve Yeni Zelanda'lı gönüllü askerler, tam teçhisatlı olarak kıtanın batısında ki Albany kentinde bir araya geldiler.Burada 28 nakliye gemisine bindirildiler. İlk grup 7 Ka-

sım, ikinci grup ise 31 Aralık 1914'te gemilere alınarak yola çıktılar. İlk grup hareket ettikten sonra, Almanlar'ın Emden kravüzörünü Cocos -Keeling'i abluka altına aldığını öğrendiler. Emden'nin saldırısına hedef olan nakliye gemisi battı. Bu olay denizdeki askerler için büyük bir tehlikeydi. Avustralya donanmasının güçlü gemilerinden birisi olan Sydney 2.5 saatlik hızlı bir seyir ile Emden'i yakaladı. İki gemi arasındaki top atışlarında üstünlüğü sağlayan Avustralya gemisi, Emden'i hareketsiz hale getirdi ve gemi Kuzey Keeling adasının kumsalına çekildi.

Nakliye gemileri Colombo limanında su ve yiyecek ihtiyacını tamamladı. Aden'de ikinci ikmalini yaptıktan sonra Suveş kanalı üzerinden Mısır'ın İskenderiye limanına vardı. Anzak gönüllüleri piramitlerin yakınında Mena kampında tam beş ay süreyle sıkı bir eğitimden geçtiler.

Askerler hafta sonlarında günlerini eğlence yerlerinde geçirdiler. Mısırlıların kişiliklerinde müslümanları tanıdıklarını sandılar. Sokakta uyuyanları gördüler. Kötü kalitedeki Mısır sigaralarına "**Deve Dışkısı**" (Camel Dung) adını taktılar. Önlerini kesip "**bahşış**" diye el uzatanlar, sıkıştığı zaman "**Maliş**" veya "**Mafi Müşkula**" "**Önemli değil, Sorun yok**" "**Mafiş**," "**Yok**" anlamındaki Arapça kelimeleri öğrendiler. Mısırlılar arasında "**Abdül**" isminin çok yaygın olması yüzünden, önüne gelen müslüman'ı bu isimle çağırır oldular.

Anzak askerlerinin bir kısmı, karşı öneriye rağmen genel evlere dadandı. Askerlerin 2,000'i bel soğukluğu'na (gonore) yakalanarak tedavi gördü.

Kahire sokaklarında dilenen insanların çokluğu karşısında bu alışkanlığın müslümanlara has bir davranış olduğunu sandılar. 1915 Haziran ayındaki kanlı Kirte savaşlarında Mehmetçiğin olağan üstü direnç göstermesi karşısında General Hamilton ile konuşan Ashmead-Bartlett adındaki savaş muhabiri ona ilginç bir teklif önerdi. "**Türk askerlerine adam başına 10 Şilin bahşış verileceği söylenir ve kendilerine dokunulmayıp, affedileceği ilan edilirse, her asker silahı ve sahra aletleriyle gelip teslim olur ve ateş hattında dövülecek kimse kalmaz**" demek cesaretini gösterir ve Hamilton ona Türkler adına güzel bir cevap verdi.

Anzak askerleri, Britanya Ülkelerinden birisi olan Hindistan'dan gelen askerleriyle birlikte İskenderiye'den gemilere bindirilerek Limni ve Mondros adasına getirildiler. Burada da sıkı bir eğitime tabi tutuldular. Askerler bir an önce Gelibolu'ya çıkıp savaşa katılma arzusu içindeydiler.

25 Nisan 1915 günki saldırıda, Anzak kolordusunun başında Mısırdaki Gurka birliklerinde görev yapmış olan "**Birdie**" takma adlı, Korgeneral Sir William Birdwood bulunuyordu. Emrindeki 1. Anzak tümeninin komutanı Tümgeneral William Bridges idi. Bridges'in emrinde 1., 2., 3. Avustralya Tuğayları ile birlikte ve topçu birlikleri ve destek birlikleri vardı. General Bridges, Anburnu savaşlarında ağır olarak yaralanmış ve kaldırıldığı hastanede ölmüştür.

Yeni Zelanda birliklerinin kumandanı Korgeneral Sir A. Godley ve emrinde iki tuğay görülmüyordu. Toplanan askerlerin arasında Polenez adalarından gelen Maoriler, Cook adalar topluluğundan, Ellis-Gilbert takım adalarından gelen Raratonga'lar da vardı.

Nihayet beklenen gün geldi ve 25 Nisan 1915 Pazar günü, 1,500 kişilik ilk Avusturya bir-

liği, Kabatepe kumsalına çıkmak üzere harp gemilerinden, çıkarma vasıtalarına bindirildi. Askerler, şiddetli akıntı ve hatalı yönlendirme yüzünden Kabatepe yerine bunun 2 km. kuzeyinde, sonradan Anzak Cove diye isimlendirilen Arıburnu' Koyu'na çıktılar. Bir kısmı karaya ayak basmadan denize düştü. Üstlerindeki kilolarca ağırlık yüremelerini engelliyordu. Karşıdan Türkler'in mitralyöz ateşi başlayınca, savaşın ne olduğunu anlar gibi oldular.

Çoğunlukla Arıburnu cephesinde çarpışan Anzak askerleri zaman zaman, bu sahanın sağındaki Anafartalar ve yarımadaanın güneyindeki bölgelerde de çarpışmak zorunda kaldılar.

Gelibolu'daki Ağustos ayı başındaki ikinci büyük saldırıda Anafartalar ve Arıburnu bölgesinde çetin savaşlara katılacak olan kolordu komutanı gene Birdwood bulunmasına karşın 1.,2., 3. tugayları kapsayan 1. Avustralya Tümen komutanlığına Korgeneral H.B.Walker atanmıştı. Tümgeneral J.G.Legge komutasında yeni 2. Avustralya tümeni yapısında 5., 6., 7. tugayları ve bağlı birlikleri vardı. Yeni Zelanda tümeni ve yardımcı birliklerinin başı gene Tümgeneral Godley idi..

Ağustos savaşları müttefikler için hayati önem taşıyordu. İşi sağlama almak ve çabuk sonuçlandırmak için, Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri arasında hafif suvari alayları da bulunuyordu.

Gelibolu'da 8.5 ayı aşkın sürede ve zor şartlarda savaşan Anzaklar ağır kayıplar verdiler. 8 Anzak'lıdan birisi ölmüş, üç Anzaklı'dan birisi ise yaralanmıştı. Askerlerin büyük bir kısmı, tifüs, dizanteri, sıtma gibi salgın hastalıklardan telef oldu. Bilhassa Haziran - Temmuz aylarında sıcakların artması ile birlikte sivrisinek ve kara sineklerin savaş alanında açık mezarlık gibi yerde şişen, kurtlanan cesetlerden taşıdığı hastalık mikropları onlar için felaket derecesinde sağlık sorunu olmuştur. Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, askerlerinin %80 'ninin hastalandığını ve Temmuz ayı içindeki 15 gün zarfında, hastalıktan kaybedilenlerin sayısının cephedeki kayıpları aştığını bildirmiştir.

Anzaklar, topraklarımızdan 1915 yılının sonunda çekilmek zorunda kaldılar. Büyük acılara karşın, ulus olma bilincine ulaştılar ve artık başkalarının isteği ile, ülkelerinden binlerce kilometre uzaklıktaki yabancı ülke topraklarında savaşmamaya karar verdiler. Kandırıldıklarını anladılar. Ülkelerini savunmak zorunda kalan Türkler'e savaş sırasında ve sonrasında sağyı duydular.

Anzaklar için, 25 Nisan günü çok önemlidir. Her yıl bu günü kutlarlar. 24 Nisan 1990 Salı günü çıkan THE AVUSTRALIAN gazetesinin özel sayısının ana başlığı "**Gallipoli. Bir ulusun doğuşu**" şeklindedir. Bu sayıda, sayıları çok azalmış Gelibolu'da savaşmış gaziler anılarını anlatmışlardır.

Canberra'daki askeri müzede yanında merkebiyle yaralıları taşıyan er John Simpson Kirkpatrick'in bronz heykeli vardır. İngiltere'nin New Castle kentindeki bir denizcinin oğlu olan Simpson, babasının ölmesi üzerine erken yaşlarda hayata atılmış ve uzak seferler yapan gemilerde tayfa olarak çalışmaya başlamıştı. Çalıştığı gemi, Avustralya'daki New Castle limanına uğradığı zaman gemiden ayrılıp çeşitli başka işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Gelibolu için gönüllü asker toplandığını duyunca, yıllarca görmediği annesine ulaşmak ümidiyle o da gönüllülerin arasına katıldı. O aslında Anzak askerlerinin bir kısmı Avrupa'ya gideceği için bu yolu seçmişti. Kader onu, Avrupa'ya değil, Gelibolu'ya sevkedilecek birliklerinin arasına koymuştu. Görevi, ambulans taburunda sıhhiyecilik idi. Sempatik tavırlı, neşeli ve şakacı olan Simpson kısa sürede arkadaşları arasında sevilen birisi oldu. Yaralıları sedye ile taşımak yerine, Arıburnu sahilinde bulduğu başı boş bir merkep ile görevini yapmayı tercih etti. Derin dere yarıklarından ve tepelerden yaralı askerlerin sedye ile taşınması kolay olmadığı için bu yolu seçmişti. Hayvanı seyyar ambulans olarak kullanması ve ona **"Abdul"**, **"Elizabeth"** gibi isimlerle çağırması herkesi güldürürdü. O da arkadaşları gibi anı defteri kullanır ve başından geçen ilginç olayları kaleme alır.

Simpson çok cesurdu. Bu yüzden Hintli askerler ona, cesurların en cesuru anlamındaki **"Bahadır"** ismini takarlar. Ölüm Simpson'u, 10,000 Türk askerinin öldüğü 19 Mayıs saldırısının ertesi gününde yaralı arkadaşını taşıırken bulur. Göğsünden aldığı mitralyöz kurşunu ile, Anzaklar'ın **"Shrapnel Gully"** diye adlandırdıkları, Arıburnu- Kabatepe arasındaki kuru dere yatağında öldü.

Gelibolu'nun batısında çarpışan Anzak askerleri içinde, üstün hizmet gösterip de Victoria Haç'ı madalyesi ile onurlandırılan askerlerin arasında 19 Mayıs felaketinde bir çok Türk askerini öldüren Albert Jacka, Leonard Keysor, William Symons, Alexander Burton, William Dunstan, John Hamilton, Frederick Tubb, Alfred Shout ve Hugo Throssel vardır. Bunların bir kısmı cephede yaralanmış, sakat kalmış veya ölmüştür. Kahraman olmalarına karşın hiçbirisinin heykeli dikilmemiştir. Sadece Anzak gününde çıkan gazetede boy boy resimleri yer almıştır. Bunların hiçbirisi, yazdığı yazılarla Gelibolu savaşının bütün vahşetini halka yansıtarak, savaşın durdurulmasını sağlayan genç Avustralyalı gazeteci Sir Keith Murdoch'un yerini tutamaz. Bize göre, gerçek kahraman Murdoch'tur.

Avustralya gazetesinde, anılarını anlatan yaşlı gazilerin hepsi, Türk askerlerinin kahramanlığı, vatanseverliği, cesareti ve insanlığından bahseder. Birbirine yakın siperlerde bazen istemiyerek kendi arkadaşlarını dahi vurmuşlardır. Gemilerden ve sahilden yapılan top atışları; karşılıklı el bombası, tüfek ve mitralyöz atışları ile toz duman içinde kalan; barbar, kaba, yabani olarak tanıtilen insanları yakından tanımak zorunda kalmışlardır. Silahların sustuğu anda, siperler arasında, sigara, kuru incir, konserve et ve çikolata atışları ile aralarında sevgi bağı oluşmuştur. Jacko diye isimlendirdikleri Türk askerini eğitimsiz fakat **"Kahraman düşman ve mert düşman; insanı gözünden vurabilen çok iyi nişancıdır"** diye anarlar.

Cephedeki askerlerin en çok istek duydukları sudur. Su getiren erlere “Saka” denir. Saka uzaktan görüldüğünde birden her şey unutulur. Bazen, yakındaki düşman siperine su getiren saka’dan karşı cepheden yalvaran bakışlarla su isteği olur. Saka’nın içinden düşmanına su verme isteği gelir ama, başındaki subayından çekinir. Böyle durumda, su kabına kurşun sıkılmak gelir karşıdaki askerın aklına. **“Ne bana; ne de sana”** örneği.

Avustralyalı gaziler, anılarında başlarındaki komutanlardan pek memnun olmadıklarını yazarlar. Kendilerini boşu boşuna ölümün kucasına attıklarını, harp sanatını bilmediklerini dile getirirler. Gazilerden birisi olan Ernest George Guest, Alman ve Türk Subaylarının kendi subaylarından daha iyi eğitilmiş ve deneyimli olduğunu bildirir. Türkler’in keskin nişancılarından korunmak için, Arıburnu’ndaki kuru bir dere yatağında gizlenirken, 1. Tümen Komutanı General Bridges’in ortalıkta dolaştığını görünce ona, **“Hey bana bak akılsız. Oralarda dolaşıp durma. Bizi Türk keskin nişancılarına hedef göstereceksin !”** diye seslenir. Guest’in uyarılarını dinlemeyen general, poposundan kurşunu yiyince aklı başına gelir !

Anzaklar, kolordu komutanı olan Birdwood’u sert ve disiplinli bulmalarına karşın ona saygı duyarlar. Zira, General, ötekiler gibi savaşı cephe gerisinde, gemilerde idare etmemekte ve onlarla birlikte cephededir. Bir defasında kafasından kurşun yarası almasına rağmen cepheden ayrılmamıştır.

Gelibolu savaşlarında yaklaşık 50,000 - 60,000 Avustralyalı katılmış, bunların 8,709’u çarpışmada ölmüş veya hastalıktan kaybedilmiştir. Yaralananların sayısı ise 19,441 kadardır. 70 asker esir düşmüş ve 63,969’u hastalanmıştır. Gelibolu’ya gönderilen 8,556 Yeni Zelanda’lının ise 2,701 ölmüş, 4,752’si yaralanmıştır

Gelibolu savaşlarında, 25 Nisan- 20 Aralık 1915 tarihleri arasında, yaklaşık 8.5 ay süren çarpışmalarda ölen Anzak askerleri anısına Arıburnu bölgesinde bir çok anıt ve mezarlar yapılmıştır. Verilen isimler orada ölen önemli askerlerin isminden, bölgenin haritadaki yerinden kaynaklanır. Bunlardan en önemlileri şunlardır.

Lone Pine = Tek Çam, Kanlı sırt Anıtı : 25 Nisan’ da Arıburnu sırtlarına tırmanan düşman askerlerinin 27. Alay’ımızın öncü askerleri ile başlattıkları Hain Tepe (Plugg’s Plateau) ve Bomba Sırtı’nda (Quinn’s Post) ölen 3,268 Avusturalya ve 456 Yeni Zelanda; denizde gömülen 960 Avustralyalı ve 256 Yeni Zelandalı askerın anısı için kilise biçiminde yapılmış bir abidedir. Nisan 1915’ de Kanlısırt bölgesinde tek bir çam ağacı görülmesini Avustralyalı’lar bu ağacı **“Tek, yalnız çam”** anlamında Lone Pine (Lonesome Pine) diye isimlendirmişlerdir. Ağaç çarpışmalar sırasında tahrip edilmişse de Avustralyalılar onun tohumunu ülkelerinde fidan haline getirip, Gelibolu’da eski ağacın yerine dikmişlerdir. Ağustos başındaki çok şiddetli çatışmalarda, onlardan 2,000, bizden ise 5,000 asker kaybedilmiştir.

Quinn’s Post (Quinn Karakolu) Mezarlığı: Bombasirtı’nın kuzeyinde yer almıştır. Karşılıklı siperler birbirine çok yakın olduğu için askerler, birbirlerine el bombaları attığı için bu isim verilmiştir. İlerlemek için, yer altı tünelleri içinde patlatılan dinamitlerin sesi uzaklardan bile duyuluyordu. Yanında Yüzbaşı Mehmet şehitliği vardır.

Arıburnu Mezarlığı : Sonradan Anzak Cove (Anzak Koy'u) adı verilen, Arıburnu koyunun kuzeyinde ölen 250 Anzak askerinin isimleri yazılı olan mezarlıktı. Mezarlığın kuzey ucunda kibleye dönük üç mezar, müslüman Hint askerlerine aittir.

Beach Mezarlığı : Kaba Tepe-Arıburnu arasındaki sahile yakın yerde çarpışırken ölen Anzak askerlerine ait mezarlık. Merkebini ambulans gibi kullanarak yaralı taşıyan ünlü Er John Simpson burada gömülüdür. Mezarının üzerinde, **“Canını, başkalarının yaşaması için verdi”** yazılıdır.

Conkbayırı Yeni Zelanda Anıtı : Besim Tepe' de (Q Tepesi) çarpışırken ölen 856 Yeni Zelanda askeri anısına yapılmıştır. Yeni Zelandalılar, Conkbayırı tepesini sadece, 8-10 Ağustos arasında ellerinde tutabilmişlerdi. Mustafa Kemal'in 10 Ağustos 1915'te başlattığı saldırı ile Yeni Zelanda'lı, İngiliz ve Gurka askerleri ağır kayıplar vererek geriye püskürtülmüşlerdir.

Yeni Zeland 2 No.lu Karakol Mezarlığı : Arıburnu kıyısının kuzeyinde bulunan **“Bahkçı Damı”** (Fisherman's Hut) denilen yerin 150 metre kuzeyinde ilk çıkarmada ölen askerlere aittir. Buranın yakınında başka bir mezarlık daha vardır.

Anzak Bölgesindeki Diğer Anıt ve Mezarlıklar : Şarapnel Dere (Schrapnel Valley), Canterbury, Embarkation Pier (Çekilme iskelesi), Hill 60 (Bombatepe), Johnston Joly, 4.Battalion Ground, Baby 700 (Düztepe) ve diğerleri vardır. Bunların yeri ve isimleri ilgili haritalarda gösterilmektedir.

Avustralyalıların en çok övündükleri harp, Gelibolu Savaşları ve en takdir ettikleri düşman Türkler'dir. Sydney'den, Brisbane'e, Melbourne'den Adelaide'ye kadar kıtanın hemen her şehrinde Gelibolu kulübü vardır, en güzel abideleri, Gelibolu ismini taşır

Avustralya ve Yeni Zeland'lılar, her yılın 25 Nisan'nını Anzak günü olarak kutlarken, bir kısmı Gelibolu yarımadasında ölen atalarını ziyaret ederler. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk, Çanakkale'de ölen yabancı ulus askerleri için anlamlı olduğu kadar duygulu Arıburnu (Anzak Koy'u kitabesine burada yer veriyoruz.

“Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar !

Burada, bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetlerle yan yana koyun koyunasınız.

Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar !

Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınızı, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra artak bizim evlatlarımız olmuşlardır.”

HİNT ASKERLERİ

Hindistan Türkiye'yi bir eli arkasında bağlı olarak yenebilir !

Lord Kitchener

İngiliz Savaş Bakanı

İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, askerlik hayatının bir kısmını Hindistanda geçirmiştir. Onun gönlünde, askerlikten sonra orada valilik yapma isteği vardır. Konuşmalarında Türk ordusunu daima küçük görmüştür. Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlığına General Ian Haminton'u atarken, Osmanlının başkenti olan İstanbul **"İstanbul halkının çoğunluğu zaten Osmanlı değil, müslümanlar orada azınlıktadır"**, **"Donanma Çanakkale Boğazı'nı aşar, İstanbul kendiliğinden teslim olur ve siz başarıya ulaşırsanız, bu bir muharabenin zaferi değil, bir harbin galibiyeti olacaktır"** demekle işlerinin kolay olacağını ima etmiştir.

İngiliz ve Fransız gemilerinden kurulu müttefik donanmasının 18 Mart bozgununa uğraması bu sözlerinin ne kadar boş olduğunu gösterir.

Lord Kitchener'in Türkler'i hiç sevmediği, onları küçük gördüğü herkes tarafından bilinmektedir. Kendisine o kadar güvenmektedir ki, eğer İstanbul'da İngiliz Elçisi olsaydı, Türkler'in Almanların safında harbe girmesini engelleyebileceğini bile söylemiştir. Gelibolu'da savaşacak olan askerlerinin arasında, eğitimlerinde katkıda bulunduğu Hint birliklerine çok güvenmektedir. **"Hindistan Türkiye'yi bir eli arkasında bağlı olarak yenebilir"** demek gafletinde bile bulunmuştur.

Hint birlikleri gemilerle önce İskenderiye üzerinden Kahire'ye gelerek burada eğitimlerine tazelediler. İçinde müslümanların da bulunduğu, 69 ve 89. Alayları bulunan 29. Hint Tugayı, başında Tümgeneral Aylmer Hunter- Weston bulunan 29. İngiliz tümenine bağlıydı. Bu Tümen Gelibolu yarımadasının güney bölgesinde, yani Seddülbahir bölgesinde konuşlandırılmıştı. Hint Tugayının Komutanı, Tuğgeneral Vaughan Cox bulunuyordu.

Gelibolu yarımadası'nda çarpışan Hint askerleri içinde, Sikh, Pathan, Jat, Bhil, Madrasasi, Bahici ve Gurka asıllı askerler; neden ve kimin için savaştıklarını bilmeyen zavallılardı. Karınlarının tok olması, süslü üniforma içinde ellerine silah verilmesi onlara yetiyordu. Kişiliklerini yitirmiş bir durumda, efendileri İngilizlerin kayıtsız şartsız emrindeydiler.

Hint Tugayı, Gelibolu savaşlarının başından sonuna kadar çarpışmalara katılmıştır. 25 Nisan 1915'te Seddülbahir'de baştan kara etmiş River Clyde çıkarma gemisinin yanında karaya çıkmışlardı. Tugayın içindeki 69 ve 89. Pencap alaylarının içinde, 1 Singh ve 4 Gurka taburu ve iki müslüman bölüğü vardı. İngilizler başlangıçta, Hintli müslümanların dindaşlarına kurşun atmasında sakınca görmemişlerdi ! Karşılarında süngü hücumuna geçtiklerinde **"Allah.. Allah.."** sesleri ile koşan ve beş vakit ezan sesleri duyulan Türk hatlarına karşı Hintli müslüman askerler nasıl davranacaklardı ? Savaş sırasında müttefiklerden düşünce inceliği

beklenemezdi. Ancak çıkarmanın ilk gününde tugaydaki müslümanlar arasında karışıklık çıkması üzerine, tugayda Gurkha taburlarına ağırlık verdiler.

General Ian Hamilton, daha savaş başlamadan Mısır'da bulunan Hint birliklerindeki Gurkha taburlarını Kitchner' den ısrarla istemişti.

Gurkalar, Hindistan'nun Kuzey-doğu sınırındaki,dağlık Nepal halkıdır. Nepal de, Büyük Britanya İmparatorluğu sömürgelerinden birisidir. Hint ordusu içine katılan Gurka'ların 26,000 kişilik bir birliği vardı. Gurkalar, kısa boylu, robot gibi hareket eden, savaşçı yapıda ve acımasız askerler olup sık sık sorun çıkarsalar da, Gelibolu yarımadası'ndaki engebeli arazide onlara ihtiyaç vardı. Sonunda generalin istediği olmuş ve Hint Tugayında Gurkha taburlarına ağırlık verilmişti. Hint askerlerinin bir kısmı cephedekilere su taşıyan Katır birliklerinde görevlendirilmiştir.

Hint birlikleri, çıkarmanın ilk gününde Seddülbahir'de, onun batısında Kerevizdere bölgesinde çarpışan Fransız birlikleriyle birlikte çıkarma ve çatışmalara katıldı. Seddülbahir gerisindeki Kirte köyü ve Alçıtepe'nin ele geçirilmesi için müttfefiklerin Mayıs- Haziran 1915'teki arda arda yaptıkları Kirte 1., 2. ve 3. savaşlarında ağır kayıplar verdiler. Zığındere savaşında her iki taraf ağır kayıplar verdi. Bölgedeki Gözetleme Tepe, Nuri Yamut, Sonok ve Sargıyeri anıt mezarları ölen askerlerimizin anısına dikilmiştir. Burada İngilizlerin Pink Farm ve Twelve Tree Corps mezarlıkları Kanlı Kirte savaşlarında ölenlere aittir.

Gurka taburlarının Kabatepe önündeki çıkarma kumsalında başlattıkları Pırnartepe (Chocolate Hill), Bombatepe (Hill 60), Yusufçuktepe (Scimitar Hill) ve Ağıldere'de sürdürdükleri saldırılar her iki tarafın ağır kayıp vermesine sebep olmuştur. Hamilton'un çok güvendiği Gurkha taburları Mehmetçikler'in karşısında bekleneni verememiştir. Yaptıkları tek şey, Zığındere savaşlarında yaralanan 25 ve 26. Türk Alayı askerlerinin tedavi edildiği seyyar hastaneyeye saldırıp yaralıları süngülemek olmuştur.

FRANSIZ ASKERLERİ

Türkler çok müthiş insanlardı. Önümüzden bazen yaralı kanlar içinde geçen Türk Esirleri, dim dik, gururla geçerlerdi.

Ernest Stoconne

Fransız Gelibolu Gazisi

İngiltere ve Rusya ile birlikte İttifak Devletleri grubuna giren Fransızlar, Birinci Dünya Savaşının başında Alman ordusunun saldırısına maruz kaldı. Hızla ilerleyen Alman askerleri, Marn civarında İngiliz ordusunun desteği ile durdurabildi. Almanların Orta- Doğuya ulaşmasını engellemek ve dostları Ruslar'a yardım edebilmek için Osmanlı'nın tarafsız kalması için yaptıkları politik gayretler etkili olmayınca, İstanbul'un savaşın başında düşürülmesi ile, Almanları yalnız bırakma yolunu tercih ettiler. Akdenize geçen Alman savaş gemileri, Kuzey Afrika kıyısındaki sömürgelerinde bir taraftan kargaşa çıkarırken, diğer taraftan oradan Fransa'ya yollanan askerleri taşıyan gemileri vurmaya başlamıştı.

Fransa önce Akdeniz donanmasıyla,boğazın savaş gemileri ile geçilmesine katkıda bulunmak istedi. Amiral Guepratte emrindeki, Galois, Bouvet, Charlemagne ve Soufren isimli gemilerden kurulu filo ve Turquoise denizaltısı,İngiliz donanmasıyla birlikte 18 Mart deniz saldırısına katılmıştı. Bouvet, Nusret Mayın Gemisinin boğaza döşediği mayınlardan birisine çarparak banyoya fırlatılmış bir fincan tabağı gibi kayarak batışı gibi denizde kaybolmuş ve 679 denizci hayatını kaybetmiştir. Galois gemisi de mayına çarparak ağır hasar görmüş ve karaya çekilmek zorunda kalmıştı. Soufren de aynı akıbete uğramış ve görevine devam edememişti. Fransa, batan Bouvet zırhlısının yerine, Henry IV zırhlısı ile birlikte Jeanne d'Arc ve St.Louis gemilerini de Çanakkaleye göndermiştir. Turquoise Ekim 1915 de Nara burnu yakınında Müstecip Onbaşı tarafından periskopundan vurularak saf dışı edildiği gibi, denizaltıda ele geçen belgeler sayesinde başka bir İngiliz Denizaltısının yerinin tespit edilerek ele geçirilmesini sağlamıştı.

Fransızlar Gelibolu kara savaşlarına General Albert d'Amade komutasındaki **"Doğu Sefer Gücü" (Corps Expeditionnaire d' Orient)** adlı bir kolordu ile katılmıştır. Kolordunun 1. tümeninde metropoliten ve içinde Kuzey Afrika sömürgeleriden getirtilen Arap ve Afrikadan toplanan Senegalli askerlerin bulunduğu kolonial tugaylar vardı. Fransa hükümeti sonradan gene metropoliten ve colonial askerlerden kurulu ikinci tümeni General D'Amade emrine gönderdi. Birlikler önce Mondros limanına gelmişse de, sonradan Ian Hamilton'un önerisiyle diğer ülke askerleriyle gemilerle İskenderiyeye götürülerek eğitimlerini tazelemişlerdir.

Fransızlar, Çanakkale savaşlarında Kumkale ve Seddülbahir bölgesinde savaşmışlardı. 25 Nisan çıkarmasında, denizden Anadolu sahilini bombalama ile birlikte Beşike sahillerine çıktılar ve Kumkale Yenişehir'i işgal ettiler. Kendini toparlayan Türk 3. Tümen'ine bağlı takviyeli 31 ve 33. Alaylarının karşı saldırısı ile geriye püskürtüldüler.

General D'Amade birliklerini, Seddülbahir bölgesine çıkan 29. İngiliz Tümeninin Komutanı General Hunter-Weston'a yardım ederek kullandı. Fransız askerleri, Morto Koyu, Kerevizdere ve Kirte savaşlarında çarpıştılar. Kolorduya bağlı, dağ bataryaları, koşulu toplar, mitralyöz birlikleri ile donatılmıştı. Ellerinde bulunan içinde 50 kg. dumansız borut (Melinit) bulunan La Demoiselle denilen havan toplarını kullanarak geçici de olsa müttefik askerlerinin cephede tutunmasına yardımcı oldu. Zığındere yatağında gizlenmiş olan Bumerag denilen tabyanın saf dışı edilmesi bu havan topları ile olmuştur.

Oğlunu Fransa'daki savaşlarda kaybetmiş olan General Amade, 12 Mayıs günü yerini 2.Tümen Komutanı olan General Gouraund'a vererek Fransa'ya geri döndü. Yeni komutan emrindeki birlikleri 4 Haziran 1915'te başlayan Üçüncü Kirte savaşlarına katıldı ve ağır zayıat verdi.

Fransızlar'ın koloniyal tugayların içinde bulunan Senegal'li askerlerden umduklarını bulamadılar. Sengalliler, başlarındaki subayın yaralanması veya ölmesi durumunda paniğe kapılıyor ve kaçmaya başlıyorlardı. Morto koyundaki çarpışmalarda böyle bir durum olduğunda, Fransız komutanlar, onların yerine emirlerini ve ahçıları kullanmak zorunda kaldı.

Fransızlar sadece 21 Temmuz, Kerevizdere savaşlarında 2,500 asker kaybetmiştir. Müttefiklerin, 28 Hazirandaki Zığındere kumsalı kuzeyindeki dere vadisinde, yarım kilometre ilerleyebilmek için 4,000 asker kaybı olmuştur. Keza, İngilizler Temmuz ayı başında 400 metrelik arazi parçasını ele geçirmek için 17,000 zayıat vermek zorunda kalmışlardır. Türkler'nin kaybı ise onlarla kıyaslanamayacak kadar yüksekti. Kerivizdere savaşlarında 6,000, Zığındere savaşlarında ise 16,000 Mehmetçik şehit olmuştu.

Fransızlar Çanakkale Savaşları'nda bir çok askerini yitirmiştir. Ağır kayıplarına karşın, Türk askerine daima saygı duymuşlardır. Zığındere savaşlarında topçu subayı olarak katılan Gelibolu gazisi Ernerst Stocanne, **"Türkler çok müthiş insanlardı. Önümüzden bazen yaralı, kanlar içinde geçen Türk esirleri dim dik, gururla geçerlerdi."** demiştir.

Çanakkale Savaşları'na 79,000 Fransız askeri katılmış ve bunların 47,000'i ölmüş, kaybolmuş veya yaralanmıştır. Morto koyunda 1929 yılında yapılan mezarlıkta kaybedilen 120 subay ve 2240 asker, isimleri tek tek yazılmıştır. Kirte savaşlarında bir kolunu ve bacağına kaybeden yüksek rütbeli bir Fransız subayı, **"Biz Fransızlar, Türkler gibi mert bir milletle savaştığımız için övünebiliriz. Şiddetli bir süngü harbinden sonra, savaş sahasını dolaşırken, bir Türk askerinin kendi gömleğini yırtarak, bir Fransız askerinin yarasını sardığını gördüm. Tercümanım vasıtasıyla sordum. 'Niçin öldürmek istediğin askere yardım ediyorsun?'. Mecalsiz Türk askeri şu cevabı verdi. 'Bu Fransız yaralanınca, cebinden yaşlı bir kadının resmini çıkardı.. Herhalde resimdeki annesi olacaktı. Benim kimsem yok, o kurtulsun anasının yanına dönsün.'** Bu asil davranış karşısında gözyaşlarımı tutamadım. Bu sırada emir subayım, askerin yakasını açtığımda, gördüğüm manzara karşısında yanaklarımdan sızan yaşların donduğunu hissettim. Çünkü, Türk askerinin göğsünde, bizim askerden daha ağır bir süngü yarası vardı ve bu yaraya bir tutam ot tıkamıştı. Az sonra ikisi de öldüler".

BRİTANYA ADASI ASKERLERİ

Öğleden sonra dört sularında emir aldık. 12 Ağustos tarihide çok uygun düşmüştü. Çünkü bu tarih 'Ördek avı'nın başlangıcıydı ve ördekler de bizdik !

Er Claude Dawson

Kaybolan 5. Norfolk Taburu'ndan kurtulan

Gelibolu'da savaşan İngiliz askerleri içinde İrlanda, İskoçya, Galler ve Midland bölgesinin kraliyat ve gönüllü izci birlikleri, çeşitli alay ve tabur isimleriyle katılan askerler vardır. Bunlar arasında, Norfolk, Lancashire, Yorkshire, Gloucester, Manchester ve Lowland tabur ve alayları sayılabilir. Bunların bir kısmı düzenli, bir kısmı yedek veya gönüllü askerlerden kurulmuştur. Birinci dünya savaşı çıkar çıkmaz, İngiliz birliklerinin bir kısmı Fransız cephesine gitmiş, bir kısmı cephe açılması mümkün olan yerde,örneğin Mısırda bekletilmişti.

Başlangıçta, Çanakkale Boğazı üzerinden deniz filosu ile İstanbulu ele geçirme planları olduğu için, İngiliz kara ordusu ikinci planda kalıyordu. Ancak onlara gereksinim olduğu zaman devreye girerek donanmayı destekleyecekti. Müttefik armadasının 18 Mart 1915 bozgunundan sonra kara birliklerinin önemi ön plana geçmişti.

Savaş Bakanı Lord Kitchener 12 Mart 1915 tarihinde, Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanlığına General Sir Ian Hamilton'u atadı. General iki gün sonra Paris-Marsilya trenine bindi ve 15 Mart günü de Tulon limanından HMS. Phaeton muhribi ile 17 Mart günü Bozcaada'ya (Tenos) vardı. Oradan Çanakkale'ye gönderilecek olan birliklerin toplandığı Limni adasının Mondros limanına gitti.

Britanya askerlerinin Gelibolu çıkartmaları, 25 Nisan ve 6 Ağustos 1915 tarihlerinde iki ayrı zamanda yapılmıştır. İlk çıkarma Limni adasından kalkan gemilerle, yarımadanın güneyindeki Seddübahir bölgesine olmuştur. Aynı günde Fransız birlikleri Anadolu sahilindeki Beşige körfezine ve Kumkale'ye çıkmışlardı. Birinci çıkarmanın başarısız olması karşısında, 6 Ağustos 1915 de Gökçeada (İmros) adasından kalkan İngiliz birlikleri Suvla bölgesine çıkmışlardır.

General Hamilton, 18 Mart bozgunu ardından kara ordusunun ön plana geçmesi üzerine Limni adasındaki birlikler teftiş ettiğiinde, onların hazırlıksız olduğunu gördü. Gemilerde, askerler ve hayvanlar sıkışık durumda ve bozuk bir düzen içinde bulunmakta idiler. Askerin sahile nasıl çıkacağı, yaralananları kimin tedavi edeceği belli değildi. Üstelik İngiltere'den beklenen 29. Tümen'nin gelmesine daha 10 gün vardı. Savaş bakanının izniyle 25 Mart 1915 de, Anzak ve Fransız birlikleri nakliye gemileriyle iki gün sonra Port Said ve İskenderiye limanına vardılar. Burada tekrar sıkı bir eğitim gördükten sonra 8 Nisan'da Mısır'dan denize açılarak 10 Nisan günü Limni adasına vardı.

25 Nisan 1915 çıkarmasına katılan Britanya adasından gelen birliklerin dağılışı ve başlarındaki komutanları aşağıya çıkartılmıştır.

Başkomandan General Sir Ian Hamilton ve onun Kurmay Başkanı Korgeneral W.P.Braithwaite emrindeki 29. Tümen'nin başında Korgeneral A.G.Hunter-Weston vardır. Tümen, 86, 87, 88. tugaylardan ve topçu, istihkam birliklerinden kuruludur. Komutanı Korgeneral A.Paris olan Kraliyet Deniz Piyade Tümeninin kuruluşunda ise 1, 2. deniz tugayları ve 3.Kraliyet Deniz Piyadeleri ve motorlu bataryalar bulunmaktadır.

29. Tümen ve Kraliyet Deniz Tümeni 25 Nisan saldırısında yarımadanın güneyindeki, Seddülbahir bölgesine yapılan çıkarmayı üstlenmişti. Bunlar çıkarma sırasında sağ taraftaki Anzak ve Sol yanlarındaki Fransız birlikleri ile yardımlaşma yapmıştır.

Ağustos ayı çıkarmasında, İngilizler işi sağlama almak için daha güçlü bir ordu ile Suvla bölgesine çıktılar. Çarpışmalara katılan, General Sir V.J.Davies emrindeki VIII. Kolordunun 29. Tümeninde 86, 87, 88. Tuğaylar ve onlara bağlı birlikler vardı. Tümen komutanlığına Tümgeneral B.D. Lisle atanmıştı. 42. Tümeninde komutan Tümgeneral W. Douglas' e bağlı 125., 126. ve 127. tugaylar ve yardımcı birlikleri bulunuyordu. VIII. Kolordunun 52. Lowland Tümeninin komutanı Tümgeneral Eagerton olup 155., 156. ve 157. tugaylar ve bağlı birlikleri vardı. Ağustos çıkarmasında görev alan ve çok tenkit edilen emekli General Sir Frederick Stopford'a bağlı IX Kolordunun yapısında, başında Korgeneral Sir Bryan Mohen olan 10. İrlanda tümeni ve bunun 29, 30, ve 31.inci Tuğayları, bağlı birlikleri; Tümgeneral E.Hammersley komutasındaki 11. Northern Tümeni ve bunun 32, 33, 34. Tuğayları; Komutanı Tümgeneral F.C. Shaw olan 13. Batı Tümeni ve bunun 38, 39 ve 40. Tuğayları; Tümgeneral J.E.Lindley komutasındaki 53. Gal Tümeni ve ona bağlı 158, 159 ve 160. tugayları; Tümgeneral F.S.Inglefield komutasındaki 54. Doğu Anglian Tümeni ve bunun 161., 162. ve 163. tugayları ve Tümgeneral W.E.Peyton Komutasındaki II. Bindirilmiş Topçu Tümeninde ise 1-5. tugaylar ve bağlı birlikleri bulunuyordu. Kraliyet Deniz Tümeni görevine devam etmekte idi.

İngilizler Çanakkale Boğazı'ndan geçebilmek için ünlü deniz güçlerini kullanmak istediler. Doğu Akdeniz Filosu boğaz önünde hazırlıklarına devam ederken, Koramiral Sackville Carden'nin hastalanması üzerine görev onun yardımcısı olan Koramiral John de Robeck'e verilmişti. İsveç asıllı İrlandalı bir ailenin çocuğu olan de Robeck, 1862 yılında doğmuş ve 13 yaşındayken Britanya Kraliyet Deniz Kolejinde öğrenci olmuştu. Subay çıktıktan sonra harp filosu muhriplerinde görev yapmış sonra Pyramous kruvazörünün komutanı olmuştur. Amiral 1903- 1907 arasında Akdeniz filosunda görevlendirilmişti.

Doğu Akdeniz Filosu zamanla harp gemileri , mayın tarama gemileri ve denizaltılarla güçlenmişti. Harp filosu gemileri arasındaki, yeni Queen Elizabeth Zırhlısı, 15 inch (36.1 cm) büyüklüğünde ve içinde 10,000 misket bulunan topları ile o dönemde dünyanın en güçlü gemisi de vardı.

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı Hamilton'nun komutasında Albay Samson emrinde Bozcaada'daki hava üssünde 12 uçak vardı. Bunlar keşif görevi yanında, karşı güçlere ait

gemilere ve kara birliklerine de saldırabiliyorlardı. Liman von Sanders'in emrinde ise sadece Taube marka bir Alman uçağı vardı. Yaptığı tek şey, Türkler için çok önemli olan River Clyde gemisine saldırmak oldu. İngilizler sonradan bu gemiyi korumak için sancak tarafına Wolverine muhribini yanaştırarak onun toplarından yararlanmak istemişti.

Akdeniz Seferi Kuvvetleri'nin 25 Nisan 1915 saldırısında, Suvla Körfezinden Morto koyuna kadar uzanan çıkarma noktalarını büyük harflerle belirlediler. Bunlar aşağıda görülmektedir.

C Kumsalı : Suvla Küçük Kemikli Burnu (Nibrunesi Point) güneyi.

B Kumsalı : Ağıldere ırmağının Ege denizine açıldığı çevre.

Y Kumsalı : Zığındere Kumsalı

X Kumsalı : Teke Burnunun kuzeyi.

W Kumsalı : Teke Koyu

V Kumsalı : Ertuğrul Koyu

S Kumsalı : Morto Koyu, Hisarlık Burnunun batısı.

İngilizler'in Kaybolan 5. Norfolk Taburu : Üzerinde bugün bile tartışmalar olan, İngilizler'in "Kralın Adamları" (All the King's Men) sinema filmlerine konu olmuş 12 Ağustos 1915 de Gelibolu'da kaybolan Norfolk taburu hakkında çeşitli görüşler vardır. Konuya bu kadar ilgi duyulmasının üç nedeni vardır. 1) Norfolk taburunun askerleri Sandringham'dan toplanan İngiliz Kraliyet Hanedanı personelidir. 2) Kaybolan askerlerin cesetlerinin bulunduğu ait resmi kayıt yoktur. 3) Savaştan yıllar sonra, kaybolan birliğin içinde bulunan yaşlı bir asker anlatmasına göre, gökyüzünde beliren bir bulut kümesinin, UFO'nun (Unknown Flying Objects = Nedenni bilinmeyen Uçan Cisimler =Uçan Daire) taburu alıp gökyüzüne çekmesi hikayesidir.

Kaybolan 5.Norfolk taburu, Ağustos 1915 büyük saldırıda görev alan IX.Kolordunun 54.(East Anglian) Tümeni, 163.Tugayına bağlıdır. Tümen Komutanı Tümgeneral F.S.Inglefield idi.Hamilton, Kolordu Komutanı Stopford'a, 12 Ağustos sabahı 54. Tümenin Tekketepe yamaçlarına yürüyerek Türk keskin nişancı yuvalarını temizlemesi ve ertesi günkü büyük taaruzun başlayacağı güvenli bir hat oluşturmasını ve hücum sırasında diğer tümenlerin onu desteklemesini emreder. Stopford bu birliklerin yeterli eğitimden geçmediğini,göreve uyum sağlayamadıklarını ve başlarındaki subayların liderlik yeteneğinden yoksun olduğu için başarılı olamayacağını bildirince, saldırının bir gün sonraya bırakılmasına karar verilir. 163. Tugay'ın sorunlu taburlarından birisi olan 5.Norfolk Taburunun komutanı, Sudan, Suakam ve Güney Afrika Savaşlarına katılarak 1904 de emekli olmuş Yarbay Sir Horace Proctor Beauchamp'tır. Taburda iki binbaşı ve birisi doktor olmak üzere 9 yüzbaşı vardı. Saldırı sırasında taburun sol tarafında Suffolk ve Hampshire taburları vardı.

Er Claude Dawson “Öğleden sonra dört sularında emir almıştık. 12 Ağustos tarihi de çok uygun düşmüştü, çünkü bu tarih ördek avının başlangıcıdır ve ördekler de bizlerdik” der anılarında.

Saldırı sırasında Norfolk taburu gittikçe sağ tarafa kaymaya devam ederek diğer taburlarla irtibatını kaybeder. Sonunda Türk birliklerinin tam ortasına düşer. Bir sis bulutu içinde kaybolur ve bunlardan geriye dönen olmaz. 163. Tugaydanda sadece 800 kişi geri kalır. 5.Norfolk taburunun 22 subayı ve 350 askeri ortalıktan kaybolmuştur ! Olayı yaşayan Çavuş Tom Williamson, gördüklerini şöyle anlatıyordu.

“Hepimiz ovanın bu belirli bölgesine yürüme emrini almıştık.Açık ve engebeli bir arazi. 1000 kişilik Norfolklar kendi cephemizde yayılmış durumdaydık. Hatırladığım tek şey, düşman hattına kadar ilerleyip geceleyn siper kazacağımızdı. Düşman hattının nerede olduğu bilinmiyordu, bize sadece ileri gitmemiz söylenmişti. Eğer yanibaşımızdaki arkadaşımız yaralanıp düşerse, taaruz hattını bozmamak için durup ona yardım etmeyecektik. Yaralananlar kendi başlarının çaresine bakacaktı. Benim görevim mangam ve takım subayıyla bağlantıyı korumak, diğerleriyle birlikte ilerlemektir. İmha edildiğimiz kuşkusuzdur... Liderlerimizi ilk bakışta kaybettik. Onları yürürken, sigaralarını içerken hala görür gibiyim. Keskin nişancıların he-defleriydiler. Onları kaybetmek tüm taburun moralini bozmuştu... Süngü takmamız emredilmişti ki, güneş altında parlıtılar yerimizi belli ettiğinden bu da büyük hataydı. Her yandan açılan ateşle ortalık cehenneme dönüşmüştü. Türk mevzilerine yaklaştığımızda tepelerden büyük toplar da ateşe başladı. Türkler'i görebileceğimiz bir yere vardık. Subayım sırtı aştı ve yaralı olarak devrildi. Kimse için durmamamızı söylenmişti ama ben hemen yanına koştum. Onun ve benim gazlı bezlerini çıkardım, birini önüne, birini arkasına yerleştirdim. ' Boş ver, Tom. Sen takımdan geri kalanların başına geç ve beni düşünme,' dedi. Onunla kalabilirdim sanıyorum. Onu kurtarsaydım bir madalya alırdım.Ama bana söylediğini yapmak zorundaydım”

Çavuş Tom Williamson, Norfolk taburunun nasıl yok olduğunu şöyle anlatır. *“Türk hatlarını geçene kadar ilerledik. Şimdi arkalarına geçmiştik. Türkler'e ateş ettim, bazılarının düşüklerini gördüm, gerçekten... Ama fundalıklar alev almıştı,bunlar küçük küçük yangınlardı ama aralarında yatamıyordum. O sırada sağ kolumdan vuruldum. Ateş ediyordum ve kurşunu omuzumun hemen altına yedim. Geri dönmem gerektiğini biliyordum. Yanımda bir grup adamım vardı ama hepsi öldürülmüşlerdi. Çevremiz sarılmıştı. Taburun çoğu farkına varmadan aşmıştı Türk hatlarını.Türkler'le karışmıştık ve hepsi çevremizi sarmışlardı. Tek umudum geri dönebilmektir. Gelibolu için ben yoktum artık. O sırada Çavuş Aymers'in komutasındaki E Bölüğünün Sandringham Takımı'nın, ki 40 kişi falandılar bir samanlığa sığınmış olduklarını gördüm. Fundalık tutuşmuştu ve çevrelerini Türkler sarmıştı.Keskin nişancı atışı altındaydılar. Durumları çok umutsuzdu. Orada hepsi yaralandılar ve öldüler herhalde.Onun adamlarına cesaret verişini şimdi bile görebiliyorum”.*

163 Tugayın taburlarından olan bu insanlar ilk kez ateş altındaydı ve deneyimsizliklerini şöyle anlatıyorlardı. *“Yayılmış bir hat halinde ilerlemeye gayret ediyorduk. Yürürken başımı-*

zın üstünden kuş sesleri duyuyordum ve çok geçmeden bunların kurşun sesleri olduğunu anladım. Türkler bizi hazır bekliyorlardı. Elimizden geldiği kadar ilerlemek gerektiğini biliyorduk. Heyecanlanacak zamanın olduğunu sanmıyorum. Yapılacak bir iş vardı ve sen de elinden geleni her nasılsa yapmak zorundaydın". Er Reginald Johnson'.

Hernekadar İngiliz basınında Norfolk taburunun Türkler'e esir düştükten sonra öldürüldüğü yazılıysa da bunun aslı olmadığı yukarıdaki anılardan anlaşılmaktadır. 1919 yılında Gelibolu'ya gelen bir İngiliz Araştırma ekibi, Tekketepe'den 1,200 metre uzaktaki, şimdiki Azmac mezarlığı yerinde ölmüş 122 askerin kalıntılarını bulmuşlardır. Azmac Mezarlığı 5 Norfolk Taburunun ölen 16 subay ve 250 askeri için yapılmıştır.

Norfolk taburunun başına gelenler, ulusal yayınlarda çok daha değişik anlatılmaktadır. Bunlardan bir tanesinde, *"O gün Kraliyet Norfolk Alayı (tabur olması lazım), taze kuvvetlerin bir parçası olarak bu saldırıda görev aldı. Ancak sağ cemahta yer alan Norfolk Alayı'nın bir parçası daha az bir mukavemetle karşılaştığından yolda ilerleyebilmişti. Alay, Azmac Dere'sinin kuru yatağını geçmişti. Kayacak Ağılı mevkiinden, Damakçı Bayırı'na doğru yavaş yavaş yürüyordu. Karşılarında küçük bir tepe vardı. Tepenin üzerinde garip, soluk renkte bir bulut durmakta idi. Alay sol tarafındaki Ağıldere'ye inmeden, tepeye doğru ilerledi ve bulutun içine girip kayboldular. Görgü tanıkları, Yeni Zelanda birliği askerleri Mestantepe'den olayı izlemekteydiler. Alay'ın son askerine kadar girmesini bekleyen bulut, sanki yükünü almışçasına havalandı. Bir anda ortaya çıkan 7-8 adet bulutla birleşerek bir filo halinde Korudağı üzerinden Trakya istikametine doğru uçtu, gitti".*

Bir başka yazıda ise *"Kraliyet 4. Norfolk taburuna (5. tabur olması gerekir) bağlı 267 kişi, Bombatepe'ye doğru yürümeye başladı. Hava çok açık ve hafif de bir meltem esiyordu. İşte o anda havada garip, disk biçiminde yedi sekiz tane bulut belirliyordu. Rüzgar olmasına rağmen bulutlar havada sabit duruyor. Birlik tepeye doğru çıkarken, bu bulutlardan bir tanesi çok alçaldı. O anda bütün bu tabur tek tek bu bulutun içine girdi ve kayboldu. Ve bu bulut yükseldi. 267 askerin ne cesedi, ne teçhizatı silah dahil en küçük bir iz bulunmadı."* Bu tür yazarlara göre, Norfolk taburunun bulut tarafından gökyüzüne kaldırılma olayı, müttefik çıkartmasının engellenmesi için Allah tarafından tertip edilmiş ve Mehmetçik'e yardım için gönderilmişti.

Çanakkale savaşına Britanya İmparatorluğundan tahminen 469,000 asker katılmıştır Bunun kaybedilen 120,000'nin 34,000'i ölmüştür. Başka bir kayıta göre ise, savaşa 410,000 Britanyalı asker katılmış olup bunların 205,000'i ölmüş, kaybolmuş veya yaralanmıştır. Gelibolu yarımadasının, Seddülbahir ve Anafartalar bölgesinde İngiliz askerlerine ait anıt- mezarlar yapılmıştır. Seddülbahir bölgesinde, Mehmetçik Burnunda Cape Helles Anıtı, Ertuğrul Koyunda V Beach (V Kumsalı), Teke Koyunda Pink Farm ve Lancashire, Alçitepe'nin 1,200 metre batısında Redoubt ve güney batısında Twelve Tree Corps mezarlık ve anıtları vardır. Anafartalar sektöründe ise, Mestantepe'de Green Hill mezarlığı vardır.

YUNANLILAR

Tannın hizmetkari, İngiliz Başbakanının oğlu Teğmen Asquith'nin dostu, İngiliz Donanması asteğmenlerinden, İstanbul'un kurtarılması için ölen Robert Brooke burada yatıyor.

Böcek sokmasından ölen Şair Robert Brooke' nin Skyros Adasındaki mezar taşına bir Yunanlının yazdığı yazı

Çanakale Savaşlarında cephede çarpışan Yunan askeri bulunmasa dahi, Yunanlılar I. Dünya Savaşında tarafsız olmalarına rağmen Müttefikleri her yönden desteklemişlerdir.

Yunanlılar'ın Osmanlı'ya düşmanlığı İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesiyle başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Osmanlı'yla baş edebilecek güçleri olmadığı için daima Hristiyan aleminde yardım görmüşlerdir. Osmanlı'nın çökmesine yönelik her türlü harekete destek vermek onların ulusal politikaları olmuştur.

Yunanlılar, bağımsızlık savaşını İngiliz, Fransız ve Ruslar'ın desteğiyle 1821 yılında Peloponez'de başlattılar. İttifak güçlerinin onları desteklemelerinin nedenleri arasında Hristiyan olmalarının yanında Doğu Akdeniz'deki ticaret ve denizcilik ilişkilerinin olması yatar. Ayrıca, o devrin Avrupa düşünürleri olan Lord Byron, Schiller ve Hugo ile birlikte Puşkin'in eserlerinde devamlı olarak Türkler'i yermesinin de etkisi olmuştur. Byron'un başını çektiği çeşitli gönüllü derneklere ve isyancı papazların kiliselerine Avrupa ve Amerika'dan parasal destek gelmekteydi. Onlarla baş edemez hale gelmiş olan Osmanlı Padişahı II.Mahmut, 1825 yılında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. Valinin oğlu İbrahim Paşa, 1825 yılında, isyanı bastırmak için topladığı gemilerle Navarin limanına geldi ve ayaklanmanın durmasını istedi. Eğer isteğine uyulmazsa çok sert tedbirlere baş vuracağı Yunanlılar'a ilettili. İngiliz, Fransız ve Rus donanması hemen Hristiyan kardeşlerinin yardımına koştu. İki taraf arasında anlaşma yapmak için bir gemide toplanılır. İbrahim Paşa, önerilen anlaşma şartlarını kabul etmeyince müttefik gemileri aniden savaş bayraklarını çekerek saldırdılar. Osmanlı donanması Navarin limanında yakıldı ve sonunda 1832 yılında Yunanistan bağımsız bir devlet oldu.

Yeni kurulan Yunanistan'a bir kral gerekir. Önce Bavyera kralının ikinci oğlu Otto seçilir. Otto, 1863 yılında istifa ederek kendi ülkesine döner. Danimarka Prensinin oğlu William George, I. George olarak Yunan kralı olur. Yeni kralın kızkardeşi, sonradan Edward III olarak Britanya Kralı olacak olan Galler Prensi ile nişanlıdır. VII. Edward'ın Car III. Alexander'ın kayın biraderi olması, Yunanlıların hem İngiliz ve hem de Rus hanedanlığı ile akraba ilişkisinin kurulmasını sağlar.

Yeni kurulan Yunanistan'ın donanması Amiral Lord Cochrane, kara ordusu da General Sir Richard Church tarafından yetiştirilerek Osmanlı'nın karşısına dikilebilecek bir güç haline gelir.

Girit'li bir tüccarın oğlu olan Elefterios Venizelous, hukuk eğitimi görmesine rağmen politika alanında batılılar tarafından çok tutulan birisidir. O da Gritli Rumlar gibi Enosis taraf-

tarıydı ve 1896 da kurulan “*Girit Hristiyan Savunma Gücü*” lideriydi. Adada gerilla çarpışmaları başlattı. Bir yıl sonra İngiliz, Fransız ve Rus donanması Grit’e geldi ve adanın iç işlerinde serbet olduğu ilan edildi. Bunu kabul etmeyen Osmanlı, Yunanistan’a savaş ilan etti. Türkler’in Tesalya’da yenilmesi Grit adasındaki Türkler’i öfkelenirdi ve Kandiya şehrindeki küçük bir İngiliz grubu öldürüldü. Bunun üzerine Grit adası, müttefik donanması tarafından önce topa tutuldu ve sonra işgal edilerek Yunan kralının küçük oğlu George adaya vali olarak tayin edildi

Venizelos, 1910 tarihinde Yunanistan başbakanı oldu ve arkasından Balkan Birliğinin kurulmasına öncülük etti. Bu Balkan Savaşı’nın başlangıcı oldu. Siyasete bulaşmış Osmanlı, Ordusu savaşta yenik düştü. Düşman güçleri Edirne’yi ele geçirip Çatalca’ya kadar gelip İstanbul’u tehdit eder hale geldiler. Müttefikler araya girmesiyle 1912 Londra antlaşması yapıldı. Arnavutluk yeni bir devlet olarak Balkan haritasında yerini aldı. Bulgarlar ile Yunan ve Romenler arasında anlaşmazlık çıktı. Yunan kralı George Selanik’te öldürüldü ve yerine oğlu Constantin getirildi. Bulgarlar’a karşı Yunanlılar ve Romenler ve Sırpalar birleşti. Yenilen Bulgarlar, Bükreş antlaşmasını yapmak zorunda kaldılar. Bu antlaşma, Sırbistan’ın güçleşmesini sağladı.

Yeni Yunan Kralı Constantin, Almanya’da eğitim görmüştü ve Alman İmparatoru II. Wilhelm’in kız kardeşi Sofia ile evliydi. Bir süre sonra İmparator eniştesini Mareşal rütbesiyle onurlandırdı. Bu şekilde ikisi arasında var olan dostluk daha da pekişmiş oldu. II. Wilhelm ve V. George Kraliçe Victoria’nın torunlarıydı.

Ağustos 1914 tarihinde, yani İttihak Terakki cemiyeti iktidara geçişinin üçüncü yılında, Selanik, Grit ve Ege denizindeki bir çok adalar Yunanlıların eline geçmişti.

Osmanlı devleti, Balkan savaşlarında donanmasının yokluğunun çok acısını çekmiştir. Yunan savaş gemilerinin sahil kasabalarına yaptığı saldırılarla baş edebilmek için, İngiltere’ye parası peşin olarak ödenmiş iki geminin Churchill’in emriyle verilmemiş olmasının öfkesi geçmemişken, Yunanlılar, Amerikalılar’dan iki savaş gemisi alabilmek için pazarlığa giriştiler ve sonunda Idaho ve Missisipi adlarında iki savaş gemisine sahip oldular.

I. Dünya Savaşına girmemek için elinden gelen herşeyi yapmış olan Osmanlılar’ın, savaşa katılarak iyice güçsüz kalmasını Balkan Uluslarından başta Yunanistan olmak üzere, Bulgaristan ve Romanya çok arzu ediyordu. Savaş sonunda, Türkler’den daha fazla toprak almış olacaktı. Bunun için devamlı olarak İttifak devletleriyle pazarlık yaptılar. Pazarlıklardan birisi, Yunanlılar müttefikler safında savaşa katılıp, galip geldiklerinde kendilerine Kıbrıs ve yarısı çoğu Rum asıllı 400,000 nüfuslu İzmir ve Aydın illerinin verilmesi düşünülüyordu. Başbakan Venizelos müttefiklerle birlikte savaşa katılmak isterken, Kral Constantin, Alman yanlısı tutum sergiliyordu veya hiç olmazsa savaşın başında tarafsız kalmayı istiyordu.

Birinci Dünya Savaşı 1914 de başladı. Balkan uluslarının kararsızlığı devam ediyordu. Geleneksel düşmanı olan Türkler’le birlikte savaşa katılmannın, İngilizleri karşılama almakla eş anlamda olduğuna inanan Venizelos fazla dayanamadı ve 6 Mart 1915 ‘te istifa etmek zo-

runda kaldı.

Savaşın başını çeken Avrupa'nın devleri harbin uzun sürmeyeceğine inanıyordu. Alman halkı ordularına **"Parise girin. Parise Girin"** diye şevklendirirken, Fransızlar, **"Berlin... Berlin"** diye tempo tutuyorlardı. Alman İmparatoru Wilhelm II, cepheye giden askerlerine **"Sonbaharda ağaçların dallarındaki yapraklar dökülmeden yuvalarınıza döneceksiniz"** diyordu. Çanakkale savaşlarının amacı, İstanbul'u ele geçirerek Türkler'i savaş dışı bırakmak ve Almanların doğu yolunu keserek savaşı erken bitirmektir.

İngiltere kabinesindeki Amirallik Dairesi Lordu olan Fisher, İngiliz Donanmasının Çanakkale Boğazını kolaylıkla geçebileceğini düşünerek, gemilerin Marmara Denizinde görülmesiyle, tarafsız kalmakta direnen Balkan Ulusların hemen İngiliz- Fransız - Rusya grubuna katılacağından emindi. Şubat 1915 tarihinde Amiral Carden komutasındaki İngiliz Savaş Gemilerinin boğaz girişini topa tutmasının ardından, Yunan Başbakanı Venizelos, Mart başında üç Yunan Tümeni ile Gelibolu'yu işgal ederek Osmanlı'nın devre dışı kalmasına yardımcı olacağını bildirmişti.

Çanakkale Boğazını savunacak 5.Ordu'nun Komutanı Liman Von Sanders, Mart ayının sonunda, iki İngiliz subayının Pire Limanına gelerek, Yunanlılar'dan Gelibolu Yarımadasına çıkarma yapacak askerlerin gemilerden sahile taşınması için iki büyük layder ve beş adet çekici satın aldığını; çıkacak birliklerin yakın adalarda toplanacağını Alman Haber Alma Teşkilatından öğrenir. Yunanlılar, boğaza yakın Limni, İmros (Gökçeda), Tenos (Bozcaada) ve Midilli adalarını müttefiklerin hizmetine vermiştir.

Sekiz ayı aşan Çanakkale Savaşı boyunca, Yunanlılar müttefiklere Ege adalarını kullanma fırsatını vermekten başka, düşman askerlerinin Selanik'te barınmasını, yaralıların orada tedavi görmesini sağlamıştı. Bundan başka, Gelibolu yarımadasında ve boğazın Anadolu yakasında yaşayan Rum asıllı halk onları gönülden desteklemenin dışında haber ulaştırma yönünden de yardımcı olmuşlardır. Gelibolu yarımadasının hangi bölgelerinin çıkarmaya uygun olduğu onlar tarafından İngilizlere bildirilmişti. 25 Nisan ve 6 Ağustos çıkarmalarında, çıkarma yerlerine kurdukları kantin'lerde düşman askerlerine yiyecek, içecek satarak onları desteklemişler, yol, siper yapımında da çalışmışlardır.

Gelibolu savaşına İngiliz Başbakanı Asquith'in oğlu ile birlikte katılan şair Rupert Brooke sinek sokmasından ölünce, Skyros'taki mezarının başındaki haç'ın altına bir Yunanlı **"Tanrının hizmetkari, İngiliz Başbakanı'nın oğlu Teğmen Asquith'in dostu, İngiliz Donanması As-teğmen'lerinden, İstanbul'un Türkler'den kurtarılması için ölen Rupert Brooke burada yatıyor"** cümlelerini yazdırmıştır.

İşin ilginç yönü bazı Rum vatandaşlarında, Çanakkale'de Mehmetçiklerle birlikte yana çarpışmalarıdır. Komutanından sakasına kadar şehit olan Atatürk'ün ünlü 57. Alayının doktoru da Rum asıllıydı. Galatasaray Lisesindeki, Çanakkale'de ölenlerin isimleri arasında yabancı uyruklular da vardır.

DİĞER ÜLKELERDEN GELENLER

Çanakkale'de Müttefikler cephesinde çarpışan askerler sadece yukarıda belirtilenler değildir. Müttefikler safında yer alan Ruslar, siyasi desteklerinin yanında kara ve deniz birlikleriyle boğaz savaşına omuz verdiler. General Istomine emrindeki kara birlikleri Atina'da toplanarak General İan Hamilton'nun emrine verilmesi planlanmıştı. Bir aralık İstanbul Boğazının Karadeniz'e çıkış yerine bir Rus saldırısı bile düşünülmüştü. Bundan maksat, Türkler'e ikinci bir cephe açarak, Gelibolu'ya desteği azaltmaktı. Albay Ivanof emrindeki H.I.M.S. Askold kruvazörü Limni adasına gelmişti.

İngilizler, Mısır'dan getirdikleri müslüman işçilerinden **"İnşaat Taburu"** oluşturarak, onları Mondros adasında liman yapımında kullanmışlardır.

General Hamilton, Mısırı ziyaretinde İskenderiye limanındaki Wardian kampındaki **"Suriyeli Yahudi Mülteciler Alayını"** denetlerken onları kendi çıkarları için kullanarak Yahudi gazetecilerden ve bankerlerin yardım sağlayabileceğini düşünmüştü. Gelibolu Savaşlarında Malzeme ve su taşıyan katırların başında Yahudi askerler bulunuyordu.

Müttefiklerin yaralıları hastane gemilerinde veya adalardaki hastanelerde tedavi ediliyordu. Hristiyan dünyasından gelen gönüllüler burada görevliydi. General İan Hamilton, 6 Eylül 1915 günü Mondros adasındaki muhtelif hastaneleri ziyaret ederken, 1 Numaralı Kanada Merkez Hastanesinde dört hemşire görmüş ve anılarında **"Altı aydan beri ilk defa bir beyaz kadın görüyordum"** diye not düşmüştür !

TÜRK ASKERLERİ: MEHMETÇİKLER

(11, 19, 20, 34, 38, 43)

Sanılıyordu ki, bu suretle düşman ordusundan pek çabuk kurtulmuş olurduk ! Merakımı mucip olmuştur; karşımızda Hristiyanlara düşman bir Müslüman eri olsa, hatta o er kısmen aç olsa, kendisine 10 Siling verilse ve iyi bir akşam yemeği ile karnı doyurulsa, ne yapardı acaba? Mamafih, dünyada Osmanlı Türkünden başka din uğruna canını fedaya münakaşasız hazır bir asker ve millet yoktur. Her asker başına teslim olması için on Şiling yerine elli İngiliz Lirası tek- lif etsek yine de Türk Askeri onu suratımıza çarpar ve dünyaya rezil olurduk.

General Ian Hamilton

17 Haziran 1915, İmros

Çanakkale Savaşlarının baş kahramanının Mehmetçikler olduğunu düşman cephesinde savaşıyan, İngilizler, Anzaklar ve Fransızlar bile kabul etmişlerdir.

General Hamilton'un Haziran 1915 de Çanakkale Savaşları'na katılan Türk askerlerinin sayısının 210,000 civarında olduğunu bildirir. Bunun 80,000' i cephede dururken, Edirne'de mevzilenmiş durumda olan 20,000, Asya yakasından 10,000 ve eğitim görenlerin 65,000 oldu- ğu bilinmektedir. Savaşa sonradan yeni birliklerin girmesiyle Türk Askeri sayısı 500,000' i bul- muştur. Buradan da anlaşılacağına göre, askerlerimizin yarısına yakını, Balkan Savaşından yeni çıkmış, yorgun, bedenen yıpranmış askerlerden, diğerleri ise, seferberlik ilanı ile silah al- tına yeni çağırılmış gençlerdir.

Bunlardan birisi, doğduğumda, baba annem tarafından bana ismi verilen dedem Yu- suftur.

Onun Çanakkale Savaşına katılımını, baba annemin ağzından vatanın savunması için cep- heye koşarak giden Türk insanına örnek olduğu için burada yer vermek istiyorum.

“Deden Yusuf, Fatih Medresesinde okuyordu. Tatilden yararlanmak için, Gölcük'ün eski adı Beylik olan Reşadiye Köyüne yeni gelmişti. Sabahleyin köye atlı bir Jandarmanın geldi ve se- ferberlik ilan edildiğini ve yaşı 18 ve yukarı olupta eli silah tutan her erkeğin, Karamürsel İs- kelesine bağlı duran üzerinde 'Erkekler Motoru' yazılı deniz vasıtasına gitmesinin padişah em- ri olduğunu 'söyleyip, atını komşu köye sürdü. Onlar üç kardeştiler. Ortanca kardeş Hasan, Arabistan'a gitmiş ve kaybolmuştu. Kardeşi Osman küçüktü. Deden İstanbul'da okuyordu. Bi- ze göre gitmesi şart değildi. Ama o kararını çoktan vermişti. Sabahleyin 10 yaşlarında olan ba- banı atının arkasına alarak bize 'Hakkınızı helal edin. Ölürsen, şehit, sağ kalırsam Gazi olu- rum' diyerek çekti gitti. Beş, altı saatlik dağ yolundan geçtikten sonra, Karamürsel'e varmış- lar. Oğlu İsmail'i öpmüş, 'Haydi sen git. Sakın yolu şaşırma' deyip motora binmiş. Bölgeden toplanan asker adaylarını taşıyan motor Gelibolu'ya varmış ve hemen eğitime almışlar onları. Dedeniz çok sabırsızdı. Bir kaç gün sonra, başındaki subaya, 'Yüzbaşım ben buraya savaşma- ya geldim. Yat, kalk, sağa dön, sola dön'ü öğrendim. Köylü çocuğu olduğum için silah kullan- masını da bilirim. Beni cepheye gönderirseniz memnun olurum' demiş. Subay, onun omuzuna

elini koyarak, 'Aferin sana. Türk askeri işte böyledir' diyerek onu Arıburnun'da çarpışan 5. Tümen'in 15. Alay 3.Taburu'na göndermişler. Evden ayrıldığından 15-20 gün sonra, Mamışoğullarından Emin oğlu Yusuf Arıburnun'da 24.6.1331 (3. 7.1915) günü şehit olmuştur diye askeriyeden yazı geldi."

Çanakkale'de savaşıyan askerlerimizin büyük bir kısmı köylü olup yaşları 20-30 arasında ve çoğu evli ve çocuk sahibiydi,

Aşağıdaki yazı, Müttefik Orduları Başkomutanı olan General Ian Hamilton'un günlüğünden alınmıştır. **"Mevzilenme, siper savunma işlerinde Türkler daima mükemmel. Halbuki, tüm cahil olan bu askerler kendilerine verilen görevleri aynen yerine getirmek hususunda pek mert hareket ediyorlar. Bir yere tam siper ettiler mi, araziye yapıyorlar ve üzerlerine gelen her hedefi vuruyorlar. Bu tür savaşlarda Türk askeri çok usta."**

Hamilton'nun kitabında, Mustafa Kemal' in adı hiç geçmez. Onu bilmediği veya tanımadığı akla gelebilir. Ancak, anılarının bir yerinde **"Türkler muhakkak çok iyi komuta ediliyorlar"** demek zorunda kalıyor.

Gelibolu'daki çarpışmaları gören İngiliz Gazetecisi Aschmead-Bartlet, savaşın kazanılması için Türk askerine rüşvet verilmesini General Hamilton'a önermişti. General'in buna yanıtı hayli düşündürücüdür. **"Sanıyordu ki, bu suretle düşman ordusundan pek çabuk kurtulmuş olurduk! Merakımı mücip olmuştur; karşımızda Hristiyanlara düşman bir müslüman eri olsa, hatta o er kısmen aç olsa, kendisine 10 Şiling verilse ve iyi bir akşam yemeği ile karnı doyurulsa, ne yapardı acaba ? Mamafih,dünyada Osmanlı Türk'ünden başka din uğrunda canını feda ya münakaşasız hazır bir millet veya asker yoktur. Her asker başına,teslim olması için on Şiling yerine elli İngiliz Lirası teklif etsek,yine de Türk Askeri onu suratımıza çarpar, dünyaya rezil olurduk"**

Türk askerini en iyi tanıyanların arasında onlarla birbirine yakın siperlerde dişe diş çarpışan Anzak Askerleri vardır. Önceleri, Türkler'den nefret ederken sonradan onların doğuştan savaşçı ve gözüpek olduğunu öğrendiler ve Mehmetçiğe karşı içlerinde sevgi ve saygı doğup yeşerdi. Artık onlara göre Mehmetçik hiç de kötü bir insan değil, **"Kahraman düşmandı."** Anzak ve Türk askerleri, çarpışmanın durakladığı sıralarda birbirlerine mermi yerine başka şeyler atmaya başladılar; Mehmetler tütün tabakalarını gönderiyordu. Tütün tabakasını alan Anzak askeri tabakanın kapağını kaldırıncı, içinde Fransızca olarak **"Kahraman düşmanımıza zevkle içmeleri için"** cümlesini buluyordu.

Gelibolu Savaşları sırasında önce 5. sonra da 9. Tümen Komutanlığını yapmış olan Albay Hans Kannengieser de Mehmetçiği yakından tanımış bir Alman Subaydır. Anılarında, **"Türk Askeri her güçlüğe, itiraz etmeden dayanmaya çalışır. Öyle ki, ızdırap içinde aldıkları yaradan kıvrılırken, yanlarına yaklaştığımda derhal seslerini kesiyorlar ve en fazla için için 'Aman. Aman' diye inliyorlardı. Gıdaları iyi değildi. Pirinç ve etli bir yemek gördüklerinde bayram ediyorlardı. Genellikle gıdaları birkaç zeytin ve bir somun ekmektir. Türk Askerinin içinde bulunduğu feci şartlardan dolayı şikayet ettiğini hiç görmedim. Bir gün, içinde pek yavan çorba bu-**

lunan büyük bir tencerenin çevresine çömelmiş, ellerinden kaşıkları ile ekmekleri katık yapmaya çalışıyorlardı. Yanlarına yaklaştım ve onları bir an minnetle süzdükten sonra kırık dökük Türkçemle sordum; 'İyi mi ?' Teker, teker ama hep birlikte boyun bükerek cevap verdiler 'Eyi Bey !' 'Eyi Paşam'. Şikayet yoktu !'

Çanakkale'de çarpışan Türk Askerleri, kendilerinden eğitim, teknik ve silah yönünden çok üstün olan müttefik kuvvetlerinin, kara, deniz ve hava birlikleri ile baş etmek zorundaydı. Her hareketleri sıkı gözetim altındaydı. Düşmanın denizden ve karadan top atışlarının hedefi öncelikle sabit ve çakılı topçu birlikleriydi. Seyyar topçu birlikleri devamlı olarak yer değiştirmek zorundaydılar Siperdekilere, savaş malzemesi, yemek ve su taşıyan katırlar bile düşman için bir hedefti. İçinde tayın, hatta pilav dolu çuvallar siperlerdeki askerlere tel halatlarla iletiliyordu.

Cephedeki Türk Askerleri için durmak yoktu. Yeni siperler kazmak, hendekler açmak, deren tuneller açarak siperleri birbirine bağlamak, ve siperlerin önüne toprak dolu çuvalları yerleştirmek günlük işlerdendi. Üstlerine atılan bombalar, durdukları yerin altındaki lağımın patlamaları olağandı. Siperler üstten korunması için kalaslar kullanılıyordu. Günümüzde **Molotof kokteyli'** denen içinde yanıcı, patlayıcı madde bulunan şişe ve kutuların siperlere atılmasıyla , yangınlar oluşuyordu. Yiğit olduğu kadar, kadercil askerlerimiz bomba, lağım patlaması ve yangınlara da göğüs germek zorundaydı.

25 Nisan 1915 düşman saldırısında Arıburnu Grubu Komutanlığını üstüne alarak bölgeyi savunan Mustafa Kemal'in Türk Askerine sesleniş tarihsel bir belge sayılır. **"Benimle birlikte burada savaşan bütün askerler bilmelidirler ki, bize verilen namus vazifesini yerine getirmek için bir adım geriye gitmek yoktur. İstirahat uykusuna girmenin, yalnız bizim değil, bütün milletimizin sonsuza kadar yoksun kalmasına sebebiyet verebileceğini hepimize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımızın fikir birliğinde olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe yorgunluk eseri göstermeyeceklerine şüphe yoktur."**

Mustafa Kemal, Arıburnu Savaşlarında Bombasirtı saldırısını şöyle anlatır. **"Karşılıklı siperler arasındaki uzaklık sekiz metre, yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına tamamen düşüyor, ikincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne takdir edilecek bir anlayış ve inançla biliyormusunuz ? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiçbir umutsuzluk bile göstermiyor; sarsılmak yok ! Okumak bilenler ellerinde Kuranı Kerim, cennete gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler, kelimeyi şehadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk Askerindeki ruh kuvvetini gösteren şaşılacak ve tebrik edilecek bir örnektir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale Muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur."**

Arıburnu bölgesini savunan tümenleri kendi emrinde tutan Mustafa Kemal, karaya çıkmış olan düşman birliklerini denize sürmek için devamlı olarak hücumla sürmesi ile başarı sağlanacağına inanıyordu. Bu davranışı, fazla zayıf oluyor diye üstleri tarafından tenkit edilirdi. Bunlardan birisi de, onu çok takdir eden Liman Von Sanders idi. Yakın çağlar Osmanlı Tarihçisi olan Prof. Enver Ziya Karal'ın Heybeliada Deniz Harp Akademisi öğrencilerine bir ders-

te anlattıkları hayli ilginçtir. *“Liman Von Sanders Conkbayırı cephesinde Mustafa Kemal’in birliğini teftiş eder. Merasim için dizilmiş birliğin sonundaki çelimsiz askeri aniden iterek yere düşürür ve Mustafa Kemal’e dönerek alaycı bir ifade ile, ‘Bu askerlerle mi düşmanı denize süreceksin ?’ deyince aldığı cevap ‘Askerim sizin onu iteceğinizi bilmiyordu. Şimdi ben ona hazırlıklı olmasını söyleyeceğim. İtiniz bakalım düşürebilecek misiniz ?’ olur.Sonra yerden kalkan askerine birşeyler söyler. Mehmetçik, yerden kalkmış, hazırol vaziyette ve gözleri çakmak çakmak generale bakmaktadır. Sanders, aynı hareketi yapmaz veya belki de başına geleceğini tahmin ettiği için yapmak istemez.”*

Çanakkale Savaşlarında Mehmetçik, dünyaya asker ve malzeme ne kadar çok ve çeşitli olursa olsun, yalnız bunlarla başarı elde edilemeyeceğini göstermiştir. Çanakkale Zaferi, o malzemeyi kullanacak askerin ruhca ve bedence her türlü yoksulluğa, zorluğa, yorgunluğa dayanacak kuvvet ve kudrette olması ve Mustafa Kemal gibi dahi bir kumandanın emri altında bulunmasının sonucudur.

Yabancı kaynaklar’dan Alan Moorehead’ın Gallipoli kitabında, Çanakkale Savaşlarına 500,000 askerimizin katıldığını ve bunların 55,127’sinin öldürüldüğünü, 100,177’nin yaralandığını, 10,067’sinin kaybolduğunu, 21,498’inin hastalıktan vefat ettiğini ve 64,440’ının da hastalık yüzünden cepheden alındığını ve toplam olarak 251,309 zayıyatımızın olduğunu bildirirler. Avustralya Harp Tarihi kayıtlarına göre ise savaşa katılan yarım milyon askerimizin 87,000’i ölü olmak üzere zayıyatımızın 250,000 ile 300,000 arasında değiştiğini bildirmektedir.

Gelibolu Savaşlarında, çarpışanlar arasında tarihe geçmiş olan, Mehmet Çavuş, Seyit Onbaşı, Saka Ali ve Yahya Çavuş gibi kahraman Mehmetçiklerimiz vardır.

Havranlı Koca Seyit Onbaşı: İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin 18 Mart 1915 günü yaptıkları büyük deniz saldırısında, Anadolu ve Rumeli yakasında boğazı koruyan tabya denilen, içinde topların gizlendiği örtülü yerleri yoketmek için buraları top ateşine tutmuşlardır. Rume- li yakasında, Mecidiye tabyası da hedeflerden birisidir. Manastırlı Yüzbaşı Hilmi Bey emrindeki Mecidiye tabyası isabet alır, cephaneliğin bir kısmı havaya uçar ve 16 topçu askeri şehit olur. Geride kalan vinç tertibatı kırılmış bir top ve Yüzbaşı Hilmi Bey ile birlikte Niğde’li Ali ve Edremit’in Havran İlçesi Çamlık köyünden Seyit’tir. Düşman gemilerinin gözünün önünde boğazda seyrettiğini gören Seyit onbaşı, arkadaşının yardımıyla 215 okkalık (276 kg) top mermisini kucağına alarak topun basamaklarından çıkar ve mermiyi namlyaya yerleştirir. Hedef su üstündeki gemilerdir. Bu hareket arka arkaya üç kez tekrarlanır. İngilizler’in Nusret Gemisinin mayınlarına çarpıp ağır hasar gören Ocean gemisi son darbeyi tabyalardan yapılan top atışlarından alır ve batar.

Havran’lı Koca Seyit’in başarısı başta Yüzbaşı Hilmi Bey olmak üzere herkesin sevinç ve takdirini kazanır. Askerlerin moralleri yükselir. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa olay yerine gelerek onu tebrik eder ve onbaşı yapar. Paşa, top mermisinin bir de kendi gözünün önünde kaldırılmasını isterse de Seyit *“Arkadaşlarım ölmüştü.Bizi vuran gemiler*

gözümüzün önünde gidiyordu. O anda hissettiklerim şimdi olmadığı için o gücüm yok şimdi. Kaldıramam komutanım” der. Kendisine başka bir arzusu olup olmadığını sorulur. Koca Seyit, fazladan bir tayın daha ister. İsteği kabul edilirse de sonradan **“Arkadaşlarım günde bir tayın alırken, bana iki tayın verilmesi doğru değil. Lokmalar boğazımdan geçmiyor”** diyerek ikinci tayını geri çevirir kahraman askerimiz.

Onbaşı Koca Seyit'in onuruna, Kilitbahir'den güneye giden sahil yolu üzerinde, Mecidiye Şehitliğinin karşı tarafında 10 Ağustos 1992 yılında bir anıt dikilmiştir.

Mehmet Çavuş: Bigalı Mehmet Çavuş, Gelibolu Savaşlarının kahraman alaylarından biri olan 27 Piyade Alayı 3. Tabur, 10 Bölük eratından olup Cesarettepe'da (Boyun = Neck) çarpışanlardır. Çarpışma sırasında tüfeğinin mekanizmasının işlememesi üzerine eline geçirdiği kazma ve kürekle düşmana saldırmış, yaralanarak Maydos'taki hastaneye kaldırılmıştır. Düşman Cesarettepe'yi hiç eline geçirememiştir. Ancak çekilme sırasında, Arıburnu yarları altına kazdığı tunellere yerleştirdiği patlayıcılarla bir çok askerimizin kaybedilmesine sebep olmuştur. Yaralı çavuşumuzu ziyaret edenler arasında Mustafa Kemal de vardır.

Atatürk, Eylül 1928 de Gelibolu'daki muharebe sahalarını gezerken, Cesarettepe'ye geldiğinde, **“Şehitlerimiz için buraya en az kırk metrelik bir anıt kurabilirsek, onlara karşı minnet ve şükran duygularımızın bir zerresini ödeyebiliriz”** demiştir.

Cesarettepe'ye ilk anıt 1928 yılında 10.Jandarma Er Okulu tarafından yapılmış olup sonradan 1934 yılında da yeni düzenleme olmuştu. 3.10 metre yüksekliğinde mermerden yapılan bu ilk Mehmetçik anıtı, silahı kırılıp, düşmana kazma,kürek,taş ve yumrukla saldıran Bigalı Mehmet Çavuş'un ismini almıştır.

Saka Ali: Arıburnu savaşlarındaki kahramanlardan birisi de Saka Ali isimindeki dev yapılı askerimizdir. Birbirine çok yakın olan siper savaşlarında siperinden fırlayıp ilerlemek isteyen İngiliz subayı yaralanarak iki cephe arasında kalır. Ortada ağlayarak bağırmakta ve kendisine yardım edilmesini istemektedir. Arkadaşlarından hiçbirisi cesaret edip onu kurtaramaz. Türk siperinden ucunda beyaz iç gömlek takılı tüfek yükselir. Ardından Saka Ali siperden çıkarak yaralı İngiliz subayını kucaqlayıp, İngiliz siperinin önüne bırakır ve hiçbirşey yapmamış gibi kendi siperine döner. Çanakkalede'ki heykeller arasında, Saka Ali'nin İngiliz subayını kucağında taşımısını gösteren heykel bizler için bir onur kaynağıdır.

Yahya Çavuş: Ezine'li Yahya Çavuş, 29. İngiliz Tümen'ninin, 25 Nisan 1915 de çıkarma yaptığı Seddülbahir bölgesini savunmakla görevli olan, Binbaşı Mahmut Sabrinin Komutanı olduğu, 26. Alay'ın 3.Taburun eratındandır. Bu taburun görevi, X Kumsalı diye isimlendirilen Teke Burnu Kuzeyindeki sahil ile S Kumsalı diye bilinen Morto Koyu arasındaki bölgeyi korumaktı. Çıkarma sabahı, Queen Elizabeth, Cornwallis, Albion ve Euryalus savaş gemileri top atışlarıyla Türk Savunmasını tümüyle yok etmese bile bir tehdit oluşturmalarını sona erdir-

miş olacaktı. Karaya çıkacak askerleri taşıyan filikaların sahile gelmesinden önce gemilerden yapılan top atışları kumsallardan Türk mevzilerinin arkasındaki yüksek araziye kaydırılmıştı

26 Türk Alayının 3. Tabur askerleri, ilk ve ağır bombardımandan sırasında ön hattaki askerler ateşin azalmasını bekleyerek mevzilerden çekilmişlerdi. Ateş kesilince taktik gereği yine siperlerine dönmüşlerdi. Filikalardan ve Truva Atı olarak kullanılan Ertuğrul koyunda karaya oturtulan River Clyde gemisinden karaya çıkan düşman askerleri yoğun atış karşısında şaşkına dönerler. Binbaşı Mahmut Sabri Bey bu anı **“Düşman askeri öylesine kormuştu ki, Ertuğrul Koyu’na (V Kumsalı) girmiş olan büyük nakliye gemisinden (River Clyde) inmeyi reddettiler. Komutanlar ve subaylar kılıçlarını çekmişlerdi ve adamları merdivenden aşağıya gönderiyorlardı. Ama hiçbiri Türk kurşunlarından kaçamıyordu. Bizim askerlerimiz boşa tek bir kurşun bile sıkmadılar. Hatta bazı durumlarda, bir kurşun birkaç düşman askerini bile öldürmüştür. Düşman bu çıkarmanın kendisine neye mal olduğunu ve Türk Ordusunun kahramanlık ve cesaretini anlamıştı.”** diye bildirir.

Ezine’li Yahya Çavuş, 26. Alayın 3 Tabur’un Ertuğrul Koyunu savunan 10. Bölük, 1 Takımında çarpışanların başıydı. Kendi subayları öldüğü için bütün sorumluluk ondaydı. Yanına aldığı 10 kişilik bir asker grubuyla on saat süreyle, düşmana ağır kayıplar verdirmiş bir kahramanıdır.

Binbaşı Mahmut Sabri Komutasındaki 26. Alay kahramanları, Seddülbahir’e çıkan güçlü İngiliz ve Fransız Tümenlerinin en büyük emeli olan, bölgeye hakim Alçitepe’yi ele geçirmelerini engellemiştir. Kahraman Alayın Komutanı buradaki çarpışmalarının sonunu şöyle bağlar. **“Bir taburun, bir ordunun önemsiz bir unsuru olduğunu kabul ederim ve o da görevinden başka bir şey yapmamıştır ve görevi de düşmanı, üstün sayılarına ve silahlarına rağmen durdurmuştur ve bu da ancak Allah’ın lütfuyla olmuştur. Ancak 25-26 Nisan’da Seddülbahir kıyılarında gösterilen direnç ve inatçılığı... Türk Kahramanlığının güzel bir örneği olarak kabul etmekteyim.”**

Seddülbahir Köyünün 2 km. batısında Göztepe mevkiinde, 1962 yılında Yahya Çavuş ve arkadaşları için bir anıt yapılmıştır. Anıtı ziyaret edenler aşağıdaki şiir’i okurlar :

“Bir kahraman ve Yahya Çavuş tular.

Tam üç alayla burada gönülden vuruştular.

Düşman Tümen sanırdı bu şahane erleri.

Allah’ı arzu ettiler, akşama kavuştular.”

Türk Askerinin kahramanlığını yerinde görmek isteyenler arasında Veliaht Yusuf İzzetin Efendi, Mehmet Emin ve diğerleri de vardı. Büyük Vatan Şairimiz Mehmet Akif’in Çanakale Şehitleri için yazdığı şiiri buraya almayı uygun bulduk.

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ MANZUMESİ

Şu Boğaz harbi nedir ? , Varmı ki dünyada eşi ?
En kesif (şiddetli) orduların yükleniyor, dördü beşi,
Tepeden yol bularak geçmek için Marmaraya
Kaç donanma ile sanılmış ufacık bir karaya,
Ne hayasızca (adilikle) tahaşşüd ki (askeri yığınak) ufaklar kapalı !
Nerde- gösterdiği vahşetle "Bu: Bir Avrupalı ! "
Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kafesi !
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi (cazaevi)
Eski dünya, Yeni Dünya, bütün akvam-ı beşer (insan toplulukları),
Kaynıyor kum gibi... Mahşer mi (çok kalabalık), hakikat mahşer.
Yedi iklimi cihanın duruyor karşısında;
Avustralya'yla beraber bakıyorsun : Kanada !
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengarenk;
Sade bir hadise var ortada : Vahşetler denk.
Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne bela...,
Hani, Tauna (Veba hastalığı) züldür bu rezil istila.,
Ah bu yirminci asır yok mu ? O mahluk-i asil (asil yaratık) !
Ne kadar gözdesi mevcut ise, hakkıyla sefil (adi).
Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısında,
Döktü kamındaki esrası (sırtları) hayasızca (ahlaksızca).
Maske yırtılmasa hala bize afetti o yüz.
Medeniyet denilen kahbe, hakikat yüzüsüz.
Sonra mel'undaki tahribe müvekkel esbab (yerine bakan arkadaşlar)
Öyle müthiş ki; eder herbiri bir mülki harab.
Öteden saikalar (yıldırımlar) parçalıyor afakı (ufukları),
Beriden zelzeleler kaldınıyor a'makı (denizin derinliklerini).
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin,
Sönüyor göğsünün üstünde o aslan neferin (askerin).
Yerin altında cehennem gibi binlerce lağım;
Atılan her lağımın yaktığı : yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müthiş tipidir : savrulur enka-ı beşer (insan parçaları).
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak
Boşanır sırtlara, vadilere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o namert eller,
Yıldırım yayılımı tufanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,

Sürü halinde gezerken sayısız tayyare.
Top, tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler,
Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler !
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'a mı (savunulan yer) göğsündeki kat kat iman ?
Hangi kuvvet onu haşa (asla),edecek kahrına ram (boyun eğmek) ?
Çünkü tesis-i İlahi o metin istihkam (Allahın kurduğu sağlam siper).
Sarılır,düşürülür mevki-i mustahkemler (savunulan yerler)
Beşer'in azmini tevkif edemez (insan azmini tutamaz) sun-i beşer;
Bu göğüslerse Hüdanın (Allahın) ebedi serhaddi (kalesi);
"O benim sun-i bediim (güzelliklerin kaynağı),"onu çignetme!" dedi.
Asum'ın nesli... diyormuya...Nesilmiş gerçek,
İşte çignetmedi namusunu, çignetmeyecek.
Şüheda (şehitler) gövdesi bir baksana, dağlar,taşlar...
O, rükü (namazda öne eğilmek), olmasa, dünyada eğilmez başlar,
Vurulup alınandan tertemiz uzanmış yatıyor,
Bir Hilal uğruna,Yarab, ne güneşler batıyor !
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker !
Gökten ecdat (ataların) inerek öpse o pak (temiz) alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtanyor tevhidi (Tanrı birliğini kabul etme).
Bedr'in aslanları ancak bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi (mezan) kimler kazsın ?
"Gömelim gel seni tarihe !" desem sığmazsın.
Hercümerç ettiğin edvara (darmadağın ettiğin devir) yetmez o kitap.
Seni ancak ebediyetler eder isti'ab (içine alır).
"Bu taşındır diyerek Kabeyi diksem başına;
Ruhumun vahyini (tanrıya inanışını) duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, rida (asker kaputu) namıyla,
Kanayan lahdine (mezanna) çeksem bütün ecramiyle (yıldızlarıyla);
Ebr-i nisanı (Nisan yağmurunu) açık türbene çatsam da tavan,
Yedi Kandilli Süreyyayı (yedili yıldız topluluğu) uzatsam oradan;
Sen bu avizenin altında,bürünmüş kanına,
Uzanırken gece mehtabı getirsem yanına;
Türbedann gibi ta fecre (gün ağarınca) kadar bekletsem;
Gündüzün fecrile avizini lebriz etsem (parlatsam);
Tüllenen magribi (batu yönünü tül yapsam) akşamları sarsam yarana.
Gene birşey yapabildim diyemem hatrana.

Mehmet Akif Ersoy

GELİBOLUDA SAVAŞ KOŞULLARI

(18, 31, 40)

Herkeste ishal var!

Korkma ölmezsın!

Bir İngiliz Subayının, hasta

Anzak askerine sözü

Gökçeada (İmros) ve Limni adasından Gelibolu yarımadasına doğru mavi sularda seyreden gemiler karaya yaklaştığında, top atışlarından sonra karşılarında kirli sarı renkli toz bulutlarını görürler. Gemi ve karadan atılan büyük çaplı top mermilerinin sayısı hesaplanamayacak kadar fazlaydı. Aradan 85 yıl geçmesine rağmen, yağmurlu günün ardından, Gelibolu'daki tarlaların bazılarında paslı yerler kazıldığında oradan patlamış top mermisi çıkarılır.

Cephe savaşlarında beklenen başarı sağlanamadığı zaman, komutanlar buna sebep aramak durumundadır. Örneğin, cephane azlığı ve sonra asker eksikliği gibi. Birinci Dünya Savaşının başladığı ilk yıllarda, esas cephe Fransa'ya giren Alman birliklerine karşıydı. Burada önemli miktarlarda cephane kullanılıyordu. Savaşı yönetenler için Çanakkale cephesi ikinci derecedeydi.

Siperde kalan askerler zor koşullarda yaşamlarını sürdürürken, kıyıda genel görünüm nasıldı ? Yarımadanın ucundaki sahilde ilk dikkati çeken sayısız çadırlar ve karaya vurmuş üç gemi. Torpito ile batırılmış ve karaya vurmuş Majestik gemisi, 25 Nisan'da Truva Atı gibi kullanılmış sahile bağlı River Clyde gemisi ve onun batı yakınında Fransızlar'ın batırarak karaya oturtukları Magenta gemisi.

Çıkarma yapılan kumsallara bakıldığında ilk dikkati çeken teknelerin durmadan sahile, teneke kutu, bidon, fiçi ve sandıkları taşımaları ve denizde yüzen askerler. Siperlerdekilere cephane, yemek ve su taşımakta kullanılan atlar ve katırlar, geçici olarak yapılmış üstü açık ahırlarda beklemektedir. Gök yüzünde ise zaman zaman keşif uçuşu yapan uçaklar görülmüyordu.

İngiliz deniz ve kara topçularının bombardımanının sebep olduğu toz bulutları kalktığında, Alçıtepe'deki Türk askerleri, sahildeki çadırları, denizdeki gemileri ve kıyıda yüzenleri görebiliyordu. Bütün bunlara rağmen görevlerini eksiksiz sürdürmekteydiler. Önlerindeki düşmanı ellerinden kaçırmamak için atışlarına devam ediyorlardı. Bazen sahildekiler, ilerideki siperlerde gizlenenlerden daha riskli duruma giriyorlardı. Denizdeyken, şakalaştığı arkadaşının yediği kurşunla kaybolduğunu gören asker bunu pek önemsemez gibi görünüyordu. Savaş onların davranışı etkilemiş ve huyları değiştirmiştir. Sinirleri zayıf olanların gördükleri olaylara katlanması çok zordu.

Mayıs ayının sonlarına doğru hava ısınmaya başladı. Etrafta öbek öpek, sarı renkli sakız çiçekleri, gelincik gibi kır çiçekleri çıkmasıyla savaş alanı güzelleşmeye başladı. Ortahği kekik kosusu sarmıştır. Sağda, solda zeytin ve incir ağaçları vardır. Haziran sonunda, Alçıtepe'ye getirilen ağır kara topları İngilizler için tehlikeli olmaya başlar. Zorunlu olarak siperlerini derinleştirdiler. Gizlendikleri çukurların üstlerini çınko tabakasıyla örttükten başka üstüne toprak serdiler. Önleri kapalı olmasına karşın, geriye baktıklarında terastan boğazı seyrederek gibiydiler. Bu sefer de Kumkale tarafındaki Türk topçularının atışları onları rahatsız ediyordu.

Sıcaklar bastırınca, siperlerde yaşamak çok zorlaşıyordu. Rüzgarın esinti yönüne göre, sahile vurmuş veya karadaki cürümüş insan ve hayvan cesetlerinden havaya yayılan kokulara dayanmak çok zordu. Bazıları, rüzgarın ters yönde esmesi için dualar ettiler. Bu yetmemiş gibi, kanatlı, kanatsız her türlü sinek ve böcekler sahneye çıktı. Kaplumbağalar, kertenkeleler ve akrepler dikkati çeken diğer yaratıklardı. Onları en çok rahatsız eden gündüzleri karasinekler, akşamları sivrisineklerdir. Bunlar dizanteri ve sıtma gibi bulaşıcı hastalık mikroplarını taşımaktaydı. İçlerinden sineklerden korunmak için **“Para, pul istemem. Ah ! Bir cibinliğim olsaydı”** diyenler çoğunlukta idi.

Çarpışmada yaralanan veya hastalananların ilk tedavisi sahra hastanelerinde yapılmaktaydı. Durumu iyi olanlar tekrar cepheye gönderilirken, düzelmeyenler hastane gemilerine, olmazsa Limni ve Malta Adaları'ndaki veya Mısır veya İngiltere'deki askeri hastanelere sevk ediliyordu.

Subayları en çok rahatsız eden, önemsiz rahatsızlıkları bahane ederek cepheden uzaklaşmak isteyen askerlerdi. Kasten parmaklarını yaralayanlar dahi vardı. En sık şikayet konusu ispatı zor olan **“İshal”** idi. Hernekadar bazı subaylar, **“Herkeste ishal var. Korkma ölmezsin”** deyip hastalığı önemsemelerse de, ishal ve karın ağrısı ile seyreden **“Dizanteri Hastalığından”** ölenlerin sayısı çok fazlaydı. Tümgeneral Hunter- Weston da dizanteriye yakalanarak cepheye ayrılanlar arasındadır.

Yaz aylarında artan sıcaklar, su sıkıntısını ortaya çıkarıyordu. Seddülbahir bölgesinde işe yarayacak su kuyuları yoktur. Müttefiklerin kullandıkları su, çok uzaklardan Nil Nehrinden gelmekteydi. Su sahile gemiler ile taşındıktan sonra oradan katırlarla cepheye ulaştırılıyordu.

Karada çarpışan askerlerin, fırsatını bulup denizdeki gemilere çıkması, cehennemden cennete geçiş gibiydi. Başta soğuk su olmak üzere, çay ve kahvenin yanında her türlü yiyecek ve içeceklerin bulunması, sıcak bir banyo alma, sırt üstü yatabilecek yatak bulma onlar için bulunmaz nimetti. Piyade olmaktansa, denizci olmayı tercih edenler çoğunlukta idi. Ama unuttukları bir gerçek vardı. Karaya atılan tonlarca merminin öldürüleceği asker sayısı, parmakla sayılabilecek kadar az olmasına karşın, bir torbitonun batıracağı gemide yüzlerce denizci ölebiliyordu.

Müttefiklerin ikmal yeri, Limni Adasındaki Mondros limanıydı. Tümamiral Rosslyn Wemyss, adaya gelen asker, cephane, ilaç, yiyecek ve içeceklerden sorumluydu. Amiralin bütün gayretine rağmen, adadaki kargaşa devam ettiği için askerler arasında **“İmros, Mondros ve Kaos”** tekerlemesi sürüp gidiyordu.

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı Ian Hamilton, bazen Gökçeada'daki çadırında kalıyor, bazen de Arcadia, Triad veya diğer gemilerde çalışmalarını sürdürüyordu. Komutan'ın ender de olsa Gelibolu yarımadasına da çıktığı oluyordu.

Anzak askerleri biraz da teknik olanaklarıyla siper savaşını iyice öğrenmişlerdi. Kazma ve kürekle kazdıkları derin siperlerin önünde bir kaç kat toprak dolu çuvalları yerleştirerek onları kalkan olarak kullanıyorlardı. Belki de tarihte ilk kez, periskop ve periskoplu tüfek Gelibolu'daki siperlerde onlar tarafından kullanılmıştı. Siperin içinde, yan yana veya arka arkaya

duran askerlerden birisi periskopla hedefi belirliyor, atışın isabetli olması için önündekine talimat verirken, öteki asker tetiğe basıyordu.

Türk siperleri ile aralarındaki mesafe bazen on metrenin altına kadar kadar düşebiliyordu. Önceleri el bombası sadece Türkler'de vardı. İngilizler, boş konserve kutularına patlayıcı ile birlikte ele geçirdikleri dikenli telleri kısa kısa kesip yerleştirdikten sonra fitili ateşleyip tıpkı Molotof Kokteyli gibi Türk siperlerine fırlatıyorlardı. Bunlar siperlerde yangınlara sebep oluyorlardı. Siperlerinden bazılarının üstü, kalın çam kalaslarıyla örtülerek içerdekiler korunuyordu. Bunların yanışı kolay kontrol altına alınamıyordu. Düşman askerleri bazen siperlerimizin altına kadar uzayan, otuz metreden uzun tüneller kazıyorlar ve buradan ani baskınlarla veya koydukları dinamitleri patlatarak askerlerimizi katlediyorlardı.

Siper savaşları bazen sokak kavgaları gibi oluyordu. Süngünün iş görmediği durumda, yumruk ve tekmeler kullanılıyordu. Siperde yatan ölü ve yaralıları çiğneyerek yapılan bu korkunç kavgaya aldırış eden yoktu. Şartlar bunu elveriyordu ve herkes canının derdine düşmüştü.

Saldırdan önce Türk siperleri, karadan ve denizden top atışlarıyla dövülüyordu. Düz, ya da paralel top atışlarının yanında, cephe gerisinde bulunan askerlerimiz için, önce yükselen ve sonra dikine inen obüs top atışları büyük tehlike yaratıyordu. Üstlerinde keşif uçuşu yapan deniz uçaklarının da kötülükleri oluyordu. Bunlar, yakaladıkları asker grubunun üstüne ateş ediyordu. Otomobilin içinde şöförün dışında birisi yüksek rütbeli olan iki subayı gören komodorun ilk saldırısı boşa gitmişti. Üç kişi arabadan inerek, çalılıkların arkasında kaybolarak gizlendiler. Bir süre sonra tekrar vasıtaya bindiklerinde gene üzerlerinde uçak belirdi. Mermiler ön camı parçaladı ve şöförü öldü. Samson, sonradan kurtulanlardan birisinin Mustafa Kemal olabileceğini söylemiştir.

Balon gemileri de gizli düşmandı. Havaya çıkarılan balondaki gözcü, dağ ve tepelerdeki Türk birliklerinin yerini tespit ederek, gemiden top atışlarına yardımcı olmaktaydı. Bunların ilki Morto koyunda gizlenen Goliath gemisiydi ve Muaveneti Milliye Muhribi tarafından torpido ile batırılmıştı.

Saldırıda kuzeyde Sarıbayır ve güneyde Alçıtepe sırtlarına adım adım ilerleyen düşman askerleri kırmızı işaret fişekleriyle nerede olduklarını bildirebiliyorlardı. Bazen gemi veya sahilden atılan toplarla vuruldukları oluyordu. Bu tür hataların giderilmesi için, sırtlarına yapıştırılan ve güneşte parlayan üçgen şeklinde teneke parçalarını kullanmak zorunda kaldılar.

İngiliz ve Fransız askerlerinin en çok arzuladıkları şey, bira ve şarap gibi içkilerdi. Hem cesaretlerini arttırmak ve hem de neşelerini bulmak için gerekliydi. Ancak savaş sırasında böyle şeylere izin verilemezdi. Bu yüzden batırılan Triumph gemisinden denize düşen ve Anzak sahiline vuran şarap fıçıları askerlerin çok işine yaramıştı!

Karada sıkışıp kalan askerlerin çoğu karamsardı. Siperlerde saplanıp kalmışlar, belki de unutulmuşlardı. Sonunda birbirlerine karşılıklı kurşun sıkan, süngü hücumu yapanlar düşmanlarına hoşgörü ile bakmaya ve bu anlamsız savaşı başlatan politikacılara lanet okumaya başladılar.

Askerler cephede savaşırken yanlarında birlik komutanlarını görmek istiyorlardı. Anzak Birliklerinin komutanı olan Korgeneral Sir William Birdwood' beğenmelerine karşın, en sevmedikleri Hamilton'un Kurmay Başkanı Tümgeneral Walter Braithwaite idi.

Gelibolu'da çarpışan Türk askerlerinin durumu müttefiklerle kıyaslanamıyacak derecede kötüydü. Alay ve Tümen komutanlarının arasında Alman subayları da vardı. Generaller arasında kıskançlık ve tartışmalar yüzünden işbirliği kurulamıyordu. Her çarpışmadan önce, dakikalarca karadan ve denizden yapılan top atışları altında siperlerde beklemek yetmiyormuş gibi, açlık ve susuzluk canlarına yetiyordu. Temiz veya pis olup olmadığına bakmaksızın sakaların dağıttığı suları ellerinden kapıyorlardı. Yedikleri sadece, peksimet ekmeği, pilav ve zeytin. Arada sırada helva, ipe dizilmiş kuru incir ve üzümdü. Et, süt yüzü gördükleri yoktu. Bu-laşıcı hastalıktan korunmak için askerlerimizin çoğuna aşı da yapılmamıştı. Üniformaları eskimişti. İçine toprak doldurulup siper önüne konulsun diye gönderilen çuvalları elbiseleri için yama olarak kullanmak zorunda kalıyorlardı. Maydos'tan su ve yemek taşıyan at, katır gibi vasıtalar uçak veya gemilerden yapılan top atışlarıyla vuruluyordu.

DOKUZUNCU KISIM

GERİDE KALANLAR

(11, 34)

“Bedeli Çanakkale’de ödenecek” .

Galatasaray Lisesi’sinden Mehmet Muzaffer’in yaptığı sahte paranın üzerindeki yazı

Galatasaray Lisesi’nin girişindeki şeref Holü’ndeki siyah mermer üzerine isimleri altın harflerle işlenmiş, savaşlarda şehit düşmüş 50 öğrenci arasında 948 Mehmet Muzaffer’in ayrı bir yeri vardır.

Mehmet Muzaffer, bir çok arkadaşı gibi gönüllü olarak Çanakkale savaşına katılmıştı. Ancak cepheye Mart 1916’ da vardığı için çarpışmalara yetişememiştir.

Subay namzeti olarak katıldığı alayın karargahında, kendisine önemli bir görev verilir. Açık göz ve becerikli bir İstanbul çocuğu olduğu için alayın, kamyon ve otomobil lastiği ihtiyacını İstanbul’dan temin etmek. Alacağı malzeme için lazım olacak paranın temini için Genelkurmay Başkanlığına hitaben yazılmış bir yazıyı eline tutuşturulur.

Muzaffer İstanbul’a varır varmaz, Karaköy’de lastik satan bir Yahudi’nin dükkanına gider. Lastiklerin fiyatını çok yüksek bulur. Ne var ki İstanbul’da başka bir lastik satan yer de yoktur.

Elindeki evrakla Genelkurmay Başkanlığı binasına giderek, alım satım işlerinden sorumlu bir yarbayın huzuruna çıkar ve teskereyi ona sunar. Subay yazıyı okuduktan sonra :

- Ne alınacak ?

- Oto ve kamyon lastiği efendim.

Yarbay ona ters ters baktıktan sonra

- “Bana bak oğlum ! Ben askerinin ayağına postal, sırtına kaput alacak parayı bulamıyorum. Sen otomobil lastiğinden bahsediyorsun ! Haydi yürü git, insanı günaha sokma.. Para mara yok ! “ der.

Muzaffer, Beyazıt’taki genelkurmay binasından çıktıktan sonra uzun uzun düşünür. Karağahdaki arabalar lastiksizlikten yatıyor. Kendisine bir görev verilmiş, lastikleri bulmuş fakat parasızlıktan alamıyor. Eli boş birliğine dönmeyi gururuna yediremez. Mutlaka bir çözüm bulmalıydı. Uzun uzun düşündükten sonra bulduğu çıkış yolunu uygulamaya karar verir.

Öğleden sonra, lastikçiye uğrayarak ona *“Parayı Genelkurmay’dan akşama doğru*

alabileceğim, ancak ezandan sonra gelip lastikleri alamayacağım, gece kalacak bir yerim de olmadığı için ; malzemeleri öğleye doğru Çanakkale'ye gidecek olan vapura yetiştirebilmek için dükkana sabah ezanında geleceğim, malları hazırla.” dedi. Tüccar teklifi kabul ettiğini bildirdikten sonra Muzaffer ilave etti. *“Altın para vermiyorlar. Kağıt para verecekler”*. Yahudi buna da peki der.

Muzaffer kağıt banknot'ların basıldığı kağıdı, Karaköy'deki bir kırtasiyeciden aldıktan sonra, gece boyunca çini mürekkebi ve boya ile aslından ayırt edilmesi çok zor yüz liralık sahte bir kağıt para yapar. O devirde gerçek paraların üzerindeki şöyle bir yazı bulunurdu : *“Bedeli Dersaadette (İstanbul'da) altın olarak tesviye olunacaktır.”* Muzaffer bunun yerine *“Bedeli Çanakkale'de tesviye edilecektir (ödeneyecektir)”* cümlesini yazar. Muzaffer'in Çanakkale'de ödenecektir diye yazmasındaki kasıt, Mehmetçğin altından daha kıymetli olan kanıdır.

Muzaffer, gün ağarmak üzereyken lastikçiye varır ve yanındaki askerlerin yardımıyla alınan malzeme arabaya taşınır ve hazırladığı 100 liralık banknotu havagazı lambasının ışığı altında tüccara verir ve dükkandan hızla uzaklaşır. Lastikler gemiye yüklenerek Çanakkale'ye varılır. Görev yerine getirilmiştir.

Lastik tüccarı üç gün sonra yüz lirayı bozdurmak için Osmanlı Bankası'na gittiğinde, paranın sahte olduğu anlaşılır. Satıcı bunu mesele yapmaz fakat olay İstanbul'a yayılır. Olayı duyan Sultan Abdülmecit'in torunu Şehzade Abdülhalim Efendi'nin emriyle lastiklerin bedeli altın olarak ödenir.

Müttefikler çekildikten sonra, Çanakkale'deki birliklerin büyük bir kısmı, Kafkas, Irak ve Filistin cephelerine sevk edildi. Muzaffer'in birliği Sina cephesinde görevlendirilir. Burada, Arapların başlattığı Gazze muharebelerine katıldı. Mekke Şerifi Hüseyin'in büyük oğlu Faisal, İngiliz Casusu Lawrence ile birlikte kendilerini yıllarca besleyen müslüman Türk askerleri arkadan vururdu. Bölgede'ki tren yolunu dinamitlerle uçurup, askeri yardımı önlediler. Birliklerimize asker, cephane ve erzak yolu kesildi. Galatasaray Lisesi'nden 948 Mehmet Muzaffer, 1917 yılında Gazze sokaklarında Mehmetçik'lerle birlikte çarpışırken şehit oldu. Cebinden çıkan kanlı mektup zarfında *“İntikamımı alın”* yazılıydı.

Babam'a, 'Binbaşı seni mahkeme edip sürgün cezası vereceğiz. Nereye gitmek istersin ? diye sorulunca Beyrut'a efendim ' demiş.

Emekli Deniz Kurmay Albay Şemsi Bargut

İstanbul'daki Harbiye Bakanlığı Çanakkale'de yaşayan azınlıklardan Rum'ların , boğaza yakın Midilli, Bozcaada, Limni ve Gökçeada'daki müttefik ordusunun haber alma teşkilatına Türk savunması hakkında bilgi verdikleri duyumu üzerine, onlara göz dağı

vermek ister. Çanakkale Jandarma Komutanı Suvari Binbaşı'sı Ahmet Rifat Bey'e yöreden topladığı Rumlar'ı limanda bekletilen bir gemide alıkoyması emri gelir.

Ahmet Rifat Beyin, emir gereğince topladığı Rumlar'ı gemiye doldurmaya başladığını duyan, Avrupada'ki Hristiyan topluluğu vaveylayı başlar. **“Sivil halka yaptığınız bu hareket insanlığa aykırıdır. Eğer bu davranışı sürdürürseniz, karşılığını görürsünüz”** gibi tehditler gelmeye başlar. Babalı paniğe kapılır ve geri adım atmak zorunda kalır . Bunu yaparken de Türk Halkının göstereceği tepkiyi azaltmak için, alışılmış bir yöntemle başı vurur. Olaydan haberi olmamış gibi davranmak ve suçu başkasına yüklemek ve onu cezalandırmak . Binbaşı askeri mahkemeye verilir. Duruşmadan önce hakimlerden birisi ona gizlice, **“Seni mahkeme edip, sürgün cezası vereceğiz ? Nereye gitmek istersin”**. O da, **“Beyrut'a”** demiş.

Yukarıdaki olay 1914 yılının kış aylarında olmuştur. Bölgede yaşayan azınlıklara yapılan bu uyarının ileride çok yararı olur. Bundan sonra düşmanın, Gelibolu ve Çanakkale'deki savunma yerleri ve gücü hakkında haber almaları kısıtlanmıştır.

Azınlıklar arasında, yaşadığı ülkenin ekmeğine ihanet etmemiş olanlar da vardır. Kahraman 57. Alayın Doktoru, Dimitrayatri Türk arkadaşları ile birlikte canını verenler arasındadır. Vatan uğruna şehit düşen Galatasaray Lisesi'nden Agop Elmasyan da Çanakkale'de görev yapmıştı.

Yara etti Alaman'nın topi omuzimi .

Allah kahrettin Yunan domizini

Gölcük Reşadiye Köyünden, bir Çanakkale gazisi

Gelibolu ve Çanakkale savaşlarında çarpışan askerlerin içinde en ağır görev ,yaralananları ve top taşıyan askerlere düşmüştür. Topların seri atış yapabilmesi için, devamlı mermi ikmalı gerekiyordu. Ağır mermileri, askerler kimi kucağında, kimi de omuzunda taşımak zorundaydı. Topların gizlendiği dağlık yerlerde doğru dürüst yol yoktu. Ortalama ağırlığı 50- 100 kg. olan mermileri düşürmeden yerine ulaştırmak ancak güçlü askerlerin yapabileceği bir işti. Topçu er seçiminde, yapılı gönüllüler aranıyordu.

Raşadiye'li, köylü çocuğu, şiirinde Almanlar ve Yunanlılar'a öfkesini dile getirmektedir.

Bizim Topçu Çavuşu Mehmet çok keskin nişancıymış. Attığı bir mermi düşman gemisinin bacasından içeri düşürmüş.

Susurluk Dağçayır yökünden birisi

Susurluğun Dağçayır köylüleri, neşeli tavırları ve hazır cevaplılığı ile bilinir . Bu köy, Çanakkale savaşına katılanların çok olmasıyla da tanınır. Savaşta çok şehit vermişlerdir ve sağlam olarak köye dönenlerin içinde akli dengesi bozulmuş olanlar vardı. Gazilerin içinde Topçu Çavuşu Mehmet'in nişancılığı söylenir durur. Çavuş o kadar keskin nişancıdır ki, attığı mermilerden birisinin, düşman gemilerinin birisinin bacasından içeri düşürdüğü dillerde dolaşır !

Savaşta ve sulh zamanında askerlik hizmetini yapan askerlerin arasında nişancılığı ile övünenlere sık rastlanır. Bunların doğru olanları yanında, abartılı olanlar da vardır. Gelibolu savaşlarında, Türk nişancıları, Britanya Askerlerinin korkulu rüyası olmuştur. Onlara söylenen hedeflerinin , omuzu apoletli kişiler, yani subaylar. Kuru dere yarıklarında, yapraklı araçların arasında gizlenen nişancılarımız gördüklerini vuruyordu. Savaşın başında subay kaybının beklenenden çok fazla olduğunu gören komutanlar, subayların apoletlerinin sökülerek yerine sabit kalemle işaret konulmasını istemişlerdi.

Arıburnu gerisindeki Conkbayırı ve Kocaçimentepe, Seddülbahir arkasındaki Alçıtepe'de ve boğaz kıyısındaki tabyalarda gizlenen topçularımız ellerinden geleni yapmışlardır. Bunlar, gemilerden yapılan atışlarda esas hedeflerdi. Tabyalardaki topların bazılarında hidrolik tertibatı yoktu . Bu yüzden mermilerin namlulara sürülmesi vakit alıyordu. Bazılarının söylediği gibi, topun gemilerin bacasından içeri düşürülmesi olacak işi değildir. Merminin geminin bordasına isabeti yeter.

Çanakkale savaşlarında rekor, babamın dayısının çocuklarında. Yedi kardeşten altısı orada şehit düşmüş, sadece birisi kurtulmuş. O da cepheden kaçarak !

İzmit'li Cemal Gümüş

Çanakkale savaşında çarpışanlar içinde bir ailenin birden fazla kişinin bulunduğu hep söylenir. ***"Bizim aile üç şehit verdi". "Anne annemin dört oğlu Gelibolu'da kalmış"*** gibi. Savaşın sayısında çokluk Marmara bölgesinde. Bunun sebebi, cepheye yakınlığı ve erken haber almalarıdır. Ashında Gelibolu'da 57. Alay şehitliğinde ölenlere baktığımızda, Anadolu'nun her tarafından, Halep'ten, Şamdan gelenlerin bile bulunduğu görülür.

İzmit'li Cemal Gümüş ile görüşürken, ***"Çanakkale savaşlarında rekor babamın dayısının çocuklarında. Yedi kardeşin altısı orada şehit düşmüş, sadece birisi kurtulmuş. O da cepheden kaçarak"*** demişti.

"Yaralanan kardeş, İstanbul'da bir hastaneye gönderilmiş ve tedavi görmüş. İyileştikten sonra bir gece Beyoğlu'yu dolaşmış. Bakmış ki, herkes kendi aleminde. Eşlenenler çoğunlukta. Kimsenin Çanakkalede olanlara aldırış ettiği yok. Onu tekrar trene koyup cepheye göndermek istemişler . Yolda, İstanbul'da gördükleri aklına gelmiş ve trenden atlayıp kaçmış. Tam iki yıl, damda gizlenmiş."

Bacağımdaki kurşun yarasını gören komutan "Sen bu yara ile daha çok harbedersin. Merak etme." Dedi.

Çankırı Bakırlı Köyünden Cabbaroğlu Hüseyin oğlu Topçu Onbaşı Hamdi.

Göğsünde babasının İstiklal Savaşı Madalyası olan 80'lik Hüseyin anlatıyor :

"Babam, Çankırı'nın Şabanözü ilçesi, Bakırlı köyünden Cabbaroğlu Hüseyin'in oğlu Hikmet. Askerlik sırası gelince orduya katılmış ve önce Trakya'ya gönderilmiş. O askere gittikten sonra I. Dünya savaşı çıkınca köye gelen jandarmalar, eli silah tutan 15 kişiyi seçerek askere almışlar. Ne hikmetse, onların arkasından ağlayanlar çok olmuş. Ana, baba, eşleri ve çocukları. Bunların hiçbirisinin künyesi köye gelmemiş. Yani, ne oldukları belli değilmiş. Kaybolmuşlar? Babam onlardan daha talihliymiş."

Babam'ın sınıfı topçuymuş. Çanakkale'de savaş çıkar çıkmaz, Boğazın Rumeli kıyısındaki Hamidiye Tabyası'na sevki çıkmış. Tabya'ları çok sağlam olduğu için düşman gemilerinin top atışlarından pek etkilenmemiş.

Babam'ın "Mehmet Çavuş" isimli bir arkadaşı varmış. Bir gün tabya'nın önünden kocaman bir düşman gemisi geçiyormuş. Çavuş 'Amanım arkadaşlar bakın şu yarım dünyaya' diye bağırmasıyla birlikte topun başına geçip ateşlemiş. Gemiye ta göbeğinden vurmuş ve bir anda denizin üstü ak pak şapka ile doluvermiş. Batarya komutanı, Mehmet Çavuşu, "Sen nasıl olur da emir almadan topu ateşlersin" diye azarlamış.

Harpten sonra Mehmet Çavuş, aklını yitirmiş vaziyette Ankara'nın sokaklarında dolanır dururmuş.

Babam 1. Dünya savaşı sonunda Kurtuluş savaşına Haymana'da katılmış ve oradan Eskişehir cephesine gönderilmiş. Çok sefillik çekmişler. Üst yok, baş yok. Ayakta çarıklar. Soğuktan korunmak için mecburen yakında bulunan köylerin damlarında, ahırlarında barınmak zorunda kalmışlar. Dedikleri gibi, "Yer demir, gök bakır". Yani ortalıkta kıtlık var. Köydeki yaşlılar, homurdanıp dururlarmış, bıktık sizden kabilinden.

"Babam devamlı ön cepheye sürülen 10. bölüktenmiş. Ölenler ve kaçanların yüzünden bölük yarıya inivermiş. Bölük komutanı mülazım'a (Teğmen) bunun sebebi sorulduğunda, boş bulunmuş ve 'Hep benim bölüğümü cepheye gönderiyorlar. Ne yapsın asker, mecburen kaçıyor' diye konuşmuş. Bu sözler fırka (Tümen) komutanının kulağına gitmiş. Alal acele mahkeme kurulup, bölük komutanının kurşuna dizilmesi kararı çıkmış. Tümen komutanı atıyla meydanda duruyormuş. Bölük komutanı kendi eliyle gözlerini bağlanmış . Bölüğünden beş asker karşısına geçip nişan almışlar. Komutanları askerlerine 'Ne yapalım, kaderim böyleymiş. Bari vurun da eziyet çekmeden öleyim'. demiş. Askerler "Ateş" emriyle kurşunlarını boşaltmışlar. Mülazım'ın ayakta durduğunu gören fırka komutanı köpürmüştü. 'Bana bakın askerler. Size bir şans daha veriyorum. Eğer gene vurmazsanız, komutanınıza silah verip, hepinizi teker teker öldürmesini emrederim' deyince as-

kerler çaresiz kalmışlar . İkinci atışta kurşunlar hedefi şaşırmamış. Bütün bölük günlerce ağlaşıp durduk.”

Babam'ın Kurtuluş savaşında komutanı İsmet İnönü'ymüş. Cephede asker başına 5 mermi vermişler. Mecbur olmadan ateş etmeyin diye tembihlemişler. Bir defasında İsmet İnönü, yanlarına gelip, **“Boşuna ateş etmeyin. Korkmayın pis Yunanın kurşunu canınızı yakmaz”** demiş. Arkadaşlarından birisi dayanamamış, **“Atman, atman diyorsun ama, aha Yunan burnumuzun dibine kadar geldi. Atmayıp da ne yapcez”** deyip herkesi güldürmüş.

Yunan Eskişehir'den çekilirken, geride bir çok malzeme ve erzak bırakmış. Bizimkiler dayanamamış, bulduklarını yemişler. Çoğu zehirlenerek ölmüşler. Meğer kafir Yunan kaçarken erzakların üstüne ağu döküp gitmiş.

Babamı ağlatan olaylarından birisi de : ‘Benim en sevdiğim üç arkadaşım vardı. Cephe daima birlikteydik. Kendi kendimizce karar verdik. Kim yaralanırsa, ona yardım edecek ve Yunan'ın eline düşmesine engelleyecektik. Çünkü, duyduğumuza göre, düşman esir Türk esirlerinin ellerini arkada bağlayıp ensesinden kesermiş. Bir gün ateş hattındayken, arkadaşım ‘Vay anam’ deyip yanıma düştü. Şarapnel, omuzundan aşağı kolunu uçurmuş. Kanlar içinde. Geri çekilme emri verildi. Onu taşımam mümkün değil. Mecburen emre uyduk. Ben giderken arkadaşım ‘Cabbaroğlu Hamdi kavlimiz böyle miydi ?’ diye arkamızdan seslendi, durdu.

Ertesi gün yedek kuvvet geldi ve biz bastırdık. Yunan kaçmaya başladı. Kaçarken, önüne gelen köyleri yakıp gittiler. Önceleri bizden yakınan köylüler, bu sefer de ‘Sizi Allah gönderdi de bu gavurun işkencesinden kurtulduk’ demeye başladılar.

Bir defasında beni keşif görevine göndermişlerdi . Sürüne, sürüne Yunan siperlerine kadar yaklaştım. Baktım, Yunanlılar, tüfeklerini çatmışlar. Bit kırıyorlar.’ O zaman herkeste bit vardı. Saçlarında, gömleklerinde hatta kaşlarında bile. Bu yüzden bizi kabak gibi traş ederlerdi. Kırmayla pek başedilmez ya , gene faydası olur. Sıçanın sidiğinin denize katkısı olur kabilinden. Dönüp hemen bizimkilere haber verdim. Bir saldırıya kalktık ki göresin. Hepsi kaçışmaya başladılar.Tüfekler de bize kaldı. Böylece benim iki oldu tüfeğim oldu. İkisini taşımak zor. Atmaya da kıyamıyorum. Bilecik taraflarında Sakarya nehri kıyısında ak kayalar diye bir yer vardı. Tüfeğin birisini kayaların arasındaki kovuğa sokup gizledim, sonradan alırım diye. Bir daha oraya gitmek kısmet olmadı. Kimbiler ki-me nasip oldu ?

Sakarya savaşı sırasında bacağımdan yaralandım .Şarapnel yarası.Baktım yara o kadar derin değil. İşime yarayabilir diye düşündüm. Bölük komutanının yanına vardım. Ona yaramı gösterdikten sonra, ‘Beni bırak da hastaneye gideyim’ dedim. Bacağıma şöyle bir baktıktan güldü ve , ‘ Sen bu yara ile daha çok harbedersin. Merak etme ’ deyip revire çıkmamı önledi.

Babam seferberlikte tam 7.5 sene askerlik yaptı. 89 yaşındayken İsmet Paşa ile aynı yılda, 1973'te öldü. Teskere aldıktan sonra yazdığı bir şiiri okumak istiyorum :

*İkiyüz elli bin şehit verdik. Çanakkale geçilmezdi, geçilemedi.
Kurtuluş savaşı bitmez, tükenmezdi.
Her obadan ağıt sesi geliyordu.
düşman şenlik yaparak Ankara'ya yürüyordu.
Türk Milleti, Türk Ordusu dirildi. Mucizeler yarattı.
Bağrından iki kumandan çıkarttı.
Mustafa Kemal, İsmet İnönü. Düşmanı tersine çevirip denize döktü.
Türk Bayrağı dalgalandı. İzmir senin öz yurdun.
İstanbul'u Ankaraya bağlayan İnönü'dür İnönü..*

"Çoğu zaman, gecenin karanlığını, denizin maviliğini göremedik".

Tahsin Balıkçı.

1898 Selanik Doğumlu, Çanakkale Gazisi

Çanakkale Gazilerinden Tahsin Balıkçı'nın torunu Didem Altay'ın Dr.Erhan Tabakoğlu'na anlattıkları da ilginç.

1898 Selanik doğumlu Uzunköprü'lü Tahsin, seferberlik ilanında, henüz 17 yaşındayken, kendisinden üç yaş büyük ağabeyi ile gönüllü olarak askere yazılmışlar. Ağabeyi doğu cephesine sevk edilmiş kendisi de Çanakkale'ye.

Gelibolu Arıburnu cephesinde Anzaklar'a karşı savaştıkları, bir gün asker kıyafetiyle Mustafa Kemal siperde yanlarına gelip sigara ikram etmiş , onlarla konuşmuş ve bazı sorular sormuş. *"Neden gönüllü yazıldınız ? ", " Mustafa Kemal diye biri çıkmış vatani kur-taracakmış. Onu tanıyor musunuz ?"* gibisinden. Tahsin ve arkadaşları, Mustafa Kemal'i tanımadıklarını ama, vatan için canlarını seve seve vereceklerini söylemişler. Konuşma bitince, Mustafa Kemal kendisini tanıtmış ve aralarında çok sıcak bir ortam belirmiş.

Yukarıdaki olay Mustafa Kemal'in Türk askerini savaş anında tanıdığını ve onun ruhunu, istiklal aşkını hissettiğini gösterir. Anılarında daima, Türk askerinin, er, subay ve kumandan hepsinin fedakarlık, cesaret ve yiğitliğini tekrarlamıştır.

Tahsin Balıkçı, sol omuzu hizasında kolundan ağır şekilde yaralanınca, Kızılay vapuruyla Haydarpaşa Asker Hastanesine gönderilmiş. Kürek kemiğine yakın büyükce bir iltihaplı oyuk yüzünden orada bir yıla yakın tedavi görmüş .Kendisine bakan Alman hemşire ile duygusal yakınlık olmuş. Bir aralık hemşire ona evlenme teklifinde bulunmuş! *"Evlenip Almanya'ya gidelim. Burası çok karışık. Orada rahat ederiz"* deyince *"Vatanımız*

İçin çok savaştık. Bırakıp gidemeyiz” şeklinde cevap vermiş. Bunun üzerine Alman hemşire, **“Keşke ben de Türk olsaydım”** diye hayıflamış.

Birinci Dünya savaşı sırasında , Alman doktor ve hemşireleri de hastanelerde çalışıyorlardı. Çanakkale’de yaralanan veya hastalanan askerlerin bir kısmı Çanakkale Merkez Hastanesinde tedavi edilirken diğerleri İstanbulda’ki , Etfal ve Gümüşsuyu ve Haydarpaşa Askerî hastanelerine gönderiliyordu. Haydarpaşa Hastanesinde Alman doktorlar ve hemşireler görev yapıyordu. O sırada Teğmen rütbesiyle Midilli Gemisinde bulunan, sonradan Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı olacak olan Amiral Karl Donitz de, Haydarpaşa Hastanesinde çalışan bir Alman hemşire ile evlenmiştir.

İlköğrenimini Çanakkale’de yapmış olan değerli edebiyatçımız Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında çoğu kez Çanakkale savaşlarına katılanlar yer alır. Onun, **“Mehmetçik”** isimli romanında, savaş sırasında Haydarpaşa Hastanesinde tedavi edildikten sonra, ayağı sakat kaldığı için hastane hizmetine alınmış bir askerimizin başından geçenler anlatılır. Yazıda , Türk askerinin çektiği sıkıntıyı, fedakarlığı ve haksızlığa karşı öfkesi ,kaderciliği ve insanlığı en iyi bir şekilde anlatılır.

Mehmetçik’e mütarekeden az önce, hasta bir İngiliz esiri, hastaneye götürülmek üzere teslim edilir. İngiliz yürüyemez, yoldakilerin hiçbirisi de onlara yardım etmez. Askerin fedakarlık gösterip, birkaç kuruşunu araba tutmak üzere sarfetmeye kalkışması da işe yaramaz, zira arabacılar onun işaretine aldırmandan geçip giderler. Bunun üzerine, **“dehşetli bir İngiliz düşmanı”** olan ve **“elime verseler, töbe olsun, kör işkembeci bıçağı ile doğrarım.. sulh değil ya ahrette Allah baba aramıza girse barışmam”** dediği, **“bütün öteki cahil gavurları aldatıp üzerimize”** saldırtığına inandığı İngiliz esirin düşkün halini görünce onu sırtına alarak hastaneye taşır. Bütün öfkesi onu sırtlamadan önce biraz söylemesinden ibaret kalır.

- **“Ülen para sende, rahat sende, memleket sende, dükkan sende, tezgah sende.. Hay doymaz gökyüzünü toprak doyurası ! Yedi deniz aşırı yerden kale gibi gemilerine binip ne halt etmeye gelirsin.. benimle muharebeye tutuşursun.. beni öldürüp de yamalı donumu mu alacaksın ? Ne adını bilirim.. ne memleketini bilirim, sen Çanakkale’ye geldi derler.. davarımı satar, ocağımı söndürür, çoluk çocuğumun her birini bir yana dağıtır gelirim.. Muhareben de kahbeci.. yanına sokmadan , suratını göstermeden, uzaktan şarapnelini yerim, ayağm sakat galır.**

Hay Allahım senden medet, deyi ellerimi göğe açarım, tayyarelerinden ,çiviler düşer. Siperde kör boğazıma yediğini, ben düğüntümde bulup yiyemem.. Sonra az başın sıkıldı mı teslim..teslim ! ellerini açarsın.. gelir başıma hasta olursun.. yol ortasında ben gidemem deyip direnirsin.. Canımı almaya, kanımı emmeye geldin, edemedin. Elime düştün.. seni bir depmede yere gömsem yeridir.. ille zebunluğunu görüyorum. Besbelli bir taksiratım var ki Cenab-ı Mevla seni bu dünya alemde bana musallat etti. Gel başımın belası.. gel seni sırtımda taşıyam da tamam olsun..”

Gazi Tahsin amca, *“Gelibolu’da savaşıırken, düşmanın üzerine Allah. Allah sesleri ile saldırdık. Karşımızdakiler büyük bir korku ile kaçıyorlardı. Dere yataklarından sel gibi akan kanların denizin rengini kızılaştırmıştı. Ne aslan delikanlılar yere düştü”*. Sonra tevazu ile *“Bizim gibi sağ kalanlara pek kulak asmayın. Patates’in iyileri toprağın altında.”* dedi gazimiz. Buldukları tepelere, karadan, denizden ve gökten yaran bomba ve mermi yağmuru ile, geceleyn ortalığın gün gibi aydınlandığını görmüşler. Bu yüzden, *‘Oradayken, çoğu zaman gecenin karanlığını, denizin maviliğini göremez olduk’* demektedir.

Çanakkale gazisi, askere gittiğinden üç yıl sonra evine dönebilmiş. Sırtındaki yara akıntısı bir türlü kesilmemiş ve sol kolunu kullanamaz hale gelmiş.

Yaralı gazinin en çok hoşuna giden varlıkları, Mustafa Kemal’inkine benzeyen arkasında lokomotif bulunan köstekli saati ve İstiklal Madalyasıymış.

Tahsin Balıkcı aydın fikirli birisiymiş. Kıyafet devrimini Uzunköprü’de ilk o uygulamış.

Uzunköprü Belediye Başkanının daveti üzerine 1965 yılı 30 Ağustos törenine, üzerinde madalyası takılı asker elbisesi ile katılmış. Tören sırasında birden fenalaşmış, *“Cipler geliyor.. Gökyüzünde beyaz kazlar uçuşuyor.. Ben artık gidiyorum..’* dedikten sonra hakkın rahmetine kavuşmuş.

Karısı, kendisinden yıllar sonra ölmüş. Onu, gazi’nin İstiklal Madalyası ile birlikte mezara koymuşlar. Emaneti sahibine versin diye.

“Düşman kaçarken, tünel kazıp içine dinamit doldurmuş. Patlatınca bizden bir bölük gitti. Hiç kimse kurtulamadı. Toprak minare gibi havaya çıktı” .

*Biga, Gündoğdu Bucağından
Çanakkale Gazisi Ali Demirel.*

Biga’nın Gündoğdu bucağından, 96 yaşındaki Ali Demirel, Arıburnu’nda 27. Alay’da görev yaptıktan sonra Arabistan cephesine gönderilmiş, orada İngilizler’e esir düşmüş gazilerimizden. Alay’ın 2.Tabur. 1.Bölüğünde makineli tüfek eri olduğunu ; Alay Komutanının Şefik Bey, Tabur komutanının Halis Bey ve Takım Komutanının ise Teğmen Kara Mahmut olduğunu unutmamış.

“Bizim bölük Kabatepe’deydi. Düşman çıktığı sabah 1 ve 3. Taburlar Maydos’taydılar. Biz yalnız 2.Tabur vardık, Arıburnu’nda. Arkadan 1 ve 3. Taburlar da yetiştiler. Gavur, bizim üzerimize çıktı. Bütün alayca hücum ettik düşmana. Bizim bölükte bütün subaylar vuruldu. Lapsekili Eyüp Sabri kaldı bölüğün başında. Başçavuştu..

Düşman mevzileri bize çok yakındılar.Bomba atarlardı. Soğan filan da attılar. Sonra bizim mevzilerin önüne teller gerdiler de düşmanın attığı bombalar bir daha mevzilerimize düşmedi. Tellere çarpıp geri düştü.

Düşman kaçarken, tünel kazıp içine dinamit doldurmuş. Patlatınca bizden bir bölük gitti. Hiç kimse kurtulamadı. Toprak minare gibi havaya çıktı.

Bir gün düşman mevzilerine yaptığımız bir hücumda, bir aynalı tüfek (periskoplu tüfek) ele geçirmiştik. Sivilken marangozluk yaptığımdan, o tüfeğe baka baka bizim tüfeklere de ayna takmıştım. Her mangaya bir tane aynalı tüfek dağıtılmıştı benim yaptıklarımından.Tüfeğin namlusuna önlü, arkalı iki ayna koyardım.Siperden kafanı çıkarmadan aynalara bakıp düşmanı görürdün.

Gavur bizim üzerimize çıkınca biz de hücum etmiştik. O hücumda katırların yanına kadar varmıştık. O sırada yan ateşine tuttu kafır, elimdeki tüfeğin kundağı falan parçalandı da, bir demiri kaldı elimde. O gün kalçalarımın yaralandım...Paralandı her yanımda benim. Şarapnel parçaları denk geldi bana.

Ali Demirel, yaralandıktan sonra Demetoka Hastanesinde üç ay yatırılarak tedavi edilmiş ve tekrar eski birliğine gönderilmiş. Alay Komutanı, onu mevziye sokmamış ve sadece aynalı tüfek yapma işini vermiş.

Biga'lı gazi Çanakkale'den sonra Kudüs ve Şam'a gönderilmiş. Şam'da 50,000 kişi esir düşmüşler. Arabistanda sekiz gün boyunca İsmailiye'ye kadar yürütmüşler. Esirler üçer bin kişi halinde 12 tel örgü içinde tutulmuş.

"Tel örgülere geldiğimiz ilk günlerden biriydi... Bir İngiliz yüzbaşısı bastonla geziyor, topallıyor. Yanında tercümanı var, tercüman başladı bağırma :

- '27. Alay'dan kim var burada' ?

'Öldürecek değiller ya,' dedim ve çıktım ileriye.

- Ben varım, dedim.

Bastonlu gavur total total geldi yanıma. Ellerimden, gözlerimden öptü beni. O total gavur esirlerin başında kumandan falandı herhalde. Çok rahat ettim o gavurdan... Allah razı olsun. Bana ayrı bir çadır kurduverdi 'Yanına iki de arkadaş al' dediler. Bir rahat ettim ama... sorma.

Arıburnu'nda yaralanmış gavur da. Çok korkmuş gavurlar Arıburnu'ndan... 'Türkler bir kişi kalmayasıya öldüreceklerdi İngilizleri' derdi. Tercüman öyle söylerdi. Her ay bana 20 İngiliz Lirası maaş verirdi. Her hafta 80 paket Filli sigaralardan verirdi. ' Sat bunları da para yap' derdi.

Kendi de benim çadırımdan çıkmazdı. Hep yanımda otururdu. Ben de o total gavura, Alaman kaputlarından içi kadife kaplı bir sandık yaptım... Çeyiz sandığı gibi bir şey. Bir de İngiliz potinlerini söküp 2 çift yarım potin yaptım. İki Osmanlı altını hediye etmişti bana. Sandığın üzerine de 'Esirler yapmıştır' diye yazdırıp İngiltere'ye götürmüştü.

Ali Demirel, köyünden çıktıktan tam 8 yıl sonra evine döndüğünde karısı Nuriye'nin öldüğünü öğrenmiş. Yeniden evlenmiş. Madalyası da yok, maaşı da.

“Biz bir sabah karavanayı yiyemeden Kocadere'ye geldik. Palamutluğun içinden Kocadere'ye geldik. Burada hiç durmadan 3 gün ateş ettik... düşmana karşı. Çanakkale'de 9 ay 15 gün çakmak çaldım.. Bizim köyden 20'ye yakın insan gittik. 4-5 kişi ancak geldik. İstihkamların arası şehit dolardı. Arpa demeti gibi yayılır kahırlardı. Tüfeklere sormalı ne kadar düşman öldürdüğünü”.

*Bayramiç, Aşağısevik Köyünden
Çanakkale Gazisi, Mustafa Konar.*

83 yaşındaki Mustafa Konar, yirmi yaşında askere gitmiş ve yedi yıl sonra köyüne dönemiş.

“İstanbul'da Selimiye'de üç ay talim gördükten sonra, Çatalca'ya sevkettiler bizi. Oradan Kırklareli'ne gittik. Hastalandığım için bir yıl hava değişimi alıp köyde kaldım. Köydeyken seferberlik ilan edildi. Kapah kağıtlar geldi. Herkes çantasını kapıp gitti.

Çanakkale'ye gittim. 9.Tümen, 27. Alayın Mitralyöz bölümünde mitralyözcüydüm. 4 tane Alaman malı mitralyöz vardı. ..2500 metreye atarlardı. Dakikada 550 mermi falan.. Kabatepe taraflarında ateş sesleri geliyordu... Bir sabah karavanayı yiyemeden silah başı yaptık. Palamutluğun içinden Kocadere'ye geldik. Burada hiç durmadan 3 gün ateş ettik... düşmana karşı... Çanakkale'de 9 ay 15 gün çakmak çaktım. Sağ tarafımızda 73. Alay vardı. Karınca gibi asker denizden tarafa kayıyor. Çavuş bir asker yolladı. İngiliz geliyordu.

Hiç yaralanmadım. Yanıbaşında ne kadar insan öldü? Hep gördüm. Arkadaşlarımdandırlar.. Bizim köyden 20'ye yakın insan gittik. 4-5 kişi ancak geldik. İstihkamların arası şehit dolardı. Arpa demeti gibi yayılır kahırlardı. Tüfeklere sormalı ne kadar düşman öldürdüğünü .“

Bayramiç'li Mustafa Konar, Çanakkale'den sonra önce Trenle Ulukışla'ya ,oradan 58 gün yürüyerek Gümüşhane'ye gidip savaşa katılmış. Askerliği çarpışmalarla ve yürümekle geçmiş. Merzifondan yürüyerek Ankara'ya, oradan trenle istanbul'a ve gene yürüyerek Bayramiç'in Aşağısevik Köyüne !

“İki defa evlendim. İlk ninenin adı Ayşe'ydi. Ömürsüzmüş gitti. İkincisi Hanife, onunla 34 sene geçindik. 15 sene önce öldü.. Gelin bir tas çorba getirse yer doyunurum... Şimdi bir nine olsa yetecek.' Huh' dediğini duysa insan yanında birisinin yetecek... Allah insanı dünyada karısız, Ahrette imansız koymasın .”

*“Yüzbaşı Kemal Bey şöyle emir vermişti. Ben de topun baunda nişancıydım. Mesafe 4,600, 5 barut hakkı, daha doğru’. Emir buydu. İkinci mermide kaledeki topu sustu Yunan’ın. Kumandanlar da yanımızdaydı. Atatürk Yüzbaşı Kemal Bey’e dönüp dedi ki :
-Bravo be. Madalya yaz çavuşa !
İlk madalyayı ben aldım.Atatürk verdirdi benim madalyamı.”*

Biga Gürçeşme Köyünden

Çanakkale ve Kurtuluş savaşı Gazisi Mehmet Öztürk

Biga Gürçeşme Köyünden, 87 yaşındaki Çanakkale ve Kurtuluş savaşı Gazisi, Mehmet Öztürk, toplam on yıl, Çanakkale’de, Arabistan’da; Irakta Kut-ül Amara’da, Musul’da ve Kurtuluş savaşında Haymana-Polatlı- Afyon ve Uşak muharebelerine katılmış.

*“Çanakkale’de topçu ayırdılar beni. Beşinci Tümen, 8. Alay, 2.Tabur 5.Bölükteydim. Üç gün sonra geçirdiler bizi karşıyakaya , Arıburnu’na. Atatürk grup komutanıydı. Bizim topların da yanına gelirdi. Orada Tahsin Bey vardı. Yüzbaşımızdı. Atatürk ona dedi ki :
- Maşallah, Maşallah Tahsin Bey, bunlar öğrenmişler.*

Zığındere’de topların başındaydım. Üç ay ateş ettik düşmana. Düşman zırhlıları vardı denizde.. Denizin üstü kasaba gibiydi..Gemi doluydu. Düşman ne boğazdan geçebildi ,ne de karadan. Geri gitti.”

*Gazi Mehmet Öztürk, Kurtuluş savaşında Afyon Kalesine yapılan top atışlarını şöyle anlatır.” Yüzbaşı Kemal Bey şöyle emir vermişti. Ben de topun başında nişancıydım. Mesafe 4,600, 5 barut hakkı, dane doğru, Emir buydu. İkinci mermide kaledeki topu sustu Yunan’ın. Kumandanlar da yanımızdaydı. Atatürk Yüzbaşı Kemal Bey’e dönüp dedi ki :
-Bravo be. Madalya yaz çavuşa !
İlk madalyayı ben aldım.Atatürk verdirdi benim madalyamı.*

“Seferberlikte 80 kişi kadar gitti bizim köyden. Ben Arabistan’a gittiğim için geç geldim köye. Çanakkale’de kırıldı bizim köyden gidenlerin çoğu. Bir kaç kişi gelmişler. Onlar da ya kolu yok...Ya bacağı.. Askere giderken üç aylık evliydim. On sene sonra geldim köyüme.. Yaralanmadım.. Çanakkale’ye 18 Mart’a çağırıyorlar.. Gidemiyorum ki.. Gözler görmüyor.. Nasıl gideyim ? “ diyor. Ondört günde İzmir’e indik. İzmir’de vapurların üzerleri tütün dizileri gibi Yunanlı doluydu. Denizin üzeri de şapka. Vapur mu yeter onca Yunan’a.. Sonra biz Manisa, Bursa, Bandırma’dan geçtik. İzmit’e dayandık. Ben İzmit’ten teskere aldım.”

“ Cephelerden geldim. Bir de baktım, çeteler ben Çanakkalede’yken karımı kaçırmışlar. Düşmanın topundan, tüfeğinden korkup kaçanlar, buralarda çete kurup benim karıyı kaçırmışlar . Ne maaş alıyorum ne de madalyam var. Yok bir şey. Cenk için dolaştık dünyayı şöyle bir çevirdik. Hamdolsun.

*Çan’ın Göle Köyü’nden
Çanakkale Gazisi Mehmet Yavaş*

Çan ilçesinin Göle Köyünden 89 yaşındaki Gazi Mehmet Yavaş, Balkan , Çanakkale ve Rus’larla savaşa katılmış ve tam 16 yıl sonra köyüne gelebilmiş.

“ Tekirdağ’dan Bulgar’a karşı gidiyoruz. Çıktık yola.. Kış günü. Sürgün (ishal) olmuyum, hastayım ,19 yaşındayım.. Bacaklarım da kısa.. Mecelim yok.. Çantamı onbaşı aldı. Silahımı çavuş.. Gidiyoruz. Hayrabolu’dan Lüleburgaz’a vardık.. Kasabadaki insanlardan kimse yok, ortalarda.. Kaçmışlar Bulgar’dan. Askerin biri dikilmiş dükkana öteberi satıyor, dükkancı gibi. Bir okka leblebi aldım.Sürgünüm ya.. İyi gelir diye..”

Balkan savaşı bitince teskere almış ve köyüne dönmüş. Arkasından seferberlik gelmiş. Kapalı kağıtlar gelmiş Göle köyüne oradan doğru Gelibolu’daki 9.Tümen’in 26.Alayına. Seddülbahir ve Soğanlıdere’de altı ay siper kazmışlar. İngiliz ve Fransızlar’ın Seddülbahir çıkarmasını çok güzel anlatıyor.

“ Sabaha karşı bir vapur geldi. Seddülbahir önüne. Demir attı. Ortalık aydınlanırken geminin etrafı firdolayı kayık. Manga koyunda kayıklar bizim sipere doğru geliyorlar. 1500’e gelince tüfeklerin mesafesine girince bir ateşe başladık. Öğleye kadar kayık kırık orada. Ne kayığı bitti, ne askeri bitti kafirin.

Denizin üzeri hep gemiydi. Gavurun zırhlısı çöktü. İngiliz zırhlılarından atılan mermiler üzerimizden geçip gerilerimize düşüyor. Bize imdat gelmesin diye. Sonra eşek adalarına doğru gittiler.Bir ateş açtılar üzerimize 26. Alay’ı toprağa gömüverdiler. Biz 25 kişi bir sıçanyolu bulup çıktık.. Bir de baktık Seddülbahir önlerindeyiz. Gökyüzünde bir mermi pathyor... Lapır lapır dolu gibi kurşun yağıyor üzerimize.

Soğanlıdere’de hücumla kalktık. Denizden gavurun makineli tüfek ateşi geliyordu. Biz ateş ediyoruz. Gavur da askerini kılıçla döve döve üzerimize yürütüyor.Ama askeri yürütüyor gavurun. Kılıç ayarı aşariveriyor.. Yatsı namazı vaktine kadar ateş yaptık. Sonra 25. Alay imdadımıza yetişti.”

Mehmet Yavaş, Soğanlıdere muharebesinde belimden ve bacağından yaralanmış. Çalılığa dedikleri yerdeki hastanede yarası sarılmı. Belindeki kurşun hala duruyormuş.

“Ben hiç ‘babam’ diyen duymadım. Herkes ‘anacım’ diye inliyordu diyor garı. Siperlerde ağızımızdan düşmeyen bir dörtlük vardı.

Çanakkale içinde bir dolu sandık.

Alayların içinde dört asker kaldık.

Çanakkale içinde bir top kestane.

Kalan gazilere çalı dibi hastane.

Gavur kaçtıktan sonra, İngiliz'in bıraktığı çuvallardan Dereobalı Ali Çavuş, Hasan onbaşı 3 okka üzüm almışlar. Yağmur yağıyor. Çantaları koyduk kıçımızın altına, portatif çadırları koyduk başımıza, avuç avuç üzüm yedik.”

Müttefikler Çanakkale'den çekildikten sonra alayını gündeğuya göndermişler. Ruslarla ve Ermenilerle harp etmişler.

“ Cepheleden geldim. Bir de baktım, çeteler ben Çanakkalede'yken karımı kaçırmışlar. Düşmanın topundan, tüfeğinden korkup kaçanlar, buralarda çete kurup benim kariyı kaçırmışlar . Ne maaş alıyorum ne de madalyam var. Yok bir şey. Cenk için dolaştık dünyayı şöyle bir çevirdik. Hamdolsun.” Diyor sonunda Gazi Mustafa Yavaş.

“ Gece de projektörcülük yapardım. 90'lık projektörümüz vardı.. 7.5 'luk toplar vardı projektörün yanında. Bazen deniz kıyısına giderdik, denizaltı geçecek diye sabaha kadar nöbet tutardık. Kepez'den alır, Eşek adasına kadar projektörle denizi süzerdik. Denizaltılar geçmesin diye.”

Çanakkale Yenice Hıdırlar Köyünden

Gazi İsmail Kuru.

Çanakkale Savaşı sırasında Anadolu yakasında askerlik yapmış olan, Yenice'nin Karabey ve Hıdırlar köylerinden İsmail Ovalı ve İsmail Kuru isimli gaziler anlatıyor.

İsmail Ovalı, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşlarına katılmış ve dokuz yıl askerlik yapmış. *“Bahr-i Sefit Boğazi, 3. Aşır Topçu Alayı, 2. Bölük'te kaldım. Hamidiye Kalesindeydim... Almanlar'ın da bizim bölüğümüzün yanında bir bölük askeri vardı. Bizim bölükte 2 tane 35.5'luk top vardı. En büyük toplar bizimkilerdi. Mermileri 700 kiloydu ve vinçle kaldırılırdı. Dört kişi koyardık namlunun içine. İki kişi de barutları koyardı. Ben fünüye çekerdim. Top patlayınca geri gelirdi. Sonra ileri yerine giderdi.. Bizim bir bölük Dardanos Tabyasındaydı”.*

İsmail Ovalı Çavuş, Müttefiklerin 18 Mart Deniz saldırısını şöyle anlatıyor. *“O gün 18 Mart günü sabah başladık ateşe, akşama bir saat bıraktık. İngiliz zırhlıları Kumkale ile Seddülbahir arasından şiddetli ateş ederek Erenköy'e doğru sokuldular. Biz de onlara atıyorduk. Toplarımıza 10,800 metre menzilizim vardı.. İlk önce büyük bir gemisi vardı Dretnot diyorlardı. Önce o battı. Gemilerin batığını gördüm. Deniz alıveriyordu altına.*

Gavurun kırık direk gemisi Kumkale ile Seddülbahir arasında duruverirdi. Karacaören'e kadar toplarıyla mermi atardı..Düşmandan bir mermi geldi, cephaneliğimizin barutluğuna düştü. Bayramiç'li Hafız şehit oldu. On arkadaşımız da yaralandı..

İsmail Kuru, Dardanos Tabyasında topçu eri olarak askerlik yapmış. **“Dardanos Tabyasında 3 top vardı, uzun 15’lik dedikleri. Mesudiye Zırhlısının toplarıydı. Nişancıydum ben toplarda. Bir parmak kalınlığında zırh muhafazası vardı bizim topların. Sandalya gibi bir şeyin üstünde oturursun. Bir elin aşağı yukarı kumonda eder, bir elin tetik çeker kabzada. Ben hep tetik çektim düşman gemilerinin üstüne. Gece de projektörcülük yaptım. 90’lık projektörümüz vardı. Gece boyu denizin üstünü tarardık. 7.5’luk toplar vardı projektörün yanında. Bazen deniz kıyısına giderdik, denizaltı geçecek diye sabaha kadar nöbet tutardık. Kepez’den alır, Eşek adasına kadar projektörle denizi süzerdik. Denizaltılar geçmesin diye.”**

İşte buradayım, erkeksen çık!

Turçin Hasan, önce Balkan Savaşına katılmış. Edirne teslim olunca, askerlerin tümü Sarayıçi’nde toplanmış. Buradan Bulgaristan sınırları içinde olan Eskizahire köyüne kadar yürümüşler ve orada altı ay esir kalmışlar. Sonra Edirne’nin Meriç beldesi Nasuh Köyüne dönmüş. I. Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine yeniden askere alınmış ve deneyimli olduğu için Çanakkale Cephesine gönderilmiş. Seddülbahir bölgesinde İngilizlere karşı savaşıyorlarmış. Araları 50-60 metre olan boy siperlerinde, kendilerin çok yakın düşman askerlerine karşılıklı ateş ediyorlarmış. Siperde başını biraz kaldırıp ateş etmek isteyen hemen vuruluyormuş. Bu nedenle bazı askerler, ateş emri verildiğinde havaya doğru ateş etmek zorunda kalıyormuş. İki taraftan çok cesur olanlar çıkıyormuş. Bunlar siperden dışarı çıkıp, karşıya bağırlarmış. **“İşte buradayım, erkeksen çık”** gibisinden. Bu şekilde davrananların hepsi ölmüş. Kendilerinde yeterli erzak olmadığı için, açlık çekerlermiş. Bu sebeple, bazen sırf karınlarını doyurmak için İngiliz siperlerini ele geçirmek isterlermiş. Kendisi de yanağından kurşun yemiş, yara izin bayağı derinmiş ve Çanakkale hatırası olarak taşımış.

Çanakkale savaşı bittiğinde birliğini Arabistan’a göndereceklerini öğrenince Uzunköprü treninden birkaç arkadaşı ile birlikte atlayıp kaçmış ve köyüne gitmiş. Köyde erkek kalmadığı için cenazeleri kadınlar taşımış. Köyün yaşlıları **“Asker kaçağı olarak yaşamının sonu yok”** diyerek ona birliğine katılmasını öğütlemişler. Birliğini taşıyan treni Tekirdağ’da yakalayıp önce İstanbul’a oradan da Arabistan’a gidip İngilizler ve Araplar’a karşı savaşmışlar. Yokluk, açlık içinde savaşmışlar. Destek görmemişler ve sonunda İngilizler’e teslim olmuşlar. Onları Süveyş’te gemilere doldurup Hindistan’a götürmüşler. Esirken çok rahat etmişler. Normalde bulamayacakları yiyecek ve giyimi orada bulmuşlar. **“Esir olacaksan, İngilizler’e esir ol”** sözü cephede söylenir dururmuş. Orada da dört yıl kaldıktan sonra, esir değişimi ile gemilerle İstanbul’a gelmişler.

Bizim sınıftan 100 kişi Çanakkale'ye gitti. Bir ben sağ döndüm.

Bizim Alaydan Sarıkamış'a 100 kişi gitti. Bir ben Tifüs'ten ölmedim

Bizim Tümenenden Filistin'e 100 kişi gitti. Bir ben geri döndüm.

İçki beni öldürürmüş. Sıkıysa öldürsün bakalım!

Nuri Topalak Albay

Nuri Topalak, I. Dünya Savaşı'nda sağ kalabilmiş muhariplerden. 1945 yılında Genelkurubay Başkanı olan Kazım Orbay'ın sınıf arkadaşı. Görevi karargahta şifre subaylığı. Bir kusuru var, içkiye düşkün. Mezese de yaz, kış evinde yetiştirdiği salatalıklar. İçtiği votkanın kendisinden başka kimseye zararı yok. Herkes tarafından çok seviliyor. Savaş sırasında başından geçenleri tatlı tatlı anlatması, etrafındaki genç subayların ilgisini çekmektedir.

"Gelibolu'ya geldiğimizde kendimizi güvene alabilmek için devamlı siper kazmak zorundaydık. Bazen siper kazarken, önümüze, toprağa gömülmüş cesetlerin kol veya bacağı çıkardı. Bunları kesmek pek istemezdim. Siperde öyle kalması işimize de yararlıdır, onlara öteberi asardık!"

Su, cepheye katırlara yükletilmiş tenekelerde gelirdi. Bayırlara kadar su taşıyan hayvanlar, tenekeler indirilce, sevinçlerinden olacak anırmaya başlardı. Bu bizim işimize gelmezdi. Zira, katır sesini duyan düşman, hemen orayı top atışına tutardı. Buna mutlaka bir çözüm bulmamız gerekiyordu. Ağızlarını bağlamayı düşündük. Köyden gelmiş bir askerin önerisi işe yaradı. Hayvanların popolarını yağlamak! Böyle yapılıncı, gerilerini sıkı tutamadıklarından sesleri pek çıkmıyordu!

Siperde açlık önemli bir sorundu. Mutfak olarak kullanılan yerden yukarıdaki siperlere yemek taşınması, düşmanın top atışlarına hedef olduğu için tehlikeliydi. Çuvallara doldurulan, pilav ve ekmeğin ip veya tellerle yukarı çekilirdi.

Orgeneral Kazım Orbay, içkinin sınıf arkadaşına zararlı olacağına inandığı için onu Gülhane Askeri Tıp Akademisi Psikiatri Kliniğine gönderir. Topalak Albay bundan pek memnun olmaz ama, verilen emre uymak zorundadır. Klinikte içkinin zararlarından bahsederek onu bu alışkanlıktan kurtarmak isteyen doktorlara çıkarır.

"Bizim sınıftan 100 kişi Çanakkale'ye gitti. Bir ben sağ döndüm.

Bizim alaydan Sarıkamış'a 100 kişi gitti. Bir ben Tifüs'ten kurtuldum.

Bizim Tümenenden 100 kişi Filistin'e gitti. Bir ben sağ kaldım.

İçki beni öldürürmüş. Sıkıysa öldürsün de görelim.

- Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş yetkilileri, ilk alanındaki yerleşim yerlerinde 1911-1922 yılları arasında savaşmış olupta sağ kalan gazilerimizde ilgili kitap yazarak kültür hizmeti yapmanın yanında onlara kol kanat da açmıştır. Bu kuruluş zor durumda olan ve çeşitli nedenlerle madalya ve maaş alamayan muhariplere gereken her türlü yardımı yapmıştır. Bu davranışlarından dolayı kendilerini yürekten kutluyorum.

KAYNAKLAR

- 1.- Atay FR Çankaya I. Cumhuriyet Yayınları. Ekim 1999.
- 2.- Atay FR Çankaya II. Cumhuriyet Yayınları.Ekim 1999.
- 3.- Armstrong HC Bozkurt. Mustafa Kemal Atatürk'ün Yaşamı. Arba.Gelibolu Seferinde Mustafa Kemal.İstanbul 1996.
- 4.- Aspinal-Oglander,C.F. History Of The Great War,Based On Official Documents :Military Occupation Gallipoli. Vol I and II London 1924.
- 5.- Barrier M. The Turks Attack At Broken Hill. 2 January 1915. Official History ofAustralia in the War of 1914-1918.Vol.XI- P.P.111-112.
- 6.- Australian War Memorial. A Guide To The Battlefields, Cemeteries and Memorials Of The Gallipoli Peninsula.1998.
- 7.- Cephelerden Kurtuluş savaşına Cilt II. I. Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi T.C. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü
- 8.- Conk C. Çanakkale Conkbayırı Savaşları. E.U.Basımevi. Ankara, 1959.
- 9.- Crowley F. A Documentary History of Australia.4.Modern Australia 1901-1939.
- 10.- Dawson C. Gallipoli 1915- 1916.The Australian.Commemorating the 75 th Anniversary of the landings at Gallipoli.1990.
- 11.- Ebuzziya Z. Bedeli Çanakkalede. Türklük araştırmalar dergisi, Sayı 2, Sayfa 105-110, 1986.
- 12.- Eren R. Çanakkale Savaşlarının Mana ve Ehemmiyeti. 3.Baskı. İstanbul, Şubat 1999.
- 13.- Es, H.F.Avustralya'da Çanakkale. Hayat Tarihi Mecmuası. Haziran 1967.
- 14.- Gençcan M.İ. Çanakkale Savaşları ve Menkıbeleri.9.Baskı İstanbul, Mayıs 1999.
- 15.- Gençcan M.I. Çanakkale Savaşlarından Altın Harfler. 8.Baskı. İstanbul, Kasım 1998.
- 16.- Göksel A.H. Anafartalar. Cumhuriyet gazetesi.10 Ağustos 1996.
- 17.- Göncü M.G. Çanakkale Miladımız. Atlas Dergisi,Ağustos 1999.
- 18.- Görgülü İ., Çalışlar İ. On Yıllık Savaşın Günlüğü. Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları. Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Günlüğü.YKY. İstanbul Mart 1997.
- 19.- Hamilton S. I.,General. Gallipoli Diary.London,1920.
- 20.- Haythornthwait P.J. Gallipoli 1915.Campaign Series. Edt. D.G.Chandler.Osprey Pub.1991,Oxford.
- 21.- Hickey M. Gallipoli.John Murray Publ.London 1995.
- 22.- Howe A., Creech N. Edited. Gallipoli. The Australian Special Edition.April 24, 1990.
- 23.- Ilgar İ. Esat Paşanın Çanakkale Anıları. İstanbul 1975.
- 24.- James R.R. Gallipoli. Pimlico Publ.1999,London.
- 25.- Kaşıkçı, A. Dedim; Gelibolu. Zaman Durdu. İzmir, Aralık 1998.
- 26.- Kayabalı İ., Aslanoğlu C. Çanakkale Zaferi. Ankara 1975.

- 27.- Kinross P. Atatürk. The Rebirth of A Nation.Part I,Chapter 11 "The Gallipoli Landings".Phoenix Publ.London 1995.
- 28.- Kraus Th., Dönitz K. (Türkçe'si : M.Çağrı ve G.Yalavaç),Şanlı Yavuz ve Midilli.Demir Yayınları.Güryay Mat.İstanbul,1974
- 29.- MacFie, A.L.Atatürk.Longman Publ.Co. London, New York 1994. Chapter 2. At Gallipoli.
- 30.- Masfield J. Gallipoli. London.William Heinemann, 1916.
- 31.- Moorehead, A.: Gallipoli. Wordsworth Editions. Kent, 1997.
- 32.- Laffin J. Damm the Dardanelles ! The Agony of GALLIPOLI. Alan Sutton Publ. 1980 Newhamshire.
- 33.- Pelvin R. First through : The epic voyage of AE2.Sayfa 3, Wartime. 6 Winter 1999.
- 34.- Önder C.: Doğumunun 100. yılında Atatürk'ün silah arkadaşları. YAŞAYAN ÇANAKKALELİ MUHARİPLER Yazır Matbaacılık Kol.Şti.
- 35.- Öztuna Y. Esat Paşa. Hayat Tarihi Mucmuası.Nisan 1965.
- 36.- Packer S.The Odd Angry Shot.Good Weekend. Jan 3,1998.
- 37.- Petre F.L.The History of the Norfolk Regiment.<http://user.glo.be/-snelders/sand.htm>.
- 38.- Sanders von Liman. Five Years In Turkey. Baiilliere,Tindall and Cox. London 1928.
- 39.- Spencer M.The search for AE2. Sayfa 13,Wartime.6 Winter 1999
- 40.- Steel N. Hart P. Gelibolu.Yenilginin Destanı. Çeviren Harmancı, M. Sabah kitapları, İstanbul 1994.
- 41.- Tüzel H. Kayıp taburun esrarı çözüldü.Hürriyet 25.11.1999.
- 42.- Uğur D.Mustafa Kemal Arıburnu'da.Türk Tarih Kurumu.
- 43.- Ünaydın R.E.Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat. Cumhuriyet Yayınları.Mart 1999.
- 44.- Walder D.Çanakkale Olayı.(Türkçe'si Kayabal L.A.) Milliyet Yayınları.1870.
- 45.- Volkan D.V., Itzkowitz N. Ölümsüz Atatürk.Bağlam Yayın. İstanbul. Ekim 1998.
- 46.- Yüksel O.Ş. 50 Yıl Önce Çanakkale Savaşını Kazanmıştık. Hayat Tarihi Mecmuası. Mart 1965.

İNDEKS

A

AE2 Avustralya Denizaltısı, 60,61
Agamemnon İngiliz Harp Gemisi, 18,26
Ağıldere, 73
Ahmet Fevzi Bey, Tümen Komutanı, 77, 78
Ahmet Rifat Bey, Jandarma Bnb. Azınlıkları gemiye Alan, 156
Ahmet Bey, Binbaşı Muaveneti Milliyeye Komutanı,51
Albion, İngiliz Savaş Gemisi
Ali Demirel, Çanakkale Gazisi,163
Arcadia, İngiliz Harp gemisi,55
Ashead-Barlett Ellis, İngiliz Gazeteci,80-82, 120,144
Aspinall Cecil Ogländer, İngiliz Başbakanı,89
Arıburnu Çıkarması,74
Arıburnu Mezarlığı,129
Azmakdere,73

B

Balfour Lord, Savaş Konseyi üyesi,86
Barbaros Hayrettin Gemisi,63
Balıkcı Tahsin, Çanakkale Gazisi, 161
Bargut Şemşi, Emekli Dz. Kurmay Albay,156
Beach Mezarlığı,129
Besimtepe (Quinn's Post), 56
Birdwood William, Korgeneral, Anzak Kolordu K.30,48,55,92,115,116,119
Bombatepe,131
Borazanlı Katliam Saldırısı,53,54
Bouvet Fransız Zırhlısı,18,26,27
Boyle, Kıdemli Dz. Yzb. Denizaltı K.61
Boyun,53
Braitwaite Walter, Tümgeneral, Kurmay Başkanı,47,83,117
Breslau (Midilli),9
Bridges William, Tümgeneral, 128
Brooke Robert, İngiliz Şairi, Böcek Sokmasından ölen, 139
Broken Hill, Avustralya'da Maden Şehri. 124

C ve Ç

Carden Sackville, Koramiral, 11,18,23
Cemal Paşa, Bahriye Nazırı, 4,99
Cevat Paşa, Çanakkale Müstahkem Mevki K. 4.99
Charlemagne, İngiliz Savaş Gemisi, 18,26

Churchill Winston, İngiliz Bahriye Bakanı, 4,29,70,80,84

Cihat İlanı,4

Cochrane, Dz. Kıdemli Yzb. Denizaltı K.63

Conkbayırı,74,76,77

Conkbayırı Yeni Zelanda Anıtı,124

Conk Cemil, Tümen Komutanı,105

Courson Lord, İngiliz Savaş Komitesi Üyesi,88

Ç

Çatlakdere,73

Çakmak Fevzi, Anafartalar Grup K. Mareşal,95

D

d' Amade Albert, Fransız Generali, 49, 132

Dardanel Komitesi, 70, 88

Dawson Claude, 5. Norfolk Taburu'ndan Kurtulan Er, 134

Değirmenburnu Tabyası, 14

Dönitz Karl, Midilli Gemisi Subayı, Alman Dz.K.K. 12, 162

Downey Guy, Ing. Bnb. Hamilton'un Karargahından, 83

Durgun su (Slack Walter), 124

E

Enver Paşa, Harbiye Nazırı, Başkomutan Vekili, 4, 53, 58, 72, 92, 93, 97, 104, 110

Emden Zırhlısı, 125

Erenköy Körfezi, 29

Ertuğrul Koyu (V plajı) Çıkarması, 39

Ertuğrul Tabyası, 19

Esat (Bülgat) Paşa, 3. Kolordu K. 41, 47, 48, 53, 72, 101, 102

F

Firle Rudolf, Alman Yzb. Muaveneti Milliye'de Torpito Subayı, 51

Fransız Askerleri, 132

Fisher, John A. Emekli Amiral, Birinci Deniz Lordu, 10, 17, 18, 52, 70

Fuat Mısır Kralı, 33

G

Gaulois, Fransız Harp Gemisi, 18, 26

George D Llyod, İngiliz Savaş Kabinesi Üyesi, Başbakan, 4, 5, 6, 83

Gibson Worsley, İngiliz Yarbayı, Politikacıları Eleştiren, 24

Goliath, İngiliz Balonlu Savaş Gemisi, 51

Gotz von Alman Mareşal', 20

Gourand, General, Fransız Doğu Sefer Gücü K. 67

Göben (Yavuz), 9

Göksel Hüsnü, Prof. Dr. Yazar, 116

Grey Edward, İngiliz Dışişleri Bakanı, 59
Guepratte, Fransız Amiralî 11, 18, 26
Gurka Askerleri, 130, 131
Gümüş Cemal, 158

H

Hafif Süvari Bölüğü, 76
Hafız Hakkı Paşa, 21
Hamdi, Cebbaroğlu, 159
Halil Paşa, 100
Halil Sami Bey, Albay. 9 Tümen K. 45
Hamidiye Tabyası, 14
Hamilton Ian General Sir, 33, 38, 51, 65, 72, 83, 113-114, 143
Hart Peter, 46
Hayrettin İbradâlı, Yd. Sb. 27 A. 2 Tb, 2. Böl. 2 Takım K., 45
Herbert Aubrey, 55. Anzak'lı Arabulucu, 55
Hersig Otto. Kd. Yzb. Alman Denizaltı K, 61
Hint Askerleri, 130
Holbrook Norman, İngiliz Kd. Yzb. Denizaltı K. 16.
Howitzer Topları, 30
Hüseyin Avni Bey, Albay 57. Albay K, 47

I

İndefatigable, İngiliz Savaş Gemisi, 9
İndomitable, İngiliz Savaş Gemisi, 9
İnfexible, İngiliz Savaş Gemisi. 18, 24, 26, 27,
İnönü İsmet, Kurtuluş Savaşı Komutanlarından, Devlet Adamı, 160
"İmros-Mondros-Kaos", Askerlerin Adalardaki Karışıklığı Tanımı, 152
İsmail Hakkı Bey, Yzb. Tophaneli, Nusret Gemisi K. 29
İsmail Kuru, Çanakkale Gazisi, 168
İsmailoğlutepe, 72
İrresistable, İngiliz Savaş Gemisi, 27
İzzettin Çalışlar, Mustafa Kemal'in Kurmay Başkanı, 47, 93, 111

K

Kanlıdere, 73
Kanlısirt, 53
Kavaktepe (Gun Ridge), 73
Kennengieser Hans, Alman Subayı, 144
Kerevizdere Savaşı, 67, 73
Keyes Adrian, İngiliz Dz. Yarbay, 47
Keyes Roger, Komodor, 25, 27, 28, 42, 60, 80, 86, 87, 92

Kitchener H. Herbert, Feld Mareşal ve Savaş Bakanı, 9, 30, 52, 70, 85, 87, 130.
Kireçtepe, 74
Kirtedere, 73
Kirte Savaşı III, 65
Kul Mehmet, 123, 124
Kumsallar, çıkarma yerleri (C, B, Y, X, W, V, S), 136
Kumkale Çıkarması, 41
Kumkale Tabyası, 41
Küçükkemikli Burnu (Nibrunesi Point), 75
Küt-ül Amare Savaşı, 106

L

Lala Baba, 75
Limpus Arthur, İngiliz Amiralı, 8
Lone Pine, 128
Lord Nelson, İngiliz Savaş Gemisi, 18, 125
Lynden-Bell, General Mondro'nun Kurmay Başkanı, 87

M

Mallet, Sir Louis, 9
Mahmut Sabri, Binbaşı, 40
Manitou, İngiliz Nakliye Gemisi, 39
Majestic, İngilizler'in Denizaltı saldırısı ile Batan Harp Gemisi, 25, 43
Maria, Rus Savaş Gemisi, 14
Mecidiye Tabyası, 19
Mehmet Çavuş, Biga'lı Kahraman asker, 147
Mehmet Muzaffer, Galatasaray Lisesi Öğrencisi, 155, 156
Mehmet Öztürk, Çanakkaleli Gazi, 166
Mehmet Yavaş, Çanakkaleli Gazi, 167
Melinite, Dumansız Barut, 133
Mestantepe (Green Hill), 72, 75
Mesudiye Gemisi, 16
Monitör Gemiler, 70
Molla Abdullah, Silverton'da savaşı başlatan Türk, 123, 124
Molotof Kokteyli, 145
Moorhead Alan, Savaş Tarihi Yazarı, 16, 90, 113
Monro Charles, Geri Çekilmeyi Başaran İngiliz Generali, 84-88, 92
Morgenthau Henry, Birleşik Amerika Elçisi, 8, 58
Murdoch Keith, Avustralyalı Gazeteci, 81, 82, 117, 127.
Mustafa Kemal, 44-46, 48, 56, 70, 72, 78, 94, 100, 107-112, 121, 166
Mustafa Konar, Çanakkaleli Gazi.

N

- Namazgah Tabyası, 19
Nasmith, Dz. Kıdemli Yüzbaşı, İngiliz Demizaltı K, 61
Nara Tabyası, 19
Nigel Steel, Harp Tarihi Yazarı, 46
Norfolk 5. İngiliz Kaybolan Taburu, 136-138
Nuri Yamut, Mehmetçik Anıtı, 68
Nusret Mayın Gemisi, 24

P

- Pink Farm Mezarlığı, 66
Pınartepe, 75, 77, 131
Prut (Mecidiye) Gemisi, 14

R

- Redoubt Mezarlığı, 66
Reşadiye (Erin) Gemisi, 9
River Clyde Kömür Gemisi (Truva Atı Gibi kullanılan), 34, 38, 39, 130

S, Ş

- Saka Ali, Yaralı İngiliz Subayına Yardım Eden Askerimiz, 147
Samson, İngiliz Hava Komodoru, 38
Sanders von Liman, Mareşal, 6, 19, 23, 35, 53, 72, 77, 78, 92, 97, 100
Sargıyeri Mezarlığı, 68
Sarıbayır, 71, 73
Sarıkamış Bozgunu, 71, 73
Sarısığlar Körfezi, 16
Savaş Gemisi Tepesi (Battleship Hill, 261 Rakımlı Tepe), 74, 79
Sazlıdere, 73
Seddülbahir Çıkarması, 39
Seddülbahir Tabyası, 19
Selahattin Bey, Yarbay, Tümen Komutanı, 93
Seyit Onbaşı, Havranlı, Çanakkale Kahramanlarından, 146
Shrapnel Gully, 127
Simpson, F. John, Anzak'ların Ünlü Sedyecisi, 127
Silverton, Molla Abdullah ve Kul Mehmet'in öldüğü yer, 123
Sivrihisar Gemisi, 34
Skewbridge Mezarlığı, 66
Sonok Anıtı, 67
Sodenstern, Alman Albayı, 5 Tümen K, 41, 44
Sstanbul, Batırılan Türk Nakliye Gemisi, 61
Stoker, Kıdemli Dz.Yüzbaşı, AE2 K.61

Stopford, Frederick Emekli İng. Tümgenerali, 75, 81, 119

Souchen Wilhelm, 11, 26

Soufren, Fransız Savaş Gemisi, 11, 26

Sultan Osman 1 (Agincort), 9

Suvla Çıkarması, 71

Swiftsure İngiliz Gemisi, 26

Ş

Şahinsırtı, 74

Şefik Bey, Yarbay, 27 Albay K, 45

T

Talat Paşa, 4

Tekeburnu Kuzeyi Kumsalı (X Kumsalı) Çıkarması, 43

Tekeburnu Kumsalı (W Kumsalı) Çıkarması, 43

Tek Çam, 71

Tekketepe, 73

Topalak Nuri Albay, 170

Townsed, Küt-ül Amarede'de Yenilen İngiliz Generali, 100

Triumph. Batırılan İngiliz Zırhlısı, 24

Triad. İngiliz Savaş Gemisi, 78

Turquoise Esir Alınan Fransız Denizaltısı, 63, 132

Tuzluk Gemileri, 24

Twelve Tree Corpse Mezarlığı, 66

U

Unvin Edward, River Clyde Gemi K, 34

Usedum von, Boğazlardan Sorumlu Alman Amirali, 51

V

Vehip Paşa, Çanakkale Savaşlarının Ünlü Komutanlarından, 103, 104

Venizelos Elefterios, Yunan Başbakanı, 9

W

Wangenheim, von Baron, Alman Büyükelçisi, 8, 97

Wemyss Rosslyn, Adalardan Sorumlu İngiliz Tümamirali, 88

Wilhelm II. Kaiser, 4, 141

Wilmer, Alman Binbaşısı, 74, 77

ÇANAKKALE SAVAŞI
1 OCAK 1915 GÜNÜ BROOKEN HILLS'DE
AVUSTRALYA'DA
BAŞLAMIŞTIR.

Holiz Sağlık
18-3-2000